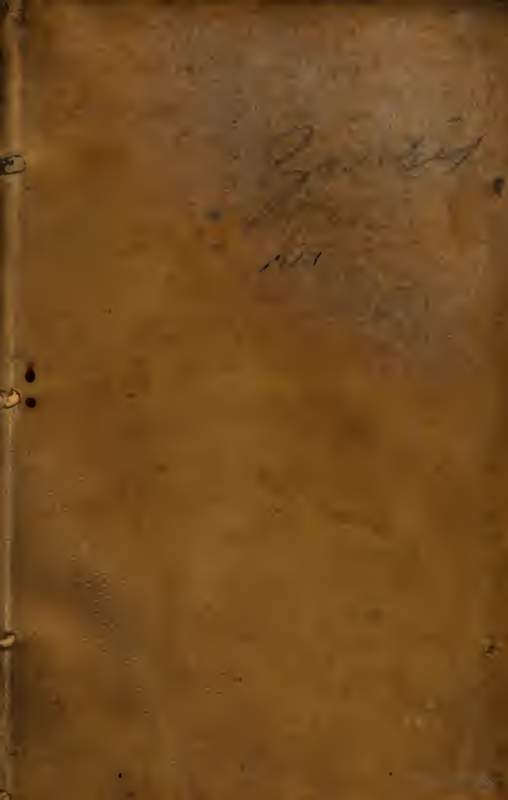

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
13 A
9

I. CVIACII
I. C. AD LIBROS QVATVOR INSTIT. DN. IVSTIN. NOTAE.

COLONIAE AGRIPPINAE,

Apud Ioannem Gymnicum, sub Monocerote.

IAC. CVIACIVS, FABRIS PETRO ET CAROLO FRATRIBVS CONSANguineis, *& Carolo fratri eorum Patrueli.*

S. P. D.

VM ad libros quattuor Institutionũ Dn. Iustiniani Notas cõfecissem, & vobis hæc ciuilis prudentiæ studia ineuntibus communicassem, non destitistis ab eo tempore hortari & monere me, vt eas ipse in publicum proferre non grauarer: Etenim idem planè vobis quod mihi videri, ex tam magno interpretum numero vix esse vnum, qui hanc Iustiniani ισαγωγὴν adolescentiæ oblatam, ac multis inde locis inscitia superioris tẽporis deformatam, pristino nitori reddidisset, & me ad eam rem tamen adiumenti nonnihil attulisse. Quod equidem, etsi mihi tantùm non tribuo, vt quod cæteri non obtinuerint, id me putem assecutum: quia tamen ita cen-

ſuiſtis, denegandum vobis non eſſe ar-bitratus ſum, adoleſcentibus cùm ho-neſtiſſimis, tum omni beneficiorum ratione mihi deuinctiſſimis: quinimmò tibi, P. Faber, ſtudiorum meorum comiti, & ſi ex ſtudijs huius ætatis tuæ, tanquam ex herbis, quantæ fruges induſtriæ futuræ ſint rectè conijciamus, nemini, cùm ad iuſtam ætatem perueneris ingenio aut eruditione conceſſuro, duxi ſummum eſſe nefas ea in re non aſſentiri: nec iam recuſo, quin eæ ad Iuſtinianum notæ ſub nomine veſtro exeant, quibus ipſe auctoribus & hortatoribus ſi caruiſſem, id fortaſſe nunquam aggreſſurus fueram.

Valete. Biturigis, pridie Id. Februarij, 1556.

AD CON.

AD CONSTITVTIONEM DN. IVSTIN. DE Confirmatione Institutionum, Notæ.

ET Princeps Romanus. *Veteres Codices, alio ordine*, Et princeps Romanus victor existat, non solùm in hostilibus prelijs, sed etiam per leg. tra. cal. iniq. expellens, *hoc sensu: Imperatorem non ex armis tantùm, sed etiam ex legibus gloriosam sibi victoriam comparare.*

Magnificus. *Abest à vet. libris.*

Redactæ. *Vet.* deductæ. *Gentes verò sunt, quæ à Satrapis reguntur, nec prouinciæ formam habent: de quibus in l. vlt. C. de temp. appellat. si quidem vt est in libris scriptis, ita in ea legatur,* Armenijs vel gentibus: *& l. vlt. C. de offic. mag. mil. quæ ex eis restituenda est etiam in hunc modum;* & gentes Anzitenam videlicet, Ingilenam, Altianenam, Sophenam, Sophanenam, in qua est Martyropolis, Balabitenam, & primam. *& quæ sequuntur.*

Numerosæ. *Tot scilicet vt vix adnumerari queant: vt in l. 1. C. in quib. caus. in integ. restit. non est necess.* numerosis rescriptis. *sic namque & in eo loco legendum est, & in hac significatione vsi sunt hac voce alij auctores quamplurimi.*

Tam à nobis promulgatis. *Quidam cod.* Iam à no-

à nobis promulgatis, vel compositis. *Promulgamus nostras, Componimus alienas.*

Et cùm sacratissimas. *Primùm omnium Iustinianus Codicem fecit, tum Digesta, deinde Institutiones, ad extremum Codicem repetitæ lectionis. Prior Codex valet ex xvi. Kalend. Maij. Indictione vij. Digesta, Institutiones ex iij. Kal. Ianua. Indictione xi. Posterior Codex ex die iiij. Kal. Ianu. Indictione xij. Ergo dum ait,* Et cùm sacratissimas, *priorem Codicem intelligit, non posteriorem. At Nouellarum liber diem non habet. Sunt earum sententiæ quædam ab Triboniа. in Pãdectas relatæ, vt in l. vxores. D. de diuort. quæ tota, paucißimis verbis exceptis, sumpta est ex No. Iustiniani xxij. ipsumq; orationis genus satis per se ψευδεπιγραφίαν prodit. sunt & posterioris Codicis decisionum quinquaginta.*

Magistro. *Magistro officiorum curæ sunt, schola fabricensium & agentium in rebus, disciplina palatij, cursus vehicularis. Quæstori leges, preces, laterculum minus: & vt est in No. Th. de hom. ca. fa. Quæstor custos ex iustitiæ. Ex Quæstoribus sunt Codicillares, aut qui verè Quæstores fuerunt.*

Non ab antiquis fabulis. *Ammia. Marcel. lib. xxx. Iurisperiti vt altius videantur iura callere, Trebatium loquuntur, & Cascellium, & Alfenum, & Auruncorum Sicanorumq; iamdiu leges ignotas, cum Euandri matre ab hinc seculis obrutas multis.*

Quod in ipsis rerum. *Quod est in vsu. l. vlt. C. de iu. dom. impet. §. pen. inf. de satisdat.*

In quattuor. *Vet.* in hos quattuor.

Caij nostri. *Hic Caius fuit Hadriani temporibus.l.vtrùm.D.de reb.dub.*

Perlecto. *Vet.*perfecto.

Dn.Iustiniano PP.III. Cos. *Legendũ,Dn. Iustiniano perpetuo. A.III. Cos. Ex hoc die confirmãtur Institutiones,ex alio valent,ex quo Pandectæ etiam valent, quæ tamen ex vlteriori die confirmantur, quemadmodũ apparet ex subscriptione Constitutionis de confirmatione Pandectarum. Pandectæ igitur confectæ sunt prius quàm Institutiones, posteriùs confirmatæ. Sic prior Codex confirmatur ex 6, Id. April. Indictione vij. posterior ex xvi. Kalen. Decemb. Indictione xij. ex alijs verò diebus valent,*

AD LIB. I. INSTITVTIONVM DN. IVSTINIANI.

De Iustitia & Iure.

IVSTITIA est. *Iustus est qui vult, non qui aut iusta facit, aut iniusta non facit, non qui Iurisperitus est: nam iniusti quoque faciunt plerumque iusta, aut iniusta non faciunt, aut Iurisperiti sunt. sed neque iustus est qui vult modò, modò non vult ius suum cuiq; tribuere. Is verò demùm iustus est, qui sic ab animo comparatus est, vt perpetuò τὸ ἀνάλογον, id est, ius cuique suum velit tribuere.*

Diuinarum atq; humanarum rerum notitia. *Hoc commune est cum sapientia, cum philo-*

ſophia. quod autem ſequitur, proprium eſt Iuriſprudentiæ.

Duæ ſunt poſitiones. *Alij tres fecêre iuris poſitiones, Sacrum, Publicum, Priuatum. Auſon. in Edyl. xv.*

Ius triplex tabulæ quod ter ſanxêre quaternæ,
Sacrum, priuatum, & populi commune quod vſquam eſt.

Priuatum autem ius, & publicum dicimus, cùm ex aduerſo ponimus pacta, vel vltimas voluntates, vel priuilegia.

De Iure Naturali, Gentium, & Ciuili.

IVS naturale eſt. *Ius in bruta non cadit: nam nec iniuria cadit. l. 1. ff. ſi quadr. paup. fec. dic. denique vt rationis, ita et iuris bruta expertia ſunt. At quæ bruta faciunt incitatione naturali, ea ſi homines ratione faciant, iure naturali faciunt. Quæ bruta non faciunt, ea ſi omnes homines ratione faciāt, iure gentium faciunt, quod & ipſum Ius naturale dicitur, & bonum, & æquum, & naturalis æquitas, & naturalis ratio, & lex naturalis, & natura. Quæ non omnes, ſed quædam hominum cōgregata in vnum locum multitudo vtilitatis publicæ cauſa facit, ea verò fiunt iure ciuili.*

Quam nos. *Nomine iuris.*

Peritia. *Malim,* perita, *niſi ſic exponamus, pro iſtius iuris peritis haberi.*

Ius

Ius autem ciuile vel gétium ita diuiditur. *Sic libri scripti. Distinctio dicitur diuisio in hoc libro sapè. Ita ergo diuiditur, id est, ita distinguitur.*

A Romulo. *Absunt hæc à veteribus libris, quod valdè probo.*

Bella. *Bella, captiuitates, seruitutes, postliminia, manumissiones, vt sacrosancti sint hostium legati, regna, dominia, obligationes, acceptilationes, constitutiones sunt Iuris gentium.*

Omnes penè contractus. *Omnes obligationes. Omnis enim obligatio pro contractu habetur. l. omnem. D. de iudic. atque ideo in l. ex hoc iure. D. de iust. & iur. Hermog. obligationes dixit, non contractus. Cur autem ait* Pene? *nempe quia sunt quædam conuentiones: & obligationes legitimæ. l. conuentionum. l. legitima. D. de pact.*

Lege Hortensia. *Lege Horatia primùm, deinde lege Hortensia, hæc cùm plebs in Ianiculum secessisset, illa, cùm in Auentinum: auctores sunt T. Liuius, & C. Plinius.*

Ei & in eum. *Sic auctore Accursio, ait vices populi datas esse principi & in principem, vt in l. est receptum. D. de iurisdict. ius dici maiori & in maiorē: nec verò vlla alio distat populus à principe, quàm quòd populus suis legibus tenetur, princeps legibus solutus est. cæterùm vt suis, ita & principis legib. pop. tenetur. Principem igitur populus cum sua cōstituit, & se principis legibus obligauit.*

Omne suum imperium & potestatem. *Id est, vicem suam.*

Ius honorarium. *Aliud est ius prætorium, aliud ius honorarium. Ius ædilicium, aut tribunicium, ius honorarium est: ius prætorium non est.*

Iura condere. *Sic veteres libri. Id verò rectè ait Th. fieri* κατὰ πεῦσιν, καὶ ἀπόκρισιν.

De Iure Personarum.

Constitutio iuris gentium. *Ergo & dominatio constitutio est iuris gentium. l. si id quod. D. de condi. indeb. Cuius legis sententia hæc est, vt libertas iure naturali continetur, & seruitus iure gentium, quod & ipsum naturale est, ita & in condictionum quæstione, debitum & indebitum naturaliter accipitur, id est, iure gentium, non ciuiliter: & indebitum quidem naturâ condicitur, debitum naturâ non condicitur.*

Aut iure ciuili. *S.C. Claudiano. l. 3. D. quib. ad lib. procl. non licet.*

Homo liber. *Ingenuus & sui iuris: nam libertini & filijfamilias ne eo à se modo libertatem abiudicent, ius patronatus & patria potestas facit.*

Ad pretium participandum. *Ad pretiũ partiendum. Ergo sola pretij partitio seruum facit: & in l. si vsumfructum. §. 1. D. de lib. cau. Legendum est hoc pacto,* In summa sciendum est quæ de venditis seruis quibus non denegatur: *nam & quæ præcedunt leges, ad eos tantùm pertinent, qui possunt ad libertatem proclamare.*

In seruorum. *Nihil interest vtrùm quis natus, an factus sit seruus: at verò multum refert, vtrùm quis natus, an factus sit liber.*

De Ingenuis.

Placuit eum qui nascitur. *Placuit autē principibus contra iuris ciuilis regulam, vt in notis ad Vlpianum ostendi, quas viro eruditissimo & mihi acutissimo Io. Amaritoni dedi. Placuit verò ita Adriano & D. Pio.l. Imp. 2. D. de sta. ho. l. si ante. C. de pæn.*

In seruitute *Seruum esse, & in seruitute diuersa sunt: vno proprietas, altero possessio significatur.*

Natalibus. *Ingenuitati. inde Paul. lib. v. senten. veritati, inquit, & origini ingenuitatis manumissio quocunque modo facta, non praeiudicat.*

De Libertinis.

Manumissio autem est de manu datio. *Legendū,* Manumissio autem est datio libertatis. *Caetera etiā auctoribus libris veteribus, ita scribenda sunt vt in P. Flor. scripta est l. manumissiones. D. de iustit. & iur.*

In sacrosanctis ecclesijs. *Aureliae pro valuis maioris ecclesiae, in lapidem incisa est manumissio eiusmodi,* Ex beneficio S. †. per Ioannem Episcopū, & per Albertum S. †. Casatum factus est liber Lemtbertus teste hac sancta ecclesia.

Ex lege Aelia Sentia Dediticij. *Legendum,* Dediticiorum numero: *atq; ita etiam Vlpianus loquitur in fragmentis, in quem hac de re notas pleniores scripsimus.*

Sed quoniam Dediticiorum. *Vet.* Sed Deditiorū quidem pess. cód. iam ex mult. temp. in des. abijt, Lat. verò no. m. n frequentatur.

Quae-

Quæstore nostro. *Superest* nostro; *dicitur namque sacri palatij quæstor, non principis.*

Nec domini manumissoris. *Non est emendandum*, dominij: *isq; sensus est, illud hodie non quæri, vtrùm manumissor Quiritarius an Bonitarius sit dominus.*

Qui & quibus ex causis manumittere non possunt.

Haberent. *Vet* habeant.

Ne iniuria. *Iniuria igitur seruus ipse potius, quàm honore afficitur. l. seruus. C. Theod. de inoffic. testam.*

Cùm non sit. *Vet. lib.* Cùm non est. Cùm *pro quia.*

Eadem lege. *Immò S. C. l. 1. D. de offic. cons. Aut facta sunt S. C. circa legem Aeliam Sentiam, quod & indicat l. 4. C. qui manumit. non poss. aut in ea l. 1. sic scribendum est*, Cùm ipse sit qui ex lege: *qui error manare potuit ex notis, quibus & legem & Senatusconsultum designare solemus, vnde etiam factum est, vt in omnibus libris perperam scriptum sit in l. 2. §. quid ergo si petijt. D. ad Tertyl.* An incidat in Senatusconsultum, *pro* An incidat in sententiam constitutionis, *vti apparet ex eadem lege. §. quid si cùm pregnans. & §. quid si decesserit. & l. vlt. D. qui pet. tut.*

Procuratoris. *Procuratores vel ad agendū constituuntur, vel ad administrandum. Ad agendum liberi, & maiores annis xvi. Ad administrandum etiam serui & minores.*

Matri-

Matrimonij habendi. Habendi, *abest à vet. libris, quod placet.*

Quod non erat ferendum. *Nihil hoc loco sincerius videtur: sic tamen restituendus est ex vet. lib.* Quod non erat ferendum, si is, cui totorum bonorum in testamento dispositio data erat, vni seruo libertatem dare non permittebatur: quare nos similiter ei quemadmodum alias res, ita & seruos suos in vltima voluntate disponere, quemadmodum voluerit, permittimus, &c.

De lege Fusia Caninia sublata.

Certus modus. *Certus numerus. l. lxxxiij. C. Th. de Iudæis: atque adeò nominatim omnes manumittendi erant. fuit hac lex lata Augusti temporibus: namque eam Suetonius Augusto tribuit. fuit & lex Aelia Sentia, quam idem quoque auctor Augusto tribuit cap. xl.*

De his qui sunt sui vel alieni iuris.

Ad sacram statuam. *Delenda est vox* sacram, *auctoribus libris scriptis: quam etiam Pandecta non agnoscunt. Videtur etiam suprà Iustin. ad Antonium addidisse,* Ad ædem sacram.

De patria potestate.

Proprium est ciuium. *Iam inde à Romulo moribus*

ribus receptum. l. patre furioso. D. de his qui sunt sui vel alie. atque ideo pupillaris substitutio, quæ fit iure patriæ potestatis, etiam moribus recepta est.

De Nuptijs.

Quidam Codices, De iustis nuptijs.

Si filij familias sint. *Idem multomagis dicendum est, si filiæfamilias sint: nam & emancipatæ minores xxv. annis, necesse est vt habeant consensum patris vel matris & propinquorum. l. i. l. viduæ. l. in coniunctione. C. de nupt. quod tamen in filijs emancipatis locum non obtinet. l. filius. ff. de ritu nupt. nisi scilicet credamus Accursio & Harmenopulo, qui l. filius: explicandam ex eis legibus esse censent, quæ ad filias emancipatas pertinent. Et vt semel proferam, quod de eorum mihi interpretationibus esse statuendum videtur, non plus ipse Harmenopulo aut Theophilo, quàm Accursio tribuo.*

Et ciuilis & naturalis ratio. *Ciuilis, id est, patria potestas. Naturalis, id est, ius gentium: quo videlicet comparatum, id est, vt parentibus & patriæ pareamus.*

Iussus. *Pro, voluntas, vt in l. si suspecta. §. quoniam. D. de inoffic. test.*

Siue ab altero eorum. *Vet.* Siue alterutro eorum.

Coniungi possunt. *Quid. cod.* coniungi non possunt: *atque ita Theophilus scribit & Gaius lib. i. Institut. quod pugnat tamen cum l. celebrandis. C. de nupt. l. 2. C. de inst. & sub. l. 3. D. de ritu nupt. & alijs innu-*

innumeris. Malim igitur, cõiungi possunt. *Adscripta est negatio Gaio ex Gothorũ iure, quo vt Cassiod. indicat Var. lib. vij. recepta fuit Theodosij constitutio, vt ne consobrini matrimonio iungãtur sine venia principis, de qua in l. 1. C. Th. si nup. ex rescr. & apud Paulum Monach. in Theodosio, Ambrosium lib. viij. epist. ad Paternum. Huic autem §. adscripta est negatio ex eodem iure, intermisso quidem, sed ab nouissimis Imperatoribus reducto.*

Quum & his pater incertus sit. *Legendũ auctore libro scripto,* quum is etiam incertus est, *hoc sensu. quia is etiam pater incertus est. quæ verò sequuntur vti restituendæ sint, exposui in notis ad Vlpianum.*

Postea curiæ datus. *Hic modus faciendi legitimi manat ex cõstitutione Theodosij in l. 3. C. de nat. lib. & Leonis in l. . eod. in qua & exemplum Philocali ponitur, à patre oblati curiæ nostræ ciuitatis: sic enim in Leonis constitutione legendum est, non* nostræ.

A muliere libera. *Libera, id est, ingenua: l. Diui. l. cùm quis. C. de nat. lib. Idem tamen est, si ex libertina vel ancilla, ex No. xviij. §. vlt. et No. lxxxix.*

De Adoptionibus.

Non solùm autem naturales. *Duobus casibus adoptio filios facit, si femina adoptauerit iussu principis, si extraneus à patre filium in adoptionem acceperit: cæteris filiosfamilias.*

Etiam auo. *Legendum est,* etiã auo paterno.

testi-

testibus lib.scrip. in quibus vbiq; maior est fides quàm in impressis.

Modo constitutum. *Legendum,* nodo constrictum.

Arrogatio permittitur. *Ex constitutione Antonini Pij, auctore Vlp. in fragmentis.*

Personæ publicæ. *Rectè in libris scriptis,* personæ publicæ, hoc est, tabulario: *vt in l. Orphanotrophos. C. de episco. & cler. ne subaudiatur magistratus. §. pen. infr. de Attil. tut.*

Quibus modis ius potestatis soluitur.

Vulgò scriptū est malè, patriæ potestatis: *nam & de potestate dominorum in initio agitur. denique vox* patriæ, *abest à vet. libris.*

Quemadmodum. *Vet.* serui quemadmodum à potestate liberantur ex his: *& quæ sequuntur.*

Perinde quasi mortuo eo. *Vet.* perinde ac si eo mortuo. Ac si *pro* quasi, *vt in l. 1. C. de his qui à non do. man. sunt. l. 6. C. de erog. mil. anno. l. vlti. C. de castr. pec. mil. & præfect.*

Restituti fuerint. *Aut specialis est restitutio, aut generalis. hæc strictè accipienda est, vt pœna tantùm gratiam faciat, & reditum in patriam restituat. l. tutor. l. si ademptis. l. generalis. C. de sent. pass. l. 4. C. de bon. proscript. Illa si concepta sit in infinitum, nempe hoc modo, Restituo te in integrum, plenissima & latissima est. l. . l. vltim. §. vltim. C. de sentent. pass. l. 1. D. eod. &*

eod. & ideo patriam potestatem cæteraq́; omnia restituit. secùs est si finita sit, vt in specie l. 2. & l. in insulam. C. eod. l. 2. D. eodem.

Vel si senator. *Vet.* vel si senator extiterit, vel si consul fuerit factus, maneat.

Summa patriciatus. *Caßiodorus in formula patriciatus. Leges, inquit, tantam patricijs reuerentiam detulerunt, vt in sacris positus cum hoc fuerit honore præcinctus, paternæ potestatis nexibus exuatur, nisi contrà specialiter à principe caueatur.*

Liberare. *Omnes vet. cod.* relaxare.

Per antiquam legis. *Legis xij. tab. quæ quidẽ, vt Halicarnass. scribit,* δεῖν ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν λεγομένων δωδεκαδέλτων ἃς ἐνέθεσαν ἐν ἀγορᾷ. *est ergo alia emancipatio legitima, alia Anastasiana, quæ fit ex Imperatoris rescripto, alia Iustiniana.*

Competentes iudices. *Magistratus pop. Romani.*

Vel magistratus. *Municipales.*

De Tutelis.

Iure ciuili. *Lege xij. tab.*

Data ac permissa. *Datur legitima, Permittitur testamentaria. Datiua ex alijs legibus descendit.*

Permissum est itaque parentibus. *Vt verò parentes, instituere liberis tutores possunt, an & substituere? sic videtur. l. verbis. D. de verb. sign.*

Sine inquisitione. *A patre tutor emancipato datus sine inquisitione confirmatur. naturali datus non item, nisi ei aliquid relictum sit. A matre nunquam*

datur, nisi instituto. l. pater. D. de test. tut. ex qua in l. 4. C. eod. tit. tollenda est negatio in illo loco, quando autem eos. *& is quidem ex inquisitione etiam confirmandus est.*

Qui testamento tutores dari possunt.

Libertatem directam. *Immò fideicommissariam. l. etsi non adscripta. C. de fid. lib. l. si hareditas, §. vlt. D. de test. tut. l. generaliter. §. si quis tutorem. D. de fid. lib. idq; verum est, siue institutus sit pupillus, siue exhæredatus: nam pupillo instituto perinde libertas ex S. C. Dasumiano competit, atque si, vt oportet, is ex causa fideicommissi manumissus esset. & hoc Paulus sentit lib. 4. Sentent. tit. de fid. libert. Iustinianus verò vt ex hæreditatis, ita & ex tutelæ institutione hoc in loco directam libertatem tribuit, inuita Iurisprudentia, & h. c probare videtur Thalelæus lib. 48. βασιλικῶ., titul. 13. Cæterùm videtur & in hac specie Paulus directam libertatem tribuere in l. quæro. §. vltim. D. de testa. tut. Id autem ideo, quia testator, seruum quasi liberum duplici nomine, L. Erotem appellauit.*

Purè, inutiliter. *Immò inest semper hæc conditio, Cùm liber erit, vel exemplo serui proprij data ei potiùs per fideicommissum libertas videtur. Potest defendi hæc non esse contraria. arg. l. qui tutela ... §. ... et §. vlt. D. de testa. tut.*

Sub conditione. *Ex conditione, vel ad conditionem.*

De

De legitima Agnatorum tutela.

Et inuicem tu illi. *Omnes vet. Cod.* & inuicem ſcilicet tu illi.

Quia ex ea. *In vet. libris non ſunt hæc*, ex ea, *quod rectum eſt.*

Plerumque. *Quid hic facit* plerumq; ? *Nempe vt intelligamus non ſemper ius familiæ perimi minima capitis deminutione. Eſt Anaſtaſij conſtitutio, ex qua fratres emancipati ad fratrum legitimam ſucceſsionem, tutelam, curationem vocantur. §. 1. infrà, de ſucceſſ. cog. §. vlt. infr. de grad. cog. l. frater. C. de leg. tut. l. ne lucrum. C. de cur. fur. Eſt Iuſtiniani conſtitutio, ex qua & fratrum emancipatorum filij vocantur. l. vlt. C. de leg. hær. Eſt rurſus alia Anaſtaſij conſtitutio, qua cautum eſt, vt ne iura familiæ amittãt, qui Anaſtaſiana emãcipatione fuerint liberati, videlicet ſi ita nominatim id in Imperiali reſcripto comprehenſum ſit. l. ſi ab eo. C. de leg. hær.*

Non vtique. *Non omnino, non omnibus modis.*

De capitis deminutione.

Libertas verò retinetur. *Non poteſt ciuitas amitti, patria poteſtas retineri: quoniam patria poteſtas iuris ciuilis eſt. Enimuerò poteſt ciuitas amitti, libertas retineri: quia libertas iuris naturalis eſt. Sic Latini Iuniani, ſic Dediticiorum numero, liberi ſunt, non ciues, atque adeò ex iure Quiritium liberi non ſunt: quod & in deportatis tetari poteſt, vt ex iure Quiritiũ*

liberi non sint, eaq; vt opinor, fuit mens Callistrati in l. cognitionum. D. de extraord. cog. vnde & aliàs dubitatum fuit, an de deportatis quæstio haberi posset. sed ex rescripto D. Pij, non ij tantùm qui iure Quiritium, sed & qui iure gentium liberi sunt, non torquentur. l. Diuus. §. vlt. de quæst.

Vel contrà, veluti si filiusfa. Veluti, *abest à vet. libris. quod valdè probo. nam vno tantummodo is qui sui iuris fit, capite minuitur, id est, emancipatione. quod ipse in libello Vlpiani latiùs executus sum.*

Nam si maxima. *Maxima & media similis est morti, atque ideo vt mors, ita ius sanguinis vtraque minutio perimit. Igitur mater mea mihi mater esse desinit me seruo aut peregrino effecto. l. 2. §. 1. D. ad Tertyl.*

De legitima Patronorum tutela.

Per interpretationem. *Scilicet legis xij. tab.*
Veteres. *Sex. Aelius, L. Atilius, P. Aelius.*

De legitima Parentum tutela.

Recepta est & alia tutela, quæ & ipsa legitima. *Immò fiduciaria: sed moribus receptum est, vt legitima vocetur. quod etiam nos ad Vlpianum latiùs executi sumus: igitur legitima tutela, vel lege, vel interpretatione, vel moribus inducta est.*

De fiduciaria tutela.

Nam si pater. *Legendum, parens, auctoribus lib. vet.*

Si liberi eius. *Liberi sui, liberis item suis mortuo parente legitimi, liberis emancipatis, fiduciarij sunt tutores: liberi emancipati, liberis suis ipso iure tutores non sunt, ex Anastasij constitutione fratres emancipati & patrui, legitimi sunt tutores. quod & ad patrem emancipatum trahi oportet. Liberi autem emancipati liberis emancipatis fiduciarij sunt tutores. Ergo liberi sui aut emancipati liberorum emancipatorum fiduciarij sunt tutores.*

Et cæterorum. *Filiorum scilicet vel filiarum fratris. Igitur pater filio vel filiæ, frater fratri vel sorori, patruus filio vel filiæ fratris tutor est fiduciarius. eodemq; modo auus nepoti, patruelis patrueli, propior sobrino, ꝓpiori sobrino, patruus magnus nepoti fratris tutor esse fiduciarius potest.*

Quoniam filius. *Hæc ratio ex aui & patris parte quasi claudicat. igitur recta non est: quod & ipse ad Vlpianum demonstraui.*

Ita tamen hi. Hi, *id est, liberi manumissorum.*

Quod nostra constitutio. *Igitur quod de perfecta ætate in l. tutela. D. de tutel. l. quomodo defuncto. l. si reliquero. D. de legit tut. ab Triboniano est, non ab ipsis auctoribus. namque olim ita ius fuit, vt minores xxv. annis legitimi & datiui tutores fierent. cæterùm datiui ad tempus excusabantur. §. item maior. infr. de exc. tut. l.* οὐ μόνον. §. ἐὰν ἀτελεύθερος. *D. eod. & in eorum locum curator dabatur, non tu-*

tor, nec enim ipsi tutores esse desinebant. l. 16. D. de cur. da. Testamento autem dati, tutores non fiebant ante legitimam ætatem. §. furiosus. supr. qui testa. l. quæro. §. vlti. D. de testa. tut. proinde cùm similes ij essent ex die datis tutoribus, in eorum locum non curator modò, vt est in §. ἐὰν ἀπιλιώτης, sed etiam tutor dari poterat. §. 1. infr. tit. prox.

De Atiliano tutore, & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur.

Maiore parte Tribunorum. *L. Minutio, & M. Horatio Puluillo Coss. X. creati sunt Tribuni plebis: itaque cautum est, vt postea crearentur T. Liuio auctore. Maiore igitur parte, id est, sex Tribunis.*

Qui desinebat esse tutor. *Immò & deserto testamento, & deficiente conditione desinebat esse tutor. cæterũ hoc casu legitimus tutor illi succedebat, illo testamentarius.*

Tutore capto. *Testamentario vel legitimo.*

Qui desinebat. *Desinebat & is tutor esse tutore non reuerso. Cæterùm non reuerso tutore testamentario, illi legitimus succedebat: non reuerso tutore legitimo, sequens succedebat.*

Ex constitutionibus. *Ex eis verò constitutionibus tutores cauere compelluntur. §. pen. inf. de sat. tut. & administrare. l. 1. D. de administ. tut. l. 3. C. de susp. tut. l. 1. C. in quib. caus. tut. hab. vt ex cautione teneantur. l. non quasi. §. illud sciendum. D. rem pup. sal. fo.*

Neque

Neque de cautione. *Sed neque de inquisitione quæ pro vinculo cautionis cedit.*
Vel magistratus. *Duumuiri. His etiam iniussu præsidis datum initio fuit ius dandi tutoris. l. 3. D. de tut. & cur. dat. Sed hoc iure vtimur, inquit Iustinia. vt ne aliter poßint Duumuiri tutores dare, quàm si præsides iubeant. quod & circa defensores plebis per omnia præsides vsurpasse idē Iustin. scribit in No. xv.*
Vsque ad quingentos. *Quòd si valeant vltra, à præsidibus nimirum dabitur tutor.*

De auctoritate Tutorum.

Nec vllum. *Vet. libri*, & nullum.
In ipso negotio. *In ipso articulo.*
Iudicio. *Vet.* Iudicium.
Sed curator. *Id moribus receptum erat hoc casu, vt tutorem habenti daretur tutor, auctore Vlpiano in fragmentis. hodie quia solemnia iudicia sunt, in locū prætorij tutoris curator adhibetur.*

Quibus modis tutela finitur.

Ex habitu corporis. *Vet. quidam:* ex habitudine corporis in masculis æstimare solebant.
Existimans. *Abest à lib. vet.*
Legitima tantùm tutela. *Agnatorum scilicet, non patronorum : quod nos in notis ad Vlpianum satis diligenter exposuimus.*

De Curatoribus.

Quid. Cod. De curatoribus dandis, vel confirmandis.

Vſque ad xxv. *Femina citius quàm mas tutela liberatur, citius impetrat veniam ætatis : & vt Ariſtoteles ſcribit lib. vij.* περὶ ζώων ἱστορίας θᾶττον τὰ θήλεα τῶν ἀῤῥένων καὶ νεότητα, καὶ ἀκμὴν λαμβάνει, καὶ γῆρας. *Curatione tamen citius non liberatur. quinimmò in perpetua olim tutela feminæ continebatur.*

Sed curator teſtamento non datur. *Quia nulla id lege nominatim permittitur. Lege verò xij. tab. permittitur parenti tutorem, non etiam curatorem dare.*

Sed ſolent. *Iam igitur non ſunt legitimi, ſed honorarij duntaxat curatores. l. 1. l. obſeruare. l. ſapè. D. de cur. fur.*

Interdum autem. *Tutorem habenti tutor non datur: Tutorem habenti cauſa cognita, curator datur; denique curatorem habenti, cauſa cognita, curator datur. l. curatorem. C. qui da. tut. vel cur. l. ventri. D. de tut & cur. da. Prima regula non eſt perpetua : nam tutorem habēti certis ex cauſis (vt ait l. 4. C. in quib. cauſ. tut. hab. tutor vel cur. det.) alius idoneus ſubſtitui ſententia competentis iudicis ſolet, id eſt, in locum ſuſpecti qui conuictus ac remotus eſt, & in locum excuſati : & hoc quidem S. C. introductum eſt, cùm ex pluribus tutoribus vnus aut remouetur, aut excuſatur in perpetuum. l. ſi quis ſub condic. D. de teſt. tut. ſequitur in d. l. 4. vel defuncti vel relegati tutoris. & hoc etiam S. C. inductum eſt. d. l. ſi quis ſub condic. Relegati, id eſt, deportati. In eius autem locum qui relegatus eſt ſalua ciuitate curator datur non tutor. l. quòd ſi fortè. §. quid ergo. D. de ſolut. Hoc amplius in locū*

furioſi,

furiosi, surdi, muti tutoris legitimi, ex S.C. Alius tutor datur. l. penult. D. de tutel. est & alius casus in l. cùm in vna. §. 1. D. de appellat. & alius in l. si quis tutor. D. de tutel. & alius in tit. de auct. tut. suprà.

Quem velit actorem. *Ex eadem causa curator vel actor vel adiutor dari potest: vt ecce in relegati tutoris locum vel curator, quemadmodum superius dictum est, vel actor. l. siue. §. vlt. D. de adm. tut. sic in locum minus idonei tutoris vel curator datur. §. interdum. suprà, vel actor vel adiutor. Curatorem eligit magistratus: Actorem, Adiutorem Tutor. Actor ad agendum à tutore vel à curatore constituitur. l. 1. C. de act. à tut. seu cur. dan. l. si actor. C. de appellat. l. tutor. D. quan. ex fac. tut. l. actor. D. rem rat. hab. quia enim ab eis procurator constitui non potest, propterea quòd domini non sunt, ideo hoc eis datum est, vt quotiens absfuturi essent vel aliàs impedirentur, decreto Prætoris vel Præsidis actorem darent. Adiutor ad alia tutelæ munia deligitur. l. solet. D. de tutel. qui ab Constantino* βοηθὸς *dicitur. Sudas,* ἀιὅτωρ παρὰ ῥωμαίοις, βοηθός, *vbi legendum* ἀιὅτωρ.

Vel absit vel infans sit. *Etenim si præsto sit & fari possit, commodissimum erit eum sibi procuratorem tutore auctore constituere. l. neque. C. de procurat. l. cùm minores. C. si ad rem iud.*

Quem velit. *Rectè,* quem velit. *& ideo sæpè is à tutore dari, constitui, ordinari dicitur in libris nostris.*

Decreto. *Valdè nouũ est, vt qui procuratorẽ dare non potest, actorem constituat, ideoq; decreto est opus.*

De satisdatione Tutorum & Curatorum.

Curet Prætor. *Sic omnes vet.lib.non* curat. *& hoc sanè ius non ex edicto Prætoris manat, sed ex constitutionibus.§.sed ex his. sup.de At.tut. Cautio præstatur ex constitutionibus: Prouocatio fit ex edicto Prætoris. Cautionem præstant qui cauere debēt. Prouocant ad cautionem, qui cauere non debent. Actio subsidiaria datur ex Oratione D.Traiani aduersus eos qui cautionem acceperunt, & ex constitutionibus in hæredes eorum.*

Sed hi tantummodo. *In prouinciis duumuiri aut defensores: In vrbe, scriba, aut is quem Prætor in hoc delegauerit.l.2.& 3.D.rem pup.sal.fo.l. vlt. C, de mag. conuen.*

De excusationibus Tutorum & Curatorum.

Exemplo cæterorum munerum. *Numerus trium liberorum excusat à legationibus. l. 1. C.de legation. A cæteris muneribus personalibus, numerus quinque: Ab omnibus muneribus numerus xvi.l.semper. D.de iu.immun. ac legendum omninò est in l. si quis decurio, C.de decur.non xiij. sed xvi.liberorum. Constantinus rectè in hunc modum,* ὁ ἔχων δεκαὲξ παῖδας, πάντων λειτουργημάτων ἀπαλλάττεται.

Publicum munus esse. *Tutelam esse publicum vel ciuile munus nemo est qui nesciat: neque video qua iure ab hac sententia discrepat l.* ἐὰν δύο. *§.tutela.D.*

de iu-

de tutel. at existimo tamen spurium esse. §. tutela. nec enim solet Modestinus Græco contextui Latinas, nisi ex alijs auctoribus, sententias inserere. nullum verò auctorem habet. §. tutela. denique eo sermone contextus est, qui nostris auctoribus non est in vsu: nec enim prouincialis muneris vsquam fit mentio, nec Reipub. munus à ciuili munere quasi diuersum vsquam secernitur.

In semestribus. *An exemplo D. Augusti & Tiberij inibat D. Marcus concilia semestria? De Augusto ita Xiphilinus scribit,* καὶ πεντεκαίδεκα τῶν βουλευτῶν τοὺς κλήρῳ λαχόντας συμβούλους δι' ἑξαμήνου παρελάμβανε, καὶ ἔστιν ὅτε καὶ ἐδίκαζε μετ' αὐτῶν. *pariter & de Tiberio. De Augusto itidem Suetonius Tranquillus.*

Et interea curator. *Immò tutor. l. quæsitum. D. de tutel. nisi dicamus, vti vulgus solet tutoris & curatoris abuti nominibus, ita Paulo quæstionem fuisse propositam, rectè autem Paulum non de tutoribus, sed de curatoribus respondisse, quemadmodum apparet ex l. curatorem. D. de tut. & cur. da. quæ ex eodem sumpta est libro, pariq; errore is qui absuturus erat Reip. causa, desiderabat tutorem in locum suum dari in l. 3. § si quis absuturus. D. de susp. tut. & in l. 9. D. de tut. & rat. distr. Vlp. Tutelæ obiter dixit pro Curationis. vt in l. ne lucrum. C. de cur. fur. Is enim qui Reipub. causa abest, cùm non desinat esse tutor, in eius locum tutor substitui non potest.*

Pupillorum tutela vel cura eorundem. *Benè expreßit tutelæ & curæ differentiam. Tutela est personarum, Cura bonorum.*

Inimi-

Inimicitiæ. *Qui post susceptas inimicitias testamento tutor datus est, se excusare non potest: quandoquidem hoc ipso gratia videtur facta reconciliatio, nisi, vt plerumq; fit, patet ideò inimicum tutorem dederit, vt molestum ei & operosum negotium exhiberet. A cæteris tutelis inimicitiæ capitales excusant, dum tamen facta non sit reconciliatio.*

Item maior LXX. *A patrimonialibus muneribus, à mixtis, ab honoribus ætas non excusat. Ab honore decurionatus etas LV. annorum excusat. A muneribus personalibus ætas LXX. &, vt in lib. x. Cod. latiùs exponemus, vulgò perperam legitur. LV. pro LXX. in l. 3. C. qui æta. se excu. hæc enim quæ posuimus, omnia* Θετικὰ *sunt rata & firma.*

Cùm sit inciuile. *Vet.* cùm erat. Cùm *pro* quia.

Et ab alijs. *Vet.* & sub alijs.

Has artes exercent. *Vet.* id exercent.

Se esse tutores vel curatores. *Duo verba vltima non sunt in vet. libris.*

De suspectis Tutoribus & Curatoribus.

Pietatis necessitudine. *Quid. Cod.* pietate necessitudinis.

Et auia. *Vet.* & auia possunt. potest & soror.

Posteaq; tutor vel curator decesserit. *Idem iuris est, si quouis alio modo finita tutela fuerit. l. pen. D. eod.*

D.eod. tunc enim aduersus tutorem sufficit tutelæ actio, quæ famosa est æquè ac suspecti actio ob dolum secuta condemnatione. Suspecti agimus pendente administratione tutelæ: quia interim tutelæ agi non potest. Actione autem suspecti, id solùm intendimus, vt tutor remoueatur, quo finita hoc modo tutela, deinde tutelæ eum actione conueniamus, qui non ex fide bona tutelam gessit. Alio igitur modo finita tutela, quàm remotione suspecti, quid opus est vel suspecti agere, vel suspecti actionem peragere?

In possessionem bonorum. *Ideo mittitur in possessionem, quia tutor latitat, & in eum ob hanc causam, remotum tutelæ agi vix potest.*

Ergo vt suspectus. *Benè, ergo: nam si non potest remoueri, non est cur pupillus mittatur in possessionem, aut bonis tutoris curator detur.*

Qui data pecunia ministeriúm tutelæ adquisierit vel redemerit. *Hæc verba,* adquisierit vel, *absunt à vet. lib. Reliqua autem sic meo iudicio restituenda sunt,* Data pecunia ministerijs, tutelam redemerit, *vt in l. 3. §. tutor. D. eod. tit.* Ministerijs *autem, id est, Officialibus & ministris Prætoris, per quos fit inquisitio.*

Qui fraudulenter tutelam, *In vet. additur,* vel curam.

Suspectum eum. *Vet.* suspectum enim eum.

Fidelis tamen & diligens. *Quia non tantùm fides, sed etiam diligentia à tutore exigitur, deoq; dolum & culpam præstat.*

AD

AD LIB. II. INSTITVTIONVM DN. IVSTINIANI.

De rerum diuisione.

IN nostro patrimonio. *Patrimonium bona paterna significat: matrimonium bona materna. Seneca lib. 1. de benefic. cap. iij. quia latè patentis matrimonij sit, &c. qui tamen locus ab Erasmo deprauatus est. nam & apud Suet. Tranquillum, & Val. Maximum ita matrimoniū accipi alij quidam adnotarunt. Hoc autem in loco,* In patrimonio, *id est, in bonis. Seruitutes propriè ex bonis non sunt. l. 1. D. de vsufr. leg. at quia certè nō sunt etiā omninò extra bona, magis est vt bonis adnumerētur: Igitur nō ea tantū quæ sunt, sed etiam quæ intelliguntur, id est, incorporalia in bonis nostris computantur.*

Aqua profluens. *Aqua non profluens, iure gentium communis non est.*

Accedere. *Non piscandi tantùm, sed etiam ædificandi, occupandi, vsurpandi causa. l. quod in litore. D. de adquir. rer. do. l. in litore. D. ne quid in lo. pub. nā communiū rerum proprietas omnibus patet: ideoque & in mari constructa ædificia, moles pilæve iactæ eius sunt qui iecit. l. 2. §. aduersus. l. litora. D. ne quid in lo. pub. l. quamuis. l. ergo. §. vlt. D. de adquir. re. do. l. 1. §. quòd si quis, de no. op. nunt.*

Et portus publica sunt. *Publica iuris gentium vsu. l. adeo. §. quod si toto. D. de acq. rei. do. l. fluminum.*

num. D. de dam. inf. Proprietate autem publica sunt iuris ciuilis: nam fluminum & portuum proprietas, est populi, nec omnibus aequè patet; vt rerum communium proprietas. riparum autem proprietas, est priuatorum, qui proximè praedia possident. Igitur publicà, vsu sunt communia, proprietate non item. Id tamen notandum est, flumen & aquam profluentem, intellectu ita discernenda esse, vt sit flumen, publicu nomen: aqua, commune.

Publicus est iuregentium. *Libri scripti habent* iurisgentium, *vt l. adeo. §. quod si toto, de adquir. re. do. l. vlt. de vsurp. & vsu. & §. prox.*

Religare. *In l. riparu. D. de re. diuis. malè additur,* retia siccare, & ex mari reducere: *rectiusq́, hoc in titulo sunt haec verba translata ad litorũ vsum.*

Litorum quoque vsus publicus est & iurisgentium. *Legendum,* publicus est iurisgentium. *vt iam ante demonstraui.*

Casam ibi ponere. *In tantum, vt soli dominus constituatur l. in tantum. D. de rer. diuis. Vt verò aedificium ponat in litore. ideo fit, quia litoris vsus publicus est iurisgentium. Vt positum aedificium sibi habeat, ideo quia litus est commune. In ripis posita aedificia solo cedunt, non aedificanti: In flumine, populo: nisi publicè, id est, ritè & consensu populi vel principis imposita sint. l. fluminu. D. de dam. inf. Ex his apparet, publica à communibus proprietate tãtum distare, non vsu, vsus maris, litoris, fluminis, ripae publicus est iurisgentium. Mare, litus, commune: eius namq. proprietas omnibus patet: flumen, publicum iure ciuili. ripa,* pr-

priuatæ. & ita Ioanni etiam videtur antiquißimo iuris interpreti.

Vniuersitatis. *Hæc sunt vniuersitatis & vsu & proprietate.*

Sacræ res. *Quidam cod.* Sed sacra sunt quæ ritè & per Pontifices Deo consecrata sunt.

Papinianus rescripsit. *Hoc verbo significatur liber responsorum, vt in l. ex contractu. D. de re iudic. rescripsit dandam in eos actionem. Est etiam hac sententia Papiniani ex lib. responsorum. l. ade. D. de contrah. empt.*

Nisi consentiente vsufructuario. *At cur cõsentiente vsufructuario seruitutem dominus imponere non potest? An quia dari hoc domino non potest adhibito consensu fructuarij, quin & fructuario datum videatur, cuius potißimùm interest, seruitutem non imponi, ex qua deterior fiat vsusfructus causa. Atque ita dominus & fructuarius sibi inuicem obstant. vt nec soli per se, nec simul seruitutem prædio fructuario imponere poßint. l. sed & si quid. §. vlt. D. de vsufr.*

Quàm illatus est mortuus. *In lib. scriptis adduntur hæc,* sine voluntate eius: *quæ siue auctoris sunt, siue interpretis, meo iudicio recta sunt, & ratihabitionem illatione posteriorem esse indicant.*

Ciuitatis. *Abest à lib. vet. vt & in l. 1. D. de diuis. re.*

Et pisces & omnia. *Legendum,* id est, omnia.

Iure gentium statim illius esse incipiunt. *Nam hæc quoq; iure gentium communia sunt. l. quod in lito-*

tore. D. de adquir. rer. domin.

Si quos effecerint. *Legendum,* si quos ex fe-int: *eos autem eximere, & mel capere quilibet st citra furti crimen.*

Præterea quod per alluuionem. *In occupa-s agris, vel arcifinijs, Ius alluuionis locũ habet, non m in diuisis & aßignatis: nam hi certa mensura inentur: illi etsi finibus distincti sint, certa tamen sura non continentur. l. in agris. D. de adq. re. do. emq́; ratione in his Ius subseciuorum interuenit, in non item. Qua autem ratione non est Ius alluuio-n agris limitatis, eadem quoq; in lacubus & stag-lluuio cessat: nam vt ait l. lacus. D. eod. tit. licèt rdum crescant, interdum decrescant (sic enim le-t in l. vicinis, de aq. & aq. pl.) suos tamen termi-retinent.*

Quod si vis. *Torrentia flumina, aut ex vna par-erras abstrahunt, quas in contrariam transferant, uod vel alluuione fit, vel vi maiore: aut alueum tant: aut per circumluuionem insulas efficiũt: aut ũn latè agros inundant, ac tum ex iure quid statu-um sit, diligenter hoc in loco Iustin. exequitur. Ap-et autem, aut censitores vel agrimensores fluminũ, aut hæc illorum vice, ex publico in priuatum, & riuato in publicum, & ex vno in alium addicere, go. §. flumina. D. de acq. rer. dom. Caßiod. lib. iij. . Agrimensor, inquit, more vastißimi fluminis, a-patia tollit, alijs rura concedit: nec erit alienum tiam ex Alexiade ea confirmare, quam tu P. Fa-, me auctore, in manibus habes, vt emendatam om-*

C ni ex

ni ex parte, quamprimum in lucem emittas: in qua sic de vi atque impetu vastorum fluminum Anna disserit Imperatoris Alexij filia, πάσχουσι δὲ οἱ μέγιστοι τῶν ποταμῶν τοιοῦτόν τι, ἐπειδὰν διὰ τῆς προχώσεως ἀναστήματι ἀξιολόγῳ ἐπιφορήσωσι γῆς· τότε δὴ ἐπὶ τὰ καταῤῥέοντα ῥέουσιν, ὥσπερ δὴ μεταμείβοντες τὰς πρώτας κοίτας αὐτῶν, καὶ τὴν μὲν παλαιὰν καταλιμπάνουσι πάροδον διάκενον ὑγροῦ, καὶ χηρεύουσαν ὕδατος· ἣν δὲ νῦν διοδεύουσιν, ἐμπιπλῶσι ῥευμάτων πολλῶν. *Quod & de Mæandro, quem idem auctor tuus* σκολιώτατον ποταμῶν ἁπάντων καὶ καμπὰς συνεχεῖς ποιούμενον *lib. 14. appellat. Strabo in hunc modum extulit lib. 12.* ὁ μαίανδρος διὰ τοῦτο σκολιὸς ὅτι πολλὰς μεταπτώσεις λαμβάνει τὸ ῥεῦμα καὶ πολὺν χοῦν κατάγων, ἄλλο τ' ἄλλῳ μέρει τῶν αἰγιαλῶν προστίθησι.

Prope ripam prædia possident. *Qui prope ripam prædia possident, ripæ sunt domini, & insulæ natæ in flumine, & ædificij ibidem constructi, & aluei derelicti.*

Rursus nouus alueus. *Ergo aluei mutatione dominiũ amissum nõ restituitur. l. si ager. l. cũ vsumfr. D. quib. mod. vsusfr. amit. sunt qui hac in re putant l. Martius. & l. ergo. §. alluuio. D. de adq. re. do. inter se discordare. Id secus est: nam l. Martius, est de aluei mutatione. §. Alluuio, de inundatione.*

Sabinianorum & Proculianorum. *Hi speciem illi materiam spectant. Est verò harum familiarum hac in re dissidentium inter se vestigium in l. Minicius. D. de rei vind. quæ lex nauem ædificatam ex aliena materia negat ædificantis esse: sed Minicius & Iulianus Sabiniani fuere. Vt autem eæ familiæ proseminatæ sint, nemo est qui nesciat. Id nondum quisquam animaduertit in l. 1. D. rer. amot. inuerso ordine*

ine permixtisq́; familijs iuriſconſultorũ legi, Ner- & Caßio: Sabino & Proculo, quod ſanè emẽdatio- indiget.

Et quibuſque alijs poſſeſſoribus. *Quia res tincta eſt, ideo quibusque aſtimatio eius rectè idicitur: nec enim quod extinctum eſt, me- eſt. Porrò extinctum videtur, quod acceßio- loco alienæ rei cohæret, atque adeo vindicari non teſt; condici poteſt: poteſt & ad exhibendum i.*

Si duorum materiæ. *Confuſio, aut permi- ione fit, aut ferruminatione. Illa communionem demum inducit, ſi difficilis ſit materiæ ſeparatio: rruminatio non inducit communionem: plumba- ra multominus, nec enim plumbatura confuſio- m facit. Cæterùm ſi quid per applumbaturam rei ieni accedat, ad exhibendum eſt actio: quia faci- replumbari poteſt. Eſt & condictio, vti dictum eſt §. ſi tamen alienam: vindicatio non eſt. Si per fer- minationem, non eſt ad exhibendum actio, quia ferruminari vix poteſt: eſt tamen condictio. eſt in factum actio. l. in rem. §. item quæcumque. D. rei vind. id eſt, vtilis vindicatio. Cùm verò alia ijs per plumbaturam vel ferruminationem non acce- int, ſua cuiuſque res manet. l. quidquid. D. de adq. do. ideoq́; integra eſt vnicuiq; in rem actio: & hic itur eſt actionum ordo, Vindicatio, Ad exhibendum, factum.*

Solo inædificatur. *Non eſt,* ſolo, *in lib. vet. d & in §. quod ſi partim ſup. non eſt,* miſcuerit, *&*

in §. si tamē, ita legitur, siue ipse fur est, qui vest. fecit. *& in §. cùm ex aliena*, ad rudem massam æris vel arg. vel aur. red. Vin. autem aut oleū: *quæ non adeò magni momenti sunt, vt salua fide præteriri non potuerint.*

Ne quis tignum. *Aut sciens tignum alienū vineis vel ædibus iunxit, aut ignorans: si sciens, in duplum tenetur: præter duplum est etiam ad exhibendū actio vel vindicatio, quasi dolo desierit possidere. & hoc apertè traditur in l. 1. §. vlt. & l. 2. D. de tig. iunc. ignorans, nec vindicatione tenetur, nec ad exhibendū actione. namq; in eo cessat ille color, quasi dolo desierit possidere. sed in duplum tenetur pro tigni pretio. in illo, legitima actio pœnalis est: in hoc, pœnalis esse non videtur. An & qui sciens sciente domino iunxit, ita vti dictum est tenetur? Minimè gentium, quinimmò hoc casu cessat lex xij. tab. & ad exhibendum competit actio, vt soluta tigna vindicentur. l. de eo. D. de donat. int. vir. & vxo. Est ipso iure & omni casu ad exhibendum actio & vindicatio: idq; scientes Decemuiri, tigna solui prohibuerunt ignorante domino inclusa, & dupli actionem pro tignis constituerunt. l. qui res, in fin. D. de solut.*

Per exceptionem doli. *Et hæc quidem via seruantur impensæ, non per actionem. l. Paulus. D. de exc. do. l. 2. C. Greg. de rei vind. sed tamen si per errorem sine deductione fundum restituerit, incerti condictio est, id est, possessionis, vt in l. qui excep. §. si pars. D. de cond. ind. l. hæres. D. ad Trebell. Certi condictio non est: de qua accipienda est l. si in area. D. de cond. ind.*

ind. namq; ait ideo condictionem non competere, quòd res facta accipientis non fuerit. quæ ratio non excludit condictionem incerti. De condictione certi accipienda etiam est l. ex quibus, eod. tit. & de retentione facti non iuris: nam ex quibus causis retentionem ipso iure habemus, petitionem non habemus, ea si soluerimus, certi condictio est. l. seruus quem. D. de act. empt. l. quod dicitur. §. vlt. D. de imp. in res dot. At vbi retentionem eam in qua factum versatur, habemus, & condictionem retentionis habemus. Vbi petitionem non habemus, nec repetitionem habemus, id est, certi condictionem.

Eius permanet cuius fuerat. *Ideoq; directo vindicari potest: superiore casu vtiliter.*

Prope confinium. *In confinio, ἐν τοῖς ὅροις ideoq; cùm dixisset Gaius in l. adeo. in fin. D. de adq. re. do. prope confinium, subintulit Marcianus in l. prox.* Sed etsi in confinio lapis nascatur, & sint pro diuiso, *sic enim legendum est, vt referatur sententia l. arbor. D. com. diuid. & l. pen. D. pro soc. Sed de arboribus in confinio positis videamus. Est, inquit Florentinus de limit. agr. controuersia genus de arborum fructibus, quæ in fine sunt siue intra, nec vllam ad radicem habent controuersiam, quotiens inclinatæ in alterutrum fructum iactauerint, inter affines mouent disputationem. Est igitur vel de radice controuersia, vel de glande legenda. Controuersia radicis ita iure nostro definitur, si ex vtraq; parte arbor in fine posita radices egerit, communis est: quæ non est posita in fine: etsi vtrinq; radices egerit, communis non est. l. si plures. D.*

 arbor.

arbor. fur. caes. l. vlt. D. quod vi aut clam. at quae omnes radices in vicini fundum egit, omnes inquam radices, propria eius partis est in qua alitur, non in qua oritur & haec vetus est lex. Theophylactus Scholasticus epist. 56. ἄι σου ἃ σε πρὸς τὸ ἐμὸν χωρίον τὰς ῥίζας ἡπλώσαν *&c. De controuersia iactati fructus vel glandis legendae, nihil attinet in hoc loco disputare.*

Alijs videtur picturam. *Nempe Paulo in l. in rem. §. sed & id quod. D. de rei vind. Caio idem iudicium non est. l. qua ratione. D. de adq. re do. Obijcies lib. II. Instit. Gaio idem videri quod Paulo. eodem in libro Gaius in quaestione speciei factae ex aliena materia, Sabinianus est, cùm tamen iam antè ex eo mediã quandam sententiam Iustinianus retulerit. Non est is liber Gaij purus, putus. nam immutata, addita, detracta, deprauata sunt multa Gotthorum arbitrio, à quibus ea qualiacunq; fragmenta veteris prudentiae accepimus: suntq; puriora multo fragmenta Pandectarum, in quibus tamen ingentia flagitia Tribonianum admisisse constat: detortis saepe exempli gratia, Vlpiani verbis in sententiam Iustiniani, atque in ius id quo tum vtebantur, non secùs atque Gotthi qui ex moribus & legibus suis in Gaio & Paulo pleraque commutarunt.*

Illud enim. *Malim,* illud autem.

Pro cultura & cura. *Plus est cura quàm cultura: nam & fructus pecorum curari dicũtur. l. fructus. §. nõ solùm. sol. mat. Bene autem, pro* cultura & cura: *nam fructus, qui per se nascuntur, bonae fidei possessoris non sunt. l. fructus. de vsur. Interim quidem*

sunt

sunt eius. l. bonæ fidei. de adquir. re. do. id est, quamdiu res euicta non fuerit. Re euicta nisi eos vsuceperit, eorum nomine tenetur. Sic ab eo tempore fructus percepti quo possessor cognouit rem alienam esse, eius interim sunt. l. qui scit. §. vlt. de vsur. at si exitum finemq́ iudicij inspicias, eius non sunt, quę Pomponius in vtraque specie potissimùm inspexit. l. fructus. l. bonæ fidei. §. Pomp. verendum.

Idemq́ue statuit. *Idem Hadrianus. fratres Imperatores contrà, sic paulò post, concessit: idem scilicet Hadrianus. Grat. Valent. & Theodosius contra.*

Vel publico, vel ciuitatis. *Superest*, vel ciuitatis, *nam mox sequitur, & dimidium fisci vel ciuitatis. Publico igitur, id est, P. R. vel ciuitatum.*

Itaque stipendiaria. *Hæc prædia & priuata dicuntur, & publica, quod auctore Aggeno Vrbico dum priuatus laborat in proprio, & tributum aut stipendium publico, & sibi alimoniam arua excolendo procurat. Italica prædia tributaria aut stipēdiaria non sunt. igitur publica non sunt, hæc mancipi sunt, illa nec mancipi. sed hæc posterior differentia sublata est à Iustiniano: id tamen notandum est, impetrato iure soli Italici, prouincialia etiam prædia publica non esse.*

Quod quamquam cauetur. *Vet.* quod cauetur quidem.

Cui eius rei possessio permissa sit. *Abesse hæc debent: auctore Theophilo & Gaio.*

Si cui libera. *Hic alienare ita demum potest, si exigat negotiorum administratio: non donandi, nō minuendi causa. denique eadem lege transigere po-*

 test.

test de mandato. D. de procurat. vbi pro deciden-di, *affirmo legendum,* deminuendi: *vt in l. Lucius. §. vlt. D. de administ. tut.*

De rebus corporalibus & iucorporalibus.

Quæ in iure consistunt. *In iure, non in corpore: hoc est iura. l. & habet. 1. D. de prec. l. Mauius. §. fundo, de leg. 2. l. vlt. in fin. C. de præscr. long. tempo. Iura talia sunt: seruitus, hereditas, dos, peculiũ, possessio, obligatio: nam hæc omnia iuris nomina sunt. Hæreditas igitur non est pecunia, sed successio. l. nihil, de verb. sign. id est, ius successionis. l. bonorum. 2. eod. Ait verò qualia sunt ea, quæ in iure consistunt: nec enim docet, quot sint genera rerum incorporalium, sed qualia. nummi, iura non sunt; res tamen iucorporaleis sunt, siquidem is qui nummos debet, quantitatem debet, non corpora. l. qui hæredis. D. de cond. ind. l. si is cui nummos, de solu. quæ lex citatur in l. nam etsi fur. §. vlt. de reb. cred.*

Nam ipsum ius. Nam *pro* sed, *vt in l. inter stip. §. sacram, de verb. oblig. l. Stichum. §. vsumfr. de solut. vt etiam Accursius refert.*

De Seruitutibus.

Non etiam iumentum agere. *Iumento vehi potest, iumentum agere non potest. Iter est quâ homines: actus quâ peco. a transeunt.*

Nam

Nam iter & actum. *Qui actum habet, actum vindicat, non iter & actum. Qui viam habet, aut viã vindicat, aut iter simul & actum. Via latitudo legitima est, idq; non iuris nostri auctores solùm tradidere, sed Varro lib. 6. de ling. lat. Actus latitudo non est legitima. Via est qua vehiculum & iumentum ire potest. Actus est etiam, qua vehiculum duci non potest, modò si iumentum agi potest. l. si tam. D. de seruit. ponitur & alia differentia in l. qui sella. D. de ser. rust. via autem per latitudinem diuisa, efficit duas semitas, l. nam satis. D. quemadm. ser. amit.*

Quoniam ædificia. *In distinctione vrbanorũ & rusticorum prædiorum, inter Neratium & cæteros Iurisconsultos non conuenit. Neratius eo loco distinxit. l. 2. D. de ser. rust. l. eo iure. D. in quib. cau. pign. Cæteri qualitate: & horum quidem sententia obtinuit etiam in familia. Vrbana enim familia à rustica, opere separatur, non loco: & in eam rem vulgò cùm uæri & inspici soleat. l. vrbana familia. D. de verbo. gnific. miror quòd nondum quisquam eius menda deprehenderit. In primis lex ait familiam loco non distingui, sed genere operis, tum ita fieri, vt dispensator vrbanis non sit, si rerum rusticarum rationes dispen t, ibiq; habitet. Hæc videntur esse contraria. nam si exigimus, vt is dispensator ibi habitet, id est, ruri, rtè non tam ex genere, quàm etiam ex loco rusticũ ancipium definimus. At legendum est,* vbique ha- itet, *id est, vbicunq;, vt in l. quod nisi fiat, in fi. D. de lib l. in lege. D. de contr. emp. Deinde ait lex,* quo uisque loco seruus fuerit ex numero fami-

liæ, apparere & vicarijs. Ex numero, *id est, ex libellis & veluti matricula familiæ. At quomodo ex vicarijs? legendum* ciuarijs, *vt in l. seruis. D. de legat. 3. Inuerso ordine litterarum multa scripta sunt in P. Flor. vt domus pro modus, iurnæ pro ruinæ : & eo in loco* vicarijs *pro* ciuarijs. *Et hinc existunt errores multi in libris nostris.*

Vel non recipiat. *Aut stillicidium meo iure non recipio, aut iure seruitutis. Meo iure, si non vicino cessero ius stillicidij immittendi: Iure seruitutis, si vicino iam antè cessero ius stillicidij immittendi. Eodemq́ prorsus modo, aut iure meo ædes altiùs tollo, aut iure seruitutis. qua de re viderimus in §. æquè, de act.*

De vsufructu.

Est autem ius. *Vet.* est enim ius.

Quibus proxima. *Similis & affinis.*

Vtiliter caueatur. *Gaius rectè in l. 2. D. de vsufr. ea. rer. Rectè autem & vtiliter. i. satisdato.*

Maxima & media. *in l. 1. D. de vsufr. leg. hæc verba,* magna ex causa, *sunt Triboniani. Nam ante Iustinianum etiam minima capitis deminutio vsumfructum extinguebat.*

Per modum & tempus. *Si fructuarius per constitutum tempus nullo modo vtatur, vel etiam si vtatur contra præscriptum modum, vtroq́ casu non vtendo vsumfr. amissum dicemus, arg. est l. si communem. §. 1. & l. si quis alia. D. quemad. ser. amitt.*

Nihil agetur. *Hæc verba vti sint accipienda ostēdi in frag. Vlp. titul. xviij. quod ne nouum videatur,*

comun-

niungenda erit l.per seruum.§.vltim. D.de adqui. *.do.cum l.qui mihi. D.de donat.*

Consolidatio. *Consolidatio inde nomen acci-* *t,quòd solidum id propriè sit, à quo vsusfr. deductus* *on est.l.à liberto.D.de bon. lib.l.Sempronius.§.pen.* *).de vsufr.leg.*

De vsu & habitatione.

Ad vsum quotidianum. *His omnibus cùm v-* *tur, miror cur dixerit Nerua eum folijs non vsurũ.* *plenum.D.eod.forsitan legendum,* oleis.*P.Victori-* *penè simili in re apud Varronem demonstrauit pro* leis *legendum esse* dolijs.

Cùm is qui vsumfr. *Quæro cùm vsusfruct. ex-* *aneo vendi, locari,donari, commodari,precario cõ-* *di, obligari possit, cur etiam eidem in iure cedi non* *sit? An quia cedere in iure, est ad sellam prætoris id* *e ius totum abiudicare: at locare aut vendere,est ius* *endi,fruendi,ita in alium transferre,vt tamen per* *ptarem aut conductorem à fructuario retineatur?*

Pecorum vel ouium. *Legendum* , velu- ouium: *nam pecorum appellatione oues continen-* *. Id etiam confirmat l. plenum.§.sed etsi pecoris.* *eod. titul. denique in Græco ita est,* θρεμμάτων οἴων οβάτων.

Sed si cui habitatio. *Habitatio non domum si-* *ficat, sed ius habitandi. Ideoq; si gratuito tibi con-* *fero habitationem, etsi vtrimque dixerit Viuianus,* *commodati actionem.l.1.§.1.D.cõmod.tutius ta-* *n est agere præscrip.verbis.l.si gratuitã. D. de præ-* *scrip.*

ſcrip. ver. quandoquidem habitatio nomen iuris eſt; quod etſi veriſſimum ſit, in facto tamen potius quàm in iure conſiſtit, id eſt, non tam videtur eſſe ius, quàm factum, & quaſi domus ipſa. l. legatū. D. de cap. min. atq; ideo multū diſtat ab his, quæ omnino in iure conſiſtunt, id eſt, vſu, vſufructu. Vſus, vſusfr. ſi gratuitò conceſſus ſit, Viuianus commodati actionem non daret. Vſus, vſusfr. non vtendo & capitis diminutione amittitur, habitatio non item. Vſus, vſusfr. ex perſona æſtimantur, habitatio non tam ex perſona, quàm etiam ex re ipſa qua habetur. At certè morte finitur habitatio exemplo vſus & vſusfr. & ob id etiam ante aditam hæreditatem non cedit.

De vſucapionibus, & longi temporis præſcriptionibus.

Rectius in libris vet. de vſucap. & lon. temp. poſſeſsionibus, *quod etiam Græcus interpres agnouit. Præſcriptio plurimùm exceptio eſt. Nouiſſimi iuris interpretes, poſſeſſionem ſiue adquiſitionem longi temporis, vulgò præſcriptionem appellant: quod non caret exemplis. Nam ſic loquitur l. ei à quo. D. de vſurp. & vſucap. ſic l. qui alienam. D. de euict. ſic §. ex his, infr. per quas perſ. ſic denique l. quinque. C. fin. reg.*

Cùm crederet. *Vet.* crediderit. *& paulò poſt,* vſucapiebat. *Ergo,* vt qui bona fide, *id eſt, quēadmodum is qui bona fide.*

Iuſta cauſſa poſſeſſionis, *Iuſto titulo. Nam titu-*

titulus est possessionis causa.

Vllo tempore. *Est vsus anni aut biennij. Est longum tempus, est longissimum. Liberi homines, res sacra, res religiosa nullo tempore adquiruntur. serui fugitiui longissimo tempore adquiruntur.*

Lex Atilia. *In P. Flor. legitur,* Atinia, *l. potestatis, de verb. sign. l. 4. §. quod autem, de vsurp. & vsuc. & apud Aul. Gellium lib. 17. qui & lib. 14. c. vlt. id Atinio plebiscito cautum refert, vt Trib. plebis Senatores essent. Cicero quoq; Orat. 3. in Ver. Cedo mihi leges Atinias, Furias, Fusias.*

Lex Iulia & Plautia. *Vet. libri,* lex Plautia & Iulia: *sic & in P. Flor. in l. non solùm. §. si dominus. D. de vsurp. & vsuc. quod perspicuè rectum est. Nam prior fuit lex Plautia de vi, lege Iulia. Vt autem lex Iulia de pec. repetundis vsucapionem inhibuit ...e. D. de leg: Iul. rep. ita lex Iulia de vi. Hoc plus vet. libri habent,* vi possessarum rerum vsu lex Plautia & Iulia. *Credo pro* vsu, *legendum,* vsucapionem.

Non dubium est. *Ipse autem hæres vsucapere non potest, quia nec defunctus potuit.*

Furtum non committit. *Ipse autem fructuarius vsucapere non potest, quia in iure errat.*

Expeditius ita procedit. *Legendum,* expeditiùs procedit, vt quis. *Expeditiùs sine vi nanciscitur, vt quis rei immobilis possessionem, quàm rei mobilis sine furto.*

Quamuis ipse. *Legendum,* qui quamuis ...

Fundi

Fundi locíve. *Fundus est integrum aliquid, locus est portio fundi: fundus finibus regitur, non locus: fundus ad prædia rustica, locus etiã ad vrbana pertinet: inde in §. cõstituitur. sup. de vsufr. in fundo & ædibus. Ad hæc locus est sine villa, fundus cũ villa: inde inter censorias notas illa recensetur à Plinio, minus arare quã verrere: id est minus habere fundi quã villæ.*

Et eorum vtilitati. *Nõ est, vtilitati, in lib. ver. bene autem, principalibus constitutionibus. Nam vsucapio, est ex xij. tab. Præscriptio longi temporis est ex constitutionibus. Constit. Iustiniani actio etiam prouincialibus datur & dominium.*

Vsucapere posse. *Vsucapere ex sententia Iustiniani est diutina siue longa possessione capere l. quamuis. D. eod. titu. Opus autem hac in re fuit rescriptis, quoniam ipso iure bona vacantia ad fiscum pertinent, non tamen in patrimonio fisci esse videntur, ante quã nuntiata & confiscata sint.*

Quod nostra constitutio. *Hic versus vt puto reponendus est post §. inter. nã in sua constitutione Iustin. hæredis aut testatoris nullam mentionem facit: denique hoc ius semper fuit, vt vsucapio in heredem continuaretur, propterea quod heredis & defuncti eadem persona est, sed hæc nos in Pandectarum libris fusius exposuimus.*

In vsucapionibus. *Rerum scilicet mobilium. Ait enim in constitutione, vel triẽnium, quod in rebus mobilibus obseruandum esse censuimus.*

Coniungi tempora. *Longa tempora, puta decennij aut vicennij.*

Edicto

Edicto D. Marci. *Addidit Harmenopulus, & Commodi. lib. iij. Epit.*

Præfatæ Zenonianæ. *Legendum vt in lib. vet.* præfata Zenoniana constitutione.

De donationibus.

Superuixisset. *Superuiuere, nunc saluum euadere: aliàs superuiuere est superstitem alicui viuere.*

Ad exemplum. *Hæc eadem verba Tribonianus Paulo adscripsisse videtur in l. Marcellus. D. de don. cau. mor.*

Vtriusque causæ. *Vtriusque tituli donationis & legati.*

Donat. Piræo. *Sequitur,* περὶ ὧν ... *nec sanè video cur à quibusdā hi versus prætermissi sint.*

Inter viuos. *Eæ sunt quæ directæ dicuntur in l. donatio. C. eod. tit.*

Non omnino. *Vet. lib.* omnino non: *quod valde probo.*

Præstitimus. *Vet.* præstauimus.

Et ante nuptias augeri. *Legendum,* & ante nuptias augeri donationem, constante matrimonio: *quæ verò ita donātur,* ἀντίφερνα *nostri autores vocant, quo vocabulo, quid sit donatio propter nuptias, satis apertè significatur.*

Vindicta vel testamento. *Rectè vindicta vel testamento, nimirum enim si inter amicos per epistolā vel conuiuium manumittat, plerisq; placet nihil eum egisse: auctor Vlp. in tit. de libert. & Paulus lib. iiij. senten. de manumiss.*

Quibus

Quibus alienare licet vel non.

Per legem Iuliam. *Hanc legem Augustus tulit, nam ea ipsa est, quæ de pudicitia, aut de adulterijs coërcendis, vti constat ex Paulo lib. 4. sent. de dotib. & ex inscriptionibus multarum legum sub tit. de fun. dot.*

Dotis causa ei datum. *Ratio legis hæc est, quia licet in bonis mariti dos sit constante matrimonio, mulieris tamen est, Boëthius in Top. Cic. Dos, inquit, licet matrimonio constante in bonis viri sit, est tamen in vxoris iure, & post diuortium velut res vxoria peti potest: quod sumpsisse is videtur ex l. quamuis, de iur. dot. & L. Lucius. §. idem respondi. ad municip.*

Qui ab initio. *Idemq; est si ex interuallo. l. 4. D. de pign. act.*

Minor dederit. *Minor pro pupillo.*

Condici possunt. *Condictio crediti, vel condictio indebiti, alia est ex numeratione, alia ex consumptione. Ex numeratione, si vtilis sit numeratio: ex consumptione, si inutilis sit numeratio, & si bonæ fidei sit consumptio.*

Ad exhibendum. *Immò & in rem, quia malæ fides pro possessiont est: sed in rem vtilis est, ad exhibendum directa, commodiùs ergo agitur ad exhibendum quàm in rem.*

Aut vi. *Hæc non sunt in vet. lib.*

Per quas personas nobis adquiritur.

Omne quod adquiritur, aut dominium est, aut possessio, aut obligatio. De adquirēdo dominio aut possessione in hoc tit. agitur. De adquirenda obligatione in tit. Per quas pers. nob. obl. adq.

Adquiritur vobis. *Vet.* adquiritur nobis nō solùm per nosmetipsos, sed etiam per eos quos in potestate habemus, *& ita in ceteris quoque secūda in primam personam inmutatur, quod melius est.*

Olim quidem quidquid. *Iure antiquo patri filius omnia adquirit, etiam castrensia aut quasi castrensia: sed ex constitutionibus priuilegium hoc militiae datum est, vt in castrensi peculio filiusfam. vicem patrisfam. obtineat: quo tamen non omnino ius antiquum abrogatur, cessat veriùs, & in suspenso est quādiu filius suo priuilegio vtitur: proinde filio intestato mortuo, id non adquiri patri, sed non adimi & iure peculij, non iure hæreditario à patre occupari dicimus. l. Si praeponeb. l. hæreditate. de cast. pec. l. 1. §. si is qui bonis de col. bon. l. vlt. ad S.C. Tertyl. filio etiam deportato, id patri non auferri. l. 3. C. de bo. pros. Denique potest etiam pater quasi dominus castrensi prædio seruitutem adquirere, non tamen imponere, ne contra priuilegium faciat. l. ex castrēsi. §. 1. D. de castr. pec. Nam per omnia fere in castrensi peculio similis est pater domino, cui suis bonis ob dissolutionem morum interdi-*

ctum est. Sic enim & patri, id est, domino castrensi peculio interdicitur ob priuilegium militiæ. Iure antiquo peculium paganum sine vlla distinctione in bonis est patris: sed Const. Constantini primùm excepta sunt bona materna, Gratiani, Valent. & Th. Arcadij, item & Hon. bona materni generis, Theodosij & Valent. bona quæ ex matrimonio obueniunt, Leonis & Anth. quæ ex sponsalibus, Iustiniani omnia aduenticia bona: horum namq; bonorum proprietas liberis conseruatur.

Quocunque modo voluerant. *Non est, voluerant in lib. scriptis.*

Totum parenti. *Totum, id est, solidum & plenum, non deducta proprietate.*

Emancipando liberos suos. *Vet.* liberum suum. *vt in §. 1. infr. de ser. cog.*

Pro pretio quodammodo. *Benè quasi quodammodo: nam pretio æstimari emancipatio non potest. Constantinus huius iuris auctor ait*, muneris gratia: *l. 1. & 2. C. Th. de bon. mat. l. cùm oportet. §. cùm autem. C. de bon. quæ lib. adq. Muneris ergo gratia triens dominij datur auctore Constantino, vel, vt Iustiniano placet, semis vsusfructus. quod si nulla sint aduenticia bona, ex quibus patri triens aut semis conseruari possit, an ex bonis postea quæsitis patri aliquid concedatur, quæstionis est: de qua nihil quod sciam, ab Iustiniano in suis libris definitum est: pertinet ad eam tamen l. 5. C. Th. de mat. bo.*

Siue ex donatione, vel ex legato. *Sic in l. si tibi homo. §. cùm seruus. D. de leg. 1. sed tamen hæc*

verba

*ba nec Th. nec l. adquiritur. D. de adq. re. dom. nec
ı veteres agnoſcunt.*

Per eos vſucapio. *Rectiùs vet. lib.* per eorum
ıcapionem, vel longi temporis poſſeſſio-
n nobis adquiritur.

Ex operis. *Quid. cod.* ex operibus, *vt in §. itē
cet, ad finem.*

Quia non poſſidet. *Eſt ciuilis poſſeßio, eſt na-
alis, eſt corporalis. Ciuilis, naturalis, iuſta eſt : cor-
alis iniuſta. Hanc pupillus ſine tutore amittit, non
ilem, non naturalem. fructuarius autem non ciuili-
, quia non vt ſibi habeat, ſed naturaliter poßidet.*

Diſtinctionem, *Vet.* diffinitionem.

Poſſeſſionem iuſtam. *Hoc in loco poſſeßio iu-
id eſt, bona fidei, l. quod ſeruus. D. de adq. poſſeſ. ſic
uitus iuſta, id eſt, bonæ fidei, l. & generaliter. D. de
cal. act.*

Adquiri poſſeſſionem. *Poſſeßionem ciuilem,
o pacto ſit, vt animo nos & corpore alieno poßidea-
s, atq; ita dominium etiam vt ignorantes adquira-
s, ſed & poſſeßionem naturalem per procurarorem
quirimus, vt puta pignoris. Obligationem non ad-
rimus : præterquam crediti condictionem. l. certi,
i nummos. D. de rebus credit. & ex ea cauſa pig-
is obligationem, auctore Iuſtiniano. l. 2. C. per
s perſon. quemadmodum Trib. in l. ſolutum, §.
liberam, de pign. act. hæc adiecit,* Plerunque,
n ſemper.

Vel vſucapionem. *Non vt dominium aut poſ-
o ignoranti adquiritur, ita vſucapit etiam igno-*

 rans:

rans: nam hoc tantùm in rebus peculiaribus receptum est. l. 2. D. pro soluto.

De testamentis ordinandis.

Quod procinctum. *Id veteres* endo procinctu *appellabant. Putem & in hoc loco legendum,* quod in procinctu : *vt apud Vlp. in frag. & M. Tullium in ij. de nat. Deo.*

Adhibitis. *Conuocatis & præsentibus.*

Sed neque mulier. *Quamuis sit cum eis testamenti factio. Iustum testamentum non est, nisi fiat septem testibus, ciuibus Romanis, puberibus, præsentibus. His verbis mares significantur: igitur est, feminas excludi: itemq; seruos & impuberes excludi manifestum est. Furiosi autem, & muti, & surdi, & prodigi absentium loco habentur: furiosi hoc amplius, & intestabiles, & serui, & impuberes in aliis etiam causis vix testes adhibentur. Possunt hæc eadem in diuortio dici. l. nullum D. de diuort. & in omnibus legitimis actionibus.*

Intestabilesque. *Constitutio hæreticos iubet intestabiles esse. l. 44. C. Th. de his qui sup. relig. cont. S. C. siue lex Iulia damnatos ob carmen famosum. l. is cui. §. vlt. de test. l. lex Cornelia. §. si quis librum, de iniur. Sunt & quidam ex xij. tab. intestabiles, in quibus, vt auctor est Gellius lib. xv. cap. xiij. ita scriptum est.* Quæ si erit testarior, libripensve fuerit, in testimonium feriatur, improbus intestabilisque esto. *quæ verba, præter quàm quod integrã legis sententiam non conficiunt, etiam deprauata atq;*

adeò

eò obscura sunt, Rectiùs in bibliotheca Ioannis Bi-rigum Ducis: Qui se fierit testarier libripens-fuerit, in testimonium fariatur improbus ibus intestabilisque esto : *modò si pro* faria-r, ferietur, *pro* quibus, quoiuis, *aut* ciuis *re-tuatur.* Qui se fierit testarier, *id est, qui se sciue-* μαρτυρητῶναι *siue in testem cieri; eodemq; modo Li-us, Impubes libripens esse non potest neque antesta-vt Priscianus refert lib. viij. In testimonium feria-, id est,* ἀναγκάζηται *siue pulsetur. Integra legis sentē-hæc fuit, Eum qui se passus fuerit in testem rogari, t qui libripens fuerit, si nolit fidem testamenti appro-re, cogendum: ac deinceps pro improbo intestabiliq; bendum esse: quæ vt credibile est ex ea lege ab The-. relata est hoc in loco, & à Constantino in lib. 1. itom. tit. 6.*

Vt sic haberetur. *Vet.* vt sic habeatur ac si oportet.

Vtique. *Lege,* vtrique.

Quia hoc totum. *Expende,* totum : *vt hac ra-ne testimonium recipiatur Legatarij, Fideicom-ssarij, Tutoris.*

Hodie. *Sublata videlicet familiæ mancipatio-Olim ergo inter testatorem & familiæ pecu-q; emptorem, non vt hodie inter testatorem & hæ-em.*

Hæredi. *Seorsim in tabulis scripto. Cicero pro lone, Vnà fui, testamentum simul obsignaui cum dio: testamentum autem palàm fecerat, & illum edem, & me scripserat.*

Quod ab illis suasum est. *Sic suasio, l. 2. C. Th. de sec. nup. ex No. Th. de pat. seu mat. bo. in legem conuersa est, Est in ea No. pro* auaris, *legendum, à* viris.

Sufficiunt. *Abest à lib. vet.*

Iure ciuili. *Prætor non nouit testamenta nō scripta. Datur tamen vtilis bon. possessio contra nuncupationem, vel secundùm nuncupationem, l. 2. C. de bo. poss. sec. tab. l. 1. C. de bon. poss. con. tab. lib. l. vlt. C. de condic.*

De militari testamento.

Propter nimiam imperitiam eorum. *Corn. Tac. in Agricola. Credunt plerique militaribus ingenijs subtilitatem deesse, quia castrensis iurisdictio secura & obtusior, ac plura manu agens calliditatem fori non exerceat.*

Ritè. *Legendùm,* rectè. *Nam qui iure militari testantur, ritè non testantur.*

Aedibus. *Legendum,* sedibus: *vt in l. vlt. C. de restit. mil. & l. vlt. C. quib. non obst. lon. temp. præscr. & apud Vegetium lib. 3. cap. 4. & c. vlt. eas sedes Th. sedeta vocat, cùm tamen Sudas scribat sedeta esse fossata.*

Statilio Seuero. *Sunt qui & eodem modo legāt in l. & Atilicinus. D. de ser. rust.*

Tam anteriores leges. *Cùm ait,* leges. *Pandectas intelligit. l. 1. §. nec castrense, de col. bon. l. 3. §. dari, de bo. poss. L . §. in fi. ij, ad Trebell. l. filiusf. ad fin. de donat. Cùm* constitutiones, *Codicem. Nam si*

exem-

exemplo castrensium comparata sunt quasi castrensia, & illa sunt ex constitutionibus, hæc etiã vt sint ex constitutionibus necesse est: quæ igitur legibus continentur de quasi castrensi peculio, ex constitutionibus sunt.

Quibusdam permissum erat. *Speciali priuilegio, vt puta Proconsulibus, vt est in constitutione Iustiniani, & Præfectis legionum, & Præsidibus prouinciarum. At ipse demiror, quamobrem Iustin. tribuat Præfectis legionum quasi castrense peculium, hi namq; milites sunt. l. 2. D. de his qui not. infa. forsitan legendum,* Proconsulibus & Proconsulum legatis, *vt in l. abesse. D ex quib. cau. ma. Miror etiam, cur specialiter præfecto annonæ castrense peculium tribuatur in tit. Cod. de castr. pec. mil. & præf. anno. sed iam diu animaduerti legendum esse,* & præfectianorum, *ducta coniectura ex lib. vet. in quibus legitur,* præfecti annorum, *de quorum peculio quasi castrensi agitur in l. vlt. eiusd. tit. Sunt autem præfectiani apparitores præfecti prætorio. l. 2. & 3. C. de apparit. præf. præt. l. 8. C. de offic. rect. prouin. Ammia. Marcellinus lib. 17. Vt nec præfectianus, nec præsidialis apparitor ad soluendum quenquam vrgeret. Mihi etiam Ant. Loiselus adolescens & humanissimus, & supra ætatem eruditus librum Codicis manuscriptum dono dedit, in quo claris literis scriptum est,* De castrensi peculio militum & præfectianorum.

Quibus non est permissum facere testamentum.

Quid in castris. *Vet.* id quod in castris.

Licet suæ potestatis. *Non satis est habere testamenti factionem mortis tempore, nisi eam tempore testamenti etiam habeamus. At satis est habere testamẽti factionem faciendi testamenti tempore, etiã si mortis tempore non fuerit nobis testamenti factio: vt si sanus & frugi testamentum fecero, furiosus aut prodigus decessero. & hoc non in iure tantùm ciuili, sed etiam in iure prætorio seruatur. Illud tamen etiam vtroque iure receptum est, vt irritum fiat testamentum capitis deminutione: ideoq; necesse est, lege Cornelia excepta, vt testamenti & mortis tempore testator ciuis Romanus, & sui iuris existat, hæc rata quoniam sunt & firma, non affero capita legum: iuuatq; interdum ita scribere, vt non tam lectoribus, quàm etiam mihi quod placeat inquiram: ac vereor, sæpe, vt olim theatra malè musicos canere docuerunt, ne etiam nos, si lectoribus quibusq; indulgeamus, hæc nostra qualiscumque scribendi ratio concidat in deterius.*

Sæpè enim. *Vet. cod.* sæpè autem.

De exheredatione liberorum.

Rectius, De institutione & exheredatione liberorum: *id quod etiam Th. indicat in initio tit. proximi.*

Vt si viuo. *Vet.* vt etsi viuo. *quoniam id multo magis obseruandum est si post mortem patris decesserit. Idem verò etiam in vno gradu obseruandum est, vt si à Primo instituto exheredatus sum, à Secundo substituto præteritus, & viuo ac deliberante Primo decessero, tum deinde Primus hereditatem omiserit: nam substi-*

substitutio nulla est: & hac in re par est causa liberorũ & posthumorum. l. si posthumus. D. de lib. & post. l. 3. §. vlt. & l. prox. D. de iniust. test. quod etiam proponitur in l. si à primo. De lib. & post. ceterùm in ea, non, viuo patre. *sed,* viuo Primo *legendum est: quæ castigatio summè notanda est. Dispar verò est causa liberorum & posthumorum in specie huius §. videlicet cũ de toto testamento quæritur: nam si posthumus viuo patre natus decesserit, ex constitutionibus scripto heredi bo. possessio datur cum re. l. posthumus, de iniust. test. si post mortem patris, testamentum nullo iure valet. l. 2. & 3. C: de post. her. inst.*

Nemo hæres. *Sed neque bon. possessor cum re. at quia sec. tab. dari potest qualis qualis, huic rei præteritus occurrere potest petita bo. possessione contra tab.*

Antiquitati. *Media iurisprudentia non xij. tab. §. Sed hæc. inf. l. vlt. C. de lib. præter.*

Sed feminini quidem sexus personæ. *Non* personæ, *sed* posthumæ *legendum.*

Posthumorum. *Posthumi alij sunt omnino sui, alij Aquiliani, alij Velleani, alij Iuliani. Hi non sunt posthumi, sed posthumorum loco, quia per successionem quodammodo renasci videntur.*

Lege Iulia Vellea. *Ius antiquum ad id́q; pertinens Galli cautio, est de veris posthumis. Ius nouum, id est, primum caput legis Velleæ non est omnino de veris posthumis. nam veri posthumi sunt qui patre iam humano nascuntur: qui fuit antiquus sepeliendi mos, nunc à Christianis renouatus. Arnob. lib. vij. Nec vt creditis*

vllum damnum, sepulturæ timemus, sed veterem & meliorem consuetudine humandi retinemus. Velleiani autem postumi, viuo parente post testamentum nascuntur. Secundum caput est de quasi postumis, quod in hoc §. proponitur.

Feminini verò inter. *Rectè vet.* & inter. *quasi dicat, vel nominatim, vel inter cæteros.*

Permittit. *Legendum,* promittit, *vt in §. vlti. inf. & l. illud. D. de bo. poss. con. tab. & alibi passim.*

Silentio omittere. *Non est,* silentio, *in vet. lib. Omittere est silentio exhæredare, l. si patronus. D. de bon. lib. Pater autem silentio exhæredare nō potest. Miles, mater, ascendentes per matrem, liberi, fratres, sorores silentio exhæredare possunt.*

De hæredibus instituendis.

Adulterio maculatum. *Græci sic interpretantur,* ἔνοχον ὄντα τῇ μοιχείᾳ, *non* κατηγορούμενον, *legendũ igitur est,* maculatum, *non* accusatum. *alioquin certè pugnat hæc constitutio cum l. reos. C. ad leg. Iul. de adult.*

Ante sententiam. *Ante finitam cognitionem, l. prospexit. §. pen. D. qui & à quib. man.*

Iussu eius domini. *Quid. cod.* iussu domini sui.

Quin etiam. *Legendum,* cùm etiam.

Vsque ad assem hæc. *Legendum,* vsq; ad assem vtputa hæc, vncia, sextans.

In quotcumque. *Vet. cod.* in quantascumq;.

In hos casu. *Hæc delenda sunt.*

Denique

Denique diem. *Vet.cod.* Deniq; adiectum pro superuacuo haberi placet.

Peregrinantes. *Omnes libri scripti habent*, peregrinatos, *& sic aliàs quoq; legi adnotauit Accur. Diuidenda autem ea dictio est in hunc modū,* peregri natos. *Peregri dicimus, cùm quis in loco est, Peregre, cùm it in locum: vt Fl. Sosipater scribit. Iam ergo non* peregrinātes, *sed* peregrinatos, *legatur in hoc* §.

De vulgari substitutione.

Singuli in singulorum. *Vet.* singuli singulis, *vt & in l. potest. D. eod.*

Sed si instituto. *Omnes vet. cod.* Sed si instituto hæredi & cohæredi suo substituto dato alius substitutus fuerit. *quod probo. sic in l. si ex pluribus, de suis & leg. hær. instituto hæredis & cohæredi substituti.*

Sine distinctione. *Nam neq; ordinem scripturæ in hac re spectamus, neq; ordinem successionis. Cæterùm in pupillari substitutione ordo successionis spectandus erit l. qui habebat, D. eod.*

In partem. *In partem dimidiam scilicet: nam l. si paterfamilias, de hæred. instit. ait in hoc casu semisses fieri: & l. prox. hæreditatem diuidi inter dominū & substitutum, obstare creditur l. si paterfamilias, in illo loco, Ita vt alter semis, nec poterit vnquam quisquam vlla ratione, quo minus obstare videatur, efficere: siquidem eo in loco Tribonianus non notas pro notis accepit. hæc namq; verba, I T A V T A S, sic explananda esse censuit, ita vt alter semis, cuiusmodi à nobis multa sunt in Pandectis notata & animaduersa,*

quæ

quæ pòst suo tempore ac loco proferentur. Sic ergo rectè, cùm dixisset Iulianus in l. si paterfamilias. in hoc casu semisses fieri, subintulit, Ita vt as æquis portionibus diuidatur.

De pupillari substitutione.

Iu suam tutelam. *Vt qui sunt alieni iuris, manumißione sui iuris fiunt : ita qui sunt alienæ tutelæ, pubertate fiunt suæ tutelæ, l. quotiens. §. 1. D. de administrat. tut. quod planè est in suam tutelam venire.*

Moribus. *Vulgaris est ex. xij. Tab.*

Vel gradus. *Hæc abundant ; vt ex constitutione apparet.*

Ad exemplum. *Ratione succeßionis duo tantùm sunt genera substitutionum. Ratione personarum tria: Vulgaris, Pupillaris, Iustiniana. Ratione scripturæ, quattuor: nam vel primus casus exprimitur, vel secundus, vel vterq;, vel neuter.*

Sancimus. *non est in vet. lib.*

Ne filius suus. *Vet.* ne filius eius.

Si heres. *Legendum,* & si hæres.

Vel singulis. *Vet.* vel singulis autem.

Quibus modis testamenta infirmantur.

Quæ ab initio valent iure ciuili, aut rupti aut irriti vitio infirmantur. Iure prætorio, per bon. poss. contra tabulas rescinduntur.

Ex

Ex lege Falcidia. *Lex Falcidia est de legatis. Ceterùm inducta etiam est constitutione Seueri in donationibus causa mortis: & S.C. Pegasiano in fideicōmissis: & constitutione Antonini in codicillis factis ab intestato. hic locus indicat eam obtinere in fideicommissis.*

Et suæ potestatis. *Hæc autem bon. possessio cum re futura est, si alius nemo iure legitimo heres sit, vt rectè Vlpi. adijcit in fragm. eod. tit. Idem quid sit cum re & sine re, explicat rectè in tit. de possess. dan. vt iam inde appareat quid in l. filijs. C. de inoffic. test. hæc sibi velint, bon. possess. cum re accipere, & in l. posthumus. D. de iniust. test. bonorum possessionem accipere remq́; obtinere. & in l. 1. §. pen. Si tab. test. nul. ext. bonorū possessores rem habituros. Res est hereditas aut bona. Ambrosius lib. ix. Epist. ad Clementianum. Sed sunt heredes sine re. sunt & cum re, & dicuntur heredes testatore viuente qui scripti sunt, sed sine re.*

Non potest scriptus hæres. *Et hoc sanè casu nec sine re quidem dabitur à prætore bon. possess. nam is qui testatus est mortis tempore, testamenti factionē non habuit, quod vtrique semper in iure prætorio exigitur.*

Noluerit. *Vet.* noluit.

Irritæ fiant *Et ideo ne fiscus admittatur, qui tūc solet admitti, cùm non infirmato testamento aut heredem testator indignum dixit, aut eius tantùm deleuit nomen. l. hereditas. l. cùm quidam. l. cùm tabulis. §. vlt. D. de his quibus vt indig.*

Diui. *Vet.* Diui quoque.

De

De inofficioso testamento.

Hac actione testamenta rescinduntur, & hæreditates petuntur. Vulgò autem dicitur, actio, accusatio, querela inofficiosi testamenti: itemq; petitio hæreditatis de inofficioso, vt in l. si quis filium. C. eod. l. pen. §. sed quemadmodum, D. de bon. possess. contr. Tab. Dicitur & centumuirale iudiciū: sed hæc appellatio communis est: nam omnis petitio hæreditatis centumuirale iudicium est, l. vlt. C. de pet. hæred. Paul. lib. 5. sent. tit. 16. Restat igitur de inofficioso agi apud C. viros, l. vlt. C. de lib. præt. l. petitor, D. de lib. leg. l. qui repudiantis, l. Titia, D. de inoffi. test. ideoq; in l. x. D. eod. si pars iudicantium, *id est, Centumuirorum. Plinius lib. 5. epist. Post hoc ille cum cæteris subscripsit centumuiral. iudicium, id est, de inofficioso. Ille enim est Curianus, qui à matre fuerat exhæredatus. Paulus* μονὸς ςλ. ρ *scripsit de C. viralibus iudiciјs, ex quo est l. 7. 28. 31. D. eod. Vnde etiam apparet actionem de inofficio, C. virale iudicium esse: non Septemuirale vti perperam in P. Flor. scriptum est.*

Exhæredant vel omittunt. *Satis erat dicere,* exhæredant*: nam & omißis tantùm eis datur hæc actio, qui pro exhæredatis habentur: cæteroquin omißis hæc actio non datur. Verùm nonnunquam institutis etiam hæc actio datur, vtputà si exhausta sit hæreditas, nec legi Falcidiæ locus sit, l. Papinianus, §. quarta, D. eod. tit. Paul. lib. 4. sentent. tit. 5.*

Postumi. *Postumi sui, vt filij de inofficioso testamento patris: Postumi legitimi, vt filij de inofficioso testa-*

testamento matris, fratres, nepotes ex filia: Postumi cognati, vt nepotes ex filio concepti post emancipationem. Postumi ergo non sui tantùm, sed etiam alieni, l. postumus, l. Papinianus, §. si ex causa. D. eod. tit.

Id quod deest. *Institato filio supplendum est id quod Falcidiæ deest, & hoc Paulus scribit lib. 4. sent. tit. de inoffic. que. Aequè exhæredato si minus quarta relictum sit, ex constit. Iustiniani supplenda est quarta: quod tamen videtur Vlpiano Tribonianus attribuere in l. si non mortis, D. eod: olim verò necesse erat id adijci in testamento, l. 4. C. Th eod tit.*

Quarta legitimæ partis. *Legitima pars debetur ab intestato. Quarta legitimæ partis ex testamento. est igitur quarta legitimæ portionis portio, quæ (vti credo) exemplo legis Falcidiæ inducta & definita est, ideoq́; & Falcidia dicitur passim. Eam verò Iustin. mutauit in trientem, vel semissem, pro numero personarum: ideoq́; si duo sint filij, sextans singulis relinquendus est, id est, triens legitimæ partis: si sex, vncia, id est, semis legitimæ partis: denique omnibus quadrans ex iure antiquo, & triens vel semis omnium bonorum ex iure nouo relinquendus est, singulis quadrans vel triens vel semis legitimæ partis, quibus etiam constat, si aliquis ex eis institutus sit, ab eo partem fieri. Auxit porrò Iustin. eorum omnium portionem, qui de intestato agere possunt, vt ipse testatur. in No. 18. quod à Græcis interpretibus deinde porrectum est non malè ad legem Falcidiam, & ad ea quæ exemplo legis Falcidiæ inducta diximus titulo superius proxime.*

Siue

Siue iure hæreditario. *Idem in l. omnimodo. C. eod. & in No. V. XXII. XVIII. Ceterùm ex No. CXV. quarta non excludit querelam, sed elogium in testamento adscriptum & comprobatum ab herede, quod non ideo Iustin. constituit, vt iure hæreditario relinquatur, sed ne cuiquam frustra apponatur exheredationis nota. Eadem Nouella tolluntur iura, quæ dictant actione de inofficioso omni ex parte testamentum rescindi: namque Iustin. solam institutionem rescindi putat oportere. & hoc est quod dicitur, Ex causa præteritionis vel exheredationis, &c. quod de ea præteritione accipiendum est, quæ vicem exheredationis obtinet: nam si pater filium præterierit, nihil in eo testamento scriptum valet. si tamen rescindatur per bon. poss. con. tab. libertates quidem & legata non debentur nisi exceptis personis, at secundæ tabulæ valent, & quæ in eis sunt relicta legata, à Prætore conseruantur. Ius enim prætorium quàm ius ciuile benignius est.*

In his tantummodo. *Non dicit in eo casu, sed in his casibus. puto intelligi duos casus. l. pen. D. de colla. quibus donationem inter viuos non tantùm conferri opinor, sed etiam in quadrantem imputari. Bene autem, mentionem facit. nam alterum casum Iustin. nō induxit. adde l. si quando. §. generaliter. C. eod. & l. si non mortis. D. eod.*

Vel alijs modis qui in nostris. *Vet. lib. non habent,* in nostris, *quod rectum est: nam dos, vel donatio propter nuptias de quibus hoc in loco agitur, quæ olim in quadrantem non imputabantur l. 1. & 2. C.*

Greg. de inoffic. test. nunc vt imputentur, ab Iustiniano effectum non est.

De virili portione. *Om. vet. cod.* pro virili portione quarta, *quod rectißimum est. Sensus hic est: diuidi inter eos quartam omnium bonorum pro rata earum partiũ, quas ab intestato habituri essent, ita vt virilis singulorũ portio sit quarta legitimæ partis. Sic igitur quod pro virili diuiditur, & pro rata siue* ἀναλόγως *diuiditur, sic in l. 1. C. vnde lib.*

De hæredum qualitate & differentia.

Ideoq́ue sic appellatur. *Quid. cod.* ideò sic appellatus.

Vel distrahantur. *Legendum,* & vel distrahantur.

Iterum tamen. Iterum, *abest à libris scriptis.*

Aut morte interceptus. *Et hic quidem nepos opiter à veteribus dicebatur, cuius scilicet pater viuo auo mortuus esset, auctore Sext. Pompeio.*

Succedit. *Ex lege Iulia Vellea.*

Quia domestici. *Suorum nomen est ex xij. tab. vt ostendi in notis ad Vlpianum: eo potestas significari videtur: nam & hæredem suum & filium suum dicimus, pro eo qui est in potestate, l. penul. §. & vereor, de bon. possess. contr. tab. l. nepos, de leg. præst. Domestici etiam & domus appellatione potestas significatur, §. pater, supr. de test. An igitur hæredes sui ex eo nomine accipiuntur, quòd sint in potestate? at poßit*

etiam hac ratione seruus, suus hæres dici: filiumq́, suum cùm dicimus aut postumum suum, id nomen potius ad hæreditatem referimus. Fortasse propius est suos hæredes dici quasi αὐτοκληρονόμους, *quo modo & suum assentatorem dixit Seneca lib. 5. de benef. c. 7. & suũ fratrem, c. 10. quamobrem non adire hæreditatem, sed retinere dicuntur, l. si patronus, §. vlt. de bon. libert. non furari ex ea hæreditate, non subripere, non expilare: sed leuiore verbo amouere, l. si seruum, §. prætor, de adq. hær. non hæredes fieri, sed existere, id est, apparere, quod est Theophilo* ἀναφαίνεσθαι, *in tit. de con. possess.*

Ex lege XII. Tab. *Delenda sunt hæc verba: vt auctores sunt libri scripti: & verum est. nam potestas necessarios facit, l. conditionibus, D. de cond. & dem. non lex xij. quæ potestas moribus inducta est, non lege.*

Extranei hæredes nobis. *Non est* nobis: *& in initio §. in extraneis, non est,* tempore.

Tria tempora inspici debent. *Aliâs,* tria tantùm tempora inspicimus.

Nisi minor. *Impuberi datur beneficium abstentionis, Puberi restitutionis in integrum. Hoc si immiscuerint se vel adierint, nunc velint abstinere. quid autem fiet è contrario? Minor si repudiatam hæreditatem adire velit, indiget eodem beneficio, videlicet si omnia sint in integro: nam rebus distractis finitisq́, omnibus negotijs hæreditarijs, caret restitutione, nisi forsitan impubes sit, l. quod si minor, §. Scæuola, D. de minor. Minor si post abstentionem, se immiscere velit*

rebus

rebus non distractis, non prohibetur nec indiget restitutione, l. si quis suus, de iu. delib. nam & idem maiori datur adhibita scilicet definitione, l. vlt. C de rep. her. Rebus distractis, minor indiget restitutione in integrum. Quod dictum est, Impuberem, qui repudiarit, & rursus adire velit rebus iam distractis, restitui, *ei obstat l. nam quod, §. 1. D. ad Treb. Vulgò malè in eo §. legitur*, Prætorem, *& in libro Flor.* præceptorem. *legendum enim est*, per prætorem, *& est quidem hæc eius §. sententia. Diuersa sunt repudiare & recusare. Repudiatio fit in iure, l. suus, l. sicut, C. de rep. hered. Recusatio quoquo modo, l. recusare, ad Trebell. l. recusari, de adq. hered. Eum qui recusat adire, fideicommissarius cogit adire per prætorem & restituere. Quæstionis est, an etiam is cogi possit, qui repudiarit? Regula iuris hæc est, eum qui repudiarit adire non posse. sed tamen hoc casu si iustas causas habeat fideicommissarius, quibus vel repudiationi non potuerit obstare, vel ante repudiationem decretum postulare, æquum est ei succurri, vt cogat adire, exemplo eius qui tempore exclusus est, l. facta, §. penul. D. ad Treb. Hoc ita si omnia sint integra: nam bonis venditis quamuis pupillus fuerit scriptus, qui vtique etiam re non integra restitui potest in integrum, non cogetur tamen per prætorem restituere fideicommissario, nisi ex iusta causa.*

Militibus tantùm. *Legendum*, in militibus tantummodò hoc extendit.

Præstitit hoc beneficium. *Legendum vt in vet.* hoc præstitit beneficium. *Est autem hoc*

beneficium repertorij.

Nobilissimum. *Vet.* nobilem.

Licet eis adire. *Vet.* licet eis & adire hær. & int. ten. in quantum.

Sit eis. *Vet.* eis fiat.

Hæredes pro dominis. *Heres sic dicitur quasi herus: ideoq́; in P. Flor. rectè heres & hereditas sine diphthongo: quod & in M. Tullij libris P. Victorius adnotauit. inde in l. si is ad quem, D. de adq. hær. pro domino facere, domino administrare.*

De Legatis.

Figuris. *Formis & modis, l. 1. de oblig. & act. l. mortis causa capitur, de don. cau. mor.*

Vel adipisci non potest. *Hæc à lib. scriptis emendatioribus absunt. Rei autem non esse commercium, & rei non habere commercium diuersa sunt. nam rei non esse commercium, id est, rem à nemine adquiri posse: rei non habere commercium, id est, rem à se adquiri non posse, ab alio posse. Quid ergo si rei legatæ sit commercium, eius tamen commercium legatarius non habeat? Et placet sicut inutilis est stipulatio, l. multum, de verb. oblig. ita inutile & inane legatum esse, l. mortuo, § Labeo, D. de leg. lib. 2. nec quicquam mutat, si testator sciens incapaci legauerit. Opponitur l. fideicommisso, §. si seruo, D. de leg. lib. 3. sed ea ibi est natura legati, vt æstimationem cōtineat, l. mortuo, §. 1. D. de leg. lib. 2. Opponitur l. filiusfamilias, §. si quid, D. de legat. lib. 1. sed ibi legatarius non est*

incapax. nam lex ait licitè legatum. Opponitur l. sed si res, D. eod. & hic quidem est labor. At verò didici ex ea demendam esse secundam negationem, vt sit sensus, æstimationem deberi, si ius sit fideicommissario possidendi rem sibi relictam à legatario, quam tamen ipse legatarius parare non possit. quod & ad hæredem trahi potest, à quo ei cui ius est possidendi res quæ ab illo parari non potest, legata est, d. §. Labeo, d. l. multũ. Vulgata scriptura inepta est. nam si sic interpretẽre ei, id est, legatario: quæ sequuntur, abundant, si ei, id est, fideicommissario, illa abundant, cuius com. leg. non habet: nam etsi legatarius eius rei commercium habeat, inutile est fideicommissum, vt iam ante fundatum est à nobis.

Deducto. *Vet. cod.* detracto.

Quia vsufr. *Intentio eius qui fundum petit, hæc est, vt si à proprietate separatus sit vsusfructus, hæc cõfundantur atque ita fundus detur. Rectè igitur in hoc casu legatarius ex testamento agit: nam vsusfructus seruitutem petit, quam ipse non habet. In re enim sua nemo vsumfructum habet.*

Et licet alienauerit. *Hoc verò fit ex regula iuris, quæ Catoniana dicitur, l. cætera, §. 1. D. de legat. lib. 1. ideoq́ ita ponamus necesse est eum alienasse viuo testatore. nam si post mortẽ alienauerit, iam non tam regula Catoniana, quã quòd legati dies inutiliter cesserit impedimento est, l. vlt. ad fin. D. com. præd. l. cùm filius, §. seruus, D. de legat. lib. 2. Opponitur l. 1, D. de reg. Caton. Animaduerti Celsum ab aliis sæpissimè dissentire. idemq́ ipse hac in re ausim statuere. Iustinia-*

no enim siue Triboniano affirmanti concordare omnia inter se, fidem nullam habeo. aliam circa Catonianam regulam controuersiam retulit Th. in §. an seruo, inf. Est autem hæc regula iuris antiqui, non iuris noui, vt ipse ad Vlpianum adnotaui tit. de legatis, explicata l. vlt. D. de reg. Cat. (quæ ingeniorum vsq; adhuc quædam veluti crux extiterat) hoc modo: non pertinere Catonis regulam ad leges Iulias & Papias, ex quibus legata cedunt ab apertis tabulis, sed ad leges xij. Tab. ex quibus ea cedunt à morte testatoris. quod quidem hac de re cùm disputaremus inter nos, P. Faber, vtriq; nostrum eodem pene momento in mentem venisse commemini.

Legatarij esse putauerit. *Vet. cod.* legatarij rem testator putauit.

Celsus putat. *Vet.* existimat.

Potest etiam. *Vet.* potest autem, *vel ad tempus, id est, etiam ad tempus.*

Instrumenta. *Vet.* instrumentum.

In prælegando. *Dos prælegari dicitur propter repræsentationem. Peculium prælegari in l. 1. §. si seruus, D. de exc. rei vend. Dos etiam relegari dicitur in tit. de do. præleg. sæpè, quod non tam legari, quàm retrodari videatur, l. cùm pater, §. filiæ, D. de legat. lib. ij. l. 3. §. dicebam, D. de do. præleg. Paulus lib. 4. sent. tit. 1. Re enim redditionem significat: vt verius cùm maritus dotem legando dicat,* Do, lego. *hoc dicere videatur,* Reddo, Relego.

Cum suis natis. *Quid. cod.* cum suo partu.

Fundus instructus. *Vt quod tentatur alienato fundo*

fundo legato, id nullo modo tentatur fundo pignorato, videlicet quia illo casu obscura est voluntas defuncti, hoc non item, §. si rem suam, supr. Ita & si nihil interest fundus instructus an fundus cum instrumento legetur, tamen illo casu poterit dicit, id est, tentari illud poterit, separatim instrumentum esse legatum, videlicet si ea mens defuncto fuerit, l. si cui legatum, D. de instr. vel instrum. leg. hoc verò casu, id est, fundo cum instrumento legato, frustra id tentatur, quandoquidē manifesta est sententia defuncti. l. 1. D. eod.

Dicimus cedere. *In lib. scriptis non est verbum,* dicimus. *erit igitur hoc etiam ex Iuliani sententia.*

Ab adita hæreditate cedit. *Pura legata ex iure antiquo cedunt à morte testatoris, ex iure nouo ab apertura tabularum. Vtimur autem iure antiquo ex Constit. Iustiniani. sunt tamen quædam legata, quæ ab aditione cedunt, vtputà, vsus, vsusfructus, habitationis, & eorum, quæ in hæredes non transmittuntur, libertatis, & id quod seruo manumisso vel legato relinquitur scripto, scilicet hærede voluntario, non necessario: & ad ea quidem legata regula Catonis non pertinet.*

Habebat olim in se conditionem. *Legendum vt in vet.* habebat in se tacitam conditionem.

Optasset. *Vet.* optauerat.

Siue plures. *Vet.* vt siue plur. leg. existant. *& paulò post,* siue vnius leg. plur. hæredes & inter se.

In matrimonium dederit. *Om.vet.cod.* dederit,*id est, collocauerit. & paulò post*, designati erunt.

Quia placebat. *Ex lege Fusia Caninia.*

Qui natus inter. *Vet.libri, quos etiam secutus videtur Accurs.* qui natus inter suos hæredes testatori futurus non est. *Alieni igitur sunt hi,qui sui non sunt aut inter suos. Proinde ex emancipato filio conceptus nepos alienus est: quia cognatus non suus, vt not. in l.postumus, D. de inoffi.test. Item fratris filius,quia legitimus non suus,l.penult. D.de legat.lib. 1. eadem ratione postumus matri alienus est postumus. Item qui in vtero est nurus filij eius qui in adoptiua familia est,quia cognatus, l. 1. §.si filius, D. de vent.in poss.mitt. Quod si postumi legitimi vel cognati, alieni sunt postumi, & hi multo magis sunt alieni, qui neque legitimi sunt, neque cognati: vtputa, qui sunt in vtero eius quæ vxor nostra non est, vel esse non potest,quos omnes hac Iustiniani definitio complexa est. Qui natus,inquit,inter suos hæredes testatori futurus non est,id est,qui suus non nascitur.*

Extraneus. *Ergo alienus & extraneus* εἰς ταυτὸν φέρουσι *In l.tamen extraneo, D.de vend.in poss.mitt. extraneus est is, qui neque legitimus, neque cognatus est: nam legitimus vel cognatus omninò mittitur in possessionem, & non tantùm si instituatur, sed etiam ab intestato succedit.*

Cùm in nostro Codice. *Extat in lib.6.Codicis tit.ad S. C.Trebell. & de incertis personis. Sub eo tamen nihil de incertis personis agitur: sed is tit. ita diui-*

diuidendus est, vt præcedat tit. de incertis personis: sub quo vetustißimo in Codice manuscripto hæc adnotata inueni, Iste titulus vnam constitutionem habet Iustiniani totam græcam, quæ tenet folia octo, id est, quaternionem vnum. *Tum deinde sequitur tit. ad S.C. Trebellianum.*

Antea poterat. *Iure prætorio: non iure ciuili, §. 1. inf. de bon. poss. l. postumus, D. de inoff. test. l. 1. §. si filius, D. de ven. in poss. mitt.*

Falsa causa adiecta. *Non est*, adiecta *in lib. vet. & in versic. sub conditione, non est*, seruo.

Nam & si statim. *Eadem propemodum inspectio est in l. si optio, D. de opt. leg. Item in l. quæsitum, §. 1. D. de legat. 1. quæ citatur in l. Iulianus, D. de condit. & demonstr. Cæterùm in proposita specie dies legati cedit à morte, l. à filio, D. de legat. 1. & vtile est legatum, dum pendet aditio hæreditatis. In illis nisi dies cederet ab aditione, si statim testator deceßisset, inutilia forent legata.*

Pœnæ quoque nomine inutiliter antea. *Non est*, antea. *multa alia ad hunc tit. pertinentia notauimus apud Vlpianum.*

De ademptione legatorum & translatione.

Sed alijs. *Vet.* id est alijs. *& superius non sunt illa*, sed &.

De lege Falcidia.

Qua modus. *Hinc in l. quod conditionis, D. de don. cauſ. mort. emendandum eſt*, modo legatis conceſſo.

Vti quiſque. *Additus fuit articulus* quiſque. *nam certè ita lex concepta fuit, Paterfamilias vti legaſſit ſuper pecunia tutelave ſuæ rei, auctore Cornificio.*

Lex Voconia. *Lege Voconia multa continebantur. Vt ne quis cenſus plus cuiquam legaret, quàm ad hæredem perueniret. cuius rei auctor eſt non Th.modò, ſed etiam M.Tullius in 3. act. in Verrem. Vt ne vltra conſanguineos feminæ ab inteſtato ſuccederent, auctore Paulo lib. 4. ſent. Vt ne quis cenſus mulierem hæredem faceret vltra quadrantem, ſiue, vt Dion ſcribit lib. 56.* ὑπὲρ δύο ἥμισυ μυριάδας. *id eſt, vltra xxv. millia ſeſtertium, quæ quarta pars eſt bonorum eius, qui cenſus dicitur. ex quo etiam apparet, cenſum dici eum, qui centum millia ſeſtertium poßidet, vt in l. Papia, §. ſed noſtra, infra de ſucceſſ. liber. quod etiam Aſcon. Pedianus adnotauit. Inde verò idem Dion rectè ſcribit inſtituta Liuia ab Auguſto ex triente, impetraſſe Auguſtum à Senatu, vt tantundem ei liceret* παρὰ τὸν νόμον κατολιπεῖν *ex quo apparet, quod de lege Voconia à Quintiliano traditur Declamatione 264. vt ne mulieri plus quàm ſemiſſem relinquere liceat, vt in ſcholaſticis exercitationibus ferè fit, ab Quintiliano eſſe confictum.*

Exhauſta ſit legatis. *Legata quæ dodrantem exce-*

excedunt, hæreditatem onerare dicuntur. quæ assem absumunt, exhaurire. quæ dodrantem non excedunt, delibare. Igitur per legem Falcidiam delibari hæreditas potest, non onerari, non exhauriri.

Liceat, vt quartam. *Rectius in lib. vet.* licere placuit, vt quartam partem suę partis saluam habeat, posse retinere.

Cùm autem. *Deducto ære alieno, & si quid est aliud æris alieni loco, deducta funeris aut monumenti necessarij impensa, deductis libertatibus, deductis deorum donis, & generaliter deductis his omnibus, quæ Falcidiam non patiuntur, & quæ extra bona defuncti esse censentur, id quod superest pro dodrante & quadrante diuiditur inter hæredem & legatarios. Quod diximus de Deorum donis, Paul. scribit lib. 4. sent. de S. C. Pegas. vt & idem videatur non improbabiliter in l. 1. §. ad municipum, D. ad leg. Falcid. scripsisse,* non etiam ea.

Tunc demum. *Vet.* tunc deinde.

De fideicommissarijs hæreditatibus.

Additur contra antiquorum librorum fidem, Et ad S. C. Trebellianum, *in impressis.*

Sed prius est vt. *Vet.* & prius.

Quibus enim non poterant. *Quod tamen hodie cum fideicommissa sint iuris extraordinarij, siue, vt Iustiniano placet, ordinarij, in fraudem legum fieri certè nullo modo potest.*

Ex testamento poterant hæreditatē. *Abest*

vox

vox, hæreditatem, *à libris scriptis*.

Per ipsius. *Vet.* per Augusti ipsius. *hoc verò est cum iureiurando rogare, l.cùm pater, §.filius, D. de legat.lib.2.sive* ἐνόρκως *l.2, C.com.de legat. vt & si quis per Deum rogaret,l.3. D. de iu.fisci.*

Prætor proprius. *Eius autem vice in prouincijs præsides de fideicommissis cognoscebant, l.cùm etiam, C.de reb.cred.*

Vtiles actiones. *Potuit Senatus fideicommissarium heredem facere,§.quos, inf.de bon.poss.at quia heredem non eum fecit, & de transferendis tantùm actionibus cauit, ideo heredi & in heredem directæ, fideicommissario & in fideicommissarium vtiles dantur tamquam in heredem,§.ergo,inf.*

Partitio. *Ostendi ad Vlpian.tit.de legat. de hac partitione accipiendam esse, l.nomen, §. partitionis, D.de verb.signif. Moneo de eadem accipiendum esse quod de partitione Cic. scribit 2. de Legib. hoc sensu, Legatarium partiarium alligari sacris cum quo scriptus heres hereditatem partiri & diuidere iussus est, nisi adiectum sit, deductis C. nummis. At deductione in testamento non scripta,eum etiam sacris liberari, si minus ceperit,quàm heredi relinquatur.*

Vel repetere solutum. *Benè,quasi ex Trebelliano, id est, ignorans legem Falcidiam interuenire. nam si quasi ex Pegasiano, repetitio cessat : nec enim videtur indebitum soluisse,qui plenam defuncto fidem exhibet.*

Pro rata portione. *Deducto ære alieno hereditas diuiditur inter heredem & legatarios. Nulla fit dedu-*

deductio inter hæredem & fideicommissarium. Igitur priore casu, hæres omnia sustinet onera: posteriore, pro sua quisque parte. Onera inquam creditorum. An & legatariorum? Hæc verò onera ad solùm fideicommissarium spectant, qui tamen quartæ retentionem non habet. Hæc ita si hæres totam hæreditatem restituere rogatus sit, non si partem, l. 2. C. ad Trebell. l. 1. §. si is qui CCCC. D. eod.

Quæ quartam continet. *Quod si plus quarta contineat, hæres etiam legatarijs in id tenetur, quod quartam excedit, videlicet si plus legatarijs debeatur, quàm ad fideicommissarium peruenerit.*

Et ideo D. Aug. ad nec. iuris ea retraxit. *Quid. cod.* ea detraxit. *Legendum autem est*, eadem traxit.

Vir excellentissimus. *Vet.* vir excelsus. *Vir excelsus, magnificus, illustris, idem sunt.*

Postquam negauerit. *Hæc non sunt in lib. vet.*

Recurrat. *Vet.* decurrat. *fauor est hic magnus fideicommissorum in codicillis relictorum, vt omnimodo præstentur ab hærede, qui fateatur se rogatum, etiam si nullus fuerit adhibitus testis, vt inficiator iurare compellatur, vt recusans iurare pro confesso habeatur.*

De singulis rebus per fideicommissum relictis.

Quoad. *Vet. cod.* quia.

Velut ex suo testamento. *Ex hoc nimirum est*

est directo, siue recto iure. Legata ex ipso testamento, fideicommissa ex fide hæredis pendent. vt rectè Sudas legata desinierit τὰ ἐν διαθήκαις. *fideicommissa* τὰ ἐν πίστει καταλιμπανόμενα ὑπὸ τοῦ μέλλοντος τελευτᾷν. *Illa igitur sunt directa, hæc non item.*

Volo, mando. *Volo, id est, cupio. Mando, id committo. hæc verba imperatiua non sunt, sed precaria.*

De Codicillis.

Esse cœperunt. *Non est, esse.*

Deinceps reliqui. *Reliqui cohæredes Augusti.*

Legata quæ iure. *In codicillis testamento confirmatis directò hæres scribi non potest, legata tamen in eis & tutelæ & libertates relinqui possunt. quo igitur ait filiam Lentuli legata ipso iure non debuisse? nempe quia ius codicillorum nondum erat receptum.*

Sapientes viros. *Vet. cod.* prudentes inter quos Trebatium quoque.

A voluntate. *Et hoc quidem ad Papinianum Tribo. appinxit in l. ante tabulas, D. de iur. cod. quod nec Paulum admisisse indicat, l. impuberem, §. qui codicillos, D. de lege Corn. de fals.*

Neque adimi. *Quod fit per exhæredationem.*

Nec exhæredatio. *Eorum scilicet, qui hæredes scripti sunt. Eorum verò, qui hæredes scripti non sunt, exhæredatio nulla est nisi suorum numero sint.*

AD LIB.

AD LIB. III. INSTITVTIONVM DN. IVSTINIANI.

De hæreditatibus, quæ ab intestato deferuntur.

In *vetustissimo & probatissimo Codice, quo in conscribendis his notis vsus sum frequentissimè, sic habetur:* Dn. Iustiniani perp. A. Institutionum compositarum per Tribonianum virum magnificum, magistrum & exquæstorem sacri palatij, & Theophilum & Dorotheum VV. illustres & antecessores incipit tertius, De hered it. quæ ab intest. def. *Hic autem tit. pertinet ad totam materiam intestatæ successionis: specialiter autem sub eo de suorum dumtaxat successione tractatur, eiusq́; summa hac est: Suos hæredes nobis esse ex xij. Tab. legitimos filios, vel naturales factos legitimos. In suorum linea vlteriorem à proximiore non excludi. Vlteriorē vice sui patris admitti. Inter suos hæredes à prætore vocari emancipatos, non etiam eos, qui sunt in adoptiua familia. Inter suos hæredes ex constit. vocari nepotes ex filia, & de.nceps cæteros.*

Prognatos prognataue. Pronepos proneptísue ex nepote ex filio nato; progenitus progenitáue. *vnde & in l. lege Iulia, D. de ritu nupti. sic legendum est;* pronepósue ex nepote ex filio nato: *& paulò post:* proneptísue ex nepote ex filio nato nata.

Nuntiis

Nuptijs vel. *Hæc oblitteranda sunt auctoribus lib. scriptis.*

Cur his tamen ciuitatum. *Dari autem possunt etiam extantibus iustis filijs. Sunt enim in l. 3. C. de nat. lib. temerè ab aliquo addita hæc verba,* Naturalem dumtaxat fœcunditatem sortiatur, *ex ipsa No. 1. Theod. de bo. decur. contra l. communium, C. de nat. lib. quæ meritò fuerant ab Triboniano prætermissa, vt auctores sunt omnes libri scripti. Memini eodem modo in l. 2. C. quan. & quib. quart. pars deb. ex No. 2. Theod. de bo. decur. perperam addita fuisse verba hæc,* Et optionis conditio in offerendis rebus quartæ partis vel dodrantis, *quæ absunt ab omnibus libris scriptis. & meritò: cùm eius optionis in l. 2. nulla mentio ante habeatur. At ibi etiam in eo peccatum est, quod cùm in No. Th. post illa verba,* Quartæ partis, *spatium relictum esset, suppleuere,* vel dodrantis, *hæc scilicet potius cùm supplenda essent,* siue eius pretio.

Filius in potestate eius sit. *Quippe cùm mortis tempore is nepotem gradu præcedat: sed & illud necessarium est, vt nepotem in hæreditate præcedat, l. scripto, D. vnde lib. §. cùm autem, inf.*

Sui autem. *Vet. cod.* Sui autem etiam ignorantes hæredes fiunt.

Hæreditatem aui. Aui *abest à vet. lib.*

In parentis. *Vet. in patris.*

Hac ratione si filius. *Liberi qui sunt in familia, si primum gradum obtinent, sui hæredes appellantur, dummodo vt in gradu, ita in hæreditate præcedant.*

dant. In hac igitur ſpecie filius nepoti non obſtat, quoniam poſt mortem filij, teſtamentum deſtituitur. Caterùm *non deſtituto teſtamento filius nepoti obſtat, l. ſcripto. Vnde lib. l. ſi quis filio, de iniuſ. rup. teſt. ideoque nepos teſtamentum quaſi ſucceßione rumpit: quia non niſi poſt mortem teſtatoris ius filij exhæredatione abſciſſum fuit, l. filius, §. videamus, in fin. D. de bon. poſſeſ. contr. tab. l. . §. poſt ſuos, D. de ſuis & leg. hær. At ſi filius præteritus, qui eſt apud hoſtes, in eo ſtatu decedat, nepos teſtamentum rumpit. Ius enim filij non fuit, hoc caſu moriente teſtatore abſciſſum, ſed pependit, l. illa, §. 1. D. de hæred. inſtit. & hæc eſt ſententia, l. ſi quis poſtumos, §. ſi filium, D. de lib. & poſtum.*

Hac ratione ſi filius. *Huic ſimilis alia ſpecies ponitur in l. 1. §. ſciendum, D. de ſuis & leg. hær. cui Pap. in l. vlt. D. de cond. inſti. hanc videtur coniunxiſſe his verbis,* quemadmodum ſi exhæredato, *& quæ ſequuntur: quæ tamen Papiniani ſententia valde amputata aut certè deprauata eſt.*

Attigit. *Vet.* tetigit. *& paulò poſt,* inter liberos auo.

Cùm non ſint ſui. *Non eſt,* ſui. *Sententia hæc eſt: Cùm hæredes eſſe non poßint quaſi ſui, vel quaſi agnati, quòd liberi, qui non ſunt ſui, certè nec agnati ſunt, l. ſcripto. Vnde lib. l. de bonis, §. . de Carb. ed. deniq; cùm non ſint quantum ad hæreditatem liberi, nec quantum ad bon. poſſeßionem, quæ iure proximitatis defertur, cognati ſunt.*

Emancipati. *Non eſt,* vno.

F Et

Et solus suus hæres. *Legendum vt in vet.* id est, solus suus hæres est, *& paulò post,* pro parte fiat. *quod est* ἀντίθετον.

Et quantum ad hunc adoptiuum patrem pertinet. *Tria posteriora verba absunt à vet. libris.*

Emancipati fuerint. *Vet.* emancipati sunt, *& paulò post,* id est, qua cognati.

Seruamus. *Vet.* seruauimus.

Pronepotes, qui ex neptibus. *Vel ex nepotibus ex filia natis.*

Tam in aui vel proaui materni. *Auus maternus respicit nepotem ex filia natum: Proauus maternus respicit pronepotem ex nepte & filio vel filia nata. Idem tamen dicendum est in proauo paterno, qui respicit pronepotem ex nepote ex filia nato.*

Quam in auiæ vel proauiæ. *Auia materna respicit nepotem ex filia natum, Paterna nepotem ex filio. Proauia paterna pronepotem ex nepote ex filio filiaue nato natum, Materna pronepotem ex nepte ex filio filiave.*

Eundem gradum. *Id est, suorum hæredum.*

Aliquid sit eis. Eis, *id est, filijs filiabusq́, qui quæue ad successionẽ patris vocantur ex xij. Tab. Item filijs filiabusq́, qui queve ad successionẽ matris vocātur ex S. C. Orfitiano. Item nepotibus neptibusve ex filio, qui quæve ad successionẽ aui paterni vocantur. vt sit, inquam, eis amplius aliquid quàm nepotibus ex filia iam mortua venientibus ad successionem aui materni, aut nepotibus ex filio vel filia ad successionem auiæ pa-*

terna

terna vel materna, aut pronepotibus ex nepote ex filia nato ad proaui paterni, aut pronepotibus ex nepote ex filio filiave nata ad proaui materni, aut pronepotibus ex nepote ex filio filiave nato ad proauia paternæ, aut pronepotibus ex nepte ex filio filiave nata ad proauiæ maternæ. quos omnes Constitutio vocat inter suos.

Veteris iuris *xij.Tab vel S.C.Orfitiani.*

Portionem nepotum. *Nepotum ex filia si quæratur de hæreditate aui materni. item nepotum ex filio vel filia, si quæratur de hæreditate auiæ paternæ vel maternæ.*

Vel deinceps. *Vt pronepotum ex nepote ex filia nato, si quæratur de successione proaui paterni & cæterorum, de quibus superius dictum est.*

Quam mater eorum. *Cùm defunctus est auus maternus, de cuius successione nunc agitur.*

Vel auia. *Cùm defunctus est proauus maternus, auiæ maternæ pater, de cuius successione nunc pronepos litigat.*

Fuerat acceptura. *Mater de hæreditate patris defuncti, qui est ad nepotes ex filia auus maternus: auia tam mortua post filiam suam de hæreditate patris, qui proauus maternus est ad pronepotes ex nepte ex filia nat.t. & sic intelliguntur hæc; quando masculus mortuus est, cuius de hæreditate agunt ij, qui ex filiabus & nepotibus nati sunt.*

Vel pater eorum *Cùm quæritur de auiæ paternæ hæreditate, addendum videtur,* vel mater eorũ: *atq; ita Tb.legit, cùm similiter auia materna defũcta*

est, cuius defuncta matre nunc hereditatem nepotes sibi defendunt.

Vel auus paternus. *Cùm proauia mea paterna mortua est.*

Siue maternus. *Cùm proauia materna defuncta est. His adde*, vel auia paterna vel materna.

Quando femina mortua sit. *Id est, auia vel proauia. Supra quando masculus, id est, auus vel proauus mortuus est. Cùm de hereditate masculi quaeritur, multum distant, qui per virilem sexum ab his qui ex feminis descendunt. nam illi ex xij. hi ex constitutionibus vocantur. Cùm de hereditate feminae, eodem omnes iure vocant.*

Ex cuiusdam. *L. si defunctus, C. Th. de leg. haer. ex qua etiam trientis deductio fit. Quandoquidem tollit in hoc §. Iustinianus: sed & trientem tollit in No. 18. & 118. idq; Graeci ad Theophilum adnotarunt, aut idem ipse Th. in extremo huius §. vt in tit. quib. mod. test. inf. de ratione mutati quadrantis Falcidiani, auctore Viglio Zuichemo.*

Antiquitas. *Lex xij. Tab. l. 3. C. de suis & legit. heredib.*

De legitima agnatorum successiione.

Vel constitutiones. *Naturales, qui ex constitutionibus redacti sunt in potestatem patris, sui sunt, & hoc est quod Iustin. ait in tit. prox. Quibus connumerari*

merari, &c. id enim est suis connumerari, idemq́ ipsius titul. ordo indicat. nam vsq́ ad §. emancipati, de suis tractatur ex xij. Tabul. deinde de his quos Prætor vocat inter suos: tum in §. item vetustas, de his qui ex constit. vocantur inter suos, cuiusmodi sunt nepotes neptesve ex filia, pronepotes proneptesve ex nepte ex filio filiave nata, vel ex nepote ex filia nato: non etiam naturales facti legitimi: quo in errore est Theoph. in tit. de success. cogn.

Existat qui successionem. *Vet. cod.* extat & successionem.

Agnatum proximum. *Sui hæredes, sunt etiam agnati, l. filius, de suis & leg. hær. l. . C. §. 1. de grad. & adfi. l. de bonis, §. huic autem, de Carb. ed. sed differentiæ causa separantur sui ab agnatis. In ordine suorum non seruatur gradus prærogatiua: quod secus est in ordine agnatorum. Hi diuidunt hæreditatem in capita, illi in stirpes. In his habetur discretio sexus, in illis non item. Hi fiunt hæredes aditione, illi existunt. His capite diminutis non datur bon. possessio. Vnde legitimi, illis tunc etiã datur bon. possessio. Vnde liberi. Agnati & sui dicuntur etiam legitimi.*

A patre connati. *Vet.* à patre cognati, *id est, per patrem, sic & in §. 1. de leg. agn. tut.*

Qui & consanguinei. *Semper in libris nostris consanguinei sunt fratres sororesq́ ex eodem patre, licèt non eadem matre: Vterini verò non sunt consanguinei. deniq́ consanguinitas est fraternitas: nec vllo in loco aliter hoc verbum vsurpatur.*

Quin impropric. *Legendum est,* quin hi pro-

prie. *l. 1. §. vlt. D. de suis & leg. hæred. l. 2. §. sed etsi ipsa. D. ad S. C. Tertyll:a.*

Ex cæteris agnatis tuis. *Vet. lib. non habent,* tuis. *Si quis igitur ex cateris agnatis adoptauerit aliquem, non dubitatur eum inter suos agnatos connumerari.*

Quod ad feminas verò attinet. *In vet. lib. non est,* attinet.

Exæquantes. *Quid. cod.* exequentes. *Hæc igitur est ex xij. Tab. & constit. Iustiniani legitimorum definitio, Legitimi sunt agnati vtriusq; sexus, siue natura, siue adoptione quæsiti sunt. Ex lege Voconia, Legitimi sunt agnati virilis sexus, quod ego latius exposui in notis ad Vlpianum.*

Hoc etiam. *Ex constitutione Iustiniani inter legitimos vocantur sororis germanæ vel vterinæ filij tantummodo & filiæ, vel soli vel vnà cùm consobrinis, quibus ipsi sunt amitini: videlicet si nulli extent defuncto consanguinei aut vterini, quod tamen in No. 118. omnino aliter distinguitur. Sunt verò hæc omnia in ea No. temerè addita,* καὶ ἀδελφοπαίδων. *item,* ἢ ἀδελφόπαιδες *item,* ἀλλὰ καὶ οἱ ἀδελφόπαιδες τὴν μοῖραν τοῦ ἰδίου γονέως λαμβάνοιεν· *& paulò post,* ὁμοίως δὲ καὶ ἀδελφόπαιδες *nam etsi ex ea fratrum filij cum fratribus succedant, non tamen succedũt cum parẽtibus fratribusq;: non ex ea inquam, sed ex 127. Deniq; Bulgarus Ioliànusq; patricius Nouellarum interpretes ea verba non agnouerunt.*

Sed in capita. *Inter ipsorum fratrum filios nullis alijs concurrentibus, quod à Iustiniano abolitũ non est.*

V. sa

Vsa lex XII.Tab. *In vet.lib.nõ est,* XII.Tab, *sed intelligitur tamen.*

Qui contracta fiducia. *Fiducia est redhibendi aut reuendendi lex venditioni apposita. Igitur in emancipatione filij, tunc pater contrahit fiduciam cùm vendit eum interposita reuendendi aut emancipandi fide: atque ea re quidem is, qui ea conditione emit, pater dicitur fiduciarius. Hanc verò legem pater naturalis interponit, vt sibi ex ea filius reuendatur, atq; ita à se manumittatur, & per manumißionem, vt sibi iura legitimæ succeßionis adquirantur, auctore Caio lib.1. Instit. alioqui manumißione emptor legitimus hæres fieret. fiducia igitur lex est redhibendi aut reuendendi, vt in l.2. C.de pac.int. empt. & vend. vel empti serui manumittendi, vt in l.4. §.si ab ignoto, D.de manumis. l.3. D.de obseq. à lib.præst. Lex denique commissoria exemplum est fiduciæ, id est, fiduciariæ emptionis, aut fiduciarij pignoris: & ideò Paulus lib.2. senten. sub tit. de lege commiss. non nisi de fiducia & actione fiduciæ tractat. Cæterùm hodie fiduciaria emptio rectè fit,* id est, *sub lege commissoria, non etiam fiduciarium pignus, l.vlt. C.de pact.pign. quod tamen ante eam constitutionem & ex* Cicerone, *& ex Paulo & Isidoro æquè probatum fuisse constat.*

Omnino. *Vet.*omnimodo. *Ergo ex constit. Iustiniani inter legitimos vocantur, qui non contracta fiducia emancipauerunt. & supernacua est bon.poss. Vnde x.personæ.*

Apud veteres. *Libri scripti,* apud antiquos.

D.Hadriani. *Id est, D.Pij, Tertullo & Sacerdote Coss. sic in l.acceptis, D.ad leg. Falcid.l.deducta, §. nummis, ad Trebellia. coniuncta l.in quartam, ad leg. Falcid. sic in l.si de vi, de iudic. coniuncta leg.5. de vi pub. sic epistola D. Hadriani de diuidenda actione ex stipulatu vel mandati, id est, D. Pij, l.si testamento, §. quod si duo, D. de fideiuss. quam appellationem D.Pius sortitus est adoptionis iure.*

Non etiam auiæ. *Vt ex constitutionibus nepos neptisve auiæ succedit, ita miror cur ante Iustinianum non extiterit constitutio aliqua quæ auiæ mutuam successionem daret.*

Mater ingenua. *Ingenua vel ciuis vel Latina ius Quiritium consecuta: item libertina. Latina ingenua, & Latina libertina non consecuta ius Quiritium ex S. C. Tertulliano non succedit. auctor Paul. lib. 4. sent. Latina ingenua est quæ nata est ex Latinis libertinis.*

Qui sui sunt. *Ergo liberi, qui in adoptionem dati sunt, matrem non excludunt: nam neq; sunt sui, neq; bon.possessores, quin potius ipsi excluduntur à matre. nam matri vnde legitimi; ipsis vnde cognati datur. enimuerò ex decreto D. Pij matrem excludunt, ne quasi legitima succedat, & simul cum matre ex illa patre vocantur, quà cognati: quàm si non admittant, mater succedit in eorum locum quasi legitima. atq; ita fit, vt edicto Vnde cognati, succedat edictum, Vnde legitimi, l. 2. §. sed si quis decesserit, D. eod.*

eod.tit. id quod etiam contingit in ſpecie §. ſi ſit conſanguinea, ead.l.

Sed & filiæ ſuæ. *Filia quæ ex S.C. Orſitiano admittitur, præfertur auiæ, quam S.C. Tertullianum vocat: quod & de nepte traditur & proauia, l. 1. & 4. C. de S. C. Orſitiano, l. ſi matre, C. de ſuis & legit. lib.*

Ex conſtitutionibus. *Ex S. C. Tertulliano mater vocatur propterea, quòd filia ſuus hæres non eſt, aut ſui loco. Rurſus filia ex S. C. Orſitiano. Id verò diſſidium ex conſtitutionibus ſedatum & compoſitum eſt.*

Pariter cum matre. *Et mater filiæ pro dimidia, filio pro virili ſuccedebat, l. 2. C. Th. de ſec. nupt.*

Onerata. *Oſtendi in notis ad Vlp. tit. vlt. legendum eſſe,* honorata.

Fratribus & ſororibus. *Vet. fratri & ſorori.*

Sed cùm antea conſtitutiones. *Conſtantini & aliorum, l. 1. 2. 7. C. Th. de leg. hær. quarum ſententia hæc eſt, Vt mater quæ liberis honorata non eſt, cum agnatis filio filiæve ex triente ſuccedat: vt quæ liberis honorata eſt, trientem aſpergat fratri cognato (nam frater agnatus matri præfertur) vel patruo eiuſq́; filio, vel nepoti, non vlterioribus. Contrà verò Iuſtin. matrem in ſolidum ad hæreditatem filij vocat, niſi concurrant ſorores, quibus dimidiam partem relinquit ex iure antiquo, vel fratres ſoli aut cum ſororibus, cum quibus pro capitibus hæreditatem diuidit: nec intereſt agnati fuerint an cognati, habuerit ipſa*

ius liberorum an non habuerit. Mortuo filio emancipato, & concurrente patre mater excluditur ex S.C. Tertulliano. Rursus pater excluditur à filijs suis emãcipatis fratribusq́; defuncti. sed ex constit. Iustiniani, id est, l. vlt. C. ad Tertyl. hoc casu patri matriq́; datur vsusfructus ex besse. Mortuo autem filiofam. fratribus emancipatis sororibusq́; & matri secundum prædictam distributionem proprietas: patri vsusfructus, quo & superstite filio vsus est, conseruatur. Quòd si fratres concurrant non emãcipati, siue defunctus fuit emancipatus, siue non, bona fraterna ex constitutione l. cùm oportet, C. de bon. quæ lib. adq. & l. de emancipatis, C. de suis & leg. lib. quæ legem vlt. C. ad Tertyl. consecuta est, patri adquiruntur vsusfructus iure. Aequum igitur erit concurrente matre virilem ei, aut dimidiam portionem proprietatis dari. Sed hæc omnia mirum in modum perturbantur in Nouellis Iustiniani.

De S.C. Orfitiano.

Hoc S.C. filius succedit matri, & quamuis matri cognatus sit, non agnatus, matris tamen agnatis præfertur, eius auctores fuere D. *Marcus & Commodus oratione in Senatu habita, aut per candidatos recitata, l. sacratißimi, D. ad Tertyl. Aliud verò eius S. C. caput refertur à Paulo lib. 4. sent. ad leg. Caniniam. Caßiodorus in lib. de Consulibus. Orfito & Rufo Coss. inquit Imp. ne qu d bonitati deesset, seueriores quasque leges nouis constitutionibus temperarunt.*

Postea hoc constitutionibus, *Valentiniani, Th. &*

Th. & Arcadij cum diminutione certæ partis, vt dictũ est in §. item vetustas.

Et licet ante decesserint. *Vet.* & licet antè decesserunt quàm adierint *legendum tamen est,* quàm adcresceret. *vt in l. si ex pluribus.*

De successione cognatorum.

Non etiam liberis. *Immò ex constit. Iustiniani etiam filijs, l. vlt. C. de leg. hær.*

Cum aliqua deminutione. *Vt ecce si vnus sit frater integri iuris, alter emancipatus: integro datur bes, deminutio triens. si duo sint emancipati, vnus integri status, huic semis, illis singulis quadrans si duo integri, vnus deminutus, huic sextans duella & duellæ quarta pars, illis dodrans duella, & alte. i.us duellæ reliquum. Semper enim id exigimus, vt singuli integri duabus partibus amplius habeant, quàm emancipatus: sed hac deminutio à Iustiniano sublata est.*

Proximitatis nomine. *Hoc proprio nomine cognatio naturalis significatur: namq; in ea sola proximitas spectatur. In suorum, in agnatorum ordine, non quis sit proximior, sed quis suus, quis agnatus spectatur: ac sæpè fit, vt proximiorem suus vel agnatus excludat, §. repetitus, §. vlt. inf. tit. prox.*

Sicut & matri cognati sunt. *Vet.* sicut ex matre cognati sunt. *Sensus hic est, eos inter se cognatos esse, sicut ex illis, qui per matrem coniunguntur, cognati sunt. Agnati sunt ex patre cognati: Cognati sunt ex matre cognati.*

Vsque

Vſque ad ſextum. *Et ideo Vlp. in tit. de ſol. capac. ſi cognati inter ſe coierint vſq; ad ſextum gradum. & Papin. in l. octaui. Vnde cog. Octaui gradus agnato deferri bon. poſſeſ. vnde legitimi, etiam ſi lege hæres non extiterit, vtputà ſi hæreditatem non adierit, aut ſe pro hærede non geſſerit. eidem vt proximo cognato non dari, vnde cognati. etiam ſi ſe pro hærede geſſerit. nam vltra ſextum gradum ne agnatis quidem ipſis, qui etiam hæredes extiterint, quaſi cognatis bon, poſſeſ. deferri poteſt.*

De gradibus cognatorum.

Vet. libri, De gradibus cognationis. *& ideo infr.* Agnationis quoque gradus, *inquit.*

Qui Græcè πατράδελφος. *Vet. libri* πατρῷος, *& paulò poſt,* μητρῷος, *non* μητράδελφος, *abſunt autem illa verba, quæ Græcè* πατραδέλφη *appellatur: quæ Græcè* μητραδέλφη *dicitur: non tamen illa, quæ in pleriſq; impreſſis deſunt, vt apud quoſdam* τηθὶς *appellatur. Vet. lib. ſuffragatur Græca conuerſio Theophili.*

Amitæ tuæ filij. *At quis ſit matruelis in l. 1. D. de leg. Pomp. de parricid. dubitatur. An matertera filius? Conſobrini autem & conſobrinæ appellatione in ea lege continebuntur ex fratre & ſorore filij. nam etſi auunculi filius mihi ſit conſobrinus, ego illi amitinus, vt Iuſtin. refert, & Paulus lib. 4. ſentent. eod. tit. (in quo, vt hoc in tranſcurſu dicam, error eſt, dum ait,* id eſt fil. auunculi & materteræ, *nam abundat hac,*

hac,

hac, & materteræ) *poßint tamen inter se amitini appellari auctore Caio in l. 1. de grad. & adf. & Paulo in l. 1. C. eod. & Nonio Marcello. Amitini, ait Nonius, fratrum maris & fœminæ filij, patrueles mariũ fratrum filij. Poßint & eodem modo confusis appellationibus inter se consobrini appellari. Igitur non malè Donat. in Terent. Cùm, inquit, de fratre natus est alter, & alter ex sorore, consobrini: cùm ex fratribus, patrueles dicuntur. Sunt & consobrini quidam in sexto gradu, hi sunt patruelium, consobrinorum, amitinorum filij: & hoc est, quod Paulus ait in l. I. C. sororum fratrumq́, meorum nepotes neptesve, item mei inter se consobrini sunt. & lib. 4. senten. Propioris, inquit, sobrini filius filia qui consobrini appellantur. & paulò post in 7. gradu cõstituit consobrini filios filiasq́, id est, sobrino natos natasq́. hi ab Theophilo in hoc tit.* μείζονες ἀνεψιοῦ *vocantur, & simpliciter consobrini in §. vlt. de suc. cog. Propriè autem sobrini dicuntur & sobrinæ, l. 3. D. de grad. & adf. quæ appellatio à plerisq́, etiam matruelibus tribuitur. Spartianus in Hadriano Traianum consobrinum patris Hadriani, ipsius quoq́, Hadriani consobrinum vocat: quem nos propius, vel propriorem, vel propiorem sobrinum sobrinam, aut propiorem sobrino sobrina omnimodo rectè. Th. proprius consobrinum consobrinam, & Sex. Pompeius in vet. Sobrinus. Est igitur proprior sobrino sobrina patris mei consobrinus consobrina, ego illi sum consobrini filius filia. & hoc Paulus indicat in l. I. C. §. quinto, vers. personæ. & versic. his omnibus quos à patrui nepote. Hinc emendandum est quod Tacitus*

lib.

lib.12. scribit in hunc modum : Quia Lepida minore Antonia genita auunculo Augusto, Agrippinæ sobrina prior ac Cn. mariti eius soror : *& pro* minore, *legendum ,* maiore : *auctore Suetonio in Nerone c. 5. & pro* sobrina prior, sobrina propior. *fuit enim Lepida Germanici patris Agrippinæ consobrina, Germanicus ex Antonia minore, Cn. Domitius & Lepida ex Antonia maiore. Sed tamen, vt confusa est vtriusq; amitini & consobrini appellatio, quemadmodum superius dictum est, ita factum est, vt propiori sobrino ego etiã vocer propior sobrinus. Sex. Pompeius. Propius sobrino mihi est consobrini mei filius, & patris mei consobrinus. Non malè igitur in l. 2. C. vnde legit.* Cùm propiorem sobrinum, id est, natum à consobrina. *Idem verò Sex. rectißimè ex Aelio Gallo tradit sobrinũ esse consobrini patris mei filium, & consobrinæ matris meæ filium. Sobrini autem mei filius, qui septimo gradu est, mihi sobrino natus est, ego illi patris sui sobrinus, ipsi inter se sobrinorum filij se inuicem sobrinis natos appellant. nam vltra sobrinos non est cognationis nomen, id est, vltra sextum gradum, l 1. C. §. pen. vbi Trebatij auctoritate vtitur. Vt autem consobrini, amitini, propius sobrini confusam permixtamq; appellationem fuisse ostendimus, ita ex l. 1. C. §. pen. vers. amitæ magnæ, constat quemadmodum sobrini mei filius mihi est sobrino natus, ita patris mei sobrinum mihi esse sobrino natum. ait lex,* ipse autem ijsdem sobrino sobrináue natus. *id est, is cuius de cognatione quæritur patrui magni & aliorum pronepotibus.*

Item

Item propatrui. *Om. lib. scrip. his omnibus carent, ipse etiam Theophilus. Igitur sic legamus*, id est, abauiæ frater & soror, item sobrini sobrinæque. id est, &c.

Generata. *Vet.* generata quæque. *vna quaque generatio, vel successio gradum efficit. Affinium nulli sunt gradus, quia nec alij ex alijs gignuntur, nec successione veluti quadam inuicem nectuntur: vt ecce qui ex genero nascitur, affinis non est, sed cognatus: ideoq; in l. iurisconsultus existimo legendum*, Iurisconsultus cognatorum gradus & adfines: *vt in inscriptione legis, & in ipso titulo.*

Agnationis. *Vt sex cognationis gradus numerantur, ita agnationis gradus, qui pene in infinitum extenduntur. Qui septem numerant cognationis gradus, hoc ideo faciunt, quia ex septimo gradu cognationis iure vocatur sobrino sobrinave natus.*

Sed nostra constitutione. *Ex hac constit. filij naturaleis, id est, vel in seruitute, vel post libertatem vulgò quæsiti, inter legitimos vocantur. Aut verò liber ex ancilla propria vel aliena, aut libera ex seruo proprio vel alieno, aut seruus ex ancilla liberos suscipit. Primo casu manumissa ancilla cum natis, nati non succedunt matri ex Orfitiano, quia nec cognati quidem sunt, sed ex hac constitutione. patri autem non succedunt, nisi is cum matre dotalia instrumenta conficiat: quo casu non ex hac constit. sed ex xij. Tab. vocantur tamquã sui. rursus post libertatem nati matri non ex hac constit. sed ex S.C. Orfitiano succedunt. sed tamen vtriq; simul vocantur, in seruitute suscepti ex*

hac

hac constitutione, in libertate ex Orfitiano. Secundo casu matri, sublato iam S.C. Claudiano, ex S.C. Orfitiano succedunt, hi videlicet quos suscepit ex seruo alieno, non ex seruo proprio. seruo autem alieno manumisso filij ex hac constitutione succedunt simul cum his qui ex eadem vel alia muliere post libertatem in concubinatu suscepti sunt. si enim non ex eadem, sed ex alia muliere nuptijs contractis filij quaesiti sint, hi proculdubio obstant in seruitute susceptis. Tertio casu omnibus manumissis, filij patri matriq́ue ex hac constit. succedunt vnà cum his qui post libertatem vulgò quaesiti sunt, qui patri ex eadem constit. matri ex Orfitiano succedunt. Et haec vera sunt siue nati siue facti sint serui. nam quod in tit. de cap. dem. traditur cognationem manumissos non recipere, id Iustin. in sua constitutione non negat: hoc enim solis filijs dat vt libertinis legitimi haeredes sint, non etiam reliquis cognatis. Lex autem Ex libera, C. de suis & leg. lib. quae huic constitutioni opponitur, si titulum sub quo posita est inspicias, certè pugnat cum hac constitutione. at meo quidem iudicio lex fugitiua est, id est, non suo titulo posita, vt & l. 1. eiusd. tit. l. C. de dolo, l. 1. C. de accus. l. data, C. qui accus. non poss. l. 3. D. de appellat. recip. l. eum qui, D. de in ius voc. & aliae complures inscitiae Triboniani manifestae indices. Caeterùm ipsi inter se filij naturales inuicem quasi iure consanguinitatis ex eadem constit. succedunt.

Hi qui ex seruili. *Vet.* & hi qui ex seruili.

Siue ex eodem patre. *Locus hic admodum depra-*

prauatus est. legendum, siue ex eodem patre, vel eadem matre, siue ex alijs qualicumque copulatione nati sint ad similitudinẽ, &c. *Nam aliæ nuptiæ non sunt, cùm priores nullæ fuerint. rursus si ex nuptijs sunt quidam, naturales cum eis concurrere non possunt. tum verò si sunt ex nuptijs, cur adiecit,* ad similitudinem, *& quæ sequuntur? Emendationis huius auctores mihi sunt libri scripti.*

Et eorum quos inter. *Vet.cod.* quosque inter suos hæredes iam enumerauimus.

Sexu. *Quid.cod.* genere, ἀπὸ θηλυγονίας.

Et quos. *Vet.* quosque.

De successione libertorum.

Itaque intestato. *Vet.* itaq; intestato quoque mortuo.

Patrono nihil. *Vet.cod.* nihil in bonis eius patrono ius erat. *atque ita etiam legit Ioannes.*

Centenarijs. *Centenarius est, qui olim census dicebatur, de quo memini me dixisse tit. de leg. Falcid. inde centenarium est C. mille sestertiorum, vel ex definitione Iustiniani C. aureorum quantitas. & ita accipiendum est, quod Sudas scribit in hunc modum:* κεντηνάριον, νομισμάτων ποσότης, *& quod alio in loco cũ Prisci cuiusdam Emeseni fallacias describit,* ξηνίει ἕκατον ἢ εἰς ἑκατὸν κεντηνάρια, *vbi etiam pleraq; notat de origine præscriptionis C. annorum pertinentia ad l. vlt. C. de sacros. eccles.*

G Patro-

Patronis omnibus modis. *Vet. cod.* omnibus patronis.

Ex constitutione. *Condictione ex lege, non vt olim per bon.poss.contra tab.*

Duarúmue vel plurium. *Vet.* vel duarum pluriúmue.

Eodem titulo. *Om.vet.cod.* eodem modo, *& paulò post,* seruatur.

De adsignatione libertorum.

Vt eis quos in potestate. *Non etiam emancipatis. idq; ipsa S.C.verba indicant. sed obstat l.9.D. eod.tit.quam ego sic explicandā esse censeo. Adsignatio tunc vtilis est, cùm duo aut plures sunt in potestate. Si vnus tantùm sit in potestate, nulla est adsignatio. Emancipato quoque remotis suis facta adsignatio nulla est. Et hæc quidem omnia dubitatione caret. Dubitari tamen potest, an emancipatio postea facta adsignationem adimat? quod in hoc §.definitur. Dubitari & illud potest, an si præter emancipatum duo existant sui, possit patronus non tantùm vni ex suis, sed simul etiam emancipato adsignare? quod in illa l.9. ita definitur, vt possit quis vni ex suis & emancipato pariter adsignare: atq; ita vt quod per se non haberet emancipatus, id per coniunctam personam habeat, vt in l. mulieri, de condit.& demon.l.vlt.de lib.& post. Quòd si vnus tantùm sit in potestate, vnus emācipatus, & vtriq; fiat adsignatio: quæ in persona sui nulla est adsignatio, nec propter emancipatum vtilis futura est. & ita censeo.*

Suillo

Suillo Rufo. *Alij* Sabellio, *alij* Velleo: *scribendum*, Suillio Rufo. *Plin. lib. 7. cap. 5. vel* Suelleo, *vt in P. Flo. scriptum oportuit. Ostorij autem scapula meminit Cornel. Tacit. lib. 16. in Agricola.*

De bonorum possessionibus.

Emendandi. *Adde, vel potius supplendi: vt in §. media, de leg. agn. succ. vtputà cùm prætor cognatos vocat, aut postumo alieno defert bon. poss. sec. tab. supplet ius ciuile non etiam impugnat. eos namq; lex nominatim hæreditatem capere non prohibet, alioqui nec bonorum eis possessio daretur, l. non est, D. de bon. poss. Sed tamen qui supplet, etiam emendat.*

Nequ. impugnandi. *Impugnare ius videtur bon. poss. cont. tab. vt appellatio ipsa significat. nec enim contra hæredem datur, sed contra tabulas, contra lignum, contra testamentum, maximè cùm liberis emancipatis datur, aut patrono præterito.*

Nam Prætor hæredem. *Nam nec dominum Prætor facere potest, l. qui vsumfr. D. si vsusfr. pet. ideoq; in dominio pignoris addicendo auctoritate principis opus est, l. & elegãter, D. de pig. act. l. debitor, D. ad Trebel. & in adquirẽdo eius rei dominio, quam prætor possidere iussit, vsucapione, l. prætoris, l. his qui, l. si finita, §. Iulianus, §. si de vectigalibus, D. de dam. inf.*

Similem iuris. *Vet.* similem legis.

Prima. *Prima pars, primum edictum est de bon. possessione contra tabulas, l. ideoq;, l. scriptas, D. de Carb. ed. l. 2. D. de bon. lib.*

Secundùm tab. *Vet. cod.* secũdùm tab. testamenti.

menti & cum teſtamentis.

Sunt autem x. perſonæ. *Totidem etiam taleſque perſonæ ex edicto prætoris fiſco præferuntur in ſpecie, l. 1. C. de ſec. nupt.*

Conſanguinei. *Vet.* ſiue conſanguinei, ſiue vterini.

Tamquam ex familia. *Quid. cod.* Tum qua. *quidam,* tum que, *lego,* Tum quem ex familia, *vt ſint prima edicti verba, vt in l. 1. l. ſi ex duobus, D. vnde leg. l. 1. D. vt ex leg. l. ex illa, D. de verb. ſign. & in 3. M. Tullij act. in Verrem.*

Supradicta. *Vet.* prædicta. *& paulò poſt,* præfata.

Cæteris autem. *Vet.* cæteris C. dierum dedit.

Dies vtiles. *Dies vtiles ſunt, quibus ſcierit ſibi bon. poſſ. competere, quibuſq; eam potuerit petere. His opponuntur dies continui. Edictalis bon. poſſeſſio quocumq; die peti, & de plano dari poteſt, Decretalis non niſi de tribunali. Decreta enim tribunal exigunt: Edictalis ordinaria eſt: Decretalis non item, l. filium, §. ſi quis contra, D. de leg. præſt. l. 3. §. vlt. D. de Carb. ed. Edictales in hoc tit. propoſitæ ſunt. Exempla decretalium commodiore tradentur loco.*

Currat ſed quocumque. *Legendum,* curet, ſed quocumque modo admittendi eam indicium intra ſtatuta tempora oſtenderit, plenũ habeat eorum beneficium. *auctores habeo libros ſcriptos,* Indicium, *id eſt, voluntatis ſignum, l. 1. C.* Eorum, *id eſt, principum.*

De

De adquisitione per adrogationem.

Quales sunt operarum. *Hic locus est difficilis. eum se mox Th. explicaturum pollicetur, non explicat tamen: errato memoriæ, vt opinor, quæ etiam lapsus est in §.pen.de cap. dem. Quæstio est, cùm adrogatione non pereat ius patronatus, l.sed si hac, §. patronũ, de in ius voc. l.si libertus præterito, l.patroni, de op. lib. cur tamen operarum obligatio pereat. Loquitur de operis libertorum. seruorum enim operas capitis deminutione non perire constat inter omnes, l. 2. de vsufr. leg. quod & de fabrilibus, pictorijs, aut alterius artificij operis mihi debitis dici conuenit.* Officiales adrogatione pereunt. *Officiales sunt cuiuscumque artificij operæ, quas patrono libertus officij causa præstat. l.operæ, D. de op. lib. hæ natura debentur: & ideo si eas ciuili iure indebitas libertus patrono exhibuerit, condictio cessat, l.si non sortem, §. libertus, de cond. indeb. & soli patrono debentur: denique soli patrono soluuntur, non adiecto, l.seruus patroni, cum seqq. D. de op. lib. non alij cuilibet, nisi iubente patrono illæ quæ in artificio sunt, non hæredi patroni extraneo illæ quæ nondum indictæ sunt, id est, quæ nondum cesserunt. Liberis tamen debentur, quia patroni sunt, liberis, inquam, non exhæredatis, etiam si hæredes non fuerint. Credo in l. pro hærede, §. si quid tamen, D. de adquir. hæred. sic legendum esse,* cùm petitio earum etiam non hæredibus competat, *vt in l. à duobus. & in l. si operarum, de op. lib. sequitur,* & maximè futurarũ,

quia scilicet præteritarum petitio solis hæredibus competit. Creditori sanè operarum petitio non competit. sed neque adrogatori operarum obligatio adquiri potest, quia patronus non est. Ea igitur obligatio vt adrogatione pereat necesse est: quandoquidem in adrogati personam consistere non potest, quin & adrogatori ipsa statim adquiri videatur. & hæc est huius loci vera, ni fallor, explicatio. Illud notandum est ab officiis in iure nostro separari obsequia. rursus fabriles, pictorias, aut similes operas separari ab officialibus, quòd hæ officij causa à liberto, illæ non officij causa ab alio, vel à liberto non vt liberto, sed vt quolibet edãtur, deniq; nihil eorum, quæ de officialibus suprà dicta sunt, in illis cadit. Illud etiam adijci dignum est in §. libertus, pro, veluti pictorias, *legendum esse,* vel pictorias: *vt in l. eæ operæ, l. quotiens, de op. lib.*

Parentibus. *Vet.* patribus.

Rerum eius. *Vet. non habent,* rerum. *& paulò post habent,* Antecedunt.

Ipso quidem iure. *Id est,* prætorio iure.

Conuenitur. *Vet.* conuenietur.

De eo, cui libertatum causa bona addicuntur.

Ita vt si. *Legendum,* ita autem si, *id est, ita fiunt Orcini liberti.*

Ac si hæreditatis. *Vet.* si hæreditas.

Quid ergo. *Hic locus sic restituendus est,* Quid ergo si quis int. dec. Cod. lib. ded. neque ad.

sit,

sit.ab int,hæreditas? fauor const. deb. lo.habere. Certè si testatus, &c. *deinde legendum*, Tunc constitutioni.

Abstinuerit hæreditate. *Vet.cod.* abstinuerit se ab hæreditate quam pot. in int.rest. potest admitti constitutio & bon. add. fieri. Quid ergo.

Quia semel. *Quid.cod.* quæ semel. *l.ergo, D. de fid.lib.*

Cessat hæc. *Non est*, hæc.

Ex ipsius. *Vet cod.* ex ipsa.

De successionibus sublatis, quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex S.C. Claudiano.

Bonorum emptio. *Bonorum emptor similis erat bon.possessori. cùm eo creditores experiuntur, l. nam postea, §. sed & si quis, D. de iureiur. vel certa parte decidunt, l. Imperator, D.de pact. is qua forma constituatur, Th. refert. cui & illud adiungi potest, quod Cicero scribit in hunc modum lib. 6. ad Attic. Alterum quod sine edicto transigi commodè non potest de hæreditatum possessionibus, de bonis possidendis, magistris faciendis, vendendis, quæ ex edicto & postulari & fieri solent.*

Extraord. iudicijs. *Cùm non solemni more & certis præscriptisq; formulis iudicia exerceantur.*

Ex S.C.Claudiano. *Error est in Suetonio Tranquillo, cum hoc S. C. & id quod Macedonianum*

dicitur Vespasiano tribuit. Verius enim est vtrumque esse Claudianum, vt scribit Tacitus lib. 2. & prius quidem à me πλατύτερον *fuit explicatum in notis ad Vlp. tit. de tutelis.*

De Obligationibus.

Soluendæ. *Solutio fieri debet secundùm ciuilia iura.*

Summa. *Summa, id est, prima, semper.*

Aut certo. *Legendum,* certè: *vt in vet. Constitutæ, veluti ex pacto in quibusdam causis. Comprobatæ, veluti ex consensione iurisgentium.*

In quatuor species diuiditur. *Legendum,* deducitur.

Quibus modis recontrahitur obgatio.

Reddantur. *Non datur mutuo, nisi quod & reddi potest in suo genere. cùm Stichus pro Pamphilo datur, Stichus non redditur, sed datur. cùm vinum pro vino datur æquè bonum eademq; mensura, redditur vinum verius quàm datur.*

Quæ vocatur condictio. *inde tit.* De condictione lib. 12. Digest.

Remanet. *Vet. cod.* permanet.

Exactam. *Malim exactissimam, vt in l. 1. D. de obl. & act.*

Quantam suis. *Vet.* quantam in suis. *&*

mox,

mox, potuerit eam rem.

Teneturque actione. *Legendum videtur*, qui & actione depositi ipse de ea re. *vt in §. item is cui. & §. creditor.*

Quid & ipse. *Legendum*, qui & ipse: *vt in l. 1. D. de obl. & act. Commodatarius, Depositarius, Creditor de eadem re tenentur. Debitor, id est, qui mutuum accepit, de eadem re non tenetur.*

Si ad eam rem. *Vet.* quod ad eam rem, &c. adhiberet. *In commodatario exactionem requirimus.*

De verborum obligationibus.

Ex stipulatu. *Actio ex stipulatu plerumque generaliter accipitur & pro certi condictione, l. inter stipul. §. si rem quam, D. de verb. oblig. l. si pacto quo pœnam, C. de pac. l. vnica, C. de rei vxo. ac stipulatum pro stipulatione dicimus, l. pecunia, D. de vsur. l. vxori, §. vlt. de legat. 3. l. 3. C. de inutil. stipul. vt transactum pro transactione, in l. vlti. C. si aduers. transact. & comperendinatum pro compecendinatione apud M. Tullium. Actio igitur ex stipulatu, id est, ex stipulatione, qua agitur hoc modo:* Quod mihi ex stipulatione hac dare facere oportet. *Certi condictione, hoc modo:* Aio te mihi ex stipulatione C. dare oportere. *Actio ex stipulatu incerti est actio, l. si stipulatus sis, D. de vsur. C. de inut. stip.*

Firmum. *Sunt qui & arrham dici putent* παρὰ τὸ ἀῤῥαγὲς, *quod est firmum. Vt enim stipulatio ita &*

arrha datur firmandarum obligationum gratia.

Fide promittis, fide promitto. *Abest à vet. lib.*

Leonina. *Vet.* Leoniana. *vt & in l. cum lege, C. de episc. & cler. quamquam & à Leone dici possit Leonina, vt Leonina societas.*

Quibuscunque tandem. *Om. cod. quos in manibus habeo, habeo autem complures manuscriptos:* licet quibuscumque verbis expressum est. *Quibuscumq;, id est,* τοῖς τυχοῦσι, *non directis, non solemnibus.*

Annuos. *Nihil interest vtrùm annua, vel in annos singulos, vel quotannis stipuleris: Est autem pura stipulatio. simile etiam legatum purum est, l. nec semel, D. quando dies leg. ced. praeterea vna est stipulatio eaq; incerta, quòd certum & definitum tempus non comprehendat. Legatum verò est multiplex. In stipulatione semel, in legato quotannis ius capiendi inspicitur, l. Senatus, §. vlt, D. de donat. causa mor. l. cùm in annos, de ann. leg, l. cùm in annos, 1. & 2. D. quando dies leg. ced. Stipulatio perpetua est, Legatum morte finitur, l. si Stichum, §. vlt. de verb. oblig. l. si in singulos, de ann. leg. Quaesierit aliquis rationem differentiae. & respondebitur annua legata relinqui alimentorum, habitationis, disciplinae, vestiarij, vel aliàs vt legatario consulatur. In stipulatione non alimentorum aut similis causae rationem haberi, sed promissorem sibi potiùs diuisis pensionibus consulere quàm stipulatori: qua fini etiam si testator legauerit, nempe vt haeredi consuleret, nihil planè distabit legatum à stipu-*

pula-

pulatione. & hoc proditum est in l. nec semel, l. si cum praef. l. Firmio, §. vlti. D. quan. dies leg. ced. Ab illis autem stipulationum formulis, ea separanda sunt quae sequuntur: Hoc anno, in annum vnum, vel in annos decem, nam ea sunt in diem, l. qui hoc, de verb. oblig. l. si in annos, D. de cond. & demon. Vbi malè Haloan. si intra: nam qui intra decem annos liber esse iubetur, statim liber fit, l. si ita fuerit, in fin. de man. test. quòd si in annos decem liber esse iubeatur, nouissimus decennij dies spectatur.

Pacti exceptione. *Ita fit, vt quae iure ciuili non tollitur obligatio, iure praetorio tollatur. Tollendae obligationis modi ex iure ciuili certi, ex iure praetorio incerti & infiniti sunt: In his factum exigitur, in illis non item.*

Condicio. *Vet.* condicio existat. *In stipulationibus spectatur tempus contractus. Ex hoc iuris principio multa sequuntur, vt seruus haereditarius frustrà vsumfr. etiā sub conditione stipuletur, l. si vsusfr. de stip. ser. vt filiusf. sub conditione stipulatus, & pendente conditione emancipatus fuerit, patri actio competat, l. si filiusfam. de verb. oblig. l. quae legata, l. non omne quod licet, de diuers. reg. iur. vt seruus ad praedium domini seruitutem rectè stipuletur, l. si vnus ex socijs, de ser. rustic. vt stipulatio conditionalis conferatur, l. 2. §. id quoque, D. de collat. Vt de eo quod sub conditione filiusfa. promissum est, pacisci is non possit, l. & haeredi, §. filiusfam. D. de pac. Vt stipulatio conditionalis ad haeredem transmittatur. quae omnia in legatis cessant: nimirum quia in eis non testamenti praesens*

ſens tempus, ſed ceßionis futurum tempus ſpectatur.

Adiectum. *Vet.cod.* iniectum.

Quæ enim per rerum naturam. *In præteritis vel præſentibus rerum naturam intuemur, non inſcitiam noſtram. In futuris inſcitiam noſtram non rerum naturam intuemur. nam & quæ futura ſunt in rerum natura certa ſunt. nihil deniq; natura rerum incertū eſt. & quodcumq; fit, id iam per rerum naturam certum erat priuſquam fieret: cùm & quæ futura ſint,* δυνατὸν *fit fieri: quæ tamen vetus eſt philoſophorum quæſtio. Natura autem hominum ea quæ futura ſunt, penitus incerta & incognita ſunt. nam & ſi præſentia, aut præterita complures ſcire poßint, propterea quòd iam vera ſunt aut falſa, futura tamen ne vnus quidem ſciat, quamuis ea prudentes viri prouideant ſæpè. ſed aliud eſt ſcire, lōgè aliud prouidere. Alia igitur eſt natura rerum, alia hominum: hinc futura incerta ſunt, illi certa omnia & explorata ſunt.*

In incerto. *Quid.cod.* incerta.

De duobus Reis ſtipulandi & promittendi.

Reus ſtipulandi, Reus promittendi, Reus credendi, Reus debendi, l. ſi duo, de rec. arb. Reus ſatiſdandi, Reus ſatis accipiendi, l. qui hominem, §. quidam, de ſolut.

Interroganti. *Vet.* interrogante.

Decem. *Vet.* quinque, & *inf.*

Si reſpondeant. *Vet.* reſpondeant. *Vno verbo* Spondeo *contrahitur obligatio, Cic. pro Cæcinna, Si quis quod ſpopondit, qua in re verbo ſe vno obligauit.*

Et ſtipulationibus. *Cùm dixerit,* ex huiuſmodi obligationibus, *fruſtrà adÿcit,* & ſtipulationibus. *legendum,* & ſtipulantibus. *ideoq́ Th. rectè vertit,* καὶ τῶν ἐπερωτώντων, *non* καὶ τῶν ἐπερωτήσεων. *In proximo etiam verſu legendum eſt,* in vtraque enim. *Sententia autem huius §. emendata dicitur ab Iuſtiniano in No. 99. quod ſecus eſt. nam No. Iuſtiniani dat beneficium D. Adriani eis, qui ſe* ἀλληλεγγύως *obligant. emendant igitur l. reos, D. de duob. reis, non hanc ſententiam,*

De ſtipulatione ſeruorum.

Conſeruo. *Poterit etiam frater fratri, ſi ambo in eiuſdem patris poteſtate ſint.*

Sed cùm factum. *Quæ iuris ſunt, ad dominum tranſeunt, quæ facti ſunt, non tranſeunt. In his quæ iuris ſunt, nihil intereſt vtrùm ſibi an domino vel imperſonaliter ſtipuletur, in his quæ facti ſunt, contrà: nam ſi factum ſibi ſtipuletur, perſona domini ſtipulatione non comprehenditur, adquiritur tamen domino obligatio. Factum in ſtipulatione comprehenditur ſi vt ſibi fiat, ſi vt ſibi facere liceat, ſtipuletur: exempli gratia, vt ſibi ire vel agere liceat, vt ſibi habere, ſibi poſſidere liceat, id eſt, tenere, l. ſtipulatio iſta, §. hi qui ſunt. & hæc quoq́, de verb. oblig. at ſi ſtipuletur ſibi*

operas officiales, inutilis est stipulatio: quoniam soli patrono hoc factum præstari potest, neq; vlla interpretatione talis stipulatio conseruari potest, l. si operas, de stip. ser. eadem ratione, si ipse sibi se stipuletur ab vno ex dominis, inutilis est stipulatio: atque ita legendum est in l. 2. D. de stip. ser.

Alicui eorum. *Vet.* cui eorum.

Tunc enim soli ei. *Cùm seruum communem vnus ex dominis suo nomine iubet stipulari, plus valet iussum quàm nomen. Cùm verò seruum communem simpliciter iubet stipulari, plus valet nomen quàm iussum. atq; ita rectè Azo accipiendam censet, l. vlt. C. per quas pers. nob. adquir.*

De diuisione stipulationum.

Aediliciæ. *Continebuntur etiam Tribuniciæ.*

Vtriusque partis. *Id est, reorum: vt Pomp. ait.*

Communes. *Vet. cod.* communes sunt stipulationes veluti rem saluam fore pupilli.

Vel de rato stipulatio. *Quid. cod.* vel de rato stipulatio exigitur. *In quibusdam tamen, horum nihil habetur.*

De inutilibus stipulationibus.

Vel publicam rem. *In vet. non est,* rem.

Initio. *Vet.* ab initio.

Si tamen postea *Vet. cod.* si postea in earum causam. *earum scilicet rerum.*

Quæ

Quæ enim. *Vet.* quà natura sui dom. nos. exempta in obligationem. *dixit autem* quà, *pro quatenus siue quoniam. & benè*, natura sui. *nam rem meam rectè stipulor sub cōditione, cùm aliena erit. quia etsi nunc mea effici non poßit, natura sui tantùm abest vt à dominio meo exempta sit, vt in eo nunc sit vel maximè. atq; ita licet, quantum ad personas attinet, ex quibus obligatio consistit, tempus contractus inspiciatur, vti dictum est tit. de verb. obl. non tamen quantum ad eas res pertinet, quæ in stipulationem veniunt.*

Promiserit. *Vet.* spoponderit.

Valet quidem. *Vet.* valebit quidem.

Nòn plus quàm. *Quid. cod.* vt nō plus quàm pars dimidia ei adquiratur.

Veluti si quis x. aureos. *Idem Caius scribit lib. 2. Instit. Vlpianus contra in l. 1. §. si stipulanti, D. de verb. oblig. sed hoc primùm Vlp. statuit, inutilem esse stipulationem, si quis purè interrogatus, sub conditione respondeat, vel contrà, vel si intra Kal. Idibus respondeat. inde generalem regulam proponit,* Cùm adijcit promissor aliquid obligationi vel detrahit, semper ac omni casu probandum esse inutilem stipulationem esse, cum exceptione hac: Nisi stipulatori, &c. *& ad hanc quidem exceptionem proximus, §. accommodari debet, hoc pacto: vt si stipulanti tibi decem, viginti respondeam, quamuis ilico tibi placuerit responsio, non tamen contracta sit obligatio, nisi in x. quia me non de xx. sed x. interrogasti. & ex diuerso, vt ne plus quisquam*

oblige-

obligetur quàm responderit. Igitur satis non est, placere diuersitatē responsionis, nisi responsio in interrogatione, aut vicißim hæc in illa insit. Vnde etsi ei qui purè stipulatus est, placeat statim conditionalis responsio, vel ex contrario, non ideo magis vtilis stipulatio est: quia simplici enunciationi conditionalis, aut conditionali simplex nulla inest. idem dicendum est, si stipulanti intra Kal. quintas placeat responsio Idibus. sequitur apud Vlp. Sed si mihi Pamphilum. *Cùm verò in hac specie idem statuat, quod in superiori, cur eam exorsus est à nota aduersæ sententiæ? Credo quia etsi diuersitas responsionis non placeat, vtilis stipulatio est propter variarum rerum causam.*

Ne quidem vlli alij. *Quid.cod.* ne alij quidem vlli.

Non audit. *Vet.* non exaudit.

Ita tamen. *Vet.* vt tamen sicubi tutoris.

Et qui infantiæ. *Vet.* & qui infanti. *& paulò post,* sed in proximis infantibus. *Aliud est non intelligere quid loquamur, longè aliud non intelligere quid agamus. Infans non intelligit quid loquatur. Proximus infanti non intelligit quid agatur. Proximus pubertati vtrumq; intelligit. Proximus infanti est, qui egressus est infantiam, & qui linguæ gnarus, rerum adhuc ignarus est. Proximus pubertati, qui nondum ingressus est pubertatem, sed prope eam est tamen, ita vt annale tantummodo, vel semestre tempus reliquum sit.*

Statim peti. *Vet.* statim petere.

Item verborum. *Cæteri omnes contractus, item pacta*

pacta rectè fiunt inter absentes, & fieri possunt à mutis & surdis. neq; in eis exigitur adeò congrua responsio, l. si stipuler, §. vlt. D. de verb. obl. Sola stipulatio fit inter præsentes, & inde nomen verborum obligationi. nam verba sunt præsentium, non absentium. Non fit à muto aut surdo. denique congruam responsionem exigit.

Si scriptum. *Hæc sententia sumpta est ex Paulo lib. 5. sentent. De oblig. adiecit Iustin. idem esse, si scriptum sit præstò contrahentes fuisse, §. item verborum, supr.*

Inuentæ. *Legendum vt in vet.* Inuentæ sunt enim huiusmodi obligationes ad hoc, *& quæ sequuntur. Illud notandum est hac in re promissoris & stipulatoris diuersam esse causam. Reus namq; promittendi est is, qui pro altero quid promittit, infr. de fideiuss. in princip. Reus stipulandi non est is qui alteri adstipulatus est. quod ex Aelio Gallo Verrius Flaccus aut Sex. Pompeius Festus refert. lib. 17.*

Cesserit. *Vet.* cessit adm. cont. suo, & stipulatus est. *mox deinde sic legendum est,* esset pupillo, si malè res cesserit. *vt in l. stipulatio, §. si stipuler, de verb. obl.*

Quo sua sit. *An potius, qua sua sit? vt in l. nemo, eodem tit.*

De Fideiussoribus.

Fideiubere, est suo periculo fore id, de quo agitur, recipere, quod per stipulationem fit.

Diui Hadriani. *Quod etiam edicto comprehensum fuisse Paulus indicat lib. 1. senten. Hoc beneficiũ omnibus accessionibus datur, l. vlt. C. de const. pec. cuius legis extrema ratio sic restituenda est,* æquitatẽ enim diuisionis species actionis, *vt apparet ex l. si fideiussoris, D. de fid. tut.*

Non solùm autem. *Vet.* non solùm enim.

Ita accipitur. *Legendum,* ità accipitur τῷ ἐμῷ ὡς ἐπερωτάσω, λέγω, θέλω, siue βούλομαι. Sed & si φημὶ dixerit, pro eo ac si dixerit λέγω: *vt in l. Græce, de fideiuss. & in lib. scriptis. Ad idem pertinens l. blanditus, C. eod. nondum à quoquam ex fide bona restituta, sic emendanda est auctoritate librorum antiquorum:* quod cùm pro alio interuenires, τι μὴ, dixisti. *quod optimè conuenit cum l. 1. §. si quis interroget, D. de verb. oblig.*

De literarum obligationibus.

De his nullo in loco fit mentio in Pandectis: sed de alijs tribus dumtaxat, l. Græcè, §. 1. D. de fideiu. l. . de nouat. l. 1. §. 1. obligamur, de obl. & act. fuit enim olim perpetua exceptio non numeratæ pecuniæ, nulla igitur litterarum obligatio. Impp. eam exceptionem temporariam fecerunt, atq; ita induxerunt obligationem litterarum.

Vt & hodie. *Vet.* vt hodie.

Nascatur. *Vet.* nascitur condic. cess. verborum obligatio.

Quinquennium. *L. 1. C. Greg. de cau. & non num*

minni. pecun. vbi vulgò malè, ex cautione, *pro* exceptionem.

De obligationibus ex consensu.

Vet. De consensu obligationibus. *& in contextu*, consensu dicitur obligatio contrahi.

De emptione & venditione.

Constaret, ne venditio vel non. *Vet. cod.* siue constat venditio, siue non. *sic in* §. *actionum*, *inf. de act.*

Decisio. *Cuius verba pene integra Trib. ad Caium appinxit in l. si merces, D. loca.*

An pretium. *Vet.* an pretium esse possit, veluti an homo an fundus aut toga alterius rei pretium esse posiit valdè quærebant. Sab. & Cassius etiam in alia re putant pretiũ posse consistere, vnde illud, quòd vulgò dicebant. *& paulò post,* Argumento vtebantur.

Comparasse. *Plin. ait emptitasse lib. 33. cap. 1.*

Adiuuaretur. *Vet.* adiuuabatur. & val. rat. argumentabatur.

Cùm autem emptio. *Cùm emptio & venditio plena & perfecta sit. vt autem perfecta sit, hæc requiruntur : vt si fiat scripto, compleantur ea, quæ in prin. huius tit. proposita sunt : vt si fiat ex non scripto & purè, certum sit pretium, certa merx : si sub conditione, vt existat conditio. Item si non vno pretio res vaneãt,*

sed verbi gratia in singula iugera fundi, aut in singula gregis capita, aut in singulas olei metretas, aut argenti libras, aut in singulos eos nummos, qui mercis loco habentur, cuiusmodi sunt nummi peregrini auctore Vol. Matiano, & nummi victoriati, vt eod. lib. c. 3. Plinius scribit: si inquam ita pretium statuatur, necesse est vti pondus, numerus, mensura, exploretur & peragatur. Quòd non ita vænit, sed vno pretio, auersione vænisse id dicimus, siue διὰ τὴν ἐπιλώτησιν, *quod scilicet quasi auersi quodammodo negotium ita contrahamus, re omni neque perspecta nec explorata benè.*

De locatione & conductione.

Locare est dare aliquid vtendum, vel faciendum. Conducere est accipere aliquid vtendum vel faciendum.

Consistit. *Vet.* consistunt.

Si merces. *Quæ & pretium dicitur, l. si quis ante, de adq. poss. l. vlt. §. vltim. de lege Rho. & in tit. loca. sæpè.*

Fulloni. *Fullonis officia hæc sunt, polire, curare, siue, vt Vlp. dixit in l. 2. D. de cond. sine cau. lauare. Politor* κναφεὺς, *curator* λευκαντὴς *siue* πλύτης *dicitur ab Th. in §. vlt. mand. & §. item si fullo, de obl. quæ ex del. nasc.*

Præscriptis verbis actio datur. *Datur hæc actio, etiamsi prius fecerit fullo aut sarcinator, quàm merces daretur vlla, nimirum quia ita res ab initio gesta*

gesta fuit, dabo vt facias, non faciam vt des. Huic actioni nomen est ex eo quod detur ex præscripto conuentionum, vel proinde vti conuenerit, si conuentio scripta non sit, l. 1. §. si quis seruum depos. l. si dominus, de præsc. verb. Est igitur præscriptis verbis, id est, τῶν προγεγραμμένων ὀνομάτων *actio. sic enim ab Constantino nũcupata est in lib. 2. Epit. tit. 3. ex quo apparet, non omnem in factum actionem, & præscriptis verbis esse: si quidem non omnis actio in factum ex conuentione descendit, omnis tamen actio præscriptis verbis ex conuentione descendit.*

Contraheretur. *Vet.* contrahatur.

Vtendam. *Vet.* tibi vtendam siue fruendã qui dederit, & inuicem à te aliam vten. siue fr. acceperit.

• Sed proprium genus. *Vet.* sed proprium genus esse. *sic in l. rogasti, D. de præscr. verb. & inde actio propria, id est, præscriptis verbis in quæstione l. petenti, D. de pign. act. in qua nec ad exhibendum est actio, quia creditor rem non tenet, nec commodati, quia non gratuito, sed res obliganda data est satisfactionis specie. Vt igitur nouum ac proprium est negotium, ita & própria actio.*

Alterius bos. *Non est,* alterius. *& paulò post, scribendum,* neque locati vel conducti.

De prædijs quæ perpetuò. *Ius* ἐμφυτευτικὸν *ius prædij est, quod &* ἐμβατευτικὸν *dicitur in l. sed si pecunia, §. si res, D. de reb. eo. Est autem, vt vulgò dicitur, ius* ἐμφυτευτικὸν *vel* ἐμβατευτικὸν, *ius perpetuarium. quinimmò temporarium esse potest, l. vlt. D. si*

ag. vect. id est, emphyt. pet. videlicet si non ad modicum tempus prædia fruenda tradantur. sic enim hæc verba, ad tempus, *in ea lege interpretes accipiunt, argumento superficiarij, l. 1. §. quod autem, de superfic. & rectè, nam idem ferè ius est superficiarij & emphyteuticarij. Vterque in actionem habet & Publicianã, & Vti poßidetis, vterque seruitutem imponere potest, vterque poßidet, vterque nouum opus nunciare potest, vterque ius alienandi, vterque seruitutum vindicationem habet: Illa tamen in sola superficie, hic in vniuerso solo ius habet. Locationes ferè vt à censoribus, ita & à priuatis in lustrum fiebant, vt non frustrà Iustin. in No. 120. nominatim ecclesiæ Constantinopolitanæ permiserit locationes vltra lustrum. atque eo fit, vt putem eas locationes, quæ lustrum egrediuntur, ius superficiarium vel emphyteuticarium constituere.*

Ad venditionem. *Zeno dixit, Alienationem. & ex eo quidem apparet alienandi verbo propriè venditionem significari.*

Hoc ita. *Vet.* hoc ita statuit.

Naturalis. *Placet vt scribamus,* natura talis. *vt in l. si constante, §. si maritus, D. sol. mat. sic in l. erit, D. de fundo dot. pro* dotalis, *scribendum,* dotis talis. *Vt, inquit, ambulatoria est talis obligatio dotis, nempe disiunctiua, ita & potestas legis Iuliæ.*

Conductor autem. Autem, *abest à vet. lib.*

De Societate.

Manci-

Mancipiorum vendendorum. *Hæc est quæ venalitiaria negotiatio dicitur.*

Quia sæpè opera. *Celsus ait in l. cùm duobus, §. si in coeunda, D. pro soc.* Pretium operæ artis est velamentum. *quæ verba obscura sunt. Credo Celsum dixisse,* κατ ἀσυνδετον *Pretium enim operæ artis, quomodo & pleraque alia in Pandectis præsertim Ethruscus scripta sunt.* Velamentum *autem (vt in alijs plurimum dictionibus accidere ostendi in tit. de seruit. supr.) præpostero litterarum ordine scriptũ pro* leuamentum. *atque in vetustiss. Codice prorsus ita se legisse mihi confirmauit Arnol. Ferronius senator Burdegalensis cùm iuris ciuilis, tum omnium disciplinarum cognitione eruditissimus. proinde hic erit sensus: In ea etiam societate quam quis ita contraxit, vt ipse pecuniam, alter artem operamve conferret, ab ipso culpam præstari: quòd æstimatio siue pretium artis vel operæ ei sit leuamentum non mediocre, atque adeò quod ita contracta societas ipsius quoq; vtilitatem respiciat. Vsus est eadem voce Vlp. in l. 3. §. vlt. D. si fam. furt. fec. dic.*

Conuenienter fieri existimauit. *Om. vet. cod.* conuenienter sibi existimauit. *quod Græco more dictum est, vt in l. vltim. §. vlt. de bon. dam. l. in ratione, §. si filio, ad leg. Falc. & apud M. Tulliũ, conuenienter naturæ viuere,* ὁμοίως ἑαυτῷ, ἀκολούθως ἑαυτῷ.

Lucro esse. *Vet.* Lucri esse.

Quod tamen ita. *Hic versus ad ea omnia pertinet, quæ superiùs dicta sunt è Seruij sententia contra Mucium, vt constat ex l. Mucius, D. eod. tit.*

Quod non captauerit. *Captatoria renunciatio non valet: Captatoriæ scripturæ non valent: denique vix est vt captatorium quicquam iure nostro sustineatur. Captatoriæ scripturæ definitio ab Socino primùm explicata est, quem deinde pleriq; omnes secuti sunt. nondum tamen quisquam, quod in mentem tibi venit P. Faber, animaduertisse videtur, circa l. illæ, D. de hær. inst. quod hoc in loco, & si alienus videatur, vt qui liber it ad te, in eo etiam ipse possis aliquid propriè tuum agnoscere, adnotare non pigebit. Superest, vt ais, in l. illæ, vox MAEVIVS. Nam & si in futurum ita concepta sit institutio,* Qua ex parte me Titius hæredem instituerit, ex ea parte Mæuius hæres esto, *certè captatoria institutio non est, l. clemens, §. vlt. D. de hær. inst. mirarisq; è Constantino Ant. Augustinum exemisse vocem* παῦλος, *& vocem Mæuius retinuisse in l. illæ, quæ animaduersio rectissima est. Etiam illud adiungis. perperam Constantino eum addidisse* τὸ ἔῤῥωνται *siquidem eo in Constantini loco* δὲ *articulus* ἀντὶ τοῦ ἀλλὰ *est, vt apud Aristotelem & Platonem sæpè, quod perspicuum est.*

Eligit. *Vet.* elegit. *& in verſ. publicatione,* succedit.

De se queri. *Scribendum vt in vet.* de se queri, *hoc est, sibi imputare debet.*

De Mandato.

Quid. vet. cod. De mandatis.

Aliena autem tantum. *Non est,* tantum, *in lib.*

in lib. vet. sic & in §. tua, scribendum est, Tua gratia interuenit.

Pecuniam crederes. *Vet.* quod si sine vsuris crederes. *est autem legendum*, quod si sine: *vt in l. 2. D. eod. & in Græco*, εἰ γὰρ ἵνα ἀτόκως.

Cui mandabatur. *Quid. vet.* cui dabatur. *& sic est in l. 2. D. eod.*

Eam tibi. *Vet.* tibi eam. *& paulò ante*, magis consilium est quàm mandatum.

Volueris inutiliter. *Vet.* velis, inutiliter te acturum. Diuersæ.

Stricta. *Strictæ iuris rationi, id est, stricto iuri aduersam facit vtilitatem. ex quo apparet vtilitatis nomen in libris nostris æquitatem & ius gentium significare, ex qua etiam vtiles actiones nomen acceperunt, l. quia actionum, de præscrip. verb. l. seruitutes, §. si sublatum, de ser. vrb. l. si longius, in fin. de iudic.*

Dicamus. *Vet.* dixerimus.

De obligationibus, quæ quasi ex contractu.

Quæ quidem. *Vet.* quæ non propriè quidem ex contractu nasci.

Vltro citroque. *Contractus est negotium, ex quo mutua obligatio mutuaq; actio nascitur: & ea quidem actio vel vtrimque directa est, vel hinc directa, illinc contraria. Directa, id est, principalis: Contraria, id est, quæ principalis non est, sed ex contrario*

in eum datur, cui principalis actio competit. Aut igitur vno tantùm ex latere principalis est actio, aut vtro citroq́. Contraria actio principalis non est, quia ea indemnitati dumtaxat consulitur: quamobrem nec famosa est, nec in ea iuratur in litem, l. et apud quem, D. depo.

Quod quis. *Vet.* quod quisque.

Gessit negotia. *Rectè vet. lib.* gesserit negotia, habet obligatum dominum negotiorũ: ita & contrà.

Diligentior est. *Non est,* eo.

Obligati esse. *Postrema dictio abest à vet. & paulò post ita legitur,* Et hoc autem casu. *vt in l. 4. de obl. & act.*

Qui cohæredi. *Vet.* qui cohæredi suo. *finiũ regundorum non est in personã, nisi ex maleficio. Communi diuidundo & familiæ erciscundæ sunt in personam quasi ex contractu. Petitio hæreditatis, quæ etiã mixta est actio, est quasi ex contractu.*

Honorantur. *Vet. cod.* honorificantur.

Per quas personas nobis obligatio adquiritur.

Quod per seruos. *Vet.* quod per seruos quidem nobis.

Patre actionem. *Ex profectitijs causis filio vtiles actiones dantur absente patre. Ex aduenticijs si pater vsumfr. respuat, filius agit consensu patris: si amplectatur, ipse agit consensu filij (idq́ constit. Iustinian*

niani indicat in §. & filius. & §. vbi autem in vnum). vel etiam filius absente aut permittente patre, vt recte Ac. noster adnotauit in l. si longius, de iudic. Restat ex causis aduenticiis communes esse actiones: proinde vtrinque ratihabitio exigitur, exemplo de dote actionis, quæ iure antiquo communis est patris & filiæ. nec enim similis est pater tutori, curatori, syndico, & alijs quibusdam, qui non explorato aliorum consensu agunt. Pater enim non agit ignorante filio, vel si agit, ideo cauet de rato.

Ex operis. *Vet.* ex operibus.

Vel vsum. *Abest à quibusdam libris, idq́ probabilius est.*

Quibus modis tollitur obligatio.

Tollitur autem. *Aliàs,* soluitur autem.

Solutione. *Solutio est naturalis datio. Acceptilatio, nouatio, delegatio ciuiles solutiones sunt, propriè autem satisfactiones dicuntur. huc pertinet l. solutam, D. de solut. Pertinet ea lex ad hypothecariam formulam, cuius conditiones eæ sunt, si soluta est pecunia aut satisfactum. sic enim edicto Seruiano comprehensum est. & eæ quidem conditiones in ea lege sic explicantur, vt soluta sit pecunia quæ numerata est, vt satisfactum sit, si acceptum latum sit. At satisdationis verbo lex vtitur non satisfactionis. satisdare autem propriè est fideiussores dare: satisfacere latiùs pertinet. Verū enim satisdationis nomine interdū satisfactio signifi-*

significatur, l. satisdationis, de verb. sign. vt in l. 2. pro here, l. promissor, §. vlt. de const. pec. atque ita satisdationis verbum in l. solutam accipi conuenit: vt sit sensus, si accepto latum sit solutam pecuniam non videri, quod etiam l. promissor confirmat. Verumtamen satisdatum, id est, satisfactū videri. Solutionis quidem, inquit, verbum non proficiet, vt in superioribus casibus, quibus dixit solutionem proficere: sed satisdationis sufficit, vt sublata videatur hypothecæ obligatio. Quid autem est quod ait, vel sine stipulatione accepta sit. *scribendum reor,* vel si sine stipulatione acceptilatum sit. *Superiore casu ipso iure vtilis est acceptilatio, propterea quòd verborum obligatio præcessit, cuius nomine hypotheca, de qua quæritur, obligata erat. Hoc casu ipso iure inutilis est acceptilatio: quia acceptilatio solam stipulationem tollit. attamen doli aut pacti exceptio competit, l. cùm emptor, de resc. ven. l. an inutilis, l. si acceptolatū, de acceptil. & ideo satisfecisse is etiam videtur, cui sine stipulatione acceptum latum est. Restat igitur pacto hypothecam solui, l. 5. quib. mod. pig. sol.*

Nec interest. *Vet.* nec tamen interest. *& paulò post,* Siue sciente debitore, siue ign. vel inuito solutio fiat.

Imaginaria solutio. *Illa fit re, hæc verbis: Illa naturalis, hæc ciuilis est. Seneca lib. 6. de benef. Omnis, inquit, solutio non idem reddit, sed tantundem: nam & pecuniam dicimur reddidisse, quamuis numerauimus pro argenteis aureos, quamuis non interuenerint nummi, sed delegatione & verbis perfecta solutio fit.*

Exigi.

Exigi. *Verbum, exigi, demendum est, ex lib. scriptorum auctoritate: quod mihi confictum fuisse videtur ex proximo verbo* ἔχεις.

Sed & id quod. *Vet.* sed id quod ex alia causa. *&.prox.vers.*in partem debiti.

Renouat. *Vet.* nouat.

Dare facere. *Dare, vt dare C.aureos. facere, vt suscipere in se obligationem, l. si mandato, §. quotiens, D.manda. Oportet, præsens tempus significat, & ideo adijcitur, oportebit, l. si stipulatus fuerim, §. 1. l. si à colono, l. cùm stipulamur, de verb.obl. quæ verba ea quæ sequuntur, explicant*, præsens in diémue. *addidêre quidam*, aut sub conditione: *non malè: nam & quod sub conditione debetur, acceptilatione tolli potest, l. quod in diem, de acceptilat. l. sub conditione, de solut. sed tamen ea non habentur in vet. lib. in Theoph. ac ne quidem in l. & vno, de acceptil.*

Quod Numerius. *Rectè vet.lib.* Item ex diuerso Numerius Nigidius interrogauit Aulum Agerium, Quidquid tibi hodierno die per Aquil.stipulationem spopondi, id omne habésne acceptum? Respondit Aulus Agerius: Habeo, acceptúmque tuli.

Si id quod tibi Seius. *Vet.* si id quod tu Seio debebas, à Titio dari stipulatus sit. *atque ita scribendum esse sequentia indicant.*

Titio debes. *Vet.* Titio debeas. *lego,* debebas, *vt supr.*

Nulla est. *Ne naturalis quidem, nimirum quia pupil-*

pupillus animi iudicio caret, l. quod pupillus, de cond. indeb. l. pupillus, de obl. & act. sed tamen si pupillus factus sit locupletior, iure naturali obligatur, vt ait l. naturaliter, §. vlt. & l. prox. de cond. indeb. Addatur etiam l. cùm illud, §. hæres, quando di. leg. ced. si quidem in ea Flor. legitur, accepisset, locupletior: *vbi tamen ex priori dictione repetita syllaba legendũ est,* accepisset & locupletior: *vti fit in l. ita tamen, §. 1. ad Treb. & alibi passim.*

In posteriori stipulatione. *Vet.* in posteriorem stipulationem.

Cùm nouandi animo. *Et hoc est quod dicitur, Si hoc agatur, si hoc actum sit, in l, 2. l. 6. l. si Stichũ, §. 1. & §. si quis ita. & §. vlt. de nouat. l. si vnus, §. pactus, de pac. Quod tamẽ dicitur in l. si rem aliquã, §. si duo, eod. tit. Cùm id specialiter agit, Iustiniani est: à quo id constitutum est, vt nisi id specialiter agatur, ἀπ-ςατιύτως (sic enim legendum in constit. Iustiniani ex vet. lib.) causa procedat.*

Tunc sol. non prioris obligationis. *Hæc subditicia sunt,* prioris obligationis.

AD LIB. IIII. INSTITVTIONVM DN. IVSTINIANI.

De obligationibus, quæ ex delicto nascuntur.

ET

ET quasi ex maleficio. *hæc omnia obliteranda sunt.*

Veluti ex furto. *Rectè vet.lib.* veluti ex furto, aut rapina, aut damno, aut iniuria. *hæc verò sunt priuata maleficia quatuor: alia aut sunt publica, aut popularia, aut extraordinaria.*

Furtum est. *Solius possessionis furtum fit, l. 1. §. Scæuolæ, D. si quis test. lib. Qui rem alienam quàm non tenet aufert, possessionis furtum facit: Commodatarius qui re commodata diutius vtitur, vel qui ea ad aliam rem atq; accepit vtitur, vsus, id est, naturalis possessionis: Depositarius si pro suo possidere instituat eam rem, quam iure depositi tenet, ciuilis possessionis: Debitor qui pignus contrectat vel hypothecam distrahit, naturalis possessionis furtum facit: Solius igitur possessionis furtum fit. Et id verò nec fraude fit, nec contrectatione sola, sed contrectatione fraudulosa. fraus eo versatur, vt quis possessionem sibi habeat: Contrectatio in eo vt res loco moueatur, l. 3. §. si rem, de adq. possess.*

Quo furtum fit. *Vet.* quo fit: veluti qui domi furtum fecit. *& paulò post,* aut vincto fur deprehensus sit.

Vel deponere destinasset. *Vet.* ac deponere rem destinasset.

Scilicet concepti. *Vet.* id est, concepti.

Obseruationem non fiat. *Furtorum quæstiones cum lance & licio euanuerunt. Gell. lib. 16. cap. 10. In vet. autem libris hoc in loco scriptum est,* non fit.

Mani-

Manifestum sit. *Vet*. Manifestissimum sit.

Tam ex serui, quàm ex liberi. *In ciuilibus actionibus furti manifesti liberi separantur à seruis, vt auctor est Aul. Gellius lib. 11. non tamen in prætorijs. Vtimur autem hodie prætorijs non ciuilibus.*

Subriperet & ad eum perferret. *Vet. cod.* subripiat & ad eum perferat,& ser. id ad Mæ. pert. (Mæuius dum vult Titium in ip. del. dep. permisit ser. quas res ad eum perferre) v. trùm, &c. *In hac verò specie nec furtum commissum videtur, nec seruus corruptus est: furti tamen & serui corrupti actio competit.*

Sancimus. *Vet. cod.* sanximus. *sic etiam legendum est in l. 8. C. de testib. & l. 1. C. de numerari. & act. non* sanciuimus : *auctoribus eisdem Codicibus.*

Non concurrant. *Vet.* non currãt reg. quæ ser. cor. act. introducerent.

Perpetretur. *Videtur legendum,* pertentetur, *vt in constit. Iustiniani.*

In potestate nostra. *Vet.* in pot. nos. sit. *& in §. prox.* Aliquando etiam suæ rei furtum quisque committit.

Interdum quoque. *Particula* quoque, *abest à vet. lib.*

Eas acciperet. *Vet.* eos exciperet.

Panno rubro. *Seneca lib. 3. de ira Taurum, inquit, color rubicundus excitat, ad vmbram aspis exurgit, vrsos leonesq; mappa proritat. Theophylactus*

in epist.

in epist. ἐρυέσθω ἔξωθεν τὰ βουκόλια λιτόραξε.

In factum. *In factum prætoria: aut si præcipitata sunt pecora, in factum ciuilis.*

Cuius rei. *Non est*, rei.

Consilium dedit. *Qui consiliũ dedit, furti non tenetur, nisi consilium etiam effectum habuerit, id est, nisi furtum factum fuerit, l. sæpè, §. vlt. de verb. sign. l. qui seruo, §. 1. & §. idem Pomp. l. si quis vxori, §. neque, de furt. ac tum etiam consultor ità rectè conuenietur, OPE CONSILIO TVO FVRTVM FACTVM ESSE AIO. nam huius formulæ sensus hic est, ope aut consilio. Quinetiam in l. qui seruo, is qui tantummodo consilium dedit, opem consilium tulisse dicitur, & in l. proinde, de cond. furt. ei non condici, cuius ope consilio furtum factum est, quod ad eum dumtaxat pertinet, qui consilium dedit: quia enim is, qui opem tulit, non multùm abest ab eo, qui contrectauit, ei condici potest, l. sæpè. In hoc etiam §. ex libris scriptis probatioribus sic legendum est,* Qualis est cuius ope consilio: *Tum deinde,* Ope consilio eius: *& in §. prox.* si verò ope cõsilio. *Inde illæ antiquorum notæ O.C. quas Petrus Diaconus (nisi mendosus est liber eius de notis) sic malè interpretatur, Ore concilio. De hac autem actione, Ope consilio, in l. si seruus seruum, §. si quis manu, ad leg. Aquil. si, inquit Vlpianus, ad aliquem peruenerint, Ope consilio furtum factum agendum.*

Faciunt. *Vet.* illis faciunt.

Furti actio non nascitur. ' *Directa non nascitur: Vtilis tamen in factum nascitur aduersus filium-*

fam. militem, hoc est non περὶ κλοπῆς. *sed* περὶ ὑβρεῶς, *eadem pater tenetur filiof a. militi, mater filio, filius matri, l. si quis vxori, D. de furt. frater fratri vt Const. scribit lib. .. Epit. quod probo : id enim officiorũ & honestatis ratio exigit, quæ eam quoq; iuris regulam extorsit, vt ne frater fratrem capitis reum accersaret, l. si magnum, C. qui acc. non poss.*

Furti actione. *Vet. lib. non habent hic,* actione. *nec in §. fulloni,* actionem. *Creditori, conductori, colono, mandatario, bonæ fidei emptori & possessori, commodatario, vsuario, fructuario, inspectori, & depositario interdum, atque etiam ei qui precario rogauit, furti actio datur: & generaliter non domino tantùm, sed etiam ei, cuius interest nõ subripi, furti actio datur, modò si ex honesta causa intersit. furi enim & malæ fidei possessori furti actio nõ datur. Excipio duos casus, quibus fur furti agit vnus est in l. qui vas, §. si ego, D. de furt. alter in l. itaque, §. pen. eod tit. siquidem dempta negatione, vti res ipsa postulat, sic scribamus:* Et sic fit vt teneatur furti & agat. *quod & si in lib. Flor. deprauatum sit, non tamen aliorum librorum auctoritate caret, & confirmatur à Paulo in lib. 2. senten. tit. de furt.* Rem, *inquit,* pignori datam, &c.

Persequi possit. *Vet.* persequi potest. Cùm *pro* quia.

Omnino. *Vet.* omnimodo, *id est, siue par, siue impar soluendo fuerit.*

Vtendi causa. *Quid. vet.* vtendum accepit.

Rem subreptam esse apud eum. *Om. vet. lib.*

*lib.*rem subreptam non esse apud eum, commodati actionem instituit: postea autem re comperta voluit. *sic & in l. vlt. C. de furt.*

Cùm manifestiss. sit. *Vet.* cùm man. est.

Ex aspectu furandi. *Vet. non habent,* furãdi.

Impuberem. *Actione furti impuberem teneri ex xij. Tab. constat, quibus cautum est, vt manifesto furto prehensi impuberes, prætoris arbitratu verberentur, vtiq; noxa ab eis facta sarciatur.*

De vi bonorum raptorum.

Non tantùm pœna. *Vet. lib.* nõ tantùm pœna est & extra pœnam rei persecutio sicut in, &c. *quod placet satis.*

Nam qui aliquo. *Vet.* quia qui aliquo. *Credo particulam,* quia, *abundare. sic igitur legamus.* Quia ta. ita com. hæc act. si. d. m. quis rapuerit qui aliq. er. duc. rem suam esse putat & im. pr. iuris eo an. rapit quasi do. lix. rem suam etiam pet vim auferre.

Absolui debet. *Vetustiss. codex,* absolui de pœna rapti non de re debet, *sunt autem ea verba,* de pœna rapti non de re, *sumpta ex sententia constitutionum infra scripta. itaq; manifestum est interpretis ea esse non auctoris.*

Statuta principum. *Vet. non habent,* principum.

Rei quidem suæ. *Qui rem suam rapit, nec vi bo. raptorum tenetur, l. 2. §. hac actione is demùm, D.*

eod.nec lege Iulia, l.si quis ad se fundum, C.ad legem Iul. de vi.sed dominio rei suæ multatur ex l.si quis in tantam, C.vnde vi. quæ abrogatur §. vlt. l.3. C.Th. ad leg.Iul.de vi.

Expectatur. *Lego,* spectatur, *vt in l. 1. §. in hac, D.eod.sic & vet.nonnulli.*

Per vim non auferri. *Vet.non habẽt,* per vim. *Quod autem sequitur, vnum casum exprimit, quo depositarius & furti, & bonis raptis actionem habet. Est & alius, si pretium depositionis non quasi mercedem accepit. & hoc Vlp.explicat in l. 2. §.& generaliter. D.eod.tit.* nam, *inquit,* & furti act. habeo, si in re deposita culpam quoque repromisi, vel pretium depositionis non quasi mercedem accepi. Vtilius, &c. *quæ verba ideo contra morem meum retuli, quod vulgò sunt ab interpunctionibus mendosissima.*

Vel quid aliud iuris. *Vet.* vel quod aliud ius, *vt in d.l.2.*

Non vt. *Vet.* vt non. *atq; ita etiam est in l. 2.*

De lege Aquilia.

Damni iniuriæ. *Videtur legendum,* damni iniuria: *vt in l.impuberem, de furt.l.quemadmodũ, §.idemq; Labeo, l. si seruus seruum, §. si furnum, §. Proculus, §.si calicem, ad leg.Aqu. Cicero pro Flacco. Lite contestata iudicio damni iniuria constituto. Sed veteres etiam dicebant, damni iniuriæ, genitiuũ pro ablatiuo vsurpantes: vt in l.sæpè, de verb.sign.* pecuniæ

niæ tutelæve. sententiæ. *& in l.3. ad leg. Cornel. de sicar.* pœnæ. *& in constit. Iustiniani de confirm. Pandect. §. hoc autem quod & ab initio.* voce Romanæ.

Præcisè. ἀποτόμως, *vt in l.1. §. si ei qui. vt leg. no. cau. Abscisse in l. semper, de iu. immun.*

Gregatim. *Abest à vet. lib. & à Theophilo.*

Pecudum. *Vet.* pecorum.

Qui latronem inf. *Vet.* qui latronem occidit.

Non minùs ex dolo. *Scribendum alio ordine,* non minùs quàm ex dolo, ex culpa. *est similis error in l. iurisgentium, §. pactorum, D. de pact.*

Traiecerit. *Vet.* transiecerit. *sic distinguitur,* Nam si id à milite quidem in campo, eoq; vbi, &c.

Ad exercitandum. *Vet.* exercitandis.

Publicam aut vicinalem. *Vicinalis via, & publica est: quia vniuerso populo patet. sed & agraria, quæ è via publica diuertitur in villas aut colonias, publica est: priuata via, id est, seruitus, non item. De his in l. vlt. de lo. & it. publ. l. 2. §. viarum. ne quid in lo. pub. l. vlt. de ser. rust. & apud Siculum Flaccum in libro de cond. agr. Magnoperè autem hæsitare me confiteor, quid sit via lignaria in Aggeni Vrbici commentario de limit. agr. Plerumque, inquit, via dum cum limite currit etiam si vicinalis est, aut lignaria, aut priuata, finem præstat.*

Culpæ reus est. *Ergo incidit in legem Aquiliã. in legem verò Corneliam etsi non incidat, atque adeò*

non sit vltimo supplicio afficiendus, l. in lege, D. ad leg. Corn. de sicar. in metallum tamen damnatur auctore Paulo lib. 5. sent. eod. tit.

Præcauere. *Vet.* cauere. *& in §. prox.* curationem, atque ob id. *& infra,* medicamenta ei dederit.

Aequè culpa tenetur. *Rectè vet.* æquè culpæ tenetur.

Quanti hodie erit. *Vet.* quanti is hodie erit. *& in §. prox.* ex quadriga equorum vnum occiderit.

Damnum per iniuriam datum. *Rectè vet.* damnum iniuria hac parte vindicatur. *sic in princip. tit. prox.* damnum iniuria: *neq. adijcitur,* datum. *& in §. ex maleficijs, de act.* de damno iniuria, mixta est. *& in l. 1. D. ad leg. Aquil.*

Aut ruptum. *Scribendum reor,* aut fractum, aut ruptum, *vt generale verbum postremo loco ponatur, l. si seruus, §. tertio, §. inquit, §. cum eo, D. eod. quod & Decemuiri generaliter acceperunt auctore Sex. Pompeio, in ea vt suspicor lege, quæ de damno iniuria est ab eis proposita, l. 1. D. eod.*

Parte legis Aquiliæ. *Non est,* Aquiliæ.

De dolo. *Legendum,* ex dolo aut culpa de cætero damno quemque teneri. Hoc tamen. *Auctores nobis ijdem sunt, qui fuerunt suprà.*

Vsa esset. *Vet.* vsa est. *& in §. prox.* tam vehementer.

Vtilis actio. *Quæ & in factū dicitur. est autem in factum ciuilis, id est, ad instar legis Aquiliæ.*

Ipsa

Ipsa lege Aquilia. *Hoc est quod dicimus ipso iure.*

Neque vtilis leg. Aq. actio. *Vet.* neque vtilis Aquilia.

In factum actione. *Hæc est in factũ prætoria, quæ nusquam dicitur vtilis Aquilia: quinimò hic casus, quia à lege Aquilia dissimilis est, non potest in eo vtilis Aquilia dari, l. si mensor, D. si mens. fals. mod. dix. l. si verò, §. de viro, sol. matrim. & omninò necessaria est actio in factum prætoria extremum iuris sui persequendi subsidium.*

De Iniurijs.

Quam Græci ἔγκλημα. *Legendum*, quam Græci ἀδίκημα *& infrà*, quam Græci ἀδικίαν vocant. *Hoc distat* ἀδίκημα ἀπὸ τῆς ἀδικίας. *quo Aristot. docet lib. 5. Ethic.* δικαιοπράγημα *distare* ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης.

Pugno pulsatus. *Quid. cod.* pugno puta.

Quasi debitoris. *Vet.* quasi debitoris possideantur ab eo qui intelligebat. *quod placet.*

Aut carmen aut historiam. *Duo postrema verba non sunt in veter. lib. Est verò ex xij. tab. de famosis libellis capitalis actio. Ex lege Iulia & ad eam pertinente S. C. non capitalis.*

Atrociter verberauerit. *In vet. non est,* atrociter.

Talio. *In xij. Tab. duplio duplum, talio ta'e, id est, similem siue reciprocam perpessionem significat. Impp. dixêre reciprocam pœnam in l. 3. C. Th. de ex-*

hib. reis, l. hi quos, C. Th. de accusat. Verba legis xij. Tab. hæc sunt : SI MEMBRVM RVPIT, NI CVM EO PACIT, TALIO ESTO. *sic etiam ea lex cùm in Gellio, tum in Sex. Pompeio restituenda est, nondum ob quoquam restituta. Lex ait,* pacit, *ab antiquo verbo Paco, quod est paciscor.*

Vt in magna. *Vet.* quasi in magna.

In iudicijs frequentatur. *Atque ideo moribus recepta hæc actio dicitur. Mixto autem iure actio legis Corneliæ. Legitima actio abolita est.*

Vel domum. *Vet.* domúmue. *ab his scilicet, qui directarij vocantur, vt Paulus adijcit lib. 5. sentent. de quibus in l. saccularij, de extr. cogn. l. 1. de effract.*

In summa. *Vet.* in summa igitur. *& paulò post,* æst. fac. quemadmodum dictum est.

Viri illustres. *Idem Valent. dedit episcopis & presbyteris in No. de episc. iud.*

Qui dolo fecit. *Legendum, ne idem repeti videatur,* qui dolo fecit, vel qui curauit. *quod & vet. lib. confirmant.*

De obligationibus, quæ quasi ex delicto nascuntur.

Quasi ex maleficio. *Hæc actio est velut ex maleficio, quia plerumque in imperitum iudicem datur. Imprudentia verò iudicis prolata sententia,* οὐκ ἄδικος κύριος ἐστὶν, ἐστι δ' ὡς ἄδικος, *quemadmodum Arist. scribit*

bit libro quinto Ethicorum.

Quia plerumque ob alterius. *Et hoc quidem casu cùm ipse nihil nocuerit, certo certius est cessare actionem legis Aquiliæ, atque ideo sic immutatus permutatisq́; verbis quibusdam legendum esse in l. 5. §. cùm autem, D. de his qui effud. vel deiec.* Cùm autem hac actione propter hoc quis condemnatus est, quòd hospes vel quis alius de cœnaculo deiecit. meritò ei in factum. *quod & alij quidam adnotarunt.*

Cui similis. *Quia & hæc & illa est, quasi ex maleficio: Caterùm pœnæ sunt diuersæ. Et hæc quidem popularis est, illa priuata ex primo capite, popularis ex secundo: hæc hæredibus non datur, illa datur hæredibus ex primo capite: hæc annua est, illa perpetua ex primo capite.*

Operas. *Vet.* operarum. *vt in l. vlt. D. eod.*

De dolo. *Scribendum existimo,* de damno: *vt in l. 4. §. vlt. D. de oblig. & act. & paulò post,* hæc actio, *non* hic actio.

Quorum opera. *Factum autem vectorum in hac actione non venit: in actione de recepto, quæ est ex contractu, factum vectorum venit.*

De Actionibus.

Ius persequendi. *Ius, formula. In iudicio, apud Pedaneos iudices. In iure actione non vtimur. Debetur autem quodcumq́; peti potest: quin etiam debetur & petatur sunt paria, l. si stipulatus, in fin. l. ita stipula-*

pulatus, de verb. obl. Hæc igitur definitio omnem actionem comprehendit.

Iudices arbitrósue. *Iudices adduntur actionibus strictis, Arbitri actionibus bonæ fidei & arbitrarijs: Illi ex formula, hi ex bono & æquo iudicant, sic in l. à D. Pio, D. de re iudic. l. 7. D. ad leg. Iul. repetund.*

Vel ex contractu vel ex maleficio. *Hoc etiam trahi debet ad varias causarum figuras, ex quibus scilicet agitur quasi ex contractu, vel quasi ex maleficio. sic enim varias causarum figuras accipi oportere, ex collatione & coniunctione l. 1. de oblig. & act. cùm l. 4. liquidò constat.*

Ex alijs quibusdam modis. *Ex his actionibus quædam & re ipsa & figura verborum in personam sunt: quædam in rem sunt scriptæ, vt ipsa in personam. priores semper aduersus eundem dantur, posteriores non æquè. Illis intendimus aduersarium dare aut facere oportere: his non item, quandoquidem eas non in personam, sed in rem & generaliter concipimus: Harum exempla hæc sunt, Ad exhibendum, Quod metus causa, Ex causa interdictorum.*

Possessor autem dominum. *Vet. cod.* & possessor dominum. *Hoc verò est contrà vindicare.*

Aeque si agat quis. *abest,* quis, *à vet. lib. & in hoc loco & in prox. vers.*

Altiùs ædes suas tollendi. *Aut iure meo, aut iure seruitutis ædes altiùs tollo. Iure meo, si non vicino cessero ius mihi non esse altiùs ædes tollendi: Iure seruitutis, si vicino iam antè cessero ius mihi non*

esse

esse altiùs ædes tollendi, vt in l.egi tecum, D.exc. rei vend.l.si domus, de ser. vrb.l.si mihi, de ser. rust. Iure meo ædes altiùs in immensum tollere possum, Iure seruitutis vel vsq; ad certam altitudinem, vel in infinitum, dum tamen inferior vicinus ne grauetur, l. cuius, de ser. vrb. Iure meo si ædes sublatas habeo, in earum refectione antiquam formam seruare nō cogor : Quòd si iure seruitutis, seruare debeo formam ædium antiquarum, quas ipse cùm depressas haberem, vicino concessa seruitute, is mihi porrò concessit, vt altiùs tollerem : Ergo eisdem fundamentis & eadē seruata crassitudine muri, eas reficere debeo, l. qui luminibus, l. seruitutes, §. si sublatum, de ser. vrb.

Prospiciendi vel proijciendi. *Proiectiones sunt mœniana, quæ Græci ἐξώστας vocant. sic verò legendum est in l. mœniana, C. de ædif. priua.*

Contrà quoque. *Paulò post ait, vt est in vet.* inuicem quoque. *& inde nimirum contraria hæc actio dicta est, l. sicuti, D. si ser. vind.*

Prospiciendi. *Legendum,* prospiciendi, proijciendi, immittendi. Istæ.

Negatiuæ. *Sic in l. vti frui. Si vsusfr. pet. frequentius autem negatoriæ dicuntur.*

Rem actoris esse. *Actoris, id est, petitoris, qui se dominum esse contendit. Possessor in petitorem negatoriam non habet. In ipsum possessorem petitor confessoriam habet.*

Sanè vno casu. *Quid. cod.* sanè in vno. *quidam,* sanè vnoq;. *Placet à Barone annotata lectio.* Sanè in hoc casu. *i. in controuersijs seruitutum. Vel*

potius

potius quod quidam Cod. habent, ſanè hoc vno caſu.

Sicut in latioribus. *Tit. ſi vſusfr. pet. & tit. ſi ſer. vind. In his libris ſic ſæpè relegat nos Iuſtin. ad Pandectas. ſemper autem non legem aliquam aut caput vnum, ſed titulum aliquem aut librum ſignificat. vt in §. rurſus, titulum, Ex quib. cauſ. maio. & in §. item ſi de dote. titulum, De imp. in res dot. fac. & in §. hæc exempli, de except. librum de exceptionibus. & in §. vlt. de public. iudic. librum publicorum.*

Vt ecce. *Vet.* Ecce plurimùm ita permittitur in rem agere, vt vel actor diceret. Plurimum, *id eſt,* τὸ πλεῖστον, *vt in l. vrbana prædia, de ver. ſig. Ait* permittitur. *vt in §. rurſus. infr.*

Ex diuerſo poſſeſſorem aduerſarium ſuũ. *Quidam,* ex diuerſo poſſeſſor dicat. *quod rectum non eſt.*

Accommodat. *Accommodari propriè dicuntur actiones vtiles, cuiuſmodi ſunt reſciſſoriæ omnes & reſtitutoriæ.*

Poſſeſſis. *Legendum,* ex ſententia præſidis poſſeſſis.

Eam rem petere. *Hæc actio Pauliana dicitur. eſt & Fabiana ſiue Caluiſiana. Pauliana eſt in rem, Fabiana in perſonã, l. 1. §. hæc actio, D. ſi quid in frau. patr. Cùm enim Fabiana non omninò reſcindat traditiones, d. l. 1. §. ſi quis in fraudem, non tam in rem patronus, quàm in perſonã, cùm poſſeſſore quaſi cum debitore agere videtur l. quod ſi in diè, §. idem ſcribit, de pet. har. atque eo etiam ſit, vt non finiatur anno. Reſciſſoria*

scissoria finitur anno, quia est contra legem, id est, contra vsucapionem, l. in honorarijs, D. de oblig. & act. Pauliana æquè anno finitur, quia est contra alienationem iure factam.

Capiunt. *Vet.* capit.

Pro mercedibus fundi ei tenentur. *Non tacito iure, sed ex pacto, §. interdictum, infr. de interd. & hoc certissimum est: nec fuit alia sententia, l. certi, C. de loca. In prædijs, inquit, rusticis necesse est voluntate siue scientia domini pignus induci: quæ verba conuentionem significant, l. Pomp. D. in quib. cau. pig vel hypoth. In vrbanis, conuentio non est necessaria. Etenimuerò res coloni pignoris iure tenentur, non tantùm generali pacto, veluti si conuenerit vt inuecta & illata pignori essent, sed etiam speciali: & hoc quidem pacto etiam ea quæ inducta non sunt tenentur, l. si non inducta, C. in quib. caus. pign. tac. contr. Hæc de rebus coloni. Ibi nata quia solebant semper pro mercede obligari, l. si seruus, §. locaui, D. de fur. nemo dubitat in eis tandem receptum fuisse ius pignoris.*

Quasi Seruiana. *Et hac igitur actione etiam de rebus inquilini agitur. nam de rebus tantùm coloni Seruiana actio, Saluianumq; interdictum propositum fuit.*

Attinet. *Abest à vet. lib.*

De qua re. *Siue de pignore, siue de hypotheca.*

Hac appellatione. *Malim,* hac actione: *quod & Th. sequitur.*

Propriè. *Propriè pignus traditione, hypotheca conuen-*

conuentione constituitur. In actione tamen hypotheca-ria his nominibus abutimur : & ideo Marcianus de hypothecaria formula tractans, dixit pignus ab hypotheca sono tantùm differre, quod est ac si diceret significatione non differre. nam quemadmodum pharmaca quæ eadem sunt, odoribus tantùm & coloribus : ita verba, quæ idem significant, sono tantùm aut syllabis, litterisq́ inter se differunt. Significatio igitur est eadem : sonus est diuersus, syllabæ & litteræ sunt diuersæ.

Et ea quasi. *Vet.* ea quasi. *& paulò post,* Item prætor proposuit de pec.ser. filioru mq̃ue fa. & ex qua.

Accommodat. *Et ideo vtilis est actio ad instar iudicati, l. sed etsi pos. §. vlt. l. quod si iuraui, l. si duo, §. 1. D. de iureiur.*

Prætor pœnæ multas. *Legendum,* Prętor bene multas. *sic vet. lib.*

Vel libertus sit. *Interpretes addidère,* an seruus, *quod superfluum est. Addidere & alia præiudiciorum exempla. ipse tria hæc dumtaxat agnosco. tam quod ait, l. 3. D. de lib. agnosc. locum esse præiudicio si disceptetur, an vxor fuerit, eo pertinet, vt in præiudicio de partu agnoscendo illa quæstio disceptetur an vxor fuerit. & in l. Impp. de pri. cred. non* præiudicio, *sed* per iudicem *rectius in aliis codicibus legitur hoc sensu : frustrà desiderari per principem rescindi venditionem, cùm per iudicem experiri liceat. Legendum etiam est,* per principem, *quanquam Flor. duntaxat legatur,* principem.

Ex

Ex quibus ferè. *Quid. cod.* ex quibus ferre. *malim*, ex quibus certè: *fuitq́ iam olim similis error in l. quidquid, de verb. oblig. Huius autem sententiæ ratio ea meo iudicio verior est quam Placentinus tradit in lib. Actionum.*

Si apparet. *Sunt cod. qui habent*, Si paret. *&* *paulò post.* Si apparet, *non* si appareat.

Denunciare. *Denunciationem sequebatur actio in personam. Terentius, Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam: vbi Donatus, A denunciatione, inquit, in personam ne diceret, non mihi denunciasti.*

Non manifesti. *Vet.* nec manifesti.

Plurimi fuerit? *Hoc amplius vet. cod.* plurimi & magni pretij fuerit.

Item mixta. *Cùm initio dixerit, ex maleficijs: videtur hæc actio esse ex maleficio. sed verius est quasi ex contractu eam nasci, §. hæres, §. vlt. supr. de oblig. quæ quasi ex contr.*

Ercifcundæ. *Sex. Pomp. Erctum scitum quod fit inter consortes, vt in libris legum Romanarum legitur. Erctum à coërcendo dictum est. Vnde erciscundæ & ercisci. Sunt autem eæ tres actiones ex 12. Tab. quod & ipsæ actionũ appellationes indicant, quæ sunt antiquæ, & l. 1. fam. excisc. l. vlt. fin. reg.*

Quamplurimis. *Vet.* quampluribus. *& in extremo §. prox. superius diximus.*

Tripli. *Quid. cod.* in triplum, *ab omnibus autẽ abest* Agimus. *actio furti concepti, furti oblati fuit olim tripli: & de eis Caius sensit in l. 3 qui satisd. co.*

Inse-

Inserunt. *Vet.* inseruit. *Cùm actor plus summa petijt:*

Viatores. *Hi sunt qui in ius vocant, qui iudicata exigunt, quibus imminendi (sic enim legendum est in l. 12. C. de prox. sac. scrin.) litibus solicitudo iniuncta est.*

Exigerent. *Legendum,* exegerint.

Quam proculdubio. *Legendũ,* ex qua proculdubio est ex lege condictitiam emanare, *auctoribus lib. vet. Condictitiam, id est, condictionem. In §. prox. sic etiam legendum est,* Item ex lege condictitia ex nostra constitutione oritur, quadrupli condemnationem imponens.

Quadrupli autem agitur. *Vet. non habent,* autem agitur.

Id est damni iniuriæ. *Vet.* id est damni, iniuria ex lege Aquilia, & de dolo interdum depositi. *quod & Acc. notauit. Benè* de dolo, *vt in §. planè si depositi, supr.*

Nostrorum. *Abest à vet.*

Quædam stricti iuris. *Th. legit,* quædam strictæ, *sed non malè etiam stricti iuris dicuntur, l. vnica, §. sed etsi non ignoramus, C. de rei vxo. Bona fides & syncera fides dicitur in l. 2. C. si prop. pub. pensit. Bonæ fidei clausula arbitro liberum arbitrium tribuit: doli, pacti, in factum, actionem, exceptionemq́ & omnia condictionum genera complectitur. Strictum iudicium neque bonæ fidei, neque arbitrij clausulam habet, ea re dolus stricto iudicio non vindicatur, neque vlla cum eo condictio concurrit, neque iudici liberum*

liberum est absoluere, aut quanti velit litem æstimare.

Hæreditatis petitio. *Lex sola bonæ fidei iudicia facit. fuit olim stricta ex stipulatu actio pro dote, nunc est bonæ fidei, ex constit. Iustiniani: fuit olim petitio hæreditatis stricta, nunc est bonæ fidei eodem auctore.*

Inter bonæ fidei. *Vet.cod.* siue inter bonę fidei iud. con. hær. pet. esset siue non. *similis à me adnotata est scribendi ratio in §. pretium, supr. de emp. & vend.*

Fuerat antea. *Vet.* fuerat & rei ante vxorię. *& infr.* in ex stipulatu actione, quæ de dot. ex prop. transtulimus.

In hypothecis. *Tacitis vel manifestis, vt Martino videtur, & verum est. Excipitur fiscus, cui si prior tempore fuerit, mulier non præfertur: videlicet si inter eos solos controuersia sit, l. dotis, C. de iu. dot. namque in hac specie, res obligata est Titio, deinde Fisco, tum doti: Fisco præfertur Titius, Titio mulier, atque ita fit, vt dos Fisco sit potior. quæ species ab Græcis interpretibus exposita est.*

Sed & in stricti. *Vet. cod.* sed & in strictis iudicijs.

Iniquum. *Vet.* impium.

Præterea. *Præter strictas & bonæ fidei.*

Ex arbitrio. *Arbitrium iudicis & arbitratum dicitur, l. qui restituere, de rei vind. l. illud, de eo quod met. causa. & officium, l. metum, §. ex edicto eod. Actiones autem arbitrariæ non vtique sunt illæ, in qui-*

bus condemnationem iussus praecedit: quemadmodum fit in vindicatione, ad exhibendum, Quod metus causa. sed ex quibus condemnatio fit officio arbitrioq; iudicis. In actionibus bonae fidei condemnatio fit ex actionis natura, in qua id additum est, Tum ex bona fide reus damnetur. In actionibus strictis condemnatio fit ex stricta formula, neq; in eis amplius quidquam venit, vel actionis natura vel officio iudicis.

Nisi arbitrio iudicis. *Non est satis rem restitui, nō est satis solui, nisi quod interest ratione loci soluas. Non est satis dedere seruum vt libereris, debes sine dolo dedere. Quid enim si prius venenum dedisti seruo, atque ita dedidisti? Non est satis restituere te rem, quam metu à me extorsisti, cùm omni causa & fructibus restituere debes. haec autem officio arbitrioque iudicis debentur, quae nisi praestes in ea te condemnat iudex.*

Quod vi. *Vet. carent hic,* vi: *quod probatur à l. 1. de eo quod met. cau.*

Vt omnino. *Vet.* vt omnimodo. *& paulò post,* vel certae rei.

Intentione sua. *Vet.* in intentione sua plus complexus fuerit, quàm ei competebat, causa cadebat. *& hoc quidem lege xij. Tab. proditum fuisse, sunt qui existiment, quòd Cic. in hunc modum scribat in 1. de Orat. Quod alter plus lege agendo petebat, quàm quantum lex in xij. Tab. permiserat. quibus ipse non assentior. nam de actione tutelae Cicero loquitur, quae lege xij. Tab. in duplum permissa est, l. tres tutores, de adm. tut. ille autem petitor ea lege agendo plus*

plus petierat, quàm quantum lex ipsa permisisset, puta triplum vel quadruplum, atq; ita litem perdiderat. Patronis nota erat lex xij. Tab. non tamen illa iuris definitio, quæ cauetur formula excidere eum, qui intentione sua plus complexus fuerit, quàm ei debeatur.

Sicut in alijs. *Vet.* ſicut in alijs cauſa cognita. *& paulò poſt,* ſolitum fuerat.

Etiam maiori. *Seneca lib. 6. epiſt. Quid enim aliud agitis cùm eum quem interrogatis ſciẽtes in fraudem inducitis, quàm vt formula cecidiſſe videatur? ſed quemadmodum illum Prætor, ſic hos philoſophia in integrum reſtituit.*

Maiorem partem. *Vet.* maiore ex parte.

Certo loco. *Vet.* certo loco ſtipulatus eſt alio in loco.

Quo ſe ſolut. ſpopondit. *Hæc non ſunt in vet. lib.*

Alterum petat. *Vet.* alterutrum petat.

Maioris pretij eſt. *Vet.* magni pretij ſit. Sed hæc quidem, &c.

Si minùs. *Vet.* ſi minùs in intentione ſua comp. fue. ac. quam ad eum pertineret: veluti ſi cùm X.

Eodem iudicio. *Vet.* in eodem iudicio condemnat.

Non ſemper ſolidum. *Vet.* non in ſolidum exequimur quod debetur nobis, ſed modo ſol. perſ. mo. mi. vt ecce ſi de filij ſeruíue peculio agamus. *& paulò poſt,* pater dominúsue condemnatur.

De dote in iudicio. *Vet.* de dote iudicio. *& paulò inferiùs,* quantùm facere possit.

In reliquum. *Vet.* iudex in reliquum.

Cum eo quoque. *Om. vet. cod.* Eum quoq;. *& paulò inferiùs,* creditores cum eo experiuntur. *atq; ita Ang. Aretinus legit: est autem* σολοικοφανής.

Fortunis. *Vet.* diuitijs.

Quod cum eo, qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicitur.

Seruetur. *Vet.* obseruatur. *vt & initio §. illud, infr. & in §. prox. actionem, Quod iussu pollicetur.*

Cùm quis seruum suũ. *Vet. non habent,* suũ. *& paulò post habent,* cui præpositus erat, *sic & in versic. institoria. Est autem hæc actio quasi quædam institoria actio, l. 4. C. de instit. act. sed tamen à prætore ideo seorsim proposita est, quòd in ea præcipua quædam ex vtilitate nauigantium obseruantur.*

Interueniat. *Vet.* interueniebat.

Ius dicit. *Quid. cod.* ius reddit. *Th.* δικαιοδοτῶ. *Intelligit autem edictum prætoris, quo tamen verius ius prædicitur, quàm dicitur. & ideo non potest edicere is, cui, vt ius diceret, à prætore aut præside mandatum est.*

Debebitur. *Vet.* deberet.

Et ideo Tributoria vocatur. *Hæc verba,* ideo

ideo Tributoria vocatur, *non sunt in vet. lib. certè superuacanea sunt: quandoquidem in extremo huius §.* quæ, *ait*, Tributoria appellatur. *sic autem habent vet. libri*, Et quia ipsi domino distributio permittitur. Nam si quis, *quod deleta particula*, nam, *ita corrigendum reor*, Et quia ipsi domino distributio permittitur, si quis, &c. *Apparet ex eo per hanc actionem distributionem non fieri, sed à domino iniquè factam distributionem accusari, quod etiam confirmat l. 3. §. si seruus, l. procuratoris, in princip. l. illud, §. si cuius, l. quia non, l. vlt. D. de trib. act. l. 3. quan. ex dol. tut.*

Patitur. *Vet.* patiatur. *& paulò post*, pro quinque in solidum.

Licet enim vna sit. *Vet.* licet enim vna est. *Actioni de peculio inest adiectio, De in rem verso. nã quodcumque seruo dominus debet, in peculium imputatur. Id autem quod in rem domini versum est, seruo dominus debet, l. 1. in fi. l. si pro patre, §. versum. & §. si domini, de in rem vers. ergo id etiam in peculium imputatur. Condemnationes tamen diuersæ sunt, nam de in rem verso dominus in solidum condemnatur, neque id deduci potest, quod domino seruus debet, l. quædam, l. seruus si in rem, §. cum Sticho, D. eod. Aut enim in rem versum non est, aut domino nihil seruus debet, propterea quòd si domino quid seruus debeat, aut debere incipiat, iam ob id ipsum in rem versum nõ est, aut esse desinit, l. si pro patre, §. si domini, §. idem quærit, l. quidam, D. eod. Cùm verò in rem versum non est, de peculio fit condemnatio deducto eo quod do-*

mino debetur. Verùm enim cùm ex his liquidò constet actioni de peculio inesse adiectionem de in rem verso, quod poßit etiam comprobari à l. 1. §. filiusfamilias, D. de in rem ver. l. 2. §. apud Iulianum, de hær. vend. l. 2. quan. de pec. ac. anna. sit. tunc solum dicemus necessariam esse actionem de in rem verso, cùm deficit actio de peculio, l. 1. l. si pro patre, §. 1. l. si in rem, l. filiusfamilias, D. de in rem. ver.

Eíue. *Vet.* quídue ei.

In prædijs vel. *Vet.* in prædijs & mancipijs & fœnebri.

Et nepote. *Vet.* aut nepote & nepte, vel patre & auo, in cuius poteſtate ſunt.

Qui in poteſtate. *Vet.* qui in parentis erunt poteſtate.

Directo. *Paulò post ait,* principaliter. *ex quo apparet idem esse directo & principaliter, vt & in l. vlt. D. de legat. lib. 2. Certi condictio principalis est actio siue directa. Quod iussu, De in rem verso, Institoria, Exercitoria, veluti accessoriæ quædam sunt actiones. Ergo agitur cum patre dominove, aut quasi cum rèo principali, aut quasi cum accessore. Directa actio vtili opponitur, opponitur contrariæ. idq; translaticium est. opponitur verò etiam honorariæ, l. electio, §. si plurium, de noxal. act. & accessoriæ, l. deferre, §. vlt. de iu. fisci. & præparatoriæ, l. 3. §. idem subiungit, l. si quis hominem, D. ad exhib.*

De noxalibus actionibus.

Aut

Aut ipſum hominem. *Quid. cod.* aut hunc hominem. *quid.* aut hominem. *hos verò probarim potius quàm illos. malim tamẽ,* aut noxam dedere. *vt in §. ·.inf. de offic. iud. l. 1. D. de nox. act. alioqui non rectè ſequitur,* N xa autem eſt corpus. *ſed noxa etiam pro peccato accipitur. Noxæ igitur hominem dedere, id eſt, pro peccato. quod alibi ad noxam, in noxam, l. ſi iure, §. vlt. de nox. act. l. 1. §. cùm arietes, ſi quadr. paup. fec.*

Cui deditus eſt ſeruus. *Vet. non habent,* ſeruus.

Veluti furti. *Vet.* veluti furti lege 12. Tab. damni iniuriæ lege Aquilia. *Rectè autem Acc. noſter, furti nec manifeſti. Actio enim furti nec manifeſti in duplum, eſt ex xij. Tab. Actio furti manifeſti in quadruplum, eſt è iure prætorio, quod & ex recentioribus Ant. Auguſtinus probat, & Ant. Contius Biturigum ſcholæ non incelebris Doctor fortiter defendit. & mihi veriſſimum videtur.*

Dari, vt pene. *Om. vet. cod.* dare vt pene per corpus pater magis: *rectiſſimè. Senſus eſt, Patrem per corpus ſuum propemodum periclitari magis quàm filium.*

Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur.

Scripta eſt. *Dedito Reo prodeſt ad liberationem, quoniam ita lex xij. Tab. ſcripta eſt. At quæ ſequuntur, vtputà ſi equus, &c. exempli gratia ponuntur, nec ſunt ex xij. Tab.*

Quia desijt. *Vet.cod.* quia desiuit.

Pauperies autem. *Quid ergo fiet si quadrupes depastasit agrum alienum? depasci enim est vti, Vti autem non est damnum dare, l. qui occidit, §. si quis alienum, D. ad leg. Aquil. sed tamen vna eademq; lege simul. De pauperie quadrupedum, & de pastu pecoris prodita est noxalis actio, auctore Paulo lib. 1. sent. eod. tit.*

Hæc quidem. *Vet.* hoc est quod ad noxalem actionem pertinet.

Verrem, aprum. *Hinc planum fit in l. hi enim, de adil. edic, hac verba superesse,* vel minorem.

De his, per quos agere possumus.

Pro populo. *Pro populo, syndicus, actor: pro libertate, assertor: pro tutela, tutor: sed & pro populo, pro libertate, & de suspecto tutore, quilibet experiri potest.*

Sed quia. *Vet.* & quia. *& paulò post,* multæ iustæ causæ.

Neque certis verbis. *Et hoc est quod Paulus ait lib. 1. senten. Procuratorem nudis verbis constitui. sequitur ex vet. lib. neque præsente aduersario, immo & plerumque.*

De Satisdationibus.

Si victus esset. *Vet. non habent,* esset. *Sunt verò hu-*

rò huius satisdationis vestigia quædam in l. si petitor, l. si seruus & passim, sub tit. iud. sol. l. pen. de dolo, l. si eum hominem, de fideiuss. l. in causæ, §. si ex parte, de procur. l. 2. de præt. stip.

Satisdare cogebatur. *Non tantùm de iudicato sed etiam de rato, l. Pomponius, §. sed & is qui. de procurat. De iudicato cauet etiam si apud acta constitutus vel aliàs confirmatus sit, l. 1. C. de satisdat. non tamen de rato.*

Verba edicti. *L. seruum, §. ait prætor, de procurat. vulgo autem receptum est, vt ne caueant de rato, quia domini sunt: & verò rem in iudicium deducũt, nisi si dubitetur, an tutores vel curatores sint, vel an administratio eis commissa sit, l. vulgo, de admin. tut. quod & in actoribus vniuersitatum obseruatur, l. item §. actor, quod cui vniuers. Actores autem tutorum vel curatorum omnimodo cauent de rato, id est, siue dubitetur de decreto, siue non, l. actor rem rat. hab. idemq́; dicendum est de procuratoribus, siue constet de mandato, siue non.*

Omnimodo satisdaret. *Defensor in iudiciis in rem & de rato cauet & iudic. solui. De rato ideo, quia si fortè fortunâ ipse vincatur, periculum est, ne reuersus dominus rem, qua de agitur, suam esse petat. In iudiciis in personam, de iudicio cauet, non de rato, l. de pupillo, §. pen. §. vlt. de no. op. nunt. nam condemnato defensore, non est ratio, qua possit dominus retractare id, quod actum est, exceptis quibusdam in quibus & ob eam rem de rato exigitur cautio, l. sed & et, §. vlt. & l. prox. de procur.*

Siue personali. *Vet.* siue in personam. *& in §. si verò reus,* vel personam.

Sed pro sua tantùm. *Hodie Reus non satisdat iudicatum solui, sed iudicio se adfuturū vsq; ad finem litis aut satisdat, aut iurat, aut repromittit. Iurat vir illustris, l. quotiens, C. de dignit. & qui immobili possidet, l. sciendum, qui satisd. cog. l. in sacris, 3. C. de prox. sac. scrin. l. multis, C. de princ. agent. in reb. No. Valent. de episc. iud. Repromittit clericus in quibusdam causis, qua de re agitur in l. cùm clericis. & l. omnes, C de episc. & cler.*

Pro qualitate personæ. *Fideiussores idonei dantur pro qualitate rei, qua de re agitur, l. 1. D. in ius voc. vt eant, l. si verò, §. qui satisd. cog. non vt Accur. opinatur pro qualitate Rei cum quo agitur. Mouetur edicto prætoris, cuius sententia hæc non est à parente, quo cum agitur similibusq; personis qualescunq; fideiussores dari, sed earum personarum fidei, etiam si locupletes non sint, reos committi. Sensus autem horū verborum,* pro qualitate personæ suæ, *hic est: pro qualitate reorum aut fideiussoriam, aut nudam ab eis repromissionem præstari.*

Satisdationem sollemni stipulatione. *Vet. cod.* satisdationis sollemnes stipulationes. *& rectè. nam tres hæc satisdatio clausulas habet.*

Hæredes eius. *Vet.* hæredes sui.

In iudicium veniet. *Quid. cod.* in iudicio inuenietur. *& Th.* εὑρεθήσεται ἐν τῷ δικαστηρίῳ. *quod probo.*

Fideiussor. *Omnino delendum est hoc nomen.*

Quo-

Quotidiano. *Vet.* à quotidiano. *& in §. vlt.* cùm necesse est.

De perpetuis & temporalibus actionibus, & quæ ad hæredes vel in hæredes transeunt.

Certos fines. *Omnium autem celeberrima est constitutio Theodosij de præscriptione xxx. annorum, l. sicut, C. de præscript. xxx. de qua & in No. Th. & Valent. de xxx. ann. præscr. & in No. de episc. iud. Sidonius Apollinaris lib. 8. Per ipsum ferè tempus, vt decemuiraliter loquar, lex de præscriptione tricennij fuerat proquiritata, cuius peremptorijs abolita rubricis lis omnis in sextum tracta quinquennium terminabatur. Intelligit autem Sidonius No. de præscript. xxx. anno. nam vt ex eodem auctore apparet Asterio consule ea lex proquiritata (& id quidem decemuirale verbum est) fuit. De hac præscriptione Caßiod. lib. 5. Tricennales, inquit, humano generi patrona præscriptio eo quo cunctis vobis iure seruabitur. & Sudas in verbo,* ϖρισλος, ἐμεσηνὲς ἐπεὶ δὲ ὁ νόμος ἐμπεδώρισατο τὰς μὲν ἄλλας δίκας ἁπάσας ὅτι τριακοντοῦτιν ϖαρα ῥαχὴν ἄγων, ὀλίγας δὲ ἄττας καὶ τὰς ὑποθηκαρίας ϖάσας μ. ἐνιαυτῶν μήκει ἐκυρῶσεν. *Quòd autem ait de hypothecarijs & præscriptione XL. annorum, in debitoribus locum obtinet & hæredibus creditorum & posterioribus creditoribus quamdiu debitor superstes est, alioquin ad hypothecariam sufficit triginta annorum præscriptio. Addit & in qui-*

in quibusdam alijs causis necessariam esse præscriptionem X L. annorum, quod ex tit. de præscript. xxx. vel xl. annor. quia colligi potest, nosq; id ad maiorem scribendi diligentiam reseruamus, nunc prætermittemus.

In hæredem rei. *Non est,* rei.

Et si qua alia similis. *Huic similis fuit actio, De moribus, l. vlt. C. Th. de inc. nupt.*

Veluti cùm testator. *In vet. lib. non est,* veluti. *quod rectissimum est: ne alioquin hæc sententia pugnare videatur cum l. an ea, D. de diuers. reg. iu. Quando autem non detur in hæredem actio ex contractu, ex defuncti dolo, demonstratum est in §. planè, supr. de actionib. vbi dupli actione de dolo defuncti hæres non tenetur.*

De Exceptionibus.

In factum composita. *Quòd ait composita, ad solam exceptionem in factum referendum est, quæ & in factum concepta dicitur, l. quod de bonis, ad legem Falc. Est autem hæc erroris exceptio.*

Si apparet. *Quid. cod.* si paret.

Exceptionem iurisiurandi. *Defendi etiã potest per exceptionem pacti, l. sed etsi seruus, D. de iureiur. nam iusiurandum ex pactione venit. Ex hac etiam exceptione & alijs omnibus oritur generalis exceptio doli, l. 2. §. & generaliter, D. de do. except.*

Cùm temerè. *Quia obstabat exceptio rei iam antè in iudicium temerè deductæ & consumptæ, id est, exce-*

exceptio rei iudicatæ : atq; ita obstabat ante tempus dilatoria, post tempus peremptoria exceptio, ideo rem amittebant. Vt verò res in iudicium illud prius deducta videatur, necesse est actorem egisse purè, sibi dari oportere: namq; si egerit sub exceptione hac, Cuius pecuniæ dies fuerit, & reus iudici probauerit eius pecuniæ diem nondum esse, nec malè egisse, nec rem in iudicium dedisse & consumpsisse videtur. Quamobrem à Q. Pompeio Prætore, vt M. Tullius refert in 1. de Orat. cùm petitor ante diem puram actionem sibi dari postularet, rei patronus perquàm stultè contendebat, sine illa exceptione actionem dari non oportere : neq; intelligebat si purè actum esset litem eum amissurum, si sub exceptione, post tempus eum denuò rectißimè acturum. Similis fuit imperitia Hypsæi & Octauij, quæ à me fuit explicata in §. si quis agens, supr. de actionib. Est de tutela ex xij. Tab. actio Rationibus distrahendis in duplum. Hypsæus pro pupillo à M. Crasso prætore postulabat, vt sibi liceret in triplum agere. Octauius pro tutore non nisi in duplum actionem dari oportere contendebat : neq; intelligebat, si in triplum actionem impetrari sciuisset, hòc solo se tutelæ actione liberatum iri.

Sine offensa militaris. *In vet. non est*, militaris.

De Replicationibus.

Etiam fideiussoribus. *Eis verò quæsita semel exceptio inuitis non extorquetur, l. vlt. D. de pact. cui non aduersatur l. si vnus, §. pactus, eod. tit. nam in eo*

§. hæc

§. hæc verba, Eadem ratione. *sic accipienda sunt, si ipsis scientibus posterius pactum interpositum est, vt qua ratione Reus amittit exceptionem, eadem etiam amittant fideiussores.*

De Interdictis.

Actionis verbo continentur interdicta, l. actionis, D. de oblig. & act. Cic. pro Cæcin. Vtrùm hanc actionem habetis, qua vos vsi sumus. Cæterùm hoc inter se distant, quòd actioni addatur iudex, interdicto non item.

Fiebat. *Quid. cod.* faciebat.

Veluti vim. *Vt interdicto, Vti possidetis, & de superficiebus, ADVERSVS EA VIM FIERI VETO: quod & in l. 1. D. vti poss. & ex Aelio Gallo integrum ab Sext. Pompeio proponitur, vbi quid sit possessio definit.*

Quia inter duos. *Sic constanter habent omnes lib. script.* non quia interim. *Isidorus tamen & Anianus in Notis ad Paulum lib. 5. sent. interdictum definierunt, sententiam interim dictam.*

Petitoria actio. *Quid. cod.* petitoris actio instituti: quia & ciuilis & naturalis ratio persuadet, vt, &c.

Et potius possidere. *Illa, &* potius, *expungenda sunt ex auctoritate lib. scrip.*

Nec vlla dubitatio. *Possessio nudo animo retinetur, nudo animo amittitur, nudo animo non adquiritur. Sunt qui contendant nudo quoq; animo possessionem*

nem non amitti ex l. quemadmodum, D.de adquiren. poss. sed ea lex, vt apparet ex inscriptionum similitudine, conferenda est cum l. ferè, D.de diuer. reg. iur. In qua meritò additur fere. *nec enim omnino vt adquiritur, ita etiam amittitur possessio: nam etsi non amittitur solo corpore, propterea quòd solo animo retinetur, solo tamen animo amittitur. nec est alia ratio, propter quam videatur additus ille articulus,* fere. *fuit autem hæc Ioannis sententia, quam his verbis interpretes Græci exprimunt,* καλῶς οὖν, τὸ σχεδὸν, καὶ ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος πρόσκειται. ᾧ γὰρ τρόπῳ δυνάμεθα κατέχειν νομὴν τινὸς πράγματος, οὐ πάντως τούτῳ καὶ ἀποκτώμεθα.

Interdictum vnde vi. *Hoc est momenti interdictum, quod & celeris reformatio dicitur. De eo tractatur in tit. Vnde vi & de vi armata. sic enim legendum est, meo iudicio: idq; indicat l. 3. § pen. D. de interd. M. etiam Tullius in Ora. pro Cæcinna, duo interdicta facit, Interdictum Vnde vi, & interdictum De vi armata, siue, De vi hominibus armatis, aut, De hominibus armatis.*

De vi publica. *Omnis vis armata, est publica: non tamen omnis vis publica est armata. nam & sine armis offendi potest Respublica, vt in specie l. 7. l. 8. l. qui dolo, l. vlt. D. de vi publ.*

De pœna temerè litigantium.

Vel tripli. *Absunt hæc à vet. lib. & meritò: nulla enim*

la enim est in inficiantem tripli actio.

Ex nostra constitutione. *Additur in quibusdam cod. manuscriptis,* quòd non calumniandi animo litem mouisset, sed existimando se bonam causam habere. *quod mihi valdè probatur: nam vt superiùs iusiurandum rei definitum est, debuit & hoc loco actoris iusiurandum definiri.*

De officio iudicis.

Aditus est. *Legendum,* additus est. *vt in l. cùm furiosus, l. iudex, l. si in iudicis, C. de iudic. l. quod si Ephesi, D. de eo quod cert. lo. l. si qua, l. filij, C. famil ercisc. l. debitor, §. vlt. D. ad Trebell. Iudex additur actioni in hunc modum, L. TITIVS IVDEX ESTO, SI PARET PRIMVM SECVNDO C. EX TESTAMENTO DARE OPORTERE, TVM PRIMVS DAMNETVR: idq; ex Cicerone intelligi potest in 4. Act. in Verr.*

In x. aureos. *Vet.* Titio decem aureis.

Noxam dedere. *Sic in l. 1. D. de his qui effud. vel deiec.*

Sine frustratione. *Non difficultate restitutionis, sed morandæ restitutionis causa.*

Eo quoque nomine. *Et eæ quidem sunt præstationes personales, vt & in §. vlt. inf.*

Veluti si homo. *Legendum,* vel homo: *auctoribus lib. vet. quod rectum est.*

De publi-

De publicis iudicijs.

Cum cæteris. *Vet. lib. non habent,* cum.

Quod cuiuis ex populo. *Publica ergo iudicia inde nomen trahunt, quòd patent omnibus, l. quamuis, 2. C. ad leg. Iul. de adult. l. lege Cornelia testamentaria, D. ad leg. Corn. de Falc. Eadem ratione popularia iudicia sunt publica, l. eum qui, §. in popularibus, D. de iureiur. ex quo efficitur, vt alia sint iudicia publica ciuilia, alia criminalia.*

Plerumque. *Id est, nisi cui lege aliqua agendi publico iudicio non est potestas, l. palam, §. senatus, D. de rit. nupt.*

Afficiunt homines. *Vet. nō habent,* homines.

Extendit. *Quid. cod.* ostendit.

Temeratores. *Sacrilegos in l. quamuis, 2. C. ad leg. Iul. de adult. l. 4. C. Th. quor. app. non recip.*

Gladio. *Legis Iuliæ pœna relegatio fuit. Quod igitur ait,* gladio, *non est ex rogatione Iulia, sed abrogatione.*

Stupratoribus. *Omnes vet. lib.* peccatoribus. *vt in §. item lex Iulia, de vi. infr.* peccatores.

Sed & omne. *Vet.* sed & omne significatur, quod manu cuiusdam mittitur:

A Græca voce. *Vet.* à Græca voce figuratum, ἀπὸ τοῦ τηλοῦ, *vt in l. si caluitur, de verb. sig. malè Theoph.* ἀπὸ τοῦ βέλους

Admonet. *Indubitatè legendum hoc loco est ita, vt in l. si caluitur. & apud Theophilum.*

Sicarij. *Sudas,* σικάριοι λῃστῶν γένος, σικὰς δὲ τὰ ἐπικάμπη ξίφη ῥωμαῖοι καλοῦσιν.

Affinitatis. *Legendum,* affectionis eius quæ nuncupatione parricidij cõtinetur, fata properauerit. *vt in Constitutione Constantini, cuius sententia parricidiæ more maiorum, non Cornelij, aut Pompeia lege coercentur.*

Vel aliud instrumentum. *Hoc adiectum est legi Corneliæ. Lex enim ipsa non nisi de nummis aut de testamentis falsis promulgata est.*

Publicatio. *Addidit Paulus lib. 5. sent. relegationem: quoniam, & l. seruos, C. ad leg. Iul. de vi. confirmant.*

Tũc & raptores. *Om. vet. li.* tũc & peccatores.

Qui publicam. *Rectius vet. lib.* qui pecuniam vel publicam, vel sacram.

Repetundarum. *De pecunijs repetundis primus quæstionẽ constituit L. Piso trib. pleb. neq; adduci possum, vt credã eum aut plures alias, aut omnes quæstiones publicas cõstituisse: nam quod ait M. Tull. in Bruto, Quæstiones perpetuæ hoc adolescente cõstitutæ sunt, quæ antea nullæ fuerunt, mihi valde à mendo suspectũ est, & quia quæstiones perpetuas nusquã legi, & quia in lib. vet. Sebast. Corradus, vir eruditissimus ita scriptum esse annotauit Quæstiones p. Crediderim igitur scriptum initio fuisse Quæstionea p. rep. quod est pecuniarum repetundarum. alioquin inconsequenter subijcit M. Tull. L. enim Piso trib. pleb. legem primus de pecunijs repetundis Censorino & Manilio Coss. tulit. Confirmat etiam me plurimũm, quod idem auctor eisdem penè verbis in lib. 2. Offic. De pecunijs, inquit, repetundis à L. Pisone. lata est lex nulla antea cũ fuisset.*

FINIS.

TITVLI EX CORPORE VLPIANI XXIX.

Mores, sunt tacitus consensus populi, longa consuetudine inueteratis.

AD VLPIANI TIT. XXIX. IACOBI CVIACII I. C. NOTAE.

TIT. I.

De Libertis.

VAE confirmat. *Desunt hæc verba, Testamento datas libertates, quæ deinde sequuntur, abundant: nam ad legem Furiam pertinent, cuius sententia mox clariùs explicatur.*

Præter exceptas personas. *vt inf. tit. 28. His autem similia Th. scripsit in tit. de leg. Falc.*

Quæ prohibet. *L. non est dubium, C. de legib. No. Th. ne cur. præd. alt. cond. Macrob. in Som. Scip. ad fin. Inter leges illa imperfecta dicitur, in qua nulla deuiantibus pœna sancitur.*

Id est pars prima tollitur. *Legendum opinor,* Pars primæ legis tollitur: *vt Derogare sit, partem primæ legi detrahere, l. derogatur, de verb. sign. quod etiam exrogare est auctore Sext. Pompeio. Obrogare, legem primam alia lege lata aliqua ex parte commutare, quod M. Tullius his verbis complexus est. Deinde indignum de lege aliquid derogari, aut legem abrogati, aut aliqua ex parte commutari, id est, vt & ipse loquitur alijs in locis, legi obrogari.*

Hodie autem. *Hic talia quædam desunt,* Olim

liberi non erant, qui aliter quàm vindicta, censu, vel testamento manumittebantur.

Qui pœnæ causa vincti. *Huc pertinet l. fideicommissaria, 2. de fid. lib. cuius sensus hic est, Fideicommissaria libertas non debetur ei, quem postea dominus ob delictum vinxit. quia Dediticiorum numero habetur. Secus est, si hæres vinxerit, arg. l. cætera. in fin. de leg. 1. & hoc Paulus tradit lib. 4. sent. tit. 2. ex quo deorta videtur l. fideicommissaria. Nam & sententia speciem habet.*

Quibus vestigia. *Legendum videtur,* quibúsve stigmata, *nisi vestigia sunt notæ. Seneca lib. 1. de benefic. Sic non est beneficium, quod sub oculos venit, sed beneficij vestigium & nota. Ergo serui compunctionis, manumißione Dediticij efficiuntur.*

Nocentesque inuenti. *Id est, confeßi. Nam qui torti, nec confeßi sunt, Ciues Rom. fieri possunt, vt Paulus in eodem libro scribit.*

Vt ferro. *Ad ludum gladiatorium. Ad ferrum in l. eius qui, §. vlt. de testa. Ad gladium, in l. si quis mihi bona, §. si quis planè, de adquir. hæred. l. si quis à filio, §. sed & si, de iniust. testa.*

Vel in custodiam. *In publicum carcerem. Igitur publicus carcer dediticiu facit, non priuatus: nisi corpori vincula adhibita sint l. verum, de verb. signific.*

Testamento verò manumissum. *Et idcirco quos ad ciuitatem Romanam perduci volebant, ijs ita testamento libertatem dabant, LIBRI SVNTO, CVM ANNORVM ERVNT XXX.*

l. ex

§. ex parte, §. Sticho, famil. ercisc. l. Arist. de man. test. l. vltim. de rebus dub. l. si quis ita, §. vlti. de statu lib. In eo qui censu liberatur, nulla ætatis habita est ratio.

In consilium. *Hæc eadem & Theophilus scribit in tit. qui & quib. ex cau. man. non poss.*

Eadem lex in fraudem. *Caius idem lib. 1. Instit. Porrò in cæteris rebus alienatis in fraudem Rescissoria actione vtimur, Pauliana, Fabiana siue Caluisiana: non etiam in libertatibus datis in fraudem. Nam libertates ipso iure nullæ sunt, id est, ex lege Aelia Sentia.*

Qui tantùm in bonis. *Hunc Theoph. Bonitarium vocat, sequentem Quiritarium.*

Communem seruum. *§. vlt. de donat.*

Seruus in quo alterius est. *Huius sententiæ vestigia quædam sunt in l. quotiens, in fi. de hæred. instit. l. 2. de man. vind. l. si fructuarium, de man. testa. Nam Iustiniani constitutio in contrarium scripta est.*

Legatarij partis. *Hic locus admodum deprauatus est. Crediderim legendum,* Præf. ærarij. *Præfectorum enim ærarij est, bona quæ fisco deferuntur spernere, vel agnoscere, l. ergo, §. planè, de fid. lib. l. edicto, de iur. fisc. Ph. Geruasij liber habet,* ea lege ærarium partis hæres fiat.

Et mortis tempore. *Vel intra diem cretionis, l. verùm, de man. test. & infr. tit. 22. Nam & qui intra diem cretionis hæreditatis fit, propè est vt defuncti fuisse videatur mortis tempore.*

Lex Furia Caninia. *Quid fiet, si supra statutum*

numerum seruos in testamento manumittat? Et placet liberari eos, qui primo loco scripti sunt, vsq; ad legitimum numerum, quod & in lege Aelia seruatur, l. qui soluendo, 2. l. si non lex, §. 1. de hæred. instit. Quid fiet, si in orbe, si permixtè seruorũ nomina scripta sint? Et placet impediri omnium libertatem, l. qui soluendo, 1. & l. prox. eod. tit. Quid fiet, si in codicillis quidam scripti sint? Et Paulus lib. 4. sent. nouissimum eis locum tribuit. quod puto veriùs dici. Rursus quæro, cùm per legem Furiam totam familiam inter viuos liberare liceat, non etiam in testamẽto: facilius enim quis in testamento totam familiã manumittit, quàm inter viuos: & eadem ratione Senatus obligatæ mulieri succurrit, non donanti: lex Iulia hypothecã prædij dotalis inhibet, non alienationem: Constitutio Theodosij Decurionibus venditionem, nõ donationem, aut permutationem: Nouella Iustiniani intercessiones pro marito, non pro extraneo. Quæro, an rectè quis moribundus prætermisso testamento totam familiam manumittat? Et rectè Caius lib. 1. Instit. hoc tanquã in fraudem legis excogitatum respuit. cui simile est, quod ad legem Caniniam Paul. scribens tractat, in l. si quis eum, de cond. & demonst. Sed pugnat cum Paulo, l. si quis quos, de legat. 2. nisi dicamus, legati retentionem esse non petitionem, vt in l. Lucius, §. codicillis, eod. tit. Et hæc de lege Caninia ex iure antiquo adnotare libuit: quæ & si ea lex abrogata sit, nobis in alijs tamen partibus iuris magno vsui esse possunt.

Eadem lex cauet. *§. libertas, de legat.*

II. De

II.

De statu liberis.

Idque lex XII. Tab. iubet. *In hac lege emptoris nomine continentur omnes, qui quoq; iure dominium in statu libero nacti sunt, & hoc Pomponius scribit in l. statu liberi à cæteris, de statu lib. Hac item lege significatur vendi statu liberos posse: & hoc est, quod Modestinus in eod. tit. Statu liberos, ait, venundari posse leges xij. Tab. putauerunt: quasi hæc fuerit sententia xij. Tab. Sic suprà Vlpia. de lege Aelia Sentia. Ideo sine consilio manumissum, seruum manere putat. & M. Tull. lib. 4. de Rep. Iurgare lex putat inter se vicinos, non litigare.*

Horcinus fit libertus. *Non malè Horcinus. Nam & horcum quidam dixêre, παρὰ τὸ ὅρκον. Hic autem nullius est libertus, l. si necem, de bon. liber. nisi Charontis, Plutonis, Orci. quamobrem & Charonianus ab Theophilo dictus est, ea forma, qua Orcini Senatores (quorum meminit Sueton. Tranquillus) à Plutarcho in M. Antonio Charonitæ dicuntur.*

Alieno seruo. *Si relinquatur res aliena, & si hæres non poßit eam redimere, non tamen extinguitur legatum aut fideicommissum. Nam iustum rei pretium ex testamento debetur. Si relinquatur libertas seruo alieno, quem nulla hæres conditione redimere poßit, extinguitur fideicommissum libertatis: propterea quòd libertas inæstimabilis res est. Sed videamus, an hoc sit perpetuum? quid enim si eius serui dominium hæres quandoque nanciscatur?*

Et hoc Constitutiones introduxerunt, l. deberi, C. de fid. lib.

III.
De Latinis.

Latinis ius Quiritium. *Igitur meliore conditione sunt Latini, quàm Dediticij. Nam Dediticij nullo prorsus modo ius Quiritium consequuntur. Sed & Latini commercium habent, & testamenti factionem; Dediticij non item. Latini vera libertate potiuntur quamdiu viuunt: Dediticij vmbra & imaginibus libertatis. Ciues autem Romani meliore conditione sunt, quàm Latini. Connubium enim Latini, & patriam potestatem non habent: testamentum facere, tutoresve dari non possunt, denique moriuntur quasi serui.*

Nam si vxor ciuis Romana. *Partum Latinum nasci, argumento erat lex Mensia. de qua in tit. 5. propterea quòd Latini non valdè distant à peregrinis.*

Sed huic concessum est. *Qui minor xxx. annorum Latinitatem accipit, liberis ius Quiritium consequitur ex lege Iunia. post hanc ætatem qui latinitatem accipit, non nisi patroni beneficio: sed ex S.C. etiam liberis ius Quiritium consequitur.*

Militia. *Vigilum septem cohortes D. Augustus in vrbe ita constituit, vt binas regiones vrbis vnaquæque cohors tueretur. Constat enim 14. fuisse regiones vrbis, l. 3. de offi. præf. vig. Inter eos qui Latinus sex annis*

nis militaſſet, ex lege Viſellia ius Quiritium conſequebatur: tandem Senatui triennium viſum eſt ſufficere.

Viſellia *malo quàm* Viſillia: *quæ D. Claudij temporibus lata eſt, rogante L. Viſellio Varrone, l. 1. C. ad legem Viſell. l. 1. C. quand. ciu. ac. cri. præſ.*

IIII.
De his, qui ſui iuris ſunt.

Spurij appellantur. *Spurij ſunt, qui legitimè quæſiti non ſunt. Originem verbi Iuſtinianus explicat his verbis, Vnde ſolent Spurij appellari, vel à Græca voce, quaſi σποράδην concepti, vel quaſi ſine patre filij, in tit. de nupt. ſic in l. Diuus, de captiu. ſic Caius lib. 1. Inſtit. ſic Theophilus, ſic libri ſcripti: impreſſi non ſic, quibus non aſſentior.*

V.
De his, qui in poteſtate ſunt.

Nunc autem etiam ex tertio. *Hic locus ſic meo iudicio reſtituendus eſt,* Nunc autem etiam ex quarto gradu licet vxorem ducere. Sed tamen fratris aut ſororis filiam, neptémve eorum, quamuis eodem gradu ſit, amitam vel materteram, eamque vxorem, quæ nouerca vel priuigna, vel nurus, vel ſocrus noſtra fuit ducere nõ poſſumus. *Olim igitur inter ſe patrueles, amitini, cõſobrini, matrimonio iungi nõ poterant:*

id quod

id quod & Caius scribit lib. 1. Instit. hodie ex Constitutionibus possunt. Perperam ex tertio gradu. nam iure ciuili ex tertio gradu vxorem ducere numquam licuit: neq; verò nunc licet. Cætera quàm ineptè descripta fuerint, ex Caij & Iustiniani Institutionibus, & gradum ratione deprehendi potest.

Incestum matrimonium. *Ergo non tantùm inter parentes & liberos incestæ sunt nuptiæ, sed & inter eos, qui ex transuerso, vel qui affinitate coniuncti sunt: quod & Caius scirbit lib. 1. Instit. & Paulus in l. sororis, de rit. nupt. Et præterquam quòd iure gentium inter parentes & liberos, cæterùm iure ciuili incestæ sunt nuptiæ.*

Quoniam lex Mensia. *L. lex naturæ, de statu homin.*

Veluti si ancilla conceperit. *Quòd si libera conceperit, deinde ancilla pepererit, partus quoq; seruus est, si hanc iuris ciuilis regulam sequamur: quod & Caius scribit lib. 1. Instit. sed fauore libertatis placuit eum liberum nasci. & ita Marc. scribit in l. & seruorum, de stat. hom. & Paul. lib. 2. sent.*

V I.
De Dotibus.

Dos aut datur. *Dos dicitur sollemnibus verbis sine interrogatione. Dotis actio tam ex dictione nascitur, quàm ex stipulatione: hodie etiam ex nuda pollicitatione & nudo pacto, l. 2. C. Theo. de incest. nupt. l. vlt. C. Theo. de dotib. Sublata autem est dicenda do*

tis

tis sollemnitas : ideoq; à l. ad exactionem, C. de do. prom. vt ex Cod. Theo. apparet, Tribonianus amouit hæc verba, Dictio vel : *& quibus in locis prudentes scripserant,* Doti dicere, *subscripsit,* Doti promittere, *insitata loquendi forma, l. si rem, §. vlt. de nouat. l. auus, de iu. dot. l. si marito, §. 1. l. si socer, §. Lucius, sol. matr. Deniq; in l. 1. C. de iu. dot. cùm Seuerus Imp scripsisset,* Dictio vel promissio : *& paulò pòst,* Ex dictione vel ex stipulatione*) necdum enim ex pollicitatione dotis actio erat) pollicitationem Trib. adscripsit, & condictionem ex pollicitatione : cùm tamen ex pactis, vel pollicitutionibus præscriptis verbis, non condictio dari soleat.*

Institutus. *Ad hanc rem constitutus.*

Dare, promittere. *Idem Paulus in l. promittendo, de iu. dot. Dicendo igitur tres duntaxat personæ obligantur, promittendo omnes.*

Quam pater mulieris. *Adde vel parens virilis sexus, per virilem sexum cognatione iunctus.*

Quintis. *L. 1. C. Theod. de dotib. l. vlti. C. de repud.*

Semper. *Siue sint liberi, siue non.*

Recepticia. *L. mortis causa, §. sed & si dos, de don. cau. mor. Seruus autem recepticius, de quo Aul. Gell. & Non. Marcellus scribunt, neq; dotalis est, neq; ex paraphernis: quia ad virum non defertur. Sunt hæc omnia diuersa, bona recepticia, dotes,* παράφερνα, ἀντίφερνα, θεώρητρα, ὑπόβολα παράφερνα *sunt, quæ extra dotem ad virum deferuntur, quæ & peculij nomine significantur, l. si ego, §. dotis, de iur. do. l. donationes,*

nes, §. species, de donat. ἀντίφερνα *sunt donationes propter nuptias, l. vlt. C. de don. ante nupt. quibus proxima sunt* θεώρετρα, *&* ὑπόβολον, *de quibus Constantinus Harmenopulus scribit. Vnde & Hypobolica instrumēta apud Sid. Apoll. lib. 7. Epist. quamquam sunt, qui legant Hyperbolica: alij quidam Paraphernica, omninò malè.*

Nec intereſt. *Obstare videtur l. 2. §. quod si in patris, sol. matr. Goueanus in lib. var. lect. Triboniani in eo §. facinus adnotauit: Ant. Goueanus, cui ex omnibus, quotquot sunt aut fuere, Iustinianei iuris interpretibus, si quæramus quis vnus excellat, palma deferenda est. Proinde dos aduenticia communis est ex iure antiquo, mulieris propria ex iure nouo. Actio dotis aduenticiæ communis est etiam Iure nouo, l. vlt. C. de bon. quæ lib. l. neq; verò propriam esse actionem rectè colligitur ex l. Caius, sol. mat. quia non dicit soli filiæ actionem dari: verùm ideo filiæ dicit, non patri, quia filiæ cautum fuit, non patri. cæterùm per filiam patri quæritur actio.*

Poſt diuortium. *Inde si post diuortium maritus in reddenda dote moram fecerit, & hæredi vxoris competit actio: si moram non fecerit, secus est. Quamobrem & mortua in matrimonio vxore, hæredi non competit actio, l. vsufruct. sol. mat. l. cùm in fundo, §. si autem vsusfruct. de iu. dot.*

Annua bima. *Hodie annua die ex constitutione Iustiniani: cui à Triboniano aptata est l. 1. de do. præleg. in qua legitur, annua die pecuniā dotalem reddi.*

Non plures tamen quàm tres. *Id est, media*

pars, vt Paulus ait lib. 2. Instit. tit. de dotibus, cuius verba Boëthius Seuerinus refert. Nam sex sextæ, integrum conficiunt.

Non in petitione. *Quæ ex alijs causis retinentur, & in petitione sunt. Sustulit verò Iustin. quintas & sextas, & aliæ omnia retentionum genera. Sunt tamen compensationum ex eis causis leges quamplurimæ, l. fructus, §. ob donationes, l. rei, §. 1. l. si constante, §. si vxor, l. pen. §. 1. sol. matr. l. vtilium, de impens. in res dot. l. neq., C. de compens. l. .C. rer. amot. Sed & de moribus actionem sustulit; l. vltim. C. de repud. de qua in l. 5. D. de pac. dot. l. vlt. C. Th. de inc. nupt. l. 1. C. Theo. vic. ciu. cri. ag. non pos. quæ & accusatio dicitur in l. viro, l. cùm mulier, D. sol. matr. quemadmodum actio suspecti, actio ingrati, actio inofficiosi, accusatio suspecti, accusatio ingrati, accusatio inofficiosi suis locis.*

Dos quæ semel. *Nisi redintegratum sit matrimonium, dos quæ semel dos esse desijt, dos effici amplius non potest. Redintegrato matrimonio, tacitè redintegratur & dos, nisi sit recepticia, l. si mulier diuerterit, l. in insulam, §. vlt. sol. mat.*

Item octaua. *Legendum autem,* octauæ.

Quæ à die reddi debet. Ita propter. *Legendum,* quæ annua bima trima die reddi debet, propter.

Pictorijs. *Lego, pictoris. & paulò ante,* deterior dos fuerit.

Viridarijs. *In Pand. Flor. virid aria in l. si cuius, §. fructuarius, de vsufru. l. in instrumento, de instr. vel instrum.*

instrum.leg. & viridia in l.quotiens, §.seruitutum, de seruit.l. ædificia, de ser.vrb.l. impensæ, de verb.signific. Vnde & viridiaria alij deduxére, alij viridiaria. Sed nihil hæc ad Vlpianum.

VII.

De iure donationum inter virum & vxorem.

Principalibus. *Antonini Imp.l.nuper, de dona. inter vir. & vxo.*

Si maritus diuortij. *Non tantùm in vxorem, sed & in virum rerum amotarum actio est, l.contra, §.item rer.amot.*

Stipulatione tribunicia. *Vt in l.cùm mulier, de dote, solut.matrim. Hæc stipulatio honoraria est, quia ex iurisdictione tribunorum venit: vt prætoria, vt ædilicia vulgò malè scriptum est,* quia ex iurisdictione prætoris veniunt. *Superest enim vox,* prætoris, *auctore Theophilo, & Pomponio in l. 5. de verb.oblig.*

Dispares condignis. *Lego, disparis conditionis.*

Ex lege Aelia Sentia. *Legendum opinor, ex lege Iunia, vt in tit.de Latinis, ex lege Iunia, id est, vti lege Iunia comprehensum est. Est autem ab hac sententia non absimile id, quod Impp. rescripserunt in l. qui in prouincia, §.Diuus, de rit.nupt.*

VIII. De

VIII.
De adoptionibus.

Aut per populum. *L.2. C.de adopt. Hodie per imperatorem.*

Adrogatio Romæ tantum fit. *Quoniam curiatis comitijs fit.*

Fœminæ quidem non adrogant. *Legendũ,* adrogantur. *Causa illa est, qui nulla cum fœminis comitiorum communio est. Caterùm per principem fœminæ adrogantur, l. nam fœminæ, D. de adopt.*

IX.
De his qui in manu sunt.

In manu est vxor, quæ conuenit in manum. In manum aut confarratione conuenitur, aut coëmptione. Sed omissa est confarreandi adsuetudo, vt Cornelius Tacitus lib. 4. Añalium scribit. Omissa quoque tandem est coëmptio. Denique omissa est omnis conuentio in manum. Quamobrem Tribonianus in l. vxorem, de rit. nupt. l. ex parte, §. 1. de verbo. oblig. scripsit, in matrimonium conuenire: *cùm tamen Pap. scripsisset,* in manum conuenire. *& in l. si concubina rer. amot.* conuenit *pro* in manu conuenit.

X.
Qui in potestate mancipióve sunt, quemadmodum eo iure liberentur.

Qui flamines Diales. *Qui morte parentis sui iuris fit, capite non minuitur, l. 3. §. vltim. ad Maced. Adiungo etiam eum, qui Flaminio Diali, aut Vestali sacerdotio sui iuris fit, l. 2. quod cum eo, l. 1. §. sed etsi alio. quan. de pecul. auctore Gellio lib. 1. cap. 13. Et hoc nimirum est, quod ait Vlpianus in d. l. 3.* vel alias sui iuris, &c. *Idem & in eo Iustinianus constituit, qui dignitate sui iuris fit, in Nou. 81. At is profectò qui emancipatione sui iuris fit, capite minuitur: credo quia in imaginariam seruitutis formam deducitur, l. liberos, de cap. minutis: immò quia sublata est legitima emancipatio, vigetq; aut Anastasiana, aut Iustiniana emancipatio, qui emancipatur hodie, capite non minuitur. Proinde meritò ex Iustiniani constitutionibus suo exaequatur emancipatus. Vsusfructus emancipatione non finitur. Id deniq; restat, vt capite non minuantur hodie, qui cùm alieni iuris forent, sui iuris efficiuntur. His autem quae in hoc loco dicuntur ab Vlpiano, addenda est, quae in manum flaminis conuenit, Cornelius Tacitus libro 4. quando exiret è iure patrio, qui id flaminium apisceretur, quaeq; in manum flaminis conueniret.*

X I.
De Tutelis.

X I I.
De Curatoribus.

Virilis

Virilis sexus. *In tutelarum quæstione ita definiuntur agnati: propterea quòd tutela virile munus est. Cæteroquin & feminæ agnatæ sunt. Eadem est agnatorum definitio in quæstione intestatæ successionis, l. 2. §. agnati, de suis & legit. hær. & infrà, tit. 26. quia etsi consanguinea consanguineo intestato hæres existat, agnata tamen agnato cuiquam intestato ex lege Voconia hæres non est, §. cæterùm, de legit. agn. succ. Sic in l. Vellea, Qui testamentum faciet, is omneis virilis sexus, qui ei sui hæredes futuri erunt, &c. etiamsi patente viuo nascantur. Ideò ait, Virilis sexus, quia sequuntur hæc verba, Vt nominatim eos exhæredet, vel instituat, §. postumorum, insti. de exh. lib. Soli autem postumi mares nominatim exhæredandi sunt, §. postumi quoq;, §. postumorum, de exhæreda. lib. vnde & in l. 3. de iniusto rupt. aio sic Vlpianum scripsisse,* Postumi virilis sexus: *& ex Iustiniani constitutione id Tribonianum immutasse.*

Eiusdem familiæ. *L. pronunciatio, §. communi, de verb. sig.*

Fratres. *Legendum,* Fratres patrueles, filij fratris patruelis.

Qui liberum caput. *Agnatus est tutor ex l. xij. Tab. patronus ex interpretatione legis: parens ex contractu fiduciæ. Cur non & parens ex interpretatione legis? Quia nulla talis in lege interpretatio adhiberi potuit. Nec enim vt patronis, sic parentibus nominatim defertur hæreditas. Igitur duæ tantùm sunt species legitimæ tutelæ, Agnatorum, & Patronorum: id quod Vlpianus tradit in l. 1. de*

leg.tut. Verùm in l. 3.§.vlt. eod.tit. parentem emancipatorem non legitimum, sed vicem ait legitimi tutoris obtinere, id est, fiduciarium tutorem esse. Non nego moribus inde receptum, vt nominetur legitima, quæ propriè est fiduciaria, tit. de leg. par. tut. fiduciariæ tutelæ nomen ad liberos transmitti, legitimæ non transmitti: deniq; hoc liberos patronorum distare à liberis parentum. Cæterùm ratio differentiæ tradita à Iustiniano in tit. de fiduc. tut. falsa est in patre & auo: certè subtilior est, quàm verior. An igitur quia non vt liberis patroni, ita liberæ emancipatoris lege debetur hæreditas? l. 1. §. liberos, si quis à pat. fuerit manu. sed de his satis.

Vel à parente, vel à coëmptore. *Qui à parente, is est pater fiduciarius: qui à coëmptione, is est pater naturalis.*

Lex Claudia sustinet. *Lege,* Sustulit. *Rursus verò lex Claudia sublata est constitutione Constantini, l. 3. C. de leg. tut. l. 2. C.Th. de tut. & cur. crean. Ait Constantinus, In fœminis tutelam legitimam consanguineus vel patruus non recuset.*

Excepta tutela patronorum. *Hoc est, quod ait l. tutelas, de cap. minut. Tutelas etiam non amittit capitis deminutio, exceptis his quæ I. A. P. P. deferuntur, id est, quæ iure agnationis proximis potissimũ deferuntur. Tribonianus non sic. Equidem scio Tribonianum, cùm multa in libris prudentum notis perscripta essent, auctore Iustiniano in l. 2. C. de vet. iur. enuc. in eis explicandis cadere frequenter & labi. Cæterùm tutela patronorum minima capitis deminutione non*

perit,

perit, quia nec ius patronatus perit. Aequè testamentaria & datiua tutela non perit. At quia minima capitis deminutione ius agnationis perit, & legitima agnatorum tutela perit. Dixi, Proximis potissimùm, vt in edicto translaticio Verris, Tum vti proximum quemq; potissimùm hæredem esse oporteret, si is intestatò mortuus esset. Vnde eximenda non sunt posteriora verba l. 1. vnde legit. Quinimò in Asconio ita malè leguntur, quasi si Asconij essent, non Tullij. Item alio in edicto, Sec. tab. testamenti potissimùm hæreditatem dabo.

Veluti cùm incensus aliquis venierit. *Hoc M. Tullius explicat in extremo orationis pro Cecinna.*

Denunciante domino. *Trina denunciatione opus est: denunciari etiam testatò oportet, idq; denunciari vt seruo abstineat. Denunciationem sequitur prætoris, aut præsidis sententia. Inde Tertullianus libr. 2. ad vxorem. Nonne insuper censuerunt seruituti vindicandos, qui cum alieno seruo post dominorum denunciationem in consuetudine perseuerarunt? Exemplo S.C. si ingenua, quæ ad gynæciarium se, vel monetarium applicat, similis denunciatio fiat, nisi dicto audiens fuerit, eiusdem ipsa condicionis ex constitutionibus efficitur, l. edicimus, C.Th. de murileg. l. senatusconsult. C.Th. de decur. Sed hæc à Iustiniano mutata sunt in tit. de S.. C. Claud. toll.*

Status dumtaxat hominis. *Saluo statu publici iuris, l. 1. §. capitis, ad S. C. Tertyll. priuatus hominis status commutatur.*

In manum conuentione. *Quæ conuenit in manum mariti, capite minuitur : quia in familiam eius, & sui hæredis locum venit, vt in tit. 23. & apud Gellium lib. 18. cap. 6.*

Vti legasset. *Integra lex est, Paterf. vti legaßit, auctore Cornificio lib. 1. ad Herennium. Ait, Paterfa. atq; ideò filiusfam. testamentum facere non potest, etiam si hoc velit pater : quod tamen in donatione nulla lex vetat. Ait,* Super pecunia, tuteláue suæ rei: *quæ verba coniunctim accipiendа sunt. Nam tutorem instituere filijs suis pater, nisi in testamento, non potest, in quo & pecuniæ suæ hæredem instituat, l. sæpè, de verb sign.*

Qui tutores datiui. *Legitimi non dantur, sed ipso iure fiunt tutores, l. legitimos, D. de legit. tutor. Testamentarij, Attiliani, Iuliani datione tutores fiũt. Plerumq; autem Attiliani, & Iuliani datiui tutores appellantur, l. datiuus, D. rem pup. sal. for. l. generaliter, C. de epis. & cler. l. vlt. C. de leg. tut.*

Abdicare autem. *M. Tullius libro 6. ad Attic. Itaque aut tutela cogito me abdicare, aut, vt pro Glabrione Scæuola, fœnus & impendium recusare. Nihil ab abdicatione distat excusatio. Excusatione datiui dumtaxat vtuntur, l. εἰδέναι, D. de exc. tut. §. qui excusare, Inst. eod. Nullum verò in iure ciuili excusationis proximis agnatis datæ extat exemplum. Proinde rectè aut legitimos tutela se abdicare non posse. Ratio illa est, quia ipso iure tutores existunt. Quæ ratio etiã efficit, vt sui hæredes repudiare hæreditatem non possint. Verùm enim vt in iure, hi se hæreditate abstinere, ita*

re, ita & illi in iure, id est, apud prætorem, tutela feminarum cedere possunt. In pupillis maribus, vt iam superiùs ab Vlpiano dictum est, cessicia tutela non procedit.

In iure cedere autem. *Lego,* In iure autem cedere.

Qui etiam ante manumissionem. *Non enim solùm, qui in bonis, sed etiam qui ex iure Quiritium dominus fuit.*

Si legitimum tutorem pupilla nó habeat. *Delenda est vox,* pupilla *: nam de pubere hic agitur, non de pupilla. Cæterùm quamuis regula iuris hæc sit, Certæ rei vel causæ tutorem non dari, ex lege tamen Iulia & senatusconsultis tutor datur ad dotem constituendam. Item, vt paulò post tradit, ad adeundam hæreditatem specialis tutor datur: quod etiam confirmat l. impuberi, D. de tut. & cur. datis, l. cùm in vna, §. tutor, de appellat.*

Ad dotem constituendam. *Si ad dotem constituendam, erit hoc contrarium superiori regulæ iuris, quæ dictat, Certæ rei tutorem non dari: si generaliter (quod & ipsum, si mutus aut furiosus sit legitimus tutor, ex S. C. fieri potest, l. pe. D. de tutel.) obstat illa regula, qua cauetur, Tutorem habēti tutorem non dari: ideoq; S. C. opus fuit.*

Idemq; permisit in pupillo patroni filio. *Malo,* idemq; permisit in patroni filio: *nimirū vt in eius locum non nisi ad adeundam hæreditatem, vel dotem constituendam tutor detur. Quod & generaliter in tutoribus pupillorū iure ciuili locū obtinet.*

Hoc amplius. *Huius S.C. fit mentio in l. si quis sub condicione, de testam. tut. & hi quidem sunt tutores, qui ex S.C. dantur de quibus intelligenda est l. tutelas, de cap. minutis. Sequuntur hi, qui moribus dantur.*

Moribus tutor. *Hodie, quia extraordinaria sunt iudicia, curator datur, §. vlt. de aucto. tut. In ordinarijs iudicijs tutor exigitur, l. curatorem, D. eod. l. vlt. C. de in lit. dan. tut.*

Lege aut legitimo iudicio. *Lege agere latius patet, quã legitimo iudicio agere. nam sine iudicio lege agi potest.*

Qui tunc dati sunt. *Legendum,* Qui testamento dati sunt, *l. vlt. C. de auct. praest. l. 4. l. 5. in princip. & §. item ipse, l. quòd dicimus, §. 1. D. eod. M. Tull. pro Flacco, Nihil potest de legitima tutela sine omnium tutorum auctoritate deminui.*

Proculeij. *Quorum sententia Iustiniano placet.*

Feminæ autem tutela liberantur. *Imperfecta oratio est. Cæterùm vnus ponitur casus in tit. vlt. in quo libertæ tutela patronorum liberantur. Denique omnes fœminæ conuentione in manum liberantur, auctore Boëthio in Topicis Ciceronis.*

XIII.
De cœlibe, orbo, & solitario patre.

Cæteri autem ingenui. *Et has quoq; senatores non ducent, l. Iulia, §. vlt. de ritu nup. non tamen idem est*

est è contrario: nam ingenui libertinas ducent, l. lege Papia, eod. Est in eandem rem auctoritate Marci & Commodi factum plenius S. C. de quo in l. oratio, de sponsl. l. oratione, l. palàm, §. senatus, de rit. nupt. Extat & de eadem re Constantini constitutio in l. 1. C. de nat. li. & nou. Marciani, de mat. senat. quæ tamen ambæ sublatæ sunt in Nou. Iustiniani CXVII. & LXXXIX. ex qua id etiam didicimus, corruptè in dicta l. 1. scriptum esse, Præfectos: *legendum enim est,* Perfectissimos, *id est,* διασημοτάτους: *atque ita constanter habent omnes veteres Codices. Error manauit ex errore Nou. Marciani. Lex quoque Iulia de senatorum & libertinarum nuptijs à Iustiniano sublata est.*

Mauricianus. *Qui ad leges Iulias libros scripsit.*

XIIII.
De pœna legis Iuliæ.

Pœna legis Iuliæ hæc est, ne cœlibes, ne orbi ex ciuium Romanorum testamentis capiant, l. si is qui hæres, de vulg. subst. Tertullianus in lib. de monogamia, Aliud est si apud Christum legibus Iulius agi credunt, & existimant cœlibes & orbos, ex testamento Dei solidum capere non posse. Sed hæc pœna sublata est à l. 1. C. de infir. pœn. cœl. & orbit.

Tribuit vacationem. *Hoc est, vt interim, etiamsi cœlibem vitam agant, capere ex aliorum testamentis poßint.*

Biennij. *Legendum,* triennij. *Vt enim altero tanto à morte viri vacatio, quæ lege Iulia tribuitur, eam superat, quæ à diuortio tribuitur, eadem vt sit proportio necesse est in lege Papia, quæ tempora legis Iuliæ prorogauit. Denique triennium Augusti lege tribui Suetonius auctor est: nimirùm enim lex Papia Popæa lata est auctore D. Augusto post Iulias rogationes, M. Papio, Q. Popæo COSS. suffectis, non ordinarijs, vt Dion & Isidorus scribunt. Similis est error in l. vltim. C. de aduoc. diuer. iudic. vt constat ex l. per hanc, eodem titul.*

XV.
De Decimis.

Lege Iulia coniuges, præter ea quæ in hoc tit. enumerantur, inter se capere nihil possunt. & hoc in vxore manifestò tradit, l. 1. C. de his qui se def. lib. 10. Sunt & multa huius rei vestigia in Cod. Th. l. vlt. de inoff. dot. l. vlt. de leg. hær. l. 1. l. si aliquis, de bo. proscript. l. pro commoditate, de nauicul. & in Nou. Valent. de testa. Sed in l. pro commoditate, pro, liberis, *perperam scriptum est* lucris. *Interdum verò ne decimas quidem capere possunt. contrà interdum & solidum capere possunt: hodie omnimodo, l. 2. C. de inf. pœ. cœl. & orbit. & decimis sublatis.*

Duo autem. *Tres post nonum diem amißi solidum adijciunt, tit. prox.*

XVI.

De

De solidi capacitate inter virum & vxorem.

Vsque ad sextum gradum. *Nam à sexto gradu cognatio nulla est, §.vlt. de success. cog,*

Abesset intra. *Lego,* Abest & intra. *Credo hæc vera esse, si absit Reipub. causa. Nam annus eis tantùm dari solet. qui Reipub. causa abesse desierunt.*

Si ius liberorúm. *Isidorus, auctor sanè vel eo nomine probandus. quòd, vt ex hoc libello nõnulla, ita ex optimis auctoribus, quibus nunc destituti sumus, descripta quàmplurima contineat, lib. 5. Ius, inquit, liberorum est coniugum sine liberis inuicem pro loco pignorum hæreditatis alterna conscriptio., quam desinitionem confirmat Nou. Valent. de testa. & l. valeat, C. Th. de infi. his quæ sub tyran. Et hoc quidem ius liberorum Impp. omnibus dant, in l. 1. C. de iur. lib. Nec enim se ius trium dicunt, aut quatuor liberorùm dare, sed ius liberorum : id nempe quod superiùs exposuimus, idemq; coniuncta ea lege cum l. 2. C. de infir. pœ. ex qua ea l. pendet, vti perspici ex inscriptionibus & subscriptionibus potest, clariùs demonstratur : alioquin superuacua est constitutio Iustiniani de iure trium aut quattuor liberorum, l. 2. C. de iur. liber. Si igitur ius liberorum à principe impetrauerint, liberam inter se coniuges, vt Vlpianus noster ait, testamenti factionem habent. Deniq; vno filio filiave communi superstite, aut vno filio 14. filiave 12. annorum amisso, amissave, tribus post nonum diem amissis, duobus trimis amissis, vno cuiuscumq; ætatis impu-*

impubere amiſſo intra annum matrimonij & ſex menſes, idem ius habent.

Vt intra annum. *Lego*, vt intra annum & ſex menſes etiam vnus &c. præſtet.

Neutri legi. *Si neque liberos ſuſceperit, neque matrimonium contraxerit. Iulia eſt de contrahendo matrimonio: Papia, de procreandis liberis. Inde Tertullianus in Apologetico, Nonne vaniſſimas Papius leges, quæ ante liberos ſuſcipi cogũt, quam Iuliæ matrimonium contrahi, poſt tantæ auctoritatis ſenectutem heri Seuerus conſtantiſſimus Princeps excluſit? Definiti autem ſunt in viro anni ſexaginta: in muliere quinquaginta, l. penul. C. de nup. l. ſi maior, C. de leg. hær. quæ definitio S. C. Claudiano in feminis probatur. Nam mulier poſt quinquageſimum annum non gignit, l. ſi ſterilis, in prin. de act. emp. in maribus nõ probatur, nam & ſexagenarij idonei ſunt ad generandum, Ariſtot. lib. 5.* περὶ ζώων ἱστορίας γεννᾷ δὲ ἄνθρωπος τὸ ἔσχατον μέχρις ἑβδομήκοντα ἐτῶν ὁ ἄῤῥην, γυνὴ δὲ μέχρι πεντήκοντα.

Caluitiano. *Vide num legendum ſit, Claudiano, vt ſuprà.*

Dos caduca erit. *Vt in l. ſi quis officium, §. veterem, l. dote, de rit. nupt.*

XVII.
De Caducis.

Eorum quæ in teſtamentis ſcribuntur, quædam pro non ſcriptis ſunt, quædam in cauſa caduci, quædam caduca. Pro non ſcriptis hæc ſunt, quæ incapacibus relinquun-

quuntur: quæ non intelliguntur : quæ sibi testamentarius adscribit: quæ sunt captatoria : quæ ei, qui in rebus humanis non est, adscribuntur. Pro non scriptis igitur sunt, quæ in ipso initio deficiunt. In causa caduci sunt, quæ paulò post testamentum viue testatore deficiunt: vt putà, si legatarius viuo testatore decedat, aut condicione excludatur. Caduca sunt, quæ mortuo testatore deficiunt: vt puta, si hæres vel legatarius ante apertas tabulas decesserit, vel aliàs incapax factus fuerit. Caduca, & in causa caducorum legibus Iuliis fisco vindicantur: legibus Iustiniani apud hæredem remanent cum onere. Quæ pro non scriptis habentur, & nouo, & antiquo iure apud hæredem remanent sine onere.

Veluti cecidit. *Malim,* veluti ceciderit. *Constantinus dixit, cadere in casum, l. omnes, C. de delat.*

Si cœlibi, vel Latino Iuniano. *Ergo & cum cœlibe & cum Latino testamenti factio est: & hoc de Latino nominatim proditum est in tit. 11. & 20. Nam neq; cœlibem lex Iulia, neque Latinum lex Iunia hæredem institui, aut ei legari quidpiam vetat: sed ex iisdem legibus caduca fiunt ea, quæ ipsis relinquuntur, nisi intra centum dies hic ciuis Romanus fiat, ille matrimonio iungatur, vt in tit. 22.*

Peræger. *Mallem,* peregrinus.

Hodie ex constitutione Imp. Antonini. *Immò ex lege Papia. Quamobrem videntur mihi hæc esse transposita, atq; restituenda esse in hunc modum,* Omnia caduca fisco vindicantur, sed seruato iure

iure antiquo liberis & parentibus. Hodie ex constitutione Imp. Antonini, caduca cum suo onere fiunt: *& quæ sequuntur: vt intelligatur constitutio ea cuius fit mentio in l.licet, de leg. 1. l. 4. C.ad Trebell. Quæ enim ille de substitutis, ad cohæredes & ad fiscum transferuntur, l.si Titio, §.1.de lega. 2.l.quidam, §.quotiens, de leg. 1.*

XVIII.
Qui habeant ius antiquum in caducis.

Ea quæ mortuo testatore deficiunt ex iure antiquo, apud hæredem remanent, post legem Iuliam & Papiam caduca fiunt: ius tamen ea lege antiquum seruatur liberis & parentibus vsq; ad tertium gradum, §.& cùm lex, C.de caduc.toll. quod & in tit.proximo. & tit.1. & tit. 25. Vlpianus notat. Inde Celsus in l.pater meus, §.vlt.de leg.2. Si filio, inquit, hæredi pars eius, à quo nominatim legatum est, accrescit, non præstabit legatum, quod iure antiquo capit. Id verò immixtum portioni hæreditatis eo iure capit, quòd legem Papiam antecessit, quoniam filius est. Cæterùm vt de Iuliano Vlpianus in l.si Titio, ita nos de Celso dicere possumus. Celsus quidem ait legatum non præstari, sed post constitutionem Seueri & Antonini alio iure vtimur: ac frustra nostri interpretes Celsum, qui Hadriani temporibus floruit vnà cum Iuliano, cum rescripto D.Seueri in concordiam adducere conantur. Sed hæc aliàs subtiliùs.

XIX. De

XIX.
De dominijs & adquisitionibus rerum.

Elephanti & cameli. *Videntur quidem mancipij esse, non sunt tamen: quia feræ bestiæ sunt, l. 2. §. vlt. ad legem Aquil. Isidorus, Mancipium, inquit, est quidquid manu capi subdiq́ potest, vt homo, equus, ouis: hæc enim animalia statim vt nata sunt, mancipiū esse putantur. nam & ea quæ in bestiarum numero sunt, tunc videntur mancipium esse, quando capi siue domari cœperint. Tollitur verò hæc rerum differentia in tit. de vsucap. transf. C.*

Et rerum mancipij. *Superest,* Et

Eaque fit certis verbis. *Exempla sunt in §. præterea, quib. mod. ius potest. sol. & §. 1. de testa. ord. quæ cùm explicata sint à multis, longiora non faciam.*

Latinos Colonarios. *Horum exemplo Iuniani introducti sunt, vt Iustinianus scribit in titul. de lat. lib.*

Commercium. *Cōmmercium est permutatio, l. ex hoc iure, de iust. & iure. Ex permutatione originem cepit emptio & venditio, in qua etsi vtrinque merx non sit, vt in permutatione, sed aliud pretium, aliud merx, de ea tamen commercium dicitur frequentissimè: inde & mercari, & promercium, & promercalis res.*

Traditio. *Legendum,* Traditio propria est alienatio rerum nec mancipi. Nec mancipi rerum, &c.

Vsu-

Vſucapio eſt autem dominij adeptio. *Modeſtinus ait in l. 3. de vſurp. & vſuc.* adiectio dominij. *mallem,* adeptio, *vt in hoc loco: conſueuerunt enim Iuriſconſulti eiſdem rerum definitionibus vti. Equidem quia hæc duo verba tantam inter ſe adfinitatem habent, vt alterum pro altero facilè potuerit obrepere: quod etiam poſſum Vlpiano auctore, non metuo emendare in Modeſtino,* adeptio dominij: *Nam & capionis verbo adeptio ſignificatur, non adiectio.*

Rerum mobilium anni. *In iure ciuili quæri plerumq; ſolet, vtrùm continuus, an vtilis annus ſit. Idem & in hoc loco quæri poteſt. ſed verius eſt continuum annum numerari: & hoc Paulus ſcripſerat in l. numquam, §. 1. de vſurpat. & vſuc. Quia tamen annus in triennium mutatus eſt, Tribonianus ſcripſit* continuum tempus: *ſed debuit & vocem hanc,* mobilium *circumſcribere. Nam idem prorſus eſt in vſucapionibus rerum immobilium. Scitum planè eſt huius erroris cauſam in Triboniani ignorantiam conferre.*

In iure ceſſio. *Tribus verbis omne officium prætoris continetur, Do, dico, addico, Dat iudices, Dicit ius, Addicit, exempli gratia, in ceſsionibus. Addicit bona libertatum conſeruandarum cauſa. Vnde & in antiquis legibus Manilia, Peducea, Alliena, Fabia de finibus agrorum ita legitur, DEQVE EA RE CVRATORIS, QVI HAC LEGE ERIT, IVRISDICTIO, RECIPERATORVMQVE DATIO, ADDICTIO ESTO.*

ESTO. SI CVRATOR HAC LEGE NON ERIT, TVNC QVICVMQVE MAGISTRATVS IN EA COLONIA, MVNICIPIO, PRAEFECTVRA, FORO, CONCILIABVLO IVRIDICVNDO PRAEERIT, MAGISTRATVS DE EA RE IVRISDICTIO, IVDICISQVE DATIO, ADDICTIO ESTO.

Velut vſusfructus. *Vſusfructus ſiue dominio cedatur, ſiue extraneo, ceſsione finitur. Nam & extraneo ceſſus, ad proprietatem recurrit, l. ſi vſusfructus, de iure dot. Nihil verò agitur in perſona extranei.*

Tutela legitima & libertas. *De tutela Ceſsicia. tit. 2. dictum eſt. Libertas ceſsicia ea eſt, quæ vindicta datur: cedit enim libertatem dominus, vindicat ſeruus, addicit prætor: & inde ſcipioni lictoris, quem liberandis ſeruis gerit, vindicta nomen.*

Is cui ceſſa eſt. *Videtur legendum,* Is à quo ceſſa eſt: *quoniam ſubinfert.* Permanet hæres. *Atq; facit quidem ab hac conectura ipſa iuris ratio. Ideò enim tenetur creditoribus, quòd adeundo cum eis contraxiſſe videatur, l. 3. in fin. l. 4. quib. ex cauſ. in poſſ. eat. Ideò ei debitores non tenentur, quòd ſe omni hæredis iure abdicauerit. Sed neq; ceſsicio hæredi tenentur, quia ei non ſunt obligati: attamen emptori hæreditatis vtiles actiones dantur, venditori directæ, l. emptor, C de hæred. vend. Aliud ergo eſt cedere hæreditatem iure, longè aliud vendere hæreditatem. De ceſsicia hæreditate in libris Iuſtiniani mentio, quod ſciam, nulla ſit.*

Res autem corporales. *Dixit de rebus incorporalibus, quæ ceduntur in iure, nunc de rebus corporalibus. Quid est igitur quod ait in extremo huius sententiæ,* Cui cessa est hæreditas? *Malim,* Cui cessæ sunt.

Adiudicatione. *Idem Iustinianus scribit in extremo tit. de offic. iud. neque verò vllus est alius casus, in quo iudice sententia dominium adquiratur.*

Vel erepticium. *Nescio quid sit erepticium: nisi id forsitan sit, quod aliàs in causa caduca esse dicitur. Neq; enim id cadit à nobis (quandoquidem viuo testatore deficit) sed hæredi eripitur: caduca cadunt à nobis.*

Item legatum ex lege XII. Tab. *L. verbis legis, de verb. sig.*

Si seruus alterius in bonis. *Dominus Bonitarius præfertur domino Quiritario.*

Ex operibus suis. *Alij dicunt,* ex operis: *sed hoc quoq; rectum est, vt auctoribus scriptis libris, in §. de his, per quas pers. nob. adq. §. item. per quas pers. obligat. nob. adq. & auctoribus Florentinis, in l. quod seruus, de stip. ser.*

XX.

De Testamentis.

Testamentorum genera fuerunt tria. *Iure ciuili. Fuit & quartum, iure prætorio. Est & quintũ, ciuili, prætorio, & principali iure permixto.*

Ad libri pensa. *Lege,* Aut libripens.

Inter testatorem & familiæ emptorem. *Et ideò*

ideò seorsim in tabulis hæres scriptus (plerumq; enim cui sit mancipatio, non sit nuncupatio) ad testamentum testis adhiberi potest: at sublata mancipatione, sanè creditur hodie, vt rectè Iustinian. ait in §.sed neque, de testam..ord. totum hoc negotium inter testatorem & hæredem agi. Proinde hæres, aut qui per potestatem hæredi coniunctus est, testis adhiberi non potest.

Pariter & qui in potestate. *Lego,* Pater, & qui in potestate eius est constitutus, & duo fratres, &c. *de l.pater, de test.*

Femina. *De femina testimonio rata hæc sunt: Femina,* ἐν ταῖς ἀποδεικτικαῖς *testis loco produci potest, l.ex eo, de test. l.qui testamento, §.mulier, de testam. Femina,* ἐν ταῖς συστατικαῖς *testis adhiberi non potest. & hoc Græcus interpres tradit.*

Latinus Iunianus & familiæ. *Quoniam commercium habet, vt sup. tit. prox.*

Sed diuus Augustus Marcus. *Superest,* Marcus. *§.1.quib. non est per. fac. test.*

Qui de statu. *L.de statu, de testam.*

Mutus, surdus. *Surdus mutus ita natus, testamentum facere non potest. Surdus mutus ita factus, testamentum facere potest, si sciat literas. Aequè surdus ita natus aut factus, testamentum facere potest: itemq; mutus ita natus aut factus, si sciat literas. Caterùm hæc est Iustiniani constitutio, ex qua in l.xutu, de legat. 3. additum est,* Nisi superueniens morbus ei impedimento sit.

Quoniam commercium. *Quamquā hæc ratio*

deficiat hodie, non tamen habet prodigus testamenti factionem: nimirùm quia non tantùm commercio ei, sed etiam bonis suis interdicitur. Ait enim prætor, vt est in formula interdictionis, OB EAM REM TIBI EA RE COMMERCIOQVE INTERDICO. *Ea re, id est, bonis paternis auitisq́;.*

Certæ ciuitatis sciens. *Lego,* Certæ ciuitatis ciuis est. *vel,* certæ ciuitatis sit.

Vt aduersus leges. *Aduersus, pro secundùm, positum est: vt sit. secundùm leges. Sic in tit. 28. Bono. possessio aduersus tabulas, quæ iuxta tabulas in tit. 22. Sic in l. naturaliter, de vsur. & vsuc. Caius ait, Possessionem non tantùm aduersus eum interrumpi qui eripit, sed aduersus omnes: id est, non ei tantùm vtilem esse vsucapionem qui eripit, sed etiam omnibus: id quod intelligi potest ex tit. quemad. seruit. amitt. in quo multis in locis ostenditur, seruitutes vsurpari per socium, & quamcumq; possessorem, per eum etiam qui se suo iure vti non putat.*

Seruus publicus prætorísue. *Legendum,* Seruius publicus P. Romani. *cui non absimilis error est in titul. 24. Plus ergo iuris habent serui publici P. Romani, quàm aut ciuitatum, aut priuatorum serui.*

XXI.

Quemadmodum hæres institui debeat.

Cur hæc institutio plerisq; improbata est, HAEREDEM

REDEM INSTITVO, HAEREDEM FACIO? vtrùm quia sola lex hæredem instituit, hæredem facit? an quia hæc verba plerisq; videntur non esse directa? Sed hæc verborum solemnitas abolita est, l. quoniam, C. de testam.

XXII.

Qui hæredes instituí possunt.

Quia peregrinus est, cum quo testamenti factio non est, siquidem. *Ex his quæ diximus in tit. 17. apparet ita hunc locum emendari oportere,* Quia peregrinus est, cum quo testamento factio non est. Latinus Iunianus, siquidē mortis, &c. *Nam cum Latino proculdubio testamenti factio est: alioquin, nec si intra diem cretionis ciuis Romanus fiat, rectè hæres instituitur, §. in extraneis, de hær. qual. & diff.*

Nec municipia nec municipes. *Plinius lib. 5. Epist. nec hæredem institui, nec præcipere posse Rempub. constat.*

Neque pro libito de hæredo cernere. *Videtur legendum*, neque pro hærede gerere: *nam aut cretione, aut pro hærede geritione hæredes fiunt.*

Senatusconsulto tamen. *L. 1. de libert. vniuers.*

Denique hoc S. C. *Senatusconsulto Aproniano,*

ro, quod factum est temporibus D. Marci, l. omnibus, ad Trebell.

Melienſem. *Aut Melitenſem, aut à Melio vrbe non procul ab Euphrate.*

Cæleſtum Salinenſem. *Tertullian. aduerſus Gentes, Vnicuique etiam prouinciæ & ciuitati ſuus Deus eſt, vt Africæ Cæleſtus. De eo etiam dæmone Saluianus ſcribit lib. 8. de prouid. Dei: & Ambroſius in Epiſt. ad Valent. Imp.*

Cum libertate, vel ſine libertate. *Si cum libertate, ſocio adcreſcit: ſi ſine libertate, ſeruus communis eſt hæredis & ſocij, l. verùm, §. ſi ſeruũ, pro ſoc.*

Quod non proficit ad hæreditatem capiendam. *Niſi intra diem cretionis ciuis Romanus fiat.*

Eos tamen quorum cum dominis. *Si cum domino eſt teſtamenti factio, eſt & cum ſeruo: vice verſa, ſi cum domino non eſt teſtamenti factio, nec item eſt cum ſeruo, l. ſeruus hæreditarius, l. non minimus, de hæred. inſtit. Cæterùm ex perſona ſerui id quod relinquitur valet, id eſt, ſi ei libero relictum valeat. Ex quo efficitur, vt ſeruo legari non poßit ſeruitus ad fundum domini, l. & ſi maximè, de ſeruit. leg. contrà vt poßit legari res domini, quamuis res ſua domino legari non poßit, l. debitor, §. ſeruo, de lega. 2.*

Quod ſi ab ipſo teſtatore. *Alienatione, manumißione libertas reuocatur. non hæreditas: cui rei non obſtat regula, l. ſi ita ſcriptum, de lib. & poſtu. talis namq; eſt, Seruo cum libertate ex aſſe hærede inſtituto, libertatem ſeruo eodẽ teſtamẽto à ſemetipſo adimi non*

non posse, vt in l. sed & si codicioni, in fi. de hæred. inst. Ibidem scriptū est, hæreditatem adimi non posse, quod falsum est. at lego, Qua constitutum est liberta-tem. *In libertatis & hæreditatis nominibus, sæpius Legum auctores errare contingit.*

Omnino non constat. *Hodie constat ex constitutione Iustiniani.*

Tam naturales. *Hi sunt sui naturales, reliqui sui non sunt naturales, vt inf. tit. vlt.*

Scriptis, *Legendum,* sed scriptis. *§. 1. de exhæred. lib.*

Postumi quoque liberi cuiuscumque sexus. *In natis differentia est sexus & personarum, in postumis non item. Denique omnes postumi præteriti si nascantur, rumpunt, filij statim ab initio iniustum faciunt: vtrumque fit iure ciuili: iure prætorio vtrisque datur contra tab.*

Rumpitur. *Legendum,* Rumpunt.

Eos qui in vtero sunt. *Postumi sui sunt, qui post mortem, aut post testamentum sui nascuntur, vel quasi nascuntur: nati post mortem ex iure antiquo instituuntur, nati post testamentum, ex iure nouo, id est, lege Iulia Vellea. De his qui quasi nascuntur, non est quæstio, an institui possint, quia nati sunt tempore testamenti, de quibus lex Iulia tractat in secundo capite: at nati non sui post testamentum, succedentes tamen in locum sui, moribus institui possunt, id est, ex Iuliani sententia, l. Gallus, de lib. & postu. Postumi alieni iure ciuili, id est, xij. Tab. institui non possunt, sed neque eis legari potest: iure prætorio institui possunt: iure*

pratorio legata capere non possunt, quia pratori cura legata non fuere : at fideicommissa capere possunt : ex Iustiniani constitutio cum eis, quasi ex iure ciuili, testamenti factio est. Hac vt breuia ita absoluta sunt.

Ex iure ciuili. *Lege xij.Tab. quod ius antiquum dicitur in l. Gallus. Huic autem iuri & Galli consilium congruit.*

Sed tutius est tamen. *Ergo postuma femina inter cateros cum adiectione legati, ne per obliuionem omissa videantur : postumi mares cuiuscumq; gradus nominatim, §. postumi quoque, de exhared. libe. superstites, prater filium, inter cateros sine adiectione legati, quia superstitum non aquè obliuiscimur. Sed hac Iustinianus emendauit.*

Mancipatos liberos. *Emancipati & mancipati rectè dicuntur : sed mancipati nomen in malam partem accipi potest. Plinius lib. 4. Epistol. Filium regulus emancipauit, vt hares matris existeret. Mancipatum (ita vulgò ex moribus hominis loquebantur) fœda & insolida parentibus indulgentia simulatione captabat.*

Inter necessarios. *Sui beneficium abstentionis habent : necessarij beneficium separationis, abstentionis non aquè. Separatio facit, vt ne vaneant, qua postea sibi hares adquisierit : abstentio, vt ne sit haredis loco.*

Actionem. *Pro*, auctionem, *vt in l. 2. §. tutor, § procuratorem, pro empt. l. si existimans, de vsurp. & vsuc. l. 2. § fin. de col. bon.*

Cretio

Cretio eſt. *Hæreditas adquiritur cretione, aditione, pro hærede geritione, immixtione, agnitione. Cretio, eſt eorum qui ſub cretione hæredes inſtituuntur. Pro hærede geritio, eorum qui ſine cretione, vel etiam cum cretione imperfecta, ex conſtitutione D. Marci. Immixtio, eſt neceſſariorum & ſuorum. Agnitio nuda hodie eſt in vſu tam in ciuili, quàm in prætorio iure, §. vlt. de hæred. qualit. & diff. §. vlt. de bonor. poſſ. Sublata eſt cretio à Conſtantino in maternis ſucceſsionibus, l. 1. C. Th. de mat. bon. & mat. gen. cret. ſub. ab Theodoſio penitus, l. cretionum, C. de iur. delib. l. 1. C. Th. de cret. vel bon. poſſ.*

Cernitoque. *Id eſt, facito vt videant te eſſe hæredem. ſic Varro interpretatur in lib. 5. de ling. Lat. Itaque, inquit. in cretione adhiberi iubent teſtes.*

Quibus ſcieris poteriſque. *Sunt igitur vtiles dies, non continui, l. 2. quis ord. in bonor. poſſeſſ. ſer. Inde M. Tullius lib. 1. de Orat, De his, credo, rebus, inquit Craſſus, vt in cretionibus ſcribi ſolet, quibus ſciam poteroq́; quem feliciter nobis locum Franciſ. Hotomanus emendauit vir ingenij probi & recti. Eſt ſimilis error in lib. Gratiani, cap. ius Quiritium. 1. diſt. vbi loco horum verborum,* Vel curationibus, vel de contractibus, *ſcribendum eſt,* vel cretionibus.

Niſi ita creueris exheres eſto. *In ſuo, aut emancipato hærede non ſcripto exhæredatiò valet, quia hic prætorio, ille ciuili iure hæres eſt: in extraneo hærede non ſcripto exhæredatio inanis eſt, l. quidam, de verb. oblig. l. non putauit, §. ſi quis emancipatum, de*

bon poss. contra tab. in scripto valet, vt in hac formula, & in l. paterfamilias, de hæredib. instit. l. Seius, ad leg. Falc. l. vxorem, §. hæres, de lega. 3.
Vulgaris. *Legitima & vtilis.*

XXIII.
Quêmadmodum testamenta rumpuntur.

Item agnatione. *Agnatione ex iure antiquo, si nascantur post mortem: ex iure nouo, si in vita: successione, ex iure nouo: nam iure antiquo sui nascuntur, non fiunt. Ait verò lex noua,* In locum suorum sui hæredes succedunto. *l. Gallus, §. videndum.*

Aut manumissione. *Filius tribus emancipationibus, & tribus manumissionibus sui iuris fit: cæteri liberi vna emancipatione. Singulæ manumissiones alijs diebus, alijsq; adhibitis testibus fieri possunt, auctore Paulo lib. 2. senten. Igitur post primam & secundã manumissionem filius præteritus rumpit testamentum patris, quia in eius potestatem reuertitur. Cæteri liberi semel emancipati, iàm ampliùs non redeunt in potestatem, & ideò nec patris testamentum rumpunt, l. verum, §. vlt. de iniust. testa.*

Si non ibi decesserit. *Legendum,* Si verò.

Ex lege Corneliana. *Ex lege Cornelia, vtrumque fit fictione quadam: nam re vera captiuitate, irrita testamenta fiunt. Duplex igitur est fictio, Postliminij, & Corneliæ. hæc iuris ciuilis est: illa iurisgentium: hæc retrò fingit tempore captiuitatis eum de-*
cessisse,

testisse, qui non rediit : illa verò in ciuitate fuisse eum qui rediit. Lex xij. Tab. ciuibus Rom. constituit hæredes testamẽtarios & legitimos: lex Cornelia captiuis.

Si nemo alius iure. *Iure legitimo, vel ab intestato. Quòd si alius iure hæres sit, vt si exstat filius præteritus, secund. tab. bon. poss. erit sine re. Verùm enim quia vtcumque secundùm tab. dari potest, quamuis iure ciuili nullum sit testamentum : iure prætorio necessaria est filio contr. tab. bon. possess. Restat autem vt ex iniusto nullo, rupto agnatione, detur bo. pos. item ex irrito, si modò reuersus testator in antiquum statum non mutata voluntate è vita decesserit. Nam tria exigit prætor : vt non minus quàm septem testium signis obsignatum sit testamentum : vt is cuius bonorum possessio datur, mortis & testamenti tempore testamenti factionem habuerit: deniq; vt supremum testamentum sit, §. non tamen, quib. mod. test. infirm. l. 1. de bon. possess. secundùm tab.*

Cum re. *Hoc explicatur in tit. 28. l. filijs, C. de inoffic. test.*

Aut proprio iure. *Hæc est pupillaris substitutio, illa vulgaris : hæc moribus, illa xij. tab. introducta est: hæc pubertate, illa aditione finitur : hæc succeditur pupillo, illa testatori : hæc fit in euentum adquisitæ hæreditatis & mortis, aut in euentum mortis dumtaxat, illa in euentum non adquisitæ hæreditatis. Ex constitutione autem diuorum fratrum omnis substitutio facta pupillo, duplex est.*

Etiam exhæredatis. *Substitutio plerumq; æstimatur ex ratione successionis. hæc ex ratione scripturæ*

ptura æstimatur, non successionis. proinde in ea ordo scripturæ obseruatur: & ita intelligendum est initium §. prius, l. moribus, vtpote cùm pendeat ex §. quisquis. & §. interdum. quos siquidem quis diligenter excutiat, inueniet ad eam dumtaxat substitutionem pertinere, quæ fit exhæredato. Ac inde in fin. §. prius, ait, Quod igitur dictum est, etiam exhæredatis liberis *(sic enim legendum esse scio)* substituere licet, ideò adiectum est, vt declaretur non esse à filij impuberis testamento incipiendum: *quandoquidem si ab eo incipias exhæredato, hoc non est substituere. Denique odiosa hæc substitutio est, l. cùm quidam, l. C. de legat. & ideò rigor iuris, id est, ordo scripturæ, qui in cæteris relaxatur, in ea diligenter custoditur. Sunt & quamplurima alia exempla substitutionum, quæ ex scriptura æstimantur, non successione: vt in formula Galli, in specie l. cùm ex filio, §. vlt. l. sed si plures, §. vlt. 1. de vulgar. substit. vt verè quis ita statuere possit. Substitutus est is, qui secundo loco scriptus est, quamuis ei non succedat, qui primo loco hæres scriptus est. Substitutus est is, qui secundo loco scriptus est, quamuis ei non succedat, qui primo loco hæres scriptus est. Substitutus est is, qui secundo loco scriptus est, etiamsi ei post mortem testatoris primò deferatur hæreditas. Substitutus est is, qui semel atque iterum hæres scriptus est, quamuis ei non nisi semel deferatur hæreditas.*

XXIIII.

De Legatis.

Id est

Id est imperatiuè. *Imperatiua verba, sunt verba directa, l. quoniam, C. de testam.*

Per præceptionem. *Hoc modo hæredibus legatur, vt in iudicio id familiæ erciscundæ, quod legatum est, præcipiant, hoc & prælegatum dicitur & præcipuum. Sid. Apoll. lib. 6. Epistol. Illud autem deberi tibi quodam, vt Iurisconsulti dicunt præcipui, titulo.*

Et hæredis eius. *Non etiam alienæ: quod tamen perperàm additum est apud Caium lib. 11. Instit. tit. de leg.*

Quæ etiam per vindicationem. *Hæc ita distinguenda sunt, Quę etiam per vindicationem. Si ea res, &c.*

Vt quod minus pactis. *Id est, conceptis & legitimis verbis. Cicer. pro Rosc. Comœ. Non enim ex pactione verborum, quibus iusiurandum comprehenditur. Arnobius lib. 7. contra gentes, Quam cum pactionibus adorat & formulis.*

Optimum autem ius. *Nempe quia laxius & expeditius est. Sic optimum ius vsurarum in l. ·. C. de vsur. optimum ius possessionis, l. fideiussor, §. pater, de vsur.*

Si duobus eadem res. *Hæc quoque diuelli debent à superiore sententia.*

Si quidem disiunctim. *Disiunctim legatur, si re tantùm legatarij iungantur: coniunctim, si re & verbis, §. si eadem, de leg. tit. de cad. toll. tit. de vsufr. adcresc. verborum coniunctio aut pro nihilo, aut pro duplici coniunctione accipitur.*

Singulis in solidum debentur. *Legendum,* Singu-

Singulis partes debentur. *& hoc Iustinianus indicat in §. sin autem disiunctim, Cod. de cad. toll. Paulus in sententijs, Caius in Instit.*

Non currente. *Legendum,* Non concurrēte.

Si per damnationem. *Re coniuncti sunt, quibus eadem res disiunctim per vindicationem legatur, quoniam à principio solidum, concursu partes habent. proinde re coniunctis adcrescit deficientium portio, idq; sine onere. Re coniuncti non sunt, quibus eadem res disiunctim per damnàtionem legatur, quoniam solidum singulis debetur, vni res, alteri pretium: ideoq; nec ius adcrescendi inter se habent; Sed de constitutione Iustiniani eodem iure est damnationis, quo & vindicationis legatum. Re & verbis coniuncti sunt, quibus eadem res coniunctim per damnationem legatur. nam & concursu partes habent, & ius inter eos adcrescendi est, cum onere tamen. Re & verbis coniuncti non sunt, quibus eadem res coniunctim per damnationem legatur: quoniam singulis ab initio partes debentur. proinde siue disiunctim, siue coniunctim per damnationem legatum sit, numquam inter eos versatur ius adcrescendi. Ius adcrescendi cùm dicimus, ius antiquum dicimus. Ius caduci, ius nouum est. & hæc est sententia huius loci. Hinc verò apparet l. coniunctim, de legat. .de legato vindicationis, l. planè, §. si coniunctim, de legat. . de legato damnationis accipiendam esse. Sed hoc ideò in eis locis suppressum est, quòd iam sublatæ essent ab Iustiniano legatorum differentiæ: non tamen ita ab eis locis sublatæ sunt, vt hæc manifestò supersint huius differentiæ vesti-*

vestigia, quæ prima specie, quasi contra se stare videantur, vt planè iam ex eo appareat, quàm hebetes aut indulgentes fuerint hi, quibus studium fuit Pandectarum capita ex veterum Iurisconsultorum libris decerpere. Cæterùm & id quod diximus de legato damnationis, nominatim traditur in l. 7. de legat. 2. vnde & in l. huiusmodi, §. si Titio, l. si duobus, de legat. 1. optimo iure legatum fuisse necesse est vt statuamus: alioquin pars vacans adcrescit coniuncto, cum quo partes per concursum fiunt. Quod deinde sequitur in §. si coniunctim Sed si in pupillari, *ad re coniunctos pertinet, qui concursu partes habent. vnde in extremo ita scriptum oportuit,* Interim igitur totum, *quod & Azo & Hugolinus intellexere.*

Optione autem legati. *Hic locus mirum in modum deformatus est. Ipse ratione iuris ductus, sic emendaui,* Optione autem legati per vindicationem data legatarij electio est: veluti, Hominem optato, eligito. Idemque est si tacitè legauerim Titio hominem. At si ita, Hæres meus damnas esto hominem dare, hæredis electio est. *Si tacitè, id est, non data optione. Homine igitur per vindicationem generaliter legato, legatarij electio est, l. legato, de lega. 1. per damnationem, hæredis, l. si à substituto, §. 1. eod. Similiter in disiunctiuis legatis electio est legatarij, si per vindicationem, l. planè, §. pen. de lega. 1. l. Lucio, de legat. 2. hæredis, si per damnationem, l. si is cui, l. si ita relictum, §. vlt. de legat. 2 Et hæ quidem duæ differentiæ non sunt sublatæ, quia inducuntur ex voluntate testatoris.*

Pœnæ causa. *Quemadmodum superiores duæ sententiæ, ita & hæc à Iustiniano sublata est. Hodie igitur valet legatum tale,* Hæres meus si Stichum alienauerit, Caio centum dato. *Non idem est, si impoßibile, probrosum, illicitum sit legatum: veluti* Si mare non ebibêris, Titio centum dato. Si sororem vxorem non duxeris, aut si pupillam filio nuptum nõ collocaueris, Titio centum dato. *§. fin. de legat. in l. 1. de his quæ pœn. caus. relin. Hæc verba,* Illicitè vel probrosè, *sunt Triboniani.*

Vt faciat quidem. *Puto legi debere,* Quid, *non* quidem.

Vt negotia. *Lego,* Cùm negotia.

Legatum ei tantum dari potest. *Hic quoque locus valdè corruptus est. Lego,* Cùm ab eo tantùm dari potest, quia ex sua persona hæres est. Ideoque, *& quæ sequuntur.*

In potestate manu mancipióue. *In potestate est filius familias, in manu vxor mater familias, in mancipio seruus.*

Partitò diuidito. *Malim,* Partito, diuidito.

Quo casu dimidia pars bonorum. *L. nomen, §. partitionis, de verbor. signific. Partiarius legatarius partis suæ commoda, & pro parte sua onera sustinere debet, l. cùm filius, §. 1. l. si quis seruum, §. fin. de legat. 3. & in eam rem partis & pro parte stipulationes interponuntur, §. sed quia, de fideicom. hæred. & in tit. prox. Quòd si ita legatum sit,* Bonorum meorum

meorum partem tertiam, *non est partitio. Non affero capita legum, quæ sunt notißima.*

Id est partis. *L. etiam partis, de vsufr.*

Senatusconsulto. *Huius S. C. fit mentio in tit. de vsufruct. earum rer. l. 1. l. vxorem, de vsufr. legat. l. vltim. vsufruct. quemadmod. caueat. l. vsufructu, ad legem* Falcid. *l. 1. C. de vsufruct. §. constituitur, Insti. eod. S. C. opus fuit, quia neque naturali, neque ciuili iure earum rerum est vsusfr. quæ sunt in abusu. Senatus autem id satisdationibus explicat: quæ in rebus difficilimis certißima sunt iuris subsidia, l. vsufructu, solut. matrimon.*

Prætoriani. *Legendum,* P. Romani. *l. omnibus, ad Trebell.*

Auctore Adriano. *Immò fortaßè Marco, l. cùm Senatus, de reb. dub. Est in proprÿs nominibus facillimus auctorum lapsus.*

Dum tamen eodem modo. *Sic de libertate in tit. 2. exempla hac sunto,* Do, lego. non do, non lego. hæres dato, hæres ne dato *l. nisi, de accept.*

Ex apertis tabulis. *Sunt huius iuris vestigia quædam in l. eum qui post, l. in testamento, de condic. & demonstrat. l. fin de donat. caus. mort. l. 2. §. fin. l. qui soluendo, de hæred. institut. Hodie verò ius antiquum sequimur, cuius iuris regula quædam est Catonis regula: ad ea namque pertinet, quæ à morte testatoris cedunt: ad nouas leges, id est, ad leges Papias non pertinet, ex quibus ex apertura tabularum legata cedūt, l. vlt. de regul. Caton. nam neq; ad ea pertinet, quæ ab aditione, vel ab euentu conditionis cedunt.*

O Repe-

Repetitio non est. *Immò repetitio est, l. 2. & 3. de cond. indeb. l. fideicommissum, C. eod. l. error. C. ad legem. Falcid. & in Pauli sententijs, libro tertio, tit. nono. Aut igitur hac sententia accipienda est de legatis damnationis: quibus adijci possunt legata incertis personis soluta, §. final. de oblig. quæ ex contract. §. incertis, de legat. aut, quod magis est, negatione abundat.*

X X V.

De Fideicommissis.

Non ciuilibus verbis. *Directis verbis, vt in l. verbis, de vulg. substitut.*

Etiam nutu. *L. nutu, de legat. 3. secùs tamen est in legato. Secùs, inquam, est in legato iure antiquo.*

Fideicommissum relinquere. *Idem Vlpia. in l. 2. de legat. 2. de legat. 1. quæ. Si quærantur exempla, coniungenda est cum l. 1. de lega. 3. nam ex eodem libro sunt ambæ.*

Post mortem hæredis. *L. si fuerit, de legat. 3. hoc autem tacitè fieri potest, non nominatim, vtputà, à Titio substituto exhæredati legatarij, l. cùm quidam Cod. de legat.*

Item Græcè. *L. fideicommissa, in princip. de legat. 2.*

Licet legatum Græcè. *Quæ sunt iuris ciuilis Latinæ, quæ iurisgentium qualibet lingua, l. an inutilis, in*

lis, in fin. de accept. Testamenta igitur Latinè fiunt, vndè meritò dubitatur in l. qui testamento, §. veteres, de testamen. an testes ad testamentum adhibiti, Latinè scire debeant: sed hoc Impp. emendarunt, l. hac consultissima, §. fin. C. de testamen. l. vlt. C. de testam. tut. l. directas, C. de testam. manu. Si quandoq; stipulationem contendas esse iurisgentium, hæc verè mascula erit ratio. nam stipulatio qualibet lingua semper fieri potuit.

Quamuis directò hæres. *In confirmatis omnia directò relinqui possunt excepta hæreditate.*

Per formulam. *Per actionem, vt formula hypothecaria, & in tit. 19. formula communi diuidundo, familiæ erciscundæ, finium regundorum. Actio porrò nihil aliud est, quàm formula.*

Qui fideicommissarius. *§. 1. de fidei. hæred. l. is cui legatum, de condit. & demonstrat. l. Licinius, quib. ad. libert. procl. non lic. l. quæsitum, §. penult. de legat. 3. l. 2. Cod. qui potio. in pignor. l. 2. de orig. iur.*

In Prouincijs verò. *L. cùm etiam, Cod. de reb. cred. Hodie fideicommissa per actionem petuntur, & omninò sublatæ sunt à Iustiniano legatorum & fideicommissorum differentiæ. Quod est in l. 1. de legat. 1. Per omnia, Triboniani est: cætera Vlpiani.*

Vel deducta parte. *Lego, vt: Hæc verò de Pegasiano & Trebelliano fusius explicantur in Institutionibus Iustiniani, neque desiderant interpretationem meam.*

Tacitam fidem. *Tacita fides est, si quis non palàm*

lùm rogatus, in fraudem legis tacitè promittat, se id quod accepit, cœlibi aut orbo redditurum, l. in fraudem, de his quibus vt indign. l. in tacita, de legat. 1. Extat præclarum exemplum taciti fideicommißi apud M. Fabium Quintilianum Auum in Declamat. CCCXV.

Senatus censuit. *Placiano S. C. l. beneficio, ad legem Falcid. Igitur si de hæreditate incapaci restituenda promiserit, primùm omnium hæreditas fisco vindicatur: nec si exhausta sit hæreditas, Falcidia retinetur, verùm Falcidia fisco applicatur ex rescripto Diui Pij l. 3. Cod. ad legem Falcid. l. hæres, D. de his, quib. vt indig.*

Si liberos habeat. *Scriptum oportuit,* Si ex liberis existat. *idq́ liquidò constat ex hu, quæ dicta sunt titul. 18.*

XXVI.

De legitimis hæredibus.

Cui suus extabit hæres nec. *Hæc sunt perturbata. Legendum est,* Ac si intestatus moritur, cui suus hæres nec extabit. *& hæc prima legis verba Paulus interpretatur in l. si quis posthumos, §. penult. de libe. & posthum. reliqua in l. pronunciatio, de verbor. signific. Apparet autem ex hac xij. Tabul. lege suorum nomen esse ex xij. Tab. quod & Callistratus tradit in l. liberorum, de verbor. signific. Hos enim omnes, inquit, suorum appellatione lex xij. Tab. comprehen-*

prehendit. Igitur in l. vlt. de bon. damn. In iure ciuili, id est, in xij. Tabul. Poßim similia exempla proferre quamplurima, in quibus ius ciuile pro xij. Tab. accipitur.

Si defunctus sit filius. *Legendum,* Si defuncti sit filius, & ex altero filio iam mortuo nepos. *§. cùm filius, de hæred. quæ ab intest. defer. Sensus hic est, Nepotes ex filio iam mortuo, auo in stirpes cum patruo succedere. Planè sunt hæ perpetuò liberorum linea obseruandæ regulæ, Proximior vlteriorem non excludit, Hæreditates pro stirpibus diuiduntur, non pro virilibus portionibus.*

Quamdiu suus hæres. *Hæc antiquorum definitio est, l. 3. si pars hæred. petat. l. pen. vnde legit. l. cùm quidam, §. 1. de adquir. hæred.*

Agnatorum hæreditates. *Ergo superiores duæ regulæ in agnatorum serie non obseruantur, nam & si sit frater, & filius fratris iam mortui, frater solus succedit, §. hoc etiam, §. si plures, de legit. agnat. success. Ex Nouella Iustiniani frater non præfertur, atq; vnà fratrum filij in stirpem succedunt. Vltra fratrum filios in capita fit diuisio, quod & inter ipsos fratrum filios nullis concurrentibus fratribus obseruari Constantinus probat lib. 5. epitom. & verum est.*

Si plures. *L. si ex pluribus, de suis & legiti. hæredi.*

Quod si nemo. *In suis, in legitimis non est succeßio. quia, vt Paulus ait lib. 4. sentent. omnis legitima succeßio proximiori defertur. In honorarijs est succeßio, vt ecce, non petente auunculo magno, succedit*

propior sobrinus, l. 2. C. de success. edict. At filio non adeunte, nepos non admittitur, nisi ex iure pratorio ex parte, Vnde liberi. Ex constitut. Iustiniani in suis & in legitimis est successio, §. placebat, de lega. agna. suc. nam & in legitimis tutoribus est successio, l. 3. §. penult. de leg. tut.

Impp. Antonini. *L. sacratissimi, ad S. C. Tertyll. quam & S. C. secutum est quod dicitur Orfitianum.*

Vt sine in manum conuentione. *Etiam si vulgò quæsiti sunt liberi.*

Ex S. C. Tertulliano. *Quod factum est D. Pij temporibus.*

Quíve inter suos. *Vtputà emancipatus.*

Neque pater, ad quem lege hæreditas. *Hæreditas, aut bonorum poss. Vnde legitimi, si in emancipatione manumissor extiterit.*

Bonorúmve possessio. *Vnde decem personæ, si in emancipatione manumissor non extiterit, l. si ad patrem, de suis & legit. hæredib. §. sunt autem, de bonor. possess. Sic ex testamento si præteritus sit, non manumissori datur querela, l. 1. §. fin. si à paren. quis fue. manum. manumissori bonorum possessio cont. tab. vt manumissori, querela vt patri, l. si à milite, §. final. de mil. ita. testamen. l. pater filium, l. filio, §. 1. de inoffi. testam. ex Iustiniani constitutione pater pro manumissore semper habetur, id est, contraxisse fiduciam semper videtur.*

Ad vtrasque. *Ad matrem pro dimidia si filia decesserit, pro virili, si filius, l. 2. Cod. Theo. de secund. nupt.*

nupt. Sed hæc vt ſint à Iuſtiniano mutata, vide in Inſtitutionibus. Nobis id potiſſimùm in animo fuit, vt ius antiquum explicaremus, cuius cognitio ſtudioſo iuris noui non vtilis tantùm, ſed etiam neceſſaria eſt. De iure nouo eadem via faciente Deo quandoque diſſeremus, qua & ius antiquum aggreſſi ſumus.

XXVII.

De libertorum ſucceſſionibus vel bonis.

Ad liberos patronorum. *L. ſi libertus prætérito, §. vlt. de bon. libert.*

Legitimæ hæreditatis. *Hæc ſententia de ingenuorum hæreditate accipienda eſt, l. capitis, de ſuis & legitimis hæredib. non libertorum, l. ſi libertus præterito, in princip. eademque de tutela legitima diximus titul. ſecundo. Nec verò quiſpiam ex inſcriptione huius tituli argumentetur: nam eæ ſectiones non ſunt Vlpiani, quinimmò ſunt omnia, meo iudicio, legenda vno contextu. eis quidem certè nihil eſt inconcinnius.*

XXVIII.

De poſſeſſionibus dandis.

Inteſtati. *Legendum*, aut inteſtati.

Emancipatis. *Immò & ſuis. Sed non eſt neceſſaria iure ciuili.*

Non tamen ex illis. *Eos qui in adoptiua familia ſunt, Prætor non nouit, non vocat inter ſuos. Vnde conſequens eſt inter legitimos quoque eos non vocari. nam qui non ſunt, proculdubiò nec legitimi ſunt, l. ſcripto, vnd. lib. l. de bonis, §. primo, de Carbon. edict.*

Patribus. *Manifeſtum eſt, legi debere,* fratribus. *Cauere autem debent vel re ipſa conferre.*

Scilicet ſi eorum quibus contra tabulas. *Nam prior eſt contra tabulas, quàm ſecundùm tabulas. inde ex prima parte, vel ex primo edicto bonorum poſſeſsionem dari, id eſt, contra tabulas, l. ideoq́, l. ſcriptus, de Carbon. edicto. l. 2. de bonis libert.*

Etiam ſi iūre ciuili. *Inde edictum translaticium Verris, Si de hæreditate ambigitur, & tabulæ teſtamenti obſignatæ non minus multis ſignis, quàm è lege oporteat, ad me proferentur: ſecundùm tabulas teſtamenti potiſsimùm hæreditatem dabo. qua de re & in tit. 23. diximus.*

Septem gradus. *Omiſſa eſt bonor. poſſ. vnde decem perſonæ: ſed ſi pater manumiſſor ſit, ſanè verum eſt, ſeptem dumtaxat gradus eſſe.*

Secundo legitimis. *Inter quos, & patroni ſunt, patronorumq́ liberi.*

Quarto familiæ. *Id est, agnatis patroni, hac dicitur,* tum quem ex familia: *sic enim lego in Institutionibus Iustiniani.*

Si nemo sit. *Hoc est initium alterius sententia.*

Ex lege Iulia Caducaria. *De hac in l. quidam, §. quotiens, de legat. 1. item in l. ergo, §. eadem constitutio, de fideicommiss. libert. in illo loco,* quare & si caducis legionis, *vel, vt alij Codices habent,* caducis legionibus, bona delata sint, idem erit probandum: *nam* caducarijs legibus, *legendum esse omni asseueratione confirmamus, id est, legibus Iulijs: qua enim delata dicuntur, legibus delata vt sint necesse est. denique hoc significat vacantibus bonis fisco vindicatis constitutionem cessare, vt in l. quod Diuo, de manum. testamen. ha verò nota Cad. leg. errori causam dedêre.*

Ex successorio edicto. *Successorium edictum eo dicitur, quòd det successionom inter bonorum possessores: quamquam & eam quoque clausulam contineat, qua definit tempora petenda bonorum possessionis. Caterùm ex illa potißimùm parte appellationem sumit, qua in locum eorum, qui intra tempora petitionis bonorum possess. non admiserunt. sequentes vocantur, qui & ob eam causam ex successorio edicto, ex successoria parte, ex beneficio successorij edicti, ex successorio capite venire dicuntur, l. vlt. l. 1. §. sed videndum, de success. edict. l. vlti. C. eod. l. 1. §. pen. de iur. & fact. ignor.*

L. suus hæres intestato. *Hæc ab interpunctionibus mendosa sunt: nam sic distingui ea oportet*, Si suus hæres intestato sit, bonor.poss. sine re est, cum &c.

XXIX.

De bonis libertorum.

Ciuis Romani. *In Latino secus est, §. vltim. de success. libert.*

Aut vt nihil. *Legendum*, & aut nihil. *§. 1. de success. libert.*

Aeque partis dimidiæ. *Hæc est quinti gradus bonorum possessio: quæ & nullis extantibus suis hæredibus patrono dabitur, si bonorum possess. Vnde legitimi non admiserit: nam sibi ipsi succedi posse iampridem receptum est, l. prima, §. sed an, de success. edict.*

Ex edicto datur. *Nam de liberto prætor edixit non liberta, & de suis hæredibus, quales fœmina non habet.*

Hæreditas pertinet. *Ergo lege xij. Tabul. non prætoris edicto. quæ sequuntur, ita restituenda sunt, erat omni ex parte hic libellus miserè deprauatus. at hæc ita restituenda sunt*, nam licèt liberi sint libertæ, quoniam non sunt sui hæredes matri, non obstant patrono. Lex Papia Popæa libertas: *Ait*, non obstant patrono. *hoc vtique verum est antiquo iure. nam post S.C. Orsitianum libe-*

ri in-

ri intestata liberta patronos excludunt, l. 1. in princ. & §. si nemo, ad Tertyll.

Virilis pars. *Eadem lex cauet, vt liberto testato vel intestato defuncto relicto vno vel duobus libertis patronus virilem, relictis tribus vt nihil auferat, & vt ita demùm, quando pauciores sunt, quàm tres viriles auferat si libertus centenarius sit, §. postea, de success. lib. ex quibus apparet, quantum inter libertum & libertam intersit. quod & Valent. in Nouell. de libertis, probat.*

Fœminæ verò. *Iure antiquo, quo & hodie vtimur, inter libertos patroni nulla est differentia sexus. Pretorio iure plus tribuitur masculis, quàm fœminis.*

Non naturalis. *Pro,* non naturales.

Patronæ. *Est differentia inter patronum & patronam, non quidem ex xij. Tabul. sed ex lege Papia. num licèt nullis extantibus suis hæredibus, quo casu locus est legi xij. Tabul. idem patronæ ius, quod patrono sit, iure tamen Prætorio non aliter patronæ datur bonorum possessio contra tabulas, vel ab intestato contra suos hæredes non naturales, quàm si ingenua duobus, libertina tribus liberis honorata sit.*

Liberis honoratæ. *In §. præferuntur de S. C. Tertyl, vulgò legitur,* mater liberis onerata, *sed vt in hoc loco, ita in eo auctoribus etiam scriptis libris legendum est,* honorata. *Theoph. in §. sed cùm antea eod. tit. dixit,* κεκοσμημένη.

Quod

Quod ipsi patrono. *Legendum*, patronæ.

Iacobvs Cviacivs *has ad Vlpianum Notas scripsi, tibiq́; I. Amariton, dicaui, quo neque gratiorem mihi, neque, meo iudicio, qui ea quæ recta sunt, acutius prospiciat, vehementius amplectatur, religiosius colat, nostra quemquam schola fert. Non erit ea res mihi damno, si tu pro eo ac ipse cupio eis vtare pro tuis. nam etsi perexiguum sit ingenium mihi, diligentia tamen mea breui, vt spero, tibi & iuris studiosis & Reipub. nostræ ampliora beneficia præstabuntur.*

FINIS.

PARTITIO

TITVLORVM V. I. DE REGVLIS IVRIS, ET DE VERBORVM SIGNIFICATIONE, AD TITVLOS INSTItutionum D. Iustiniani relata,

OPERA

D. PETRI PECKII I. C. ORDINARII IVRIS PROFESSORIS.

Accesserunt IACOBI CVIACII *Iurisconsf. Clariss.* NOTAE *ad Institut. Dn. Iustiniani Libros* IIII. *Item eiusdem* NOTAE *ad Titulos* XXIX. *Vlpiani.*

COLONIAE AGRIPPINAE,
Apud Ioannem Gymnicum, sub Monocerote. M. D. LXXXIII.
Cum Priuileg. Cæs. Maiest. ad sexennium.

PETRVS PECKIVS I. C. LECTORI.

Ognitionem Titulorum vtriusque Iuris, de verbor. signif. & de regulis iuris, quum destinatæ Legibus iuuentuti non modò fructuosam, sed & necessariam esse non ignoretur, sæpè mirari soleo, ecquid esset, quamobrem tyrones pleriq; omnes, iisdem titulis neglectis, ac prætermissis Iuris fundamentis, ad intelligēdos Pandect. & Cod. Libros cruda adhuc sua studia temerè impellerent. Neque verò aliud esse in causa sum opinatus, quàm quòd eorundem titulorum prolixitate, confusioneque adolescentum animi deterreantur. Quos vt tanta incommoditate subleuarem, operæpretiū duxi fore, si iidem Tituli ad Titulos Institutionum Imperialium quàm appositissimè subiungerentur, eademque opera cum iis legi possent, ac argumentandi cupidis locos fertilissimos, quacunq; oblata materia, exhiberent, atque suggererent.

TITT. DE REG. IVR. ET DE VERB. SIGN. TAM IVRIS CIVILIS, QVAM CANONICI,

Omnibus Legum studiosis necessarij ad Libros & Titt. Institutionum Imperialium, veluti ad certas quasdam classes, certaque quædã capita redacti, ijsdemq; subiecti: Opera D. PETRI PECKII I. C. & ordinarij Iur. Professoris.

AD TITT. LIB. PRIMI INSTITVT.

AD TIT. DE IVSTITIA ET IVRE.

Ex Regul. Iur. Ciuil.

Lex 187. Paulus.

NON omne quod licet, honestum est.

Lex 158. Modestinus.

Semper in conuentionibus non solùm quod licet, considerandum est, sed & quod honestum est.

Lex 117. Paulus.

Non capitur, qui Ius publicum sequitur.

Lex 46. Vlpianus.

Priuatorum conuentio iuri publico non derogat.

Lex

Lex 28. Paulus.

Nec ex prætorio, nec ex solenni Iure priuatorum conuentione quicquam immutandum est, quamuis obligationum causæ possint immutari & ipso Iure, & per pacti conuenti exceptionem, quia actionum modus vel lege, vel per prætorem introductus priuatorum pactionibus non infirmatur, nisi tunc cùm inchoatur, pacto inter eos conuenit.

Ex Tit. Decretal. de verbor. signif. Cap. 12.

Ius dictum est à iure possidendo, hoc enim iure possidetur quod iustè, hoc iustè quod benè: quod autem malè possidetur, alienum est: malè autem possidet, qui vel suis malè vtitur, vel aliena præsumit.

Cap. Quia quorundam, in Extrauag.

Impossibile est actum humanum extrinsecum esse iustum, si exercens actum ipsum nullum Ius habeat illud exercendi, imò non iustus seu iniustus necessariò conuincitur talis vsus est. Item absurdum & erroneũ, quod actus alicuius nõ habens Ius actũ huiusmodi faciendi, sit iustior & Deo acceptior quàm habentis, cùm concludat actum iniustum iustiorem & Deo acceptiorem existere, quàm sit iustus.

AD TIT. DE IVRE NATVRALI, GENTIVM ET CIVILI.

Ex reg. Iur. Ciuil.

Lex 207. Vlpianus.

Iure naturæ æquum est, neminem cum alterius detrimento & iniuria fieri locupletiorem.

Lex 10. Paulus.

Secundùm naturam est commoda cuiusque rei eum sequi, quem sequuntur incommoda.

Lex 149. Celsus.

Quæ rerum natura prohibentur, nulla lege confirmata sunt.

Lex 8. Pomponius.

Iura sanguinis nullo iure ciuili dirimi possunt.

Lex 86. Paulus.

Quoties æquitatem desiderij naturalis ratio aut dubitatio iuris moratur iustis decretis res temperanda est.

Lex 144. Marcellus.

Etsi nihil facilè mutandum est, ex solemnibus tamen vbi æquitas euidens poscit, subueniendum est.

Ex Regul. Iur. Canonici,

Cap. 64.

Quæ contra Ius fiunt, debent pro infectis haberi.

Cap. 5. in antiquis.

Quod latenter aut per vim vel aliàs illicitè introductum est, nulla debet stabilitate subsistere.

Cap. 39.

Cùm quid prohibetur, prohibentur omnia quæ sequuntur ex illo.

Cap. 84.

Cùm quid vna via prohibetur alicui, ad id alia via admitti non debet.

Cap. 8. in antiquis.

Qui ex timore facit præceptum aliter quàm debeat facit, & ideo iam non facit.

Cap. 13. in 6.

Ignorantia facti non Iuris excusat.

Ex Lib. V I. Decretal. de verbor. signific.

Cap. 1.

Statutum quoque ipsum, quod capitulo prælibato & singulis eius personis libertatem, obediētiam eidem Ecclesiæ Romanæ debitam exhibendi saltem vsque ad sententiam, & Pontificum Romanorum iudicium seu speciale mandatum liquidò interdicit, promptum futurorum grauaminum & expensarum discrimen ingerens contra legitimas sanctiones laudabile votum execrantium lites vetat, iniustam litem mouere compellit, iniquæ controuersiæ seu liti cedendi bonam fidem seu conscientiam agnoscere prohibet & adigit ad peccandum, conspirationem & coniurationem continere contra libertatem & auctoritatem sedis Apostolicæ

licæ manifestè, ac aliàs detestabile prorsusq; illicitum reputamus.

Ex Ti. Pandect. de verbor. signif. tam de Legislatoribus, quàm de legis latione & derogatione.

Lex 239. Pomponius.

Decuriones quidam dictos aiunt ex eo quod initiò cùm coloniæ deduceretur, decima pars eorum qui deducerentur, consilij publici gratia conscribi solita sit.

Lex 215. Paulus.

Potestatis verbo plura significantur in persona magistratuum Imperium, in persona liberorum patria potestas, in persona serui dominium.

Lex 57. Idem.

Quibus præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm cæteri diligentiam & solicitudinem rebus, quibus præsunt, debent, hi magistri appellantur, quin etiam ipsi magistratus per deriuationem à magistris cognominantur.

Lex 73. Vlpianus.

Collegarum appellatione ij continentur, qui eiusdem sunt potestatis.

Lex 237. Caius.

Plebs est cæteri ciues sine senatoribus.

Lex 111. Iabolenus.

Censere est constituere & præcipere, vnde etiam dicere solemus, Censeo vt hoc facias: & Senatum aliquid

quid censuisse. Inde Censoris nomen videtur esse tractum.

Lex 102. Modestinus.

Derogatur legi aut abrogatur: derogatur legi, cùm pars detrahitur: abrogatur legi, cum prorsus tollitur.

Ex Tit. Decretal. de verbor. significat.

Cap. 15.

In his quæ ambiguitatem continent, &c. Innotuit Apostolatui nostro, quòd cùm inter magistrum M. & conuersos hospitalis sancti Simpliciani super eodem hospitali in præsentia Mediolan. Archiepiscopi quæstio verteretur, ipse Archiepiscopus post cognitionem causæ, in prolatione sententiæ his verbis non fuit vsus, Talem partem condemno, vel talem absoluo: sed pronunciant, ita statuo & præcipio. Attendentes igitur, quòd hoc verbum statuo rem perfectam significat, & cum effectu, non verbotenus, accipitur. Item secundùm Gregorium: Quod præcipitur, imperatur: & quod imperatur, necesse est fieri: & aliquando si non fiat, pœnam habet. Considerantes nihilominus, quòd non debet aliquis considerare verba, sed voluntatem, cùm non intentio verbis, sed verba intentioni debeant deseruire, interpretamur procuratoribus vtriusq; partis præsentibus & diffinimus, quod præfati Archiepiscopi verba tali forma prolata perpetuò valituræ sententiæ obtineant firmitatem.

Cap. 9.

Quamuis omnes qui præsunt, præpositi ritè vocentur, vsus tamē obtinuit eos vocari præpositos, qui quandam prioratus curam super alios gerunt.

Ex Tit. de Regul. Iur. Ciuilis, §. de interpretatione Iuris.

Lex 91. Paulus.

In omnibus quidem, maximè tamen in Iure æquitas spectanda est.

Lex 201. Vlpianus.

Quoties nihil sine captione inuestigari potest, eligendum est quod minimum habet iniquitatis.

Lex 153. Marcellus.

In re dubia benigniorem interpretationem sequi non minùs iustius est quàm tutius.

Lex 129. Vlpianus.

Capienda occasio est, quæ præbet benignius responsum.

Lex 57. Caius.

Semper in dubijs benigniora præferenda sunt.

Lex 68. Iulianus.

Quoties idem sermo duas sententias exprimit, ea potissimùm accipiatur, quæ rei gerendæ aptior est.

Lex 9. Vlpianus.

Semper in obscuris quod minimum est, sequimur.

Lex 97. Metianus.

In ambiguis orationibus maximè sentētia spectanda eius est, qui eas protulisset.

Lex 203. Vlpianus.

Omnis

Omnis definitio in Iure ciuili periculosa est, rarum est enim vt non subuerti posit.

Lex 65. Iulianus.

Ea quæ rarò accidunt, non temerè in agendis negotijs computantur.

Lex 184. Paulus.

Quod contra rationem Iuris receptum est, non est producendum ad consequentiam.

Lex 102. Idem.

Vbi lex duorum mensium fecit mentionem, & qui sexagesimo & primo die venerit, audiendus est: ita enim Imp. noster Antoninus, cum diuo patre suo rescripsit.

Lex 103. Vlpianus.

Qui vetante prætore fecit, hic aduersus edictum fecisse propriè dicitur.

Ex Reg. Iur. Canon.

Cap.

Certum est quod is committit in legem, qui legis verba complectens contra legis nititur voluntatem.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 238. Caius.

Duobus negatiuis verbis quasi permittit lex magis quàm prohibeat, id quod etiam Seruius animaduertit.

Lex 6.

Lex 6. Vlpianus.

Verbum ex legibus, sic accipiendum est tam ex legum sententia, quàm ex verbis.

Lex 152. Caius.

Hominis appellatione tam fœminam, quàm masculum contineri non dubitatur.

Lex 1. Vlpianus.

Verbum hoc si quis tam masculos, quàm fœminas complectitur.

Lex 13. Caius.

Mulieris appellationem & virgo viripotens continetur.

Lex 242. Iabolenus.

Viduam non solùm eam, quæ aliquando nupta fuisset, sed eam quoque mulierem, quæ virum non habuisset, appellari, ait Labeo, quia vidua sic dicta est, quasi vecors Vesanus, qui sine corde aut sanitate esset, similiter viduam esse dictam, quasi sine duitate.

Lex 28. & 29. Paulus.

Oratio quæ neque coniunctionem, neque disiunctionem habet, ex mente pronunciantis vel disiuncta, vel coniuncta accipitur. Coniunctionem enim nonnunquam pro disiunctionem accipi Labeo ait, vt in illa stipulatione, Mihi, hærediq; meo: Te, hæredemq; tuum.

Lex 53. Paulus.

Sæpè ita comparatum est, vt & coniuncta pro disiunctis accipiantur: & disiuncta pro coniunctis, interdum & soluta pro separatis. Nam cùm dicitur, apud veteres agnatorum gentiliumq;, quæ pro separatione accipitur. At cùm dicitur, Super pecunia tutelave sua, tutor

ictor separatim sine pecunia dari non potest. Et cùm dicimus, quòd dedi aut donaui, vtraque continemus: cum verò dicimus, quod eum dare, facere oportet, quòd ius eorum sufficit probare: Cùm verò dicit Prætor, Si donum munus operas redemerit. Si omnia imposita sunt, certum est, omnia imposita redimenda esse. Ex re ergo pro coniunctis habetur. Si quædam imposita sunt, cætera non desiderabuntur.

Lex 195. Paulus.

Pronūciatio sermonis in sexu masculino ad vtrumque sexum plerumque porrigitur.

Lex 37. Idem.

Verbum oportere, non ad facultatem Iudicis pertinet, qui potest vel pluris vel minoris condemnare, sed ad veritatem refertur.

Lex 8. idem.

Verbum oportebit, tam præsens, quàm futurum tempus significat.

Ex Iure Canon. Tit. de verbor. significat.

Cap. 4. Hieronymus.

Quod dicitur antequàm conuenirent, non sequitur vt postea conuenirent, sed scriptura, quod factum non sit, ostendit.

Cap. 6. Hilarius.

Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi

cendi, quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus.

Cap. 7. Augustinus.

Nihil obstat narrandi diuersitas, vbi eadem dicuntur, maximè cùm quisq; euangelistarum eo ordine credatur, se dicere quo Deus voluit.

Cap. 8. Gregorius.

Propterea si prolixam epistolam meam ad interpretandum accipere te fortasse contigerit, rogo non verbum ex verbo, sed sensum ex sensu transferre, quia plerumq; dum proprietas verborum attenditur sensus veritatis amittitur.

Clement. Exiui, eod. tit.

Natura termini restrictim hoc habet, quod sic excludit ab ipso extranea, quod cuncta ad ipsum pertinentia concludit.

Cap. Quia quorundam, in Extrauag. Io. 22.

Non est mirum, si quod declarat circa regulas Ordinum solus summus Pontifex vel ordinat, liceat eius successoribus declarare seu alias imputare.

§. DE PRIVILEGIIS ET BENEFICIIS.

Ex Tit. de Reg. Iur. Ciuil.

Lex 157. Modestinus.

Priuilegia

Priuilegia quædam causæ sunt, quædam personæ, & ideo quidem ad hæredes transmittuntur, quæ causæ sunt: quæ personæ sunt, ad hæredes non transeunt.

Lex 157. Celsus.

Neratius consultus, An quod beneficium dare se quasi viuenti Cæsar rescripserat, iam defuncto dedisse existimaretur. Respondit, non videri sibi principem, quod ei quem viuere existimabat concessisset, defuncto concessisse, quem tamen modum esse beneficij sui vellet ipsius æstimationem esse.

Lex 69. Paulus.

In omnibus causis id obseruatur, vt vbi personæ conditio locum facit beneficio, ibi deficiente ea, beneficiumquoque deficiat, vbi verò genus actionis id desiderat, ibi ad quemuis persecutio eius deuenerit, non deficiat ratio auxilij.

Lex 183. Vlpianus.

Absentia eius qui Reipublicæ causa abest, neque ei, neque alij damnosa esse debet.

Lex 70. Paulus.

Inuito beneficium non datur.

Lex 199. Vlpianus.

Quod cuique præstatur, inuito non tribuitur.

Ex Reg. Iur. Canon.

Cap. 1.

Benefi-

Beneficium ecclesiasticum non potest licitè sine institutione canonica obtineri.

Cap. 7.

Priuilegium personale personam sequitur, & extinguitur cum persona.

Cap. 16

Debet concessum à Principe beneficium esse mansurum.

Cap. 17.

Indultum à Iure beneficium, non est alicui auferendum.

Cap. 54.

Qui prior est tempore, potior est in Iure.

Cap. 61.

Quod ob gratiam alicui conceditur, non est in eius dispendium retorquendum.

Cap. 74.

Quod alicui gratiosè conceditur, trahi non debet ab alijs in exemplum.

Cap. 78.

In argumentum trahi nequeunt, quæ propter necessitatem aliquam sunt concessa.

Cap. 28.

Quæ à Iure non exorbitant, nequaquam ad consequentiam sunt trahenda.

Ex Tit. Iur. Canon. de verbor. significat.

Cap. 16.

Cap.16. Innocentius tertius.

Olim tibi scripsisse recolimus, vt si Canonici Paduani Magistro G. Canonico Paduano prabendam, qua tantùm residentibus de communi confertur, sicut vni ex aliis de communibus prouentibus & manualia beneficia non conferrent, tu eos ad id appellatione cessante compellere procurares. Quia verò quidam mandatum nostrum interpretari aliter quàm deceat moliuntur (cùm beneficia principum sint interpretanda largißimè) nostrum apperiendum duximus intellectũ, videlicet quòd prabendam, qua tantùm residentibus in victu & vestitu de communi confertur, ipsi magistro G. plenè sicut vni ex aliis residentibus iniunximus conferendam.

Cap. 18. Idem.

Cùm tibi de benignitate Sedis Apostolica sit indultum, quod ordinario rerum clericorum ab intestato decedentium in tua dispositione permaneat nos consulere voluisti, an appellatio vocabuli clericorũ tam ad canonicos, quàm non ad canonicos extendatur, & inf. Consultationi tua taliter respondemus, quod appellatio clericorum non solùm alios, sed etiam canonicos comprehendit.

Cap. 21. Idem.

Quid per Nouale vocabulum intelligi debeat, tua fraternitas requisiuit. Licèt autem quidam dixerint, quòd Nouale sit terra precisa, qua amne cessat aliis asserentibus, quod ex silua qua arboribus extirpatis, ad cultum redigitur, fieri nouale dicatur, quarum vtraq; interpretatio ex ciuilibus legibus colligitur. Nosigitur

tur inquisitioni tuæ respondemus, quòd eam credimus prædecessorum nostrorum intentionem fuisse, cum pijs locis indulgentiam de noualibus concesserunt, vt nouale intellexerint agrum de nouo ad cultum redactum, de quo non extat memoria, quòd aliquando cultus fuisset. Sed nec de quolibet tali nouali credimus eis indulgentiam fore concessam, nisi de illo duntaxat, cuius decimam religiosus potest conuentus absque graui detrimento parochialis ecclesiæ detinere, cùm talis sit sæpè locus incultus, de quo parochialis ecclesia magnos percipit decimarum ratione prouentus.

Cap.1.7.6. Innocentius quartus.

Per illa verba priuilegij in speciales & proprios ecclesiæ Romanæ filios vos recepimus dictos fratres exemptos non intelligi: & ipsos ex illo in proprios eiusdem ecclesiæ filios fuisse receptos, quod ab alio quàm à Romano Pontifice vel Legato ab eius latere destinato interdici vel excommunicari à quoquam non valeant, declaramus. Illum locum desertū in præmissis intelligimus, qui nō habitatus penitus neq; cultus fuerit, vel vltra memoriam hominum (secundùm indulgentiam Lucij) est sub Sarracenorum potestate detentus.

Cap.4. idem Bonifacius octauus.

Priuilegium monasterio tuo concessum, vt monachi siue fratres in cellis ad monasterium ipsum spectantibus habitantes, ab alio quàm à Papa vel eius Legato excommunicari aut suspendi, vel ipsæ cellæ interdicto supponi non possint: non fratres in prioratibus ecclesijs seu capellis eiusdem monasterij commorantes, aut ipsos prioratus ecclesias vel capellas ab ordinariorum iuris-

iurisdictione in aliquo, sed residentes tantùm in cellis, & cellas ipsas, hoc est, loca secreta & solitaria, quæ ab hominum separata conuictu sunt ad contemplandum, & Deo vacandum specialiter deputata defendat.

Cap. 5. ibidem. Idem.

Sicut nobis significare curasti tibi gratiosè concessimus, vt beneficia clericorum tuorum cedentium vel decedentium poßis conferre, quodq́; ijdem clerici præbendarum suarum fructus percipiant, ac si in suis ecclesijs personaliter residerent. Verùm quia dubitas, qui clericorum tuorum appellatione debeant contineri. Breui respondemus oraculo, quòd illos in his & similibus casibus tuos volumus intelligi clericos, qui per te non quæsiti propterea vel recepti, sine fraude & fictione qualibet verè tui clerici familiares existunt, & in tuis expensis continuè domestici commensales: Etiam si quos ex illis aliquando pro tuis gerendis negocijs abesse contingat.

AD TIT. DE IVRE PERSONARVM.

Ex Tit. de reg. iur. Ciuil.

Lex 107. Paulus.

Libertas inæstimabilis res est.

Lex 165. Caius.

Libertas omnibus rebus fauorabilior est.

Lex 137. Vlpianus.

Infinita aestimatio est libertatis & necessitudinis.

Lex. 210. Idem.

Seruitutem mortalitati ferè comparamus.

Lex 33. Idem.

Quod attinet ad Ius ciuile, serui pro nullis habentur, non tamen & iure naturali: quia quod ad Ius naturale attinet, omnes homines aequales sunt.

Lex 136. Idem.

In ijs officijs, quae fieri per liberas personas leges desiderant, seruus interuenire non potest.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 239. Pomponius.

Seruorum appellatio ex eo fluxit, quod Impp. nostri vendere captiuos, ac per hoc seruare nec occidere solent.

Lex 40. Vlpianus.

Serui appellatio etiam ad ancillam refertur.

Lex 225. Triphonius.

Fugitiuus est non is solùm, qui fugiendi à domino consilium cœperit, licèt id se facturum iactauerit: sed qui in ipsum factum fugae vitium mentis deduxerit, & ideò fugitiuum & erronem non secundùm propositionem solam, sed cum aliquo actu intelligi constat.

AD TIT. DE LIBERTINIS.

Ex Tit.de verbor.significat.

Lex 243. Scæuola.

Scæuola respondi: Semper acceptum est, vt libertorum appellatione etiam ij contineri intelligãtur, qui eodem testamento vel posteriore loco manumitterentur, nisi is à quo peteretur, contra defuncti voluntatem doceret peti.

Lex 105. Modestinus.

Modestinus respondi: His verbis libertis libertabusq; meis libertum liberta testatoris non contineri.

Lex 107. Idem.

Assignare libertum, hoc est, testificari cuius ex liberis libertum eum esse velit.

Lex 52. Vlpianus.

Patroni appellatione & patrona continetur.

Lex 80. Paulus.

In generali repetitione legatorum etiam datæ libertates continentur, ex mente legis xij. Tabul.

Lex 58. Caius.

Paternos libertos rectè videmur dicere nostros libertos: liberorum nostrorum libertos non rectè nostros libertos dicimus.

AD TIT. DE HIS QVI SVI VEL ALIENI IVRIS SVNT.

Ex Tit. de Reg. Iur. Ciuil.

Lex 108. Caius.

Cum seruis nulla actio est.

Lex 189. Paulus.

Quod quis cùm seruus esset egerit, proficere libero facto non potest.

Lex 176. Caius.

Melior conditio nostra per seruos fieri potest, deterior non potest.

Lex 212. Paulus.

Seruus Reipublicæ causa abesse non potest.

Lex 3. Vlpianus.

Eius est nolle, qui potest & velle.

Lex 4. Idem.

Velle non creditur, qui obsequitur imperio patris vel domini.

Ex Tit. de verb. signif.

Lex 182. Vlpianus.

Paterfamilias peculium habere non potest, quemadmodum nec seruus bona.

Lex 68. Idem.

Illa verba arbitratu Lucij Titij fieri Ius significant, & in seruo non cadunt.

Lex 40. Idem.

Vnicus seruus familiæ appellatione non continetur.

Ad Tit. de patria potestate.

Ex Reg.

Ex Reg.Iur.Ciuil.

Lex 215. Paulus.

Potestatis verbo plura significantur, in persona magistratuum imperium: in persona liberorum patria potestas: in persona serui dominium.

Lex 56. Vlpianus.

Liberorum appellatione continentur non tantùm qui sunt in potestate, sed omnes qui sui Iuris sunt, siue virilis, siue fœminini sexus sunt, ex ve fœmineo sexu descendentes.

Lex 84. Paulus.

Filij appellatione omnes liberos intelligimus.

Lex 195. Idem.

Paterfamilias appellatur, qui in domo dominium habet, rectéq; hoc nomine appellatur, quamuis filium non habeat: non enim solam personam eius, sed & Ius demonstramus. Denique & pupillum patremfamilias appellamus: & cùm paterfamil. moritur, quotquot capita ei subiecta fuerunt, singula familias incipiunt habere: singuli enim patrumfamilias nomen subeunt. Idemq; euenit in eo, qui emancipatus est: nam & hic sui iuris effectus propriam familiam habet.

Lex 196. Caius.

Familiæ appellatione & ipse princeps familiæ continetur, fœminarum liberos in familia earum non esse palàm est: quia qui nascuntur, patris non matris familiam sequuntur.

Lex 46. Vlpianus.

Matremfamilias accipere debemus eam, quæ non inhone-

inhoneste viuit, matrem enim familias à cæteris fœminis mores discernunt atque separant, proinde nihil intererit, nupta sit an vidua, ingenua sit an libertina, nam neq; nuptiæ, neq; natales matremfamilias faciunt, sed boni mores.

Lex 201. Iulianus.

Iusta interpretatione recipiendum est, vt appellatione filij sicut filiamfamilias contineri sæpè respondimus. Ita & nepos videatur comprehendi, & patris nomine auus quoq; demonstrari intelligatur.

AD TIT. DE NVPTIIS.

Ex Tit. de Reg. Iur. Ciuil.

Lex 31. Vlpianus.

Nuptias non concubitus, sed consensus facit.

Ex Iure Canon. de verbor. significat.

Cap. 5. Hieronymus.

Ioseph non cognouit Mariam, donec peperit filium suum primogenitum. Ex hoc loco quidam peruersissimè suspicantur, & alios filios Mariam habuisse: cùm mos diuinarum scripturarum sit, vt primogenitum nō vocent, quem fratres sequuntur, sed eum qui primo natus fuit.

Ex Tit.

Ex Tit. de verb. signif.

Lex 146. Herennius.

Soceri & Socrus appellatione Auium quoque & Auiam vxoris vel mariti contineri respondetur.

Lex 50. Caius.

Nurus appellatio etiam ad pronurum & vltra porrigenda est.

Lex 89. Pomponius.

Hoc sermone dum nupta erit, primæ nuptiæ significantur.

Lex 101. Modestinus.

Diuortium inter virum & vxorem fieri dicitur, repudium viro sponsæ remitti videtur, quod & in vxoris personam non absurdè cadit.

Lex 191. Paulus.

Inter diuortium & repudium hoc interest, quòd repudiari etiam futurum matrimonium potest: non rectè autem sponsa diuertisse dicitur, quod diuortium in eo dictum est, quòd in diuersas partes eunt, qui discedunt.

Lex 136. Vlpianus,

Generi appellatione & neptis & proneptis tam ex filio, quàm ex filia editarum, cæterarumq; maritos contineri manifestum est.

AD TIT. DE ADOPTIONIBVS.

Ex Tit.de verbor.signific.

Lex 128. Vlpianus.

Spadonum generalis appellatio est, quo nomine tam ij qui natura spadones sunt, quàm thlibia & thlasiæ, sed & si quod aliud genus spadonum est, continetur.

AD TIT. QVIBVS MODIS IVS PATRIAE POTESTATIS SOLVITVR.

Ex Tit.de Regul.Iur.

Lex 19. Pomponius.

Si filiusfamilias sub conditione stipulatus emancipatus fuerit, deinde extiterit conditio, patri actio competit, quia in stipulationibus id tempus spectatur, quo contrahimus.

Ex Tit.de verbor.signific.

Lex 195. Paulus.

Qui emancipatus est, hic sui iuris effectus propriam familiam habet.

Lex 118. Pomponius.

Hostes ij sunt, qui nobis aut quibus nos publicè bellum decreuimus, cæteri latrones aut prædones sunt.

Lex

Lex 234. Caius.

Quos nos hostes appellamus, eos veteres perduelles appellabant, per eam adiectionem iudicantes, cum quibus bellum esset.

AD TIT. DE TV-TELIS.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 74. Vlpianus.

Nemo potest cuiquam tutorem dare, nisi ei, quem in suis hæredibus cùm moritur, habuit, habiturusve esset si vixisset.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 239. Pomponius.

Pupillus est, qui cùm impubes est, desinit in patris potestate esse, aut morte, aut emancipatione.

Lex 162. Paulus.

Non est pupillus, qui in vtero est.

Lex 221. Idem.

Paulus respondi, Falsum tutorem eum verè dici, qui tutor non est, siue habenti tutorem datus est, siue non: sicut falsum est testamentum, quod testamentum non est, & modius iniquus, qui modius non est.

Lex

Lex 121. Pomponius.

Herennius ait, Si ita scriptum sit, filio filijsq; meis hosce tutores do, masculis duntaxat tutores datos, quoniam à singulari casu, hoc est, filio ad pluralem videtur transisse, continentem eundem sexum, quem singularis casus prior positus habuisset. Sed hoc facti, non iuris habet quaestionem: potest enim fieri, vt in singulari casu de filio senserit, deinde plenius omnibus liberis prospexisse in tutore dando voluerit, quod magis rationabile esse videtur.

Ad §. Cùm autem.

Vide infrà tit. proximo.

AD TIT. QVI TESTAMENTO TVTORES DARI POSSVNT.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 2. Vlpianus.

Foeminae ab omnibus officijs ciuilibus vel publicis remotae sunt, & ideò nec iudices esse possunt, nec magistratus gerere nec postulare, nec pro alio interuenire, nec curatores existere. Item impubes ab omnibus officijs ciuilibus debet abstinere.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex

Lex 53. Paulus.

Super pecunia tutelave sua tutor separatim sine pecunia dari non potest.

Ad §. final.

Lex 104. Modestinus.

Natorum appellatio & ad nepotes extenditur.

Lex 129. Paulus.

Qui mortui nascuntur, neque nati neq; procreati videntur, quia nunquam liberi appellari potuerunt.

Lex 153. Herennius.

Intelligendus est mortis tempore fuisse, qui in vtero relictus est.

Lex 231. Paulus.

Quod dicimus, eum qui nasci speretur, pro superstite esse, tunc verum est, cum de ipsius iure quaeritur: alijs autem non prodest, nisi natus sit.

Lex 164. Vlpianus.

Nomen filiarum & in posthumum cadere quaestionis non est: quamuis postumus non cadere in eam, quae iam in rebus humanis sit, certum sit.

Lex 132. Paulus.

Anniculus amittitur, qui extremo die anni moritur, & *consuetudo loquendi id ita esse declarat. Falsum est eam peperisse, cui mortuus filius extractus est.*

Lex 134. Idem.

Anniculus non statim vt natus est, sed trecentesimo sexagesimo quinto die dicitur, incipiente planè, non exacto die, quia annum ciuiliter, non ad momentũ temporum, sed ad dies numeramus.

AD

AD TIT. DE LEGITIMA AGNATORVM TV-TELA.

Ex Tit.de Regul.Iur.

Lex 74. Vlpianus.

Quò tutela redit, eò & hæreditas peruenit, nisi cùm fœminæ hæredes intercedunt.

Ex Tit.de verbor.signific.

Lex 40. Vlpianus.

Familiæ appellatione liberi quoque continentur.

Lex 195.Paulus.

Familiæ appellatio refertur & ad corporis cuiusdam significationem, quod aut iure proprio ipsorum aut communi vniuersæ cognationis continetur. Iure enim proprio familiam dicimus plures personas, quæ sunt sub vnius potestate, aut natura, aut iure subiectæ, vtputà patremfamilias, matremfamilias, gliumfam. filiamfamil. quoq; deinceps vicem eorum sequuntur, vtputà, nepotes & neptes, & deinceps.

AD TIT. DE CAPITIS DI-MINVTIONE.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 103. Modestinus.

Licèt capitalis latinè loquentibus omnis causa existimationis videatur, tamen appellatio capitalis, mortis vel amißionis ciuitatis intelligenda est.

Ex Tit. de verbor. signific. in Decretal.

Cap. 17. Innocentius tertius.

Cùm in partibus vestris sæpè contingat, diuersa loca interdicto supponi, quando generale vel particulare dici debeat interdictum, apud vos accepimus in dubium reuocari, cùm illi, qui ab Ecclesia Romana decorari priuilegio meruerunt, videlicet, vt cùm generale interdictum terræ fuerit, liceat eis ianuis clausis, non pulsatis campanis, exclusis, excommunicatis & interdictis, suppressa voce diuina officia celebrare, interdicto particulari se asserant, non artari, dicentes interdictum generale duntaxat, cùm Regnum vel saltem Prouincia tota subijcitur interdicto. & inf. Cùm autem in priuilegijs de Regno vel Prouincia nil expresse dicatur, nomine terræ non solùm Regnum vel Prouinciam intelligi volumus, verùm etiam Villam & Castrum, vt & in his locum habeat, quod de generali dicitur interdicto.

Cap. 20. Idem,

Quærenti quid per censuram ecclesiasticam debeat intelligi, cùm huiúsmodi clausulam in nostris literis apponimus? Respondemus, quòd per eam non solùm interdicti, sed suspensionis & excommunicationis sententia valet, intelligi, nisi Iudex discretus (rerum & personarum circumstantijs indagatis) ferat, quam magis viderit expedire.

Cap. Quia quorundam, in Extrauag. Io. 22.

Clauis & specialis potestas ligandi atque soluendi, quia Iudex ecclesiasticus dignos recipere, & indignos excludere debet à regno.

AD TIT. DE AVTHORITATE TVTORVM.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 150. Celsus.

Pupillus nec velle nec nolle in ea ætate (nisi apposita tutoris authoritate) creditur. Nam quod animi iudicio fit, in eo tutoris authoritas necessaria est.

Lex 111. Paulus.

Pupillus pati posse non intelligitur.

Lex 112. Caius.

Pupillum qui proximus pubertati sit, capacem esse, & furandi & iniuriæ faciendæ constat.

Lex 159. Iabolenus.

Neq;

Neque in interdicto, neque in cæteris causis pupillo nocere oportet dolum tutoris siue soluendo est, siue non est.

Lex 5. Paulus.

Pupillus omnia tutore authore agere potest.

Lex 200. Vlpianus.

Ad ea quæ non habent atrocitatem facinoris vel sceleris in ijs ignoscitur seruis, siue dominis, siue ijs qui vice dominorum sunt, veluti tutoribus vel curatoribus obtemperauerint.

AD TIT. QVIBVS MODIS TVTELA FINITVR.

Ex Tit. de verb. signif.

Lex 204. Paulus.

AD TIT. DE CVRATORIBVS.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 41. Pomponius.

Furiosi vel eius cui bonis interdicitur, nulla voluntas est.

Lex 167. Vlpianus.

Furiosus absentis loco est, & ita Pomponius lib. 1. epist. scripsit.

Lex 5. Paulus.

In negocijs contrahendis alia causa habita est furiosorum, alia uorum qui fari possunt, quamuis actum rei non intelligerent: nam furiosus nullum negocium contrahere potest, pupillus omnia tutore authore agere potest.

AD TIT. DE SATISDATIONE TVTORVM.

Ex Tit. de verb. signif.

Lex 61. Paulus.

Satisdationis appellatione interdum etiam repromißio continebitur, qua contentus fuit is, cui satisdatio debebatur,

Lex 188. Vlpianus.

Cautio intelligitur siue personis, siue rebus cautum sit.

Lex 58. Paulus.

Persequi videtur, qui & satis accepit.

Lex 234. Caius.

Locuples est, qui satis & idoneè habet pro magnitudine rei, quam actor restituendam esse petit.

AD TIT.

AD TIT. DE EXCVSATIONE TVTORVM.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 137. Paulus.

Ter enixa videtur etiam quæ tergeminos peperit.

Lex 18. idem.

Munus tribus modis dicitur, vno donum, & inde munera dici, dari, mittive: altero onus quod cum re mittitur, vacationem militiæ munerisq́; præstat, inde immunitatem appellari: tertiò officium, vnde munera militaria, & quosdam milites munifices vocari. Igitur municipes dici, quòd munera ciuilia capiant.

Lex 214. Martianus.

Munus propriè est, quòd necessariò obimus lege, more, imperiove eius, qui iubendi habet potestatem.

Lex 239. Pomponius.

Munus publicum est officium priuati hominis, ex quo commodum ad singulos vniuersosq́; ciues, remq́; eorum imperio magistratus extraordinario peruenit.

Lex 101. Modestinus.

Verum est, morbum esse temporalem corporis imbecillitatem, vitium verò perpetuum corporis impedimentum, veluti si luscus sit: nam & luscus vtique vitiosus est.

Lex 113. Iabolenus.

Morbus sonticus est, qui cuique rei nocet.

Lex 3. Paulus.

Lex 106. Modestinus.

AD TITT. LIBRI SECVNDI INSTITVT.

AD TIT. DE RERVM DIVISIONE.

Ex Tit. de Reg. Iur. Ciuil.

§. *De acquisitione rerum.*

Lex 120. Paulus.

Non ex pluribus causis deberi nobis idem potest, ita ex pluribus causis idem potest & nostrum esse.

Lex 143. Vlpianus.

Quod nullius esse potest, id vt alicuius fieret, nulla obligatio valet efficere.

§. De succedente in dominio.

Lex 138. Vlpianus.

Qui in ius dominiumve alterius succedit, iure eius vti debet.

Lex 136. Idem.

Non debeo melioris conditionis esse, quàm author meus, à quo Ius in me transijt.

§. De amittendo rerum dominio.

Lex

Lex 84. Pomponius.

Non videtur rem amittere, cuius propria non fuit.

Lex 11. Idem.

Id quod nostrum est, sine facto nostro ad aliũ transire non potest.

Lex 150. Celsus.

Quod euincitur in bonis nostris non est.

Ex Tit. de Reg. Iur. Canon.

De rebus sacris & ad animam pertinentibus.

Cap. 51.

Semel Deo dicatum, non est ad vsus humanos vlterius transferendum.

Cap. 7. in antiquis.

Quicquid in sacratis Deo rebus & Episcopis iniustè agitur, pro sacrilegio reputatur, quia sacra sunt, & à quoquam violari non debent.

Cap. 3. Ibidem.

Vtilius scandalum nasci permittitur, quàm veritas relinquatur.

Cap. 9. Ibidem.

Defleat peccator, quia offendens in vno, factus est omnium Reus.

Cap. 4. in 6.

Peccatum non dimittitur, nisi restituatur ablatũ.

Cap. 5. Ibidem.

Peccati venia non datur nisi correcto.

Cap. 12. in antiquis.

Non potest esse pastoris excusatio, si lupus oues comedit, & pastor nescit.

Ex Tit. de verbor. signific.

De Rebus in genere.

Lex 23. Vlpianus.

Rei appellatione & causa & Iura continentur.

Lex 5. Paulus.

Rei appellatio latior est quàm pecuniæ, quia ea etiam quæ extra computationem patrimonij nostri sunt continet, cùm pecuniæ significatio ad ea referatur, quæ in patrimonio nostro sunt.

Lex 6. Vlpianus.

Nominis & rei appellatio ad omnem contractum & obligationem pertinet.

Lex 72. Paulus.

Appellatione rei etiam pars continetur.

Lex 73. Idem.

Hæc verba in stipulatione posita, eam rem rectè restitui fructus continent, rectè enim verbum pro viri boni arbitrio est.

Lex 97. Celsus.

Cùm stipulamur, quanta pecunia ex hæreditate

Lucij Titij ad te peruenerit, res ipsas quæ peruenerint, non pretia earum spectare videmur.

Lex 70. Paulus.

Verba hæc, Is ad quem ea res pertinet, sic intelliguntur, vt qui in vniuersum dominium vel iure ciuili, vel iure prætorio succedit, contineatur.

De Bonis in genere.

Lex 49. Vlpianus.

Bonorum appellatio aut ciuilis est, aut naturalis: naturaliter bona ex eo dicuntur, quòd beant, hoc est, beatos faciunt, beare est prodesse. In bonis autem nostris computari sciendum est, non solùm quæ dominij nostri sunt, sed etsi bona fide à nobis possideantur, vel superficiaria sint, æquè bonis annumerabitur, etiamsi quid est in actionibus, petitionibus, persecutionibus, nam hæc omnia in bonis esse videntur.

Lex 83. Iabolenus.

Propriè bona dici non possunt, quæ plus incommodi, quàm commodi habent.

Lex 208. Africanus.

Bonorum appellatio sicut hæreditatis vniuersitatem quandam ac Ius successionis, & non singulas res demonstrat.

Lex 88. Celsus.

Propemodum tantùm quisque pecuniæ relinquit, quantum ex bonis eius refici potest. Sic dicimus cen-

tum aureos habere, qui tantùm in prædijs cæterisq́ similibus rebus habeat, non idem est in fundo alieno legato, quamquam is fundus hæreditaria pecunia comparari potest, neque quisquam eum qui pecuniam numeratam habet, habere dicet, quicquid ex ea parari potest.

In specie de rebus sacris & publicis.

Lex 17. Vlpianus.

Inter publica habemus non sacra, nec religiosa, neque quæ publicis vsibus sunt destinata, sed si qua sint ciuitatum velut bona seu peculia seruorum ciuitatum proculdubiò publica habentur. Publica vectigalia intelligere debemus, ex quibus vectigal fiscus capit, quale est vectigal portus, vel venalium rerum: item salinarum & metallorum, & piscariarum.

Lex 233. Caius.

Post Calendas Ianuarias die tertio pro salute principis vota suscipiuntur.

Lex 15. Vlpianus.

Bona ciuitatis abusiuè publica dicta sunt, sola enim ea propriè publica dicenda sunt, quæ populi Romani sunt.

Lex 16. Caius.

Eum qui vectigal populi Romani conductum habet, publicanum appellamus: nam publici appellatio in com-

in compluribus causis ad populum Romanum respicit, ciuitates enim loco priuatorum habentur.

Lex 27. Vlpianus.

Stipendium à stipe appellatum est, quòd per stipes, id est, modica æra colligantur. Idem hoc etiam tributum appellari Pomponius ait, & sanè appellatur à contributione tributum, vel ex eo quod militibus tribuatur.

Lex 239. Pomponius.

Vrbs ab vruo appellata est, vruare est aratro definire, & Varus ait, vruum appellari curuaturam aratori, quod in vrbe condenda adhiberi solet. Oppidum ab ope dicitur, quòd eius rei causa mœnia sint constituta.

Lex 2. Paulus.

Vrbis appellatio muris, Romæ autem continentibus ædificijs finitur, quod latius patet.

Lex 147. Herennius.

Qui in continentibus vrbis nati sunt, Romæ nati intelliguntur.

Lex 139. Vlpianus.

Aedificia Romæ fieri etiam ea videntur, quæ in continentibus Romæ ædificijs fiunt.

Lex 154. Martianus.

Mille passus non à muro vrbis, sed à continentibus ædificijs numerandi sunt.

Lex 210. Martianus.

Is qui natus est ex mancipijs vrbanis, & missus est in villam nutriendus in vrbanis, seruus constituetur.

Lex 239. Pomponius.

Territorium est vniuersitas agrorum intra fines cu-

iusq; ciuitatis, quod ab eo dictum quidam aiunt, quod magistratus eius loci intra eos fines terrendi, id est, submouendi ius habent. Incola est, qui in aliquam regionem domicilium suum contulit. Aduena est, quem Græci (epicon) appellant.

Lex 99. Vlpianus.

Continentes prouincias accipere debemus eos, quæ Italiæ coiunctæ sunt, vtputà Galliam & Prouinciam. Siciliam magis inter continentes accipere nos oportet, quæ modico freto ab Italia diuiditur.

Lex 190. Vlpianus.

Prouinciales eos accipere debemus, qui in Prouincia domicilium habent, non eos qui ex Prouincia oriundi sunt.

Lex 228. Paulus.

Municipes intelligendi sunt & qui in eodem municipio nati sunt.

Lex 96. Celsus.

Littus est quousq; maximus fluctus hybernus à mari prouenit. Idq; Marcum Tullium aiunt, cùm arbiter esset, primùm constituisse.

Lex 112. Modestinus.

Littus publicum est eatenus quatenus maximè fluctus exæstuat & effluit: idem Iuris est in lacu, nisi is totus priuatus est.

Lex 59. Vlpianus.

Portus appellatus est conclusus locus, quo importantur merces, & inde exportantur, eaq; nihilominus statio est conclusa atq; munita. Inde angiportum dictum est.

De re-

De rebus Priuatorum in specie.

Lex 239. Pomponius.

Verbum, Suum, ambiguum est, vtrùm de toto, an de parte significet, & ideò qui iurat suum non esse, adijcere debet, neq; sibi commune esse.

Lex 25. Paulus.

Rectè dicimus, eum fundum totum nostrum esse, etiam cuius vsusfructus alienus est, quia vsusfructus nō dominij pars, sed seruitutis sit, vt via & iter: non falsò dicitur, meum esse, cuius non potest vlla pars dici alterius esse, & hoc Iulianus ait, & est verius.

Quintus Mutius ait, partis appellatione rem pro indiuiso significari: nam quod pro indiuiso nostrum sit, id non partem, sed totum esse. Seruius non ineleganter partis appellatione vtrumq; significari.

Lex 91. Idem.

Meorum & tuorum appellatione actiones quoque contineri dicendum est.

Lex 96. Celsus.

Prædia dicimus aliquorum esse, non vtiq; communiter habentium ea, sed alio aliud habente.

Lex 181. Pomponius.

Verbum illud, Pertinere, latißimè patet, nam & ijs rebus petendis aptum est, quæ dominij nostri sunt, & ijs, quas iure aliquo poßidemus, quamuis nostri dominij non sint. Pertinere ad nos etiam ea dicimus, quæ in nulla eorum causa sunt, sed esse possunt.

Lex

Lex 78. Paulus.

Interdum proprietatem quoq; verbum possessionis significat, sicut in eo qui possessiones suas legasset, responsum est.

Lex 188. Vlpianus.

Habere, duobus modis dicitur, altero iure dominij, altero obtinere sine interpellatione id quod quis emerit.

Lex 164. Vlpianus.

Habere, sicut peruenire cum effectu accipiendum est.

Lex 71. Idem.

Aliud est capere, aliud accipere: capere cum effectu accipitur, accipere etiam, si quis non sic accipit vt habeat, ideoq; non videtur quis capere id quod est restiturus: sic & peruenisse propriè dicitur illud, quod est remansurum.

Lex 211. Florentinus.

Fundi appellatione omne ædificium & omnis ager continetur, sed in vsu vrbana ædificia ædes, rustica villæ dicuntur: locus verò sine ædificio in vrbe area, rure autem ager appellatur. Idemq; ager cum ædificio fundus dicitur.

Lex 60. Vlpianus.

Locus est non fundus, sed portio aliqua fundi, fundus autem integrum aliquid est, & plerumque fundum sine villa accipimus. Cæterùm adeò opinio nostra & constitutio locum à fundo separat, vt & modicus locus poßit fundus dici, si fundi animo eum habuerimus: non enim magnitudo locum à fundo separat, sed

nostra affectio, & qualibet portio fundi poterit fundus dici, si iam hoc constituerimus, necnon & fundus locus constitui potest: nam si eum alij adiunxerimus fundo, locus fundi efficietur. Loci appellatione non solum ad rustica, verum ad vrbana quoq; prædia pertinere Labeo scribit, sed fundus quidem suos habet fines, locus verò latere potest, quatenus determinatur & definiatur.

Lex 27. Idem.

Ager est locus, qui sine villa est.

Lex 31. Idem.

Pratum est in quo ad fructum percipiendum falce duntaxat opus est, ex eo dictum, quod paratum sit ad fructum capiendum.

Lex 30. Paulus.

Silua cedua est, vt quidam putant, quæ in hoc habetur vt cederetur. Seruius eam esse, quæ succisa. Rursus ex stirpibus aut radicibus nascatur. Stipula illecta, & spicæ in messe deiectæ, necdum lectæ, quas rustici cùm vacauerint, colligunt. Noualis est terra præcisa, quæ anno cessat, quam Græci νέατορ vocant. Integra autem est, in quam nondum dominus pascendi gratia pecus immisit. Glans caduca est, quæ ex arbore cedit. Pascua sylua est, quæ pascui pecudum destinata est.

Lex 77. Vlpianus.

Frugem pro reditu appellari non solùm quòd ex frumentis aut leguminibus, verùm etiam quod ex vino vel ex syluis ceduis cretæ fodinis lapicidinis capitur. Iulianus scribit, fruges omnes esse, quibus homo arescatur;

ſcatur, falſum eſſe, non enim carnes aut aues, feraſvé aut poma fruges dici, frumentum autem id eſſe, quod ariſta in ſe teneat, rectè Gallum definiuiſſe, lupinum verò & fabas fruges potius dici, quia non ariſta, ſed ſiliqua continentur, quæ Seruius apud Alphenum frumento contineri putat.

Lex 121. Pomponius.

Vſura pecuniæ quam præcipimus, in fructu non eſt, quia non ex ipſo corpore, ſed ex alia cauſa eſt, id eſt, ex noua obligatione.

Lex 236. Caius.

Glandis appellatione omnis fructus continetur, vt Iabolenus ait, exemplo Græci ſermonis δρυὸς: apud quos omnes arborum ſpecies ἀκρόδρυα appellantur.

Lex 62. Idem.

Tigni appellatione in lege xij. Tabul. omne genus materiæ, ex qua ædificia conſtant, ſignificatur.

Lex 235. Idem.

Fabros tignarios dicimus non eos duntaxat, qui tigna dolarent, ſed omnes qui ædificarent.

Lex 79. Paulus.

Impenſæ neceſſariæ ſunt, quæ ſi factæ non ſint, res aut peritura, aut deterior futura ſit, vtiles impenſas eſſe Fulcinius ait, quæ meliorem dotem faciant, deteriorem eſſe non ſinant, ex quibus reditus mulieri acquiratur, ſicuti arbuſti paſtinationes vltra quam neceſſe fuerat. Item doctrinam puerorum, quarum nomine onerari mulierem ignorantem, vel inuitam non oportet, ne cogatur, fundo aut mancipijs carere. In his impenſis & piſtrinum & horreum inſulæ dotali adiectum

ctum plerunq; dicemus. Voluptariæ sunt, quæ speciē duntaxat ornant, non etiam fructum augent, vt sunt viridiaria aquæ salientes, inconstationes, loricationes picturæ.

Lex 89. Pomponius.

Boues magis armentorum quàm Iumentorum nomine appellantur.

Lex 66. Vlpianus.

Mercis appellatio ad res mobiles tantùm pertinet.

Lex 207. Africanus.

Mercis appellatione homines non contineri Mela ait, & ob eam rem mangones non mercatores, sed venalitiarios appellari ait, & rectè.

Lex 14. Paulus.

Rem amisisse videtur, qui aduersus nullum eius persequendæ actionem habet.

Ex Iure Canon. Tit. de verbor. significat.

Cap. 13. Paschalis.

Causa carpensis plebis. & inf. Cæterùm primitiæ, decimæ & oblationes in solis ecclesiarum bonis præcipuè numerantur. Oblationes verò dicimus, quæcunq; de proprijs & de licitis rebus Ecclesiæ à fidelibus offeruntur: quicunq; igitur eas per potestatem secularem obtinet, proculdubiò contra Deum & sanctorum Patrum

trum nititur sanctiones, quinimò & qui accipit, & qui tradit, raptor sacrilegus iudicatur.

Cap. 14. Alexander tertius.

Quæsiuit fraternitas tua, & infr. Nos itaq; taliter tibi duximus respondendum, quòd sacerdos vno præsente clerico, & etiam solus potest infirmum vngere.

Festum autem beati Mathiæ iuxta consuetudinem ecclesiasticam vigilia eatenus præcedat, vt nec pro bissexto, nec pro quolibet alio modo inter se & solemnitatem aliam diem admittat, in qua vtiq; vigilia (nisi venerit in Dominica) ieiunium celebretur, ipsum autem festum siue fiat in præcedenti die, siue in sequenti, qui duo quasi in vno reputantur, nullus error, sed consuetudo Ecclesiæ teneatur.

Clemen. Exiui. §. Cumque.

Redditus inter immobilia censentur à Iure.

Cap. 1. in antiquis. Hieronymus.

Nouale est ager nunc primùm præcisus.

AD TIT. DE SERVITVTIBVS.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 62. Vlpianus.

Domum suam reficere vnicuiq; licet, dùm non officiat inuito alteri, in quo ius non habet.

Lex

Lex 206. Idem.

Plerumq; fit, vt etiam ea, quæ à nobis possunt abire, proinde in eo statu sint, atq; si non essent eius conditionis, vt abire possunt: & ideò quòd fisco obligantur, & vendicare interdum, & alienare, & seruitutem prædio imponere possumus.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 166. Pomponius.

Vrbana familia & rustica non loco, sed genere distinguitur: potest enim aliquis dispensator non esse vrbanorum seruorum numero, veluti is qui rusticorum rationes dispenset, ibiq; habitet, & non multum abest à villico: Insularius autem vrbanorum numero est. Videndum tamen est, ipse dominus quo quemq; loco habuerit, quod ex numero familiæ & vicarijs apparebit.

Lex 198. Vlpianus.

Vrbana prædia omnia ædificia accipimus, non solùm ea quæ sunt in oppidis, sed etsi fortè stabula sunt, vel alia meritoria in villis & vicis, vel prætoria voluptati tantùm deseruientia, quia vrbanum prædium non locus facit, sed materia. Proinde ortos quoq; si qui sunt in ædificijs constituti, dicendum est vrbanorum appellatione contineri. Planè si plurium hi orti in reditu sunt (vinearij fortè vel etiam olitorij) magis hæc non sunt vrbana.

Lex 211. Florentinus.

Fundi appellatione omne ædificium & omnis ager continetur, sed in vsu vrbana ædificia, ædes, rustica villa dicuntur. Locus verò sine ædificio in vrbe area, rure autem ager appellatur: idemq; ager cum ædificio fundus dicitur.

Lex 86. Celsus.

Quid aliud sunt Iura prædiorum, quàm prædia, qualiter se habentia, vt bonitas, salubritas, amplitudo?

Lex 108. Pomponius.

Tugurij appellatione omne ædificium quod rusticæ rei magis custodiendæ conuenit, quàm quòd vrbanis ædibus significatur. Offilius ait tugurium à tecto tanquam teguriū esse dictū, vt togam, quod ea tegamur.

Lex 157. Celsus.

Quantum ad Iuris pertinet significationem, paries est, siue murus, siue maceria est. Item via est, siue semita, siue iter est.

Lex 90. Vlpianus.

Qui vti optimæ maximæq; sunt ædes tradit, non hoc dicit seruitutem illis deberi, sed illud solùm ipsas ædes liberas esse, hoc est, nulli seruire.

Lex 28. Paulus.

Eum quoq; alienare dicimus, qui non vtendo amisit seruitutem.

Lex 235. Caius.

Ferri propriè dicimus, quæ quis suo corpore baiulat: portari ea, quæ quis iumento secum ducit: agi ea, quæ animalia sunt.

AD TIT. DE VSV-FRVCTV.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 234. Caius.

Verbum viuere quidam putant ad cibum pertinere: sed Offilius ad Atticum ait his verbis, & vestimenta & stramenta contineri, sine his enim viuere neminem posse.

Lex 127. Paulus.

Vestis appellatione tam virilis, quàm mulieris, & Scenica, etiamsi tragarica aut citharedica sit, cotinetur.

Lex 14. Idem.

Labeo & Sabinus existimant, si vestimentum scissum reddatur, vel res corrupta reddita sit, veluti Scyphi collisi, aut tabula rasa pictura videri rem abesse, quoniam earum rerum pretium non in substantia, sed in arte sit positum.

Lex 13. Caius.

Res abesse videntur (vt Sabinus ait, & Padius probat) etiam ea, quarum corpus manet, sed forma mutata est, & ideò si corrupta reddita sunt vel transfigurata videri abesse, quoniam plerumq; plus est in manus pretio, quàm in re.

Ex Iure Canon.

In Extrauag. ad Conditorem.
Io. 22.

Licèt in rebus vsu consumptibilibus néc Ius vtendi, nec ipsum vti poßit constitui vel haberi, ipsis tamen poterit Ius abuti. Abuti autem (dum tractatur de rebus vsu consumptibilibus) pro rei consumptione sumitur; quod ei opponitur, quod est vti: Vti quidem præsupponit, quòd cùm vsu salua rei substantia maneat, sed abuti exigit, quod cum actu huiusmodi rei substãtia consumatur: cùm abuti nihil aliud quàm contra naturã vsus vti in hac materia propriè poßit dici. Licèt autem re visibili absq; iure vtendi aliquo vti poßit, ipsum tamen vti in re tali absq; iure vtendi, separatò à dominio vel coniuncto, nec ab aliquo potest constitui; nec à quoquam haberi.

AD TIT. DE VSV ET HABITATIONE.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 183. Vlpianus.

Taberna appellatio declarat omne vtile ad habitandum ædificium, non ex eo quòd tabulis cladatur.

Lex 184. Paulus.

Inde tabernacula & contubernales dicti sunt.

Lex 185. Vlpianus.

Instructam autem tabernam sic accipimus, quæ & rebus

rebus & hominibus ad negociationem parata constat.

Lex 241. Mutius.

In rutis cesis ea sunt, quæ terra non tenentur, quæque opere structili tectoriove non continentur.

Lex 242. Iabolenus.

Inter proiectum & immissum hoc interesse Labeo ait, quod proiectum esset, id quod ita protenderetur, vt nusquam requiesceret, qualia meniana & suggrundia essent. Immissum autem, quod ita fieret, vt aliquo loco requiesceret, veluti tigna, trabes, quæ immitterentur. Plumbum autem quod pro tegulis poneretur, ædificij esse ait Labeo, sed id quod hypæthrij tegendi causa poneretur, contra esse.

Ead. lege. §. final.

Structuram alicuius loci ex tabulis factam, quæ æstate tollerentur, & hyeme reponerentur, ædium esse ait Labeo, quoniam perpetuo vsui parata esset, neq; ad rem pertinere, quod interim tollerentur.

Lex 43. Vlpianus.

Verbo Victus continentur, quæ esui & potui, cultuiq; corporis, quæq; ad viuendum homini necessaria sunt, vestem quoq; victus habere vicem Labeo ait.

Cap. 203. Alphenus.

In lege censoria portus Siciliæ ita scriptum erat, Seruos quos domum quis ducet suo vsui, pro his portorium ne dato, quærebatur, si quis à Sicilia seruos Romam mitteret, fundi instruendi causa, vtrùm pro his omnibus portorium dare deberet, nec ne. Respondi, duas esse in hac scriptura quæstiones: Primam, quid esset, domum ducere: Alteram, quid esset, vsu suo du-

cere. Igitur quæri solet, vtrùm vbi quis habitaret, vtrùm in Prouincia siue in Italia, an duntaxat in sua cuiusq; patria domus esse rectè diceretur. Sed de ea re rectè cõstitutum est eam esse domum vnicuiq; nostrũ, debere existimari, vbi quisq; sedes & tabulas haberet, suarumq; rerum constitutionem fecisset. Quid autem esset vsu suo magnam habuisse dubitationem, & magis placet, quòd victus sui causa paratum est, tantùm contineri.

Lex 44. Caius.

Cætera quoq; quibus viuendi curandive corporis nostri gratia vtimur, ea appellatione significantur.

Lex 45. Vlpianus.

In strato omne vestimentum contineri, quod iniicitur, Labeo ait, neq; enim dubium est, quin stragula vestis sit omne pallium, quod Græci περίστρωμα vocant. In victum ergò vestem accipiemus, non stragulam in stratum omnem stragulam vestem.

Ex Iure Canon. eod. Tit.

Cap. in Extrauag. Io. 22. Quia quorundam.

Cùm dicitur, quòd ordo vsum rerum habeat huiusmodi ad vsum Iuris necesse est hoc referri.

AD TIT. DE VSVCAP. ET LONGI TEMPORIS PRÆSCRIPT.

Ex Tit.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 161. Vlpianus.

Qui in seruitute est vsucapere nō potest, nam cùm poßideatur, poßidere non videtur.

Lex 179. Paulus.

Bona fides tantùm poßidenti, præstat quantùm veritas, quoties lex impedimento non est,

Ex Tit. de Reg. Iur. Canon.

Cap. 2. in 6.

Possessor malæ fidei vllo tempore non præscribit.

Cap. 3. Ibidem.

Sine possessione præscriptio non procedit.

Ex Tit. de verb. signif.

Lex 28. Paulus.

Alienationis verbum etiam vsucapionem continet: vix est enim vt non videatur alienare, qui patitur vsucapi.

Lex 215. Idem.

Ex lege Atinia in potestatem domini rem furtiuam venisse videri, etsi eius vendicandæ potestatē habuerit, Sabinus & Caßius aiunt,

Lex 34. Idem.

Incertus possessor est quem ignoramus.

Lex 39. Paulus.

Detestari est absenti denunciare.

Lex 40. Vlpianus.

Detestatio est denunciatio facta cum testatione.

Lex 134. Paulus.

Annum ciuiliter non ad momenta temporum, sed ad dies numeramus.

Ex Tit. de verbor. signific. in Decretal.

Cap. 12. Gregorius.

Hoc Iure possidetur quod iustè, hoc iustè, quod benè, quod autem malè possidetur, alienum est: malè autem possidet, qui vel suis malè vtitur, vel aliena præsumit.

AD TIT. DE DONATIONIBVS.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 83. Pomponius.

Donari videtur, quod nullo iure cogente cōceditur.

Lex

Lex 54. Paulus.

Cuius per errorem dati repetitio est, eius consulto dati donatio est.

Lex 123. Vlpianus.

Cui est Ius donandi, eidem & vendendi & concedendi ius est.

Lex. 126. Idem.

Cùm quis possit alienare, poterit & consentire alienationi. Cui autem donare non conceditur, probandum erit, nec si in donationis causa consenserit, ratam eius voluntatem habendam.

Lex 127. Iulianus.

Non videntur data, quæ tempore quo dantur, accipientis non fiunt.

Lex 86. Paulus.

In ambiguis pro dotibus respondere melius est.

Ex Tit. de verbor. significat.

Lex 67. Vlpianus.

Donationis verbum simpliciter loquendo omnem donationem comprehendisse videtur, siue mortis causa, siue non mortis causa fuerit.

Lex 76. Paulus.

Dedisse intelligendus est etiam is, qui permutauit vel compensauit.

Lex 194. Idem.

Inter donum & munus hoc interest, quòd inter genus

donando dictum. Munus speciem: nam munus esse donum cum causa, vtputà, natalium, nuptiarum.

Lex 53. Paulus.

Cùm dicimus, Quod dedi aut donaui, vtraq; continemus. Cùm verò dicimus, quod eum dare facere oportet, quod ius eorum sufficit probare.

Lex 214. Martianus.

Munus proprium est, quod necessariò obimus lege, more, imperiove eius, qui iubendi habet potestatem. Dona autem propriè sunt, quæ nulla necessitate iuris, sed officio & sponte præstantur: quæ si non præstentur, nulla reprehensio est, etsi præstentur, plerumq; laus inest. Sed in hoc ventum est, vt non quodcumque munus, id et, donum accipiatur, At quod donum fuerit, id munus rectè dicatur.

Lex 126. Proculus.

Si cùm fundum tibi darem, legem ita dixi, Vti optimus maximusq; esset: & adieci Ius fundi deterius factum non esse, per dominum præstabitur, amplius eo præstabitur nihil, etiam si prior pars, qua scriptum est, Vti optimus maximusq; sit, liberum esse significat, eoq; si posterior pars adiecta non esset, liberum præstare deberem: tamen inferiore parte satis me liberatum puto, quod ad Iura attinet; ne quid aliud præstare debeam, quam ius fundi per dominum deterius factum non esse.

Lex 21. Paulus.

Princeps bona concedendo videtur etiam ob ligationes concedere.

AD TIT.

AD TIT. QVIBVS ALIENARE LICET, VEL NON.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 27. Vlpianus.

Qui potest inuitis aliquibus alienare, multò magis & ignorantibus & absentibus potest.

Lex 126. Idem.

Cùm quis possit alienare, poterit & consentire alienationi.

Lex 206. Idem.

Plerumque fit, vt etiam ea, quæ à nobis possunt abire, perinde in eo statu sunt, atquè si non essent eius conditionis, vt abire possint. Et ideò quæ fisco obligamus, & vendicare interdum, & alienare, & seruitutem prædio imponere possimus.

Lex 161. Idem.

Non alienat, qui duntaxat omittit possessionem.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 28. Paulus.

Alienationis verbum etiam vsucapionem continet: vix est enim, vt non videatur alienare, qui patitur vsucapi. Eum quoque alienare dicimus, qui non vtendo amisit seruitutē. Qui occasione acquirendi non vtitur, non intelligitur alienare, veluti qui hæreditatē omittit,

sit, aut optione intra certum tempus datam non amplectitur.

Lex 67. Vlpianus.

Alienatum non propriè dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet, venditũ tamen rectè dicitur.

AD TIT. PER QVAS PERSONAS NOBIS ACQVIRITVR.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 176. Caius.

Melior conditio nostra per seruos fieri potest, deterior fieri non potest.

Lex 18. Pomponius.

Quæ legata, &c. vide in tit. de legatis.

Ex Tit. de vêrb. signif.

Lex 171. Pomponius.

Peruenisse ad te rectè dicitur, quod per te ad aliũ peruenit, vt in hæreditate à liberto per patronum filiumfamil. patri eius adoptiuo acquisita responsum est.

Lex 140. Paulus.

Cepisse quis intelligitur, quamuis alij acquisiuit.

AD TIT. DE TESTAMENTIS ORDINAND.

Ex Tit. de Reg. Iur.

Lex 7. Pomponius.

Ius nostrum non patitur eundem in paganis & testatum & intestatum decessisse, earumq; rerum naturaliter inter se pugna est, vt testatus & intestatus quis sit.

Lex 143. Marcellus.

Etsi nihil facilè mutandum est ex solemnibus, tamen vbi æquitas euidens poscit, subueniendum est.

Lex 202. Vlpianus.

Omnia quæ ex testamento proficiscuntur, ita statum euentus capiunt, si initium sine vitio cœperint.

Ex Reg. Iur. Canon.

Ex cap. 38.

Ex eo non debet quis fructum consequi, quòd nisus extitit impugnare.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 212. Paulus.

Paulus respondi, Falsum tutorem eum verè dici, qui tutor non est, siue habenti tutorem datus est, siue non, sicut falsum est testamentum, quod testamen-

tum

tum non est. Et modius iniquus, qui modius non est.

Lex 130. Vlpianus.

Lege obuenire hæreditatem non impropriè quis dixerit, etiam eam quæ ex testamento defertur, quia lege xij. Tab. testamentariæ hæreditates confirmantur.

Lex 202. Alphenus.

Cùm in testamento scriptum est, vt hæredes in funere aut in monumento duntaxat aureos centum consumerent, non licet minus consumere. Si amplius vellent, licet: neque ob eam rem contra testamentum facere videntur.

Lex 74. Paulus.

Signatorius annulus, ornamenti appellatione non continetur.

Lex 39. Paulus.

Subsignatum dicitur, quod ab aliquo subscriptum est: nam veteres subsignationis verbo, pro adscriptione vti solebant.

AD TIT. DE EXHAEREDAT. LIBERORVM.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 141. Vlpianus.

Etiam ea mulier, cùm moreretur, creditur filium quæ exciso vtero edere posit: nec non etiam alio casu mulier potest habere filium, quem mortis tempore

non

Non habuit; vtputa, eum qui ab hostibus remeauit.

Lex 153. Herennius.

Intelligendus est mortis tempore fuisse; qui in vtero relictus est.

Lex 164. Vlpianus.

Nomen filiarum & in posthumum cadere, quæstionis non est; quamuis posthumus non cadere in eam, qua iam in rebus humanis sit, certum sit.

Lex 231. Paulus.

Quòd dicimus eum qui nasci speratur, pro superstite esse, tunc verum est, cùm de ipsius iure quæritur, alijs autem non prodest, nisi natus sit.

AD TIT. DE HAEREDIBVS INSTITVENDIS.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 90. Paulus.

Quamdiu poßit valere testamentum, tamdiu legitimus hæres non admittitur.

Lex 211. Licinius.

Quæ ab initio inutilis fuit institutio, temporis tractu conualescere non potest.

AD TIT. DE VVLGARI SVBSTITVT.

Ex Tit.

Ex Tit. de Reg. Iur.

Lex 148. Celsus.

Si quis pregnantem vxorem reliquit, non videtur sine liberis decessisse.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 227. Paulus.

Item in substitutione his verbis, Quisquis hæres mihi erit, proximus hæres tantùm significatur: imò non tantùm proximus hæres, sed etiam scriptus.

Lex 163. Pomponius.

In vulgari substitutione, qua ei qui supremus morietur, hæres substituitur, rectè hæres substitutus, etiã vnico intelligitur exemplo legis xij. Tabul. Ex quibus proximus agnatus, etiam solus habetur.

Lex 141. Vlpianus.

Etiam ea mulier cùm moreretur, creditur filium habere, quæ exciso vtero edere possit, nec non etiam alio casu mulier potest habere filium, quem mortis tempore non habuit, vtputà, eum qui ab hostibus remeauit.

Lex 132. Paulus.

Falsum est eam peperisse, cui mortuus filius extractus est.

Lex 220. Callistratus.

Diuus quoque Marcus rescripsit, non videri sine liberis

liberis defunctum, qui nepotem suum hæredem reliquit.

Lex 148. Caius.

Non est sine liberis, cui vel vnus filius, vnave filia est: hæc enim enunciatio, Habet liberos, Non habet liberos, semper plurali numero profertur, sicut & Pugillares & Codicilli.

Lex 149. Idem.

Nam quem sine liberis esse dicere non possumus, hunc necesse est dicamus liberos habere.

Lex 129. Paulus.

Qui mortui nascuntur, neque nati, neque procreati videntur, quia nunquam liberi appellari potuerunt.

Ex Iure Canonico.

Cap.3.in antiq. Hieronymus.

Nam & quia vnigenitus fui coram matre mea. Quare vnigenitum se nominat, quem fratrem vterinum præcessisse scriptura testatur, nisi quia ille mox natus, sine nomine, quasi nunquã esset, è vita decessit.

AD TIT. DE PVPILLARI SVBSTIT.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 163. Pomponius.

Si quis ita in testamento scripserit, Si quid filio meo acciderit, Dama seruus meus liber esto, Mortuo filio, Dama liber erit: licèt enim accidat & viuis, attamen vulgari sermone etiam mors significatur.

Lex 1.6. Iabolenus.

Quisquis mihi alius filius filiive heres sit, ait Labeo, non videri filiam contineri: Proculus contrà. Mihi Labeo videtur verborum figuram sequi, Proculus mentem testantis, Respondi, Non dubito, quin Labeonis sententia vera non sit.

AD TIT. QVIBVS MODIS TESTAMENTA INFIRMENTVR.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 142. Vlpianus.

Si nemo subiit hereditatem, omne ius testamenti soluitur.

Ex Tit. de reg. iur. Canon.

Cap. 37. in 6.

Vtile per inutile non vitiatur.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex

Lex 3. Paulus.

Eius qui apud hostes decessit, dici hæreditas non potest, qui seruus decessit.

Cap. 151. Terentius Clemens.

Delata hæreditas intelligitur, quam quis possit adeundo consequi.

AD TIT. DE HAEREDVM QVALITATE ET DIFFERENTIA.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 184. Paulus.

Vni duo pro solido hæredes esse non possunt.

Lex 155. Modestinus.

Qui per successionem, quamuis longissimam, defuncto hæredes extiterint, non minus hæredes intelliguntur, quàm qui principaliter hæredes extiterunt.

Lex 154. Celsus.

Omnia ferè iura hæredum perinde habentur, ac si continuo sub tempore mortis hæredes extitissent.

Lex 181. Paulus.

Omnis hæreditas quamuis postea adeatur, tamen cum tempore mortis continuatur.

Lex 92. Paulus.

Quoties duplici iure defertur alicui successio, repudiato nouo iure, quod ante defertur, supererit vetus.

Lex 134. Iulianus.

Quod quis si velit habere non potest, id repudiare non potest.

Lex 53.

Delata hæreditas intelligitur, quam quis poßit adeundo consequi.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 24. Caius.

Nihil est aliud hæreditas, quàm succeßio in vniuersum ius, quod defunctus habuit.

Lex 65. Vlpianus.

Hæredis appellatio non solùm ad proximum hæredem, sed etiam ad vlteriores hæredes refertur: nam & hæredis hæres, & deinceps hæredis appellatione continentur.

Lex 70. Paulus.

Sciendum est, hæredem etiam per multas succeßiones accipi: nam in paucis speciebus hæredis appellatio proximum continet, veluti in substitutione impuberis, Quisquis mihi hæres erit, idem filio meo hæres esto. Vbi hæredis hæres non continetur, quia incertus est. Item in lege Aelia Sentia filius hæres proximus potest libertam paternum vt ingratum accusare, non etiam si hæredi hæres extiterit. Idem dicitur in operarum exactione, vt filius hæres exigere poßit, non ex succeßione effectus.

Lex

Lex 119. Pomponius.

Hæreditatis appellatio sine dubio continet etiam damnosam hæreditatem, Iuris enim nomen est, sicut bonorum possessio.

Lex 138. Paulus.

Hæreditatis appellatione, bonorum quoq; possessio continetur.

Lex 145. Vlpianus.

Virilis appellatione interdum etiam totam hæreditatem contineri dicendum est.

Lex 178. Vlpianus.

Hæreditas nomen iuris est, quod & accessionem & decessionem in se recipit, hæreditas autem vel maximè fructibus augetur.

Lex 208. Africanus.

Bonorum appellatio sicut hæreditatis vniuersitatem quandam ac Ius successionis, & non singulas res demonstrat.

AD TIT. DE LEGATIS.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 18. Pomponius.

Quæ legata mortuis nobis ad hæredem nostrũ transeunt, eorum commodum per nos, si quorum in potestate sumus, eodem casu acquirimus aliter atq; quod stipulati

pulati sumus: nam & sub conditione stipulantes, omnimodò eis acquirimus, etiamsi liberatis nobis potestate domini conditio existat.

Lex 120. Vlpianus.

Absurdum est, plus Iuris habere eum, cui legatus sit fundus, quàm hæredem aut ipsum testatorem, si viueret.

Lex 19. Idem.

Hæredi imputari non potest, cùm non sponte cum legatarijs contrahat.

Ex Tit. de vẽrb. signif.

Lex 120. Pomponius.

Verbis legis xij. Tab. his, Vti quisq; legaßit, suæ rei ita Ius esto: latißima potestas tributa videtur, & hæredes instituendi, & legata & libertates dandi, tutelas quoque constituendi, sed vel interpretatione coangustatum est legum, vel authoritate Iura constituentium.

De legato rei alienæ.

Lex 88. Celsus.

Propemodum tantum quisque pecuniæ relinquit, quantum ex bonis eius refici potest: sic dicimus centum aureos habere, qui tantùm in prædijs cæterisq; similibus rebus habeat. Non idem est in fundo alieno legato, quam-

quamquam is fundus hæreditaria pecunia comparari potest, neq; quisquam eum qui pecuniam numeratam habet, habere dicet quicquid ex ea parari potest.

De legato pluribus relicto.

Lex 142. Paulus.

Triplici modo intelligi coniunctio potest, aut enim re per se coniunctio contingit, aut re & verbis, aut verbis tantùm, nec dubium est, quin coniuncti sint, quos & nominum & rei complexus iungit, veluti Titius & Mæuius ex parte dimidia hæredes sunto: vel ita, Titius cum Mæuio ex parte dimidia hæredes sunto. Videamus autem, ne etiam si hos articulos detrahas, &, quæ, cùm, interdum, tamen coniunctos accipi oporteat, veluti Lucius Titius, Publius Mæuius hæredes sunto ex parte dimidia: vel ita, Publius, Mæuius, Lucius Titius hæredes sunto: Sempronius ex parte dimidia hæres esto, vt Titius & Mæuius veniant in partem dimidiam, & re & verbis coniuncti videantur. Lucius Titius ex parte dimidia hæres esto: Seius ex parte qua Lucium Titium hæredem institui, hæres esto. Sempronius ex parte dimidia hæres esto: Iulianus dubitari posse ait, An tres semisses facti sint, an Titius in eundem semissem cum Caio Seio institutus est. Sed eo quòd Sempronius quoque ex parte dimidia scriptus est, verisimilius est in eundem semissem duos coactos & coniunctim hæredes scriptos esse.

De Seruis legatis.

Lex 203. Alphenus.

In lege Censoria Poetus Siciliæ ita scriptum est, Seruos quos domum quis ducet suo vsu, pro his portorium ne dato: quærebatur, Si quis à Sicilia seruos Romam mitteret, fundi instruendi causa, vtrùm pro his omnibus portoriū dare deberet, nec ne. Respondi, duas esse in hac scriptura quæstiones: Primam, quid esset, domū ducere: Alteram, quid esset, vsu suo ducere. Igitur quæri solet, Vtrùm vbi quis habitaret, siue in Prouincia, siue in Italia: an duntaxat in sua cuiusque patria domus esse certè diceretur. Sed de ea re rectè constitutum est, eam esse domum vnicuiqne nostrum deberi existimari, vbi quisque sedes & tabulas haberet, suarumq; rerum constitutionem fecisset. Quid autem esset vsu suo, magnam habuisse dubitationem, & magis placet, quod victus sui causa paratum est, tantùm contineri?

Lex 210. Martianus.

Is qui natus est ex mancipijs vrbanis, & missus est in villam nutriendus, in vrbanis seruis constituetur.

Lex 220. Callistratus.

Papyrius Fronto lib. 3. Responsorū ait, Prædio cum villico & contubernali eius, & filijs legato nepotes quoque ex filijs contineri, nisi voluntas testatoris aliter se habeat: filij enim appellatione sæpè & nepotes accipi, multifariam placere. Præter hæc omnia natura quoque nos docet, parentes pios, qui liberorum procreandorum animo & voto vxores ducunt, filiorum appella-

appellatione omnes, qui ex nobis descendunt, contineri. Neque enim dulciore nomine possumus nepotes nostros, quàm filio appellare: etenim idcircò filios filiasq; concipimus atque edimus, vt ex prole eorum earumve diuturnitatis nobis memoriam in æuum relinquamus.

De animalibus & mobilibus legatis.

Lex 89. Pomponius.

Boues magis armentorum, quàm iumentorum nomine appellantur.

Lex 93. Celsus.

Mouentium, item mobilium appellatione idem significamus, si non apparet defunctum animalia duntaxat (quia per se ipsa mouentur) mouentia vocasse, quod verum est.

De optione legata.

Lex 160. Vlpianus.

Cæterorum & reliquorum appellatione etiam omnes continentur, vt Marcellus ait, cura est, cui optio serui legata est, cæteri Sempronio: nam tentat, si non optet, omnes ad Sempronium pertinere.

De legato libertatis.

Lex 80. Paulus.

In generali repetitione legatorum, etiam datæ libertates continentur, ex mente legis xij. Tab.

De legato sub conditione.

Lex 135. Vlpianus.

Quæret aliquis, si portentosum vel monstrosum, vel debilem mulier ediderit, vel qualemqualem, visu vel vagitu nouum, non humanæ figuræ, sed alterius magis animalis, quàm hominis partu, an quia enixa est, prodesse ei debeat. Et magis est, vt hi quoque parentibus prosint. Nec enim est, quod eis imputetur, quæ qualiter potuerunt, statutis obtemperauerunt: neque id quod fataliter accessit, matri damnum iniungere debet.

De pecunia legata.

Lex 4.

Pecuniæ appellatione rem significari Proculus ait.

Lex 222. Hermogenianus.

Pecuniæ nomine non solùm numerata pecunia, sed etiam omnes res, tam soli, quàm mobiles, & tam corpora, quàm iura continentur.

Lex 178. Pomponius.

Pecuniæ verbum non solùm numeratam pecuniam complectitur, verùm etiam omnem omninò pecuniã, hoc est, omnia corpora: nam corpora quoque pecuniæ appellatione contineri, nemo est qui ignoret.

De auro

De auro & argento.

Lex 159. Vlpianus.

Etiam aureos nummos æs dicimus.

De vino legato.

Lex 206. Vlpianus.

Vinaria vasa propriè vasa torcularia placet esse; Dolia autem & cerias tamdiu in ea causa esse, quamdiu vinum haberent, cùm sine vino esse cœperint desinere in eo numero esse, quoniam ad alium vsum transferri possunt, veluti si frumentũ in his abdatur, eandem causam amphorarum esse, vt cùm vinum habeant, tum in vasis vinarijs, cùm inanes sint, tum extra numerum vinariorum sint, quia aliud in his abdi possit.

De veste legata.

Lex 127. Paulus.

Vestis appellatione tàm virilis, quàm muliebris, & scœnica, etiamsi tragœdica aut citharœdica sit, continetur.

De ornamentis legatis.

Lex 74. Paulus.

Signatorius annulus, ornamenti appellatione non continetur.

De legato carbonum & lignorum.

Lex 167.

Carbonum appellatione, ait Offilius, materiam non contineri, sed an lignorum? Et fortaßis quis dicet nec lignorum, non enim lignorum gratia habuit: sed titiones & alia ligna cocta ne fumum faciant, vtrùm ligno an carboni, an suo generi annumerabimus? Et magis esse, vt propriū genus habeant. Sulphurata quoque de ligno, æquè eandem habebunt definitionem. Ad faces quoq; parata, non erunt lignorum appellatione comprehensa, nisi hæc fuerit voluntas: idem est de nucleis oliuarum. Sed & de balanis idem est, vel si qui alij nuclei sunt. De pinu autem integri strobyli, ligni appellatione continebuntur.

Lex 168. Paulus.

Pali & perticæ in numero materiæ redigendi sunt, & ideò lignorum appellatione non continentur.

De opere legato.

Lex 5. Paulus.

Opere legato vel conducto his verbis significari Labeo

beo ait, id opus quod Græci ἀποτέλεσμα vocant, id est, ex opere facto corpus aliquod perfectum.

De legato amicis relicto.

Lex 223. Paulus.

Amicos appellare debemus non leui notitia coniunctos, sed quibus fuerunt iura, cùm patrefam. honestis familiaritatis quæsita nationibus.

AD TIT. DE LEGE FAL- CIDIA.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 82. Paulus.

Verbum amplius, ad eum quoq; pertinet, cui nihil debetur, sicuti ex contrario, minus solutum videtur, etiamsi nihil esset exactum.

AD TIT. DE CODI- CILLIS.

Ex Tit. de verb. signif.

Lex 5. Paulus.

Verbum

Verbum erit, interdum præteritum, nec solùm futurum tempus demonstrat, quod est nobis necessarium scire, vt cùm Codicilli ita confirmati testamento fuerint, quod in Codicillis scriptum erit, vtrùm ne futuri temporis demonstratio fiat, an etiam præterit: si ante scriptos codicillos quis relinquat, quod quidem ex voluntate scribentis impetrandum est.

AD TITT. LIB. TERTII INSTIT.

AD TIT. DE HAEREDITATIBVS, QVAE AB INTESTATO DEFERVNTVR.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 90. Paulus.

Quando possit valere testamentum, tamdiu legitimus hæres non admittitur.

Ex Tit. de verb. signif.

Lex 64. Paulus.

Intestatus est, non tantùm qui testamentum non fecit, sed etiam is, cuius ex testamento hæreditas adita non est.

Lex

Lex. 91. Idem.

Proximus est, quem nemo antecedit: supremus est, quem nemo sequitur.

Lex 155. Licinius.

Proximi appellatione etiam ille continetur, qui solus est.

Lex 156. Pomponius.

Venisse ad hæredem nihil intelligitur, nisi deducto ære alieno.

Lex 3. §. fin. Paulus.

AD TIT. DE LEGITIMA AGNAT. SVCCESS.

Ex Tit. de verbor. significat.

Lex 130. Vlpianus.

Lege obuenire hæreditatem non impropriè quis dixerit, eam quæ ex testamento defertur, quia lege xij. Tab. testamentariæ hæreditates confirmantur.

Lex 201. Iulianus.

Iusta interpretatione accipiendum est, vt appellatione filij sicuti filiamfamilias contineri, sæpè responsum est, ita & nepos videatur comprehendi, & patris nomine auus quoque demonstrari intelligatur.

AD

AD TIT. DE S.C. TER-TVLLIANO.

Ex Tit.de verb.ſignif.

Lex 137. Paulus.

Ver enixa videtur etiam quæ ter geminos peperit.

AD TIT. DE ADSIGNATIONE LIBERTORVM.

Ex Tit.de verbor.ſignific.

Lex 107. Modeſtinus.

Adſignare libertum, hoc eſt, teſtificari, cuius ex liberis libertum eum eſſe velit.

AD TIT. DE BONORVM POSSESSIONE.

Ex Tit.de Regul.Iur.

Lex 118. Paulus.

Prætor bonorum poſſeſsionem hæredis loco in omni cauſa habet.

Ex Tit.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 119. Pomponius.

Hæreditatis appellatio sine dubio continet etiam damnosam hæreditatem: iuris enim nomen est, sicuti bonorum possessio.

Lex 183. Paulus.

Hæreditatis appellatione bonorum quoque possessio continetur.

Lex 22. Idem.

Ex illa parte edicti, eum quem hæredem esse oportet, hæredis hæredibus bonorum possessio non defertur.

AD TIT. DE GRADIBVS COGNATIONVM.

Ex Tit. de verbor. signific.

Ex Iure Canon. eod. Tit.

Cap. 2. Hieronymus.

Nam & Rex Nabuchodonosor pater tuus, id est, Proauus more scripturæ, quæ auos & deinceps patres appellat.

Sequitur Capitulum desumptum ex Tit. de Reg. Iur. In quo tractatur de interpretatione testamentorum ac omnium prædictorum.

Lex 12. Paulus.

In testamentis plenius voluntates testantium interpretamur.

Lex 74. Vlpianus.

Quæ in testamento ita scripta sunt, vt intelligi non possint, perinde sunt ac si scripta non essent.

Lex 79. Metianus.

In ambiguis orationibus maximè sententia spectanda est eius qui eas protulisset.

Lex 149. Celsus.

Vbi repugnantia inter se in testamento inueniuntur, neutrum ratum est.

Lex 94. Vlpianus.

Non solent quæ abundant, vitiare scripturas.

Lex 17. Paulus.

Cùm tempus in testamento adijcitur, credendum est pro hærede adiectum, nisi alia mens fuerit testatoris, sicut in stipulationibus promissoris gratia tempus adijcitur.

Lex 129. Vlpianus.

Quod factum est cùm in obscuro sit, ex affectione cuiusq; capit interpretationem.

Lex 115. Paulus.

In ob-

In obscuris inspici solet, quod verisimilius est, aut quod plerumq; fieri solet.

Ex Tit. de Reg. Iur. Canon.

Cap. 34.

Generi per speciem derogatur.

Cap. 45.

Inspicimus in obscuris, quod minimum est, aut quod plerumq; fieri consueuit.

Cap. 30.

In obscuris minimum est sequendum.

Cap. 40.

Pluralis locutio duorum numero contenta est.

AD TIT. DE OBLIGATIONIBVS.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 85. Paulus.

Is natura debet, quem Iure gentium dare oportet, cuius fidem secuti sumus.

Lex 67. Iulianus.

Marcellus ait, desinit debitor esse is qui nactus est exceptionem iustam, nec ab æquitate naturali abhorrentem.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 108. Modestinus.

Debitor intelligitur is, à quo inuito exigi pecunia potest.

Lex 178. Vlpianus.

Hoc verbum, Debuit, omnem omninò actionem comprehendere intelligitur, siue ciuilis, siue honoraria, siue fideicommißi fuerit persecutio.

Lex 213. Idem.

Aes alienum est, quod nos alijs debemus, as suum est, quod alij nobis debent.

Lex 10. Idem.

Creditores accipiendos esse constat eos, quibus debetur ex quacunque actione, vel persecutione, vel iure ciuili, sine vlla exceptionis perpetuæ remotione vel honorario, vel ordinario, vel extraordinario, siue purè, siue in diem, siue sub conditione, quòd si natura tantùm debeatur, non sunt loco creditorum, sed etsi non sit mutua pecunia, sed contractus, creditores accipiuntur.

Lex 11. Caius.

Creditorum appellatione non ij tantùm accipiuntur, qui pecuniam crediderunt, sed omnes quibus ex aliqua causa debetur.

Lex 12. Caius.

Si cui ex empto vel ex locato, vel ex alio contractu debetur, sed etsi ex delicto debeatur, mihi videtur posse creditoris loco accipi, quòd si ex populari causa ante litis contestationẽ rectè dicetur, creditoris loco nõ esse.

Lex

Lex 175. Pomponius.

Faciendi verbo, reddendi causa etiam continetur.

Lex 189. Vlpianus.

Facere oportere, & hanc significationem habet, vt abstineat quis ab eo facto, quod contra conuentionem fieret, & curet ne fiat.

Lex 218. Papinianus.

Verbum facere, omnem omninò faciendi causam complectitur, dandi, soluendi, numerandi, iudicandi, ambulandi.

Lex 19. Vlpianus.

Ex Iure Canon. de verbor. signific.

Cap. 11. Isidorus.

Pactum dicitur inter partes, ex pace conueniens, scriptura legibus & moribus comprobata, dictum pactum quasi ex pace factum.

AD TIT. QVIBVS MODIS RE CONTRAHITVR OBLIGAT.

Ad §. primum, Is quoque, &c.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 42. Vlpianus.

In re obscura melius est fauere repetitioni, quàm aduentitio lucro.

Lex 85. Paulus.

Cùm amplius solutum est quàm debeatur, cuius pars non inuenitur, quæ repeti posit, totum esse indebitum intelligitur, manente pristina obligatione.

Ad §. præterea. cum §. fin.

Ex Tit. de Reg. Iur.

Lex 46. Vlpianus.

Neq; pignus, neque depositum, neque precarium, neque emptio, neque locatio rei suæ consistere potest.

Lex 72. Iabolenus.

Fructus rei est vel pignori dare licere.

Lex 26. Pomponius.

Plus cautionis in rem est, quàm in personam.

Lex 119. Caius.

Creditor qui promittit rem venire pignus amittit.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 121. Pomponius.

Vsura pecuniæ quam percipimus, in fructu non est, quia non ex ipso corpore, sed ex alia causa est, id est, ex noua obligatione.

Lex 63. Vlpianus.

Penes te amplius est, quàm apud te: nam apud te est, quod qualitercunq; à te tenetur, penes te est, quod quodammodo à te possidetur.

Lex 186. Idem.

Commendare nihil aliud est quàm deponere.

Lex 109. Modestinus.

Sequester dicitur, apud quem plures eandem rem, de qua controuersia est, deposuerunt, dictus ab eo, quòd occurrenti aut quasi sequenti eos qui contendunt, committitur.

Lex 237. Caius.

Pignus appellatum est à pugno, quia res quæ pignori dantur manu traduntur: vnde etiam videri potest, verum esse, quòd quidam putant, pignus propriè rei mobilis constitui.

AD TIT. DE VERBORVM OBLIGATIONIBVS.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 14. Pomponius.

In omnibus obligationibus, in quibus dies non apponitur, præsenti die debetur.

Lex. 78. Idem.

Actus legitimi qui non recipiunt diem vel conditionem, veluti emancipatio, acceptilatio, hæreditatis aditio, serui optio, datio tutoris, in totum vitiantur per temporis vel conditionis adiectionem: nonnunquam tamen actus suprascripti tacitè recipiunt, quia apertè comprehensa vitium adferũt, nam si acceptum feratur ei qui sub conditione promisit: ita demùm egisse aliquid acceptilatio intelligitur, si obligationis conditio extiterit, quod si verbis nominatim acceptilationis comprehendatur, nullius momenti faciet actum.

Lex 130. Paulus.

Quod pendet non est pro eo quasi sit.

Lex 19. Pomponius.

Si filiusfamilias sub conditione stipulatus emancipatus fuerit, deinde extiterit conditio, patri actio competit, quia in stipulationibus id tempus spectatur, quo contrahimus.

Lex 135. Paulus.

Qui potest facere, vt possit conditioni parere, iam posse videtur.

Lex 121. Vlpianus.

In Iure ciuili receptum est, quoties per eum, cuius interest conditionem impleri, non fiat quo minus impleatur, perinde haberi ac si impleta couditio fuisset, quod ad libertates & legata, & ad hæredum institutiones perducitur, quibus exemplis stipulationes quo-

que

que committuntur, cùm per promissorem factum esset, quo minus stipulator conditioni pareret.

Ex Tit. de Reg. Iur. Canon.

Cap. 85.

Contractus ex conuentione legem accipere dinoscuntur.

Cap. 21.

Quod semel placuit, amplius displicere non potest.

Cap. 33.

Mutare quis consilium non debet in alterius detrimentum.

Cap. 75.

Frustrà sibi fidem quis postulat ab eo seruari, cui fidem à se praestitam seruare recusat.

Cap. 66.

Cùm non stat per eum ad quem pertinet, quo minus conditio impleatur, haberi debet perinde ac si impleta fuisset.

Cap. 41.

Imputari non debet ei per quem non stat, si non faciat quod per eum fuerat faciendum.

Cap. 50.

Actus legitimi conditionem non recipiunt, neque diem.

Cap. 43.

Qui tacet, consentire videtur

Cap. 44.

Is qui tacet, non fatetur, sed nec vtique negare videtur.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 7. Paulus.

Sponsio appellatur non solùm quæ per sponsi interrogationem fit, sed omnis stipulatio promissióq;.

Lex 54. Vlpianus.

Conditionales creditores dicuntur ij, quibus nondum competit actio. Est autem competitura, vel qui spem habeat vt competat.

Lex 55. Paulus.

Creditur autem is est, qui exceptione perpetua submoueri non potest. Qui autem temporalem exceptionem timet, similis est conditionali creditori.

Lex 217. Iabolenus.

Inter illam conditionem, cùm fari potuerit, & postquam fari potuerit, multum interest: nam posteriorem scripturam vberiorem esse constat, cùm fari potuerit arctior, & id tantummodò tempus significare, quo primùm fari possit. Item data conditione, Illud facito in diebus, si nihil præterea fuisset adiectum, In biduo conditione impleri oportet.

Lex 133. Vlpianus.

Si quis sic dixerit, Vti intra diem mortis eius aliquid fiat, ipse quoque dies quo quis mortuus est, numeratur.

Lex 131. Paulus.

Ante diem decimum calendarum, post diem decimum calendarum, neũtro enim sermone decimus dies significatur.

AD TIT. DE DVOBVS REIS STIPVLAN. ET PROMITTEN.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 134. Paulus.

Vnicuique sua mora nocet, quod & in duobus reis promittendi obseruatur.

AD TIT. DE INVTILIBVS STIPVLATIONIBVS.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 167. Vlpianus.

Vbi non voce, sed præsentia opus est: Mutus si intellectum habet, potest videri respondere. Idem & in surdo, hic quidem respondere potest: furiosus absentis loco est, & ita Pomponius lib. 1. epist scripsit.

Lex 20. Idem.

Qui

Qui cum alio contrahit, vel est, vel esse debet, non ignarus conditionis eius, hæredi autem eius hoc imputari non potest, cùm non sponte cum legatarijs contrahat.

Ex Tit. de Reg. Iur. Canon.

Cap. 6.

Nemo potest ad impossibile obligari.

Cap. 18.

Non firmatur tractu temporis, quod de iure ab initio non subsistit.

Cap. 99.

In malis promissis fidem non expedit obseruari.

Cap. 58.

Non est obligatorium contra bonos mores præstitum iuramentum.

Cap. 51.

Non præstat impedimentum, quod de iure non sortitur effectum.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 209. Florentinus.

Coram Titio aliquid facere iussus non videtur præsente eo fecisse, nisi is intelligat. Itaque si furiosus aut infans sit, aut dormiat, non videtur coram eo fecisse. Scire autem, non etiam velle is debet, nam & inuito eo rectè fit quod iussum est.

Lex

Lex final.

Qui mutum, aut furiosum, aut infantem exhibet, non potest videri eius præstare præsentiam, nemo enim ex eo genere præsens satis aptè appellari potest.

AD TIT. DE FIDEIVS- SORIBVS.

Ex Tit. de Reg. Iur.

Lex 43. Caius.

Fideiussores quoque non minus quàm heredes iustam ignorantiam possunt allegare.

Lex 93. Scæuola.

Si librarius in transscribendis stipulationis verbis errasset, nihil nocere, quo minus & reus & fideiussor tenerentur.

Lex 111. Paulus.

Nemo alienæ rei expromissor idoneus videtur, nisi cum satisdatione.

Ex Reg. Iur. Canon.

Cap. 42.

Accessorium naturam sequi congruit principalis.

Ex Tit. de verb. signif.

Lex 150 Caius.

Si ita à te stipulatus fuero, quanto minus à Titio consecutus fuero, tantum dare spondes: non solet dubitari, quin si nihil à Titio fuero consecutus, totum debeas quod Titius debuerit.

AD TIT. DE LITERARVM OBLIGATIONE.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 39. Paulus.

Subsignatum dicitur, quod ab aliquo subscriptum est: nam veteres subsignationis verbo pro adscriptione vti solebant.

AD TIT. DE EMPTIONE ET VENDITIONE.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 16. Paulus.

Imaginaria venditio non est pretio accedente.

Lex 46. Vlpianus.

Neque

Neque pignus, neque depositum, neq; precarium, neq; emptio, neq; locatio suæ rei consistere potest.

Lex 121. Idem.

Aliud est vendere, aliud vendenti consentire.

Lex 126. Idem.

Cùm quis possit alienare, poterit & consentire alienationi.

Lex 124. Idem.

Cui ius est donandi, eidem & vendendi & concedendi ius est.

Lex 180. Idem.

Qui authore iudice comparauit, bonæ fidei poss. est.

Lex 199. Idem.

Plerunque emptoris eadem esse causa circa petendum & defendendum, quæ fuit authoris.

Lex 150. Celsus.

Quod euincitur, in bonis est.

Lex 133. Paulus.

In contrahenda venditione ambiguum pactū contra venditorem interpretandum est: ambigua autem intentio ita accipienda est, vt res salua actori sit.

Ex Iure Canon. eod. tit.

Cap. 82.

Qui contra iura mercatur, bonam fidem habere non præsumitur.

Ex Tit.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 200. Iulianus.

Hæc stipulatio noxis solutum præstari, non existimatur ad eas noxas pertinere, quæ publicam executionem & coërtionem capitalem habet.

Lex 205. Paulus.

Qui fundum vendidit, pomum recepit, nuces & ficus, & vuas duntaxat duracinas & purpureas, & quæ eius generis essent, quas nõ vini causa haberemus, quas Græci τρωξίμους appellarent, recepta videri.

Lex 241. Quintus Mutius.

In rutis cæsis ea sunt, quæ terra non tenentur, quæq; opere structili tectoriove non continentur.

Lex 245. Pomponius.

Statu affixæ basibus structilibus aut tabulæ religatæ catenis aut erga parietem affixæ, aut similiter, quæ cohærent lignis, non sunt ædium: Ornatus enim ædium causa parantur, non quo ædes perficiantur. Idem Labeo ait, prothyrum quod in ædibus interdum fieri solet, ædium esse.

Lex 232. Caius.

Hæc enunciatio, Quæ fuit pluris aureorum triginta, simul & quantitatis & æstimationis significatiua est.

Lex 193. Paulus.

Hæc verba, Quanti eam rem apparet esse, non ad id quod interest, sed ad rei æstimationem referuntur.

Lex 192. Idem.

Hæc adiectio plurisve, non infinitam pecuniam conti-

continet, sed modicum duntaxat. Adiectio hæc, solidorum decem plurisve, ad minusculam summam refertur.

Lex 179. Vlpianus.

Inter hæc verba, Quāti ea res erit, vel quanti eam rem esse apparet, nihil interest, in vtraque enim clausula placet veram rei æstimationem fieri.

Lex 169. Paulus.

Non tantùm in traditionibus, sed etiam in emptionibus, stipulationibus & testamentis adiectio hæc, vti optimus maximusq; est, hoc significat, vt liberum præstetur prædium, non vt etiam seruitutes ei debeantur.

AD TIT. DE LOCATIONE ET CONDVCTIONE.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 46. Vlpianus.

Neque pignus, neque depositum, neq; precarium, neque emptio, neque locatio suæ rei consistere potest.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 219. Papinianus.

In conuentionibus contrahentium voluntatem potius

tius quàm verba spectari placuit. Cùm igitur ea lege fundum vectigalem municipes locauerint, vt ad hæredes eius qui susceperit, pertineret, ius hæredum ad legatarium quoque transferri potuit.

Lex 130. Vlpianus.

Perfecisse ædificium is videtur, qui ita consummauit, vt iam in vsum esse possit.

Lex 2. Paulus.

Cuiusq; diei maior pars est horarum septem primarum diei non supremarum.

AD TIT. DE SOCIETATE.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 48. Vlpianus.

Socij mei socius, meus socius non est.

Lex 10. Paulus.

Secundùm naturam est commoda cuiusq; rei eum sequi, quem sequuntur incommoda.

Lex 191. dem.

Cuius effectus omnibus prodest, eius & partes ad vniuersos pertinent.

Ex Iure Canon. eod. tit.

Cap.

Cap. 56.

In re communi potior est conditio prohibentis.]

Cap. 29.

Quod omnes tangit, debet ab omnibus approbari.

Cap. 55.

Qui sentit onus, sentire debet commodū, & ecōtrà.

Ex Tit. de vèrb. signif.

Lex 96. Celsus.

Prædia dicimus aliquorum esse, non vtiq; communiter habentium ea, sed alio aliud habente.

Lex 239. Pomponius.

Verbum suum ambiguum est, vtrùm de toto, an de parte significet: & ideò qui iurat suum non esse, adijcere debet, neque sibi commune esse.

AD TIT. DE MANDATO.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 166. Vlpianus.

Nemo alieno nomine lege agere potest.

Lex 131. Paulus.

Nemo ideò obligatur, quia recepturus est ab alio, quod præstiterit.

Lex 128. Idem.

Qui iussu iudicis aliquid facit, non videtur dolo malo facere, quia parere necesse habet.

Lex 22. Vlpianus.

Non debet cui quod plus est licèt, quod minus est, non licere.

Lex 200. Idem.

Ad ea quæ non habent atrocitatem facinoris vel sceleris, in ijs ignoscitur seruis siue dominis, siue ijs, qui vice dominorum sunt, veluti tutoribus & curatoribus obtemperauerint.

Lex 61. Idem.

Semper qui non prohibet pro se interuenire, mandare creditur: sed etsi quis ratum habuerit, quod gestum est, obstringitur mandati actione.

Lex 195. Idem.

Deiecit qui vel iussit vel mandauit, vel ratum habuit, rati enim habitio mandato comparatur.

Lex 141. Paulus.

Quod iussu alterius soluitur, pro eo est quasi ipsi solutum esset.

Lex 199. Vlpianus.

Inuitus nemo rem cogitur defendere.

Lex 192. Idem.

Ex qua persona quis lucrum capit, eius factum præstare debet.

Lex 164. Paulus.

Qui non facit quod facere debet, videtur facere aduersus ea quæ non facit. At qui facit, quod facere non debet, non videtur facere quod iussus est.

Lex

Lex 127. Idem.

Qui rem alienam defendit, nunquam locuples habetur.

Lex 71. Vlpianus.

Nemo potest gladij potestatem sibi datam, vel cuiusuis alterius coërtionis, ad alium transferre.

Lex 96. Idem.

Nemo dubitat soluendo videri eum qui defenditur.

Lex 131. Idem.

Nemo ideò obligatur, quia recepturus est ab alio quod præstiterit.

Lex 47. Caius.

Quod à quoquam pœnæ nomine exactum est, id eidem restituere nemo cogitur.

Ex Tit. de Reg. Iur. in sexto.

Cap. 67.

Quod alicui suo nō licet nomine, nec alieno licebit.

Cap. 68.

Potest quis per alium, quod potest facere per seipsum.

Cap. 72.

Qui fecit per alium, perinde est ac si faceret per seipsum.

Cap. 9.

Ratum quis habere non potest, quod suo nomine

non est gestum.

Cap. 10.

Ratihabitionem retrotrahi & mandato non est dubium comparari.

Cap. 24.

Quod quis mandato facit iudicis, dolo facere non videtur, cùm habeat parere necesse.

Cap. 34.

Generi per speciem derogatur.

AD TIT. DE OBLIGATIO- BVS, QVAE QVASI EX CON- TRACTV NASCVNTVR.

Ex Tit. de Reg. Iur.

Lex 31. Vlpianus.

Nemò ideò obligatur, quia recepturus est ab alio, quod præstiterit.

Lex 20. Idem.

Hæredi imputari non potest, cùm non spontè cum legatarijs contrahat.

Ex Tit. de Reg. Iur. Canon.

Cap. 9.

Ratum

Ratum quis habere non potest, quod ipsius nomine non est gestum.

Cap. 46.

Is qui in ius succedit alterius, eo iure, quo ille, vti debebit.

Cap. 14.

Cùm quis in ius succedit alterius, iustum ignorantiæ causam censetur habere.

Cap. 79.

Nemo potest plus Iuris transferre in alium, quàm sibi competere dinoscatur.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 58. Caius.

Licet inter gesta & facta, videatur quædam esse subtilis differentia: attamen καταχρηστικῶς *inter gestum & factum nihil interest.*

Lex 89. Pomponius.

Inter reddere & edere rationes multùm interest, nec is qui edere iussus sit, reliquum reddere debet; & argentarius edere rationem iubetur, etiam si quod reliquum sit, apud eum non soluat.

Lex 95. Martianus.

Potest reliquorum appellatio & vniuersos significare,

Lex 56. Vlpianus.

Cognoscere instrumenta est relegare & recognoscere: disiungere est conferre accepta & data.

AD TIT. PER QVAS PERSONAS OBLIGATIO NOBIS ACQVIRITVR.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 19. Pomponius.

Si filiusfam. sub conditione stipulatus, emancipatus fuerit, deinde extiterit conditio, patri actio competit: quia in stipulationibus id tempus spectatur, quo contrahimus.

Lex 176. Caius.

Melior conditio nostra per seruos fieri potest, deterior non potest.

Ex Tit. de verb. signif.

Lex 171. Pomponius.

Peruenisse ad te rectè dicitur, quod per te ad alium peruenerit, vt in hæreditate à liberto per patronum filiumfam. patri eius adoptiuo acquisita responsum est.

AD TIT. QVIBVS MODIS TOLLITVR OBLIGATIO.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex

Lex 100. Venullius.

Non potest videri improbus, qui ignorat quantum soluere debeat.

Lex 141. Paulus.

Quod iussu alterius soluitur, pro eo est quasi ipsi solutum esset.

Lex 96. Vlpianus.

Nemo dubitat soluẽdo deberi eum qui defenditur.

Lex 89. Scæuola.

Nulla intelligitur mora ibi fieri, vbi nulla petitio est.

Lex 134. Paulus.

Vnicuique sua mora nocet.

§. Item per acceptilationem.

Lex 78. Pomponius.

Actus legitimi, qui non recipiunt diem vel conditionem, veluti emancipatio, acceptilatio, hæreditatis aditio, serui optio, datio tutoris, in totum vitiantur per temporis vel conditionis adiectionem. Nonnunquam tamen actus suprascripti tacitè recipiunt, quæ apertè comprahensa vitium afferunt: nam si acceptum feratur ei, qui sub conditione promisit, ita demùm egisse aliquid acceptilatio intelligitur, si obligationis conditio extiterit, quæ si verbis nominatim acceptilationis comprehendantur, nullius momenti faciet actum.

Lex 116. Paulus.

Si quis obligatione liberatus sit, potest videri accepisse.

Lex 67. Iulianus.

Marcellus ait, Desinit debitor esse is, qui nactus est exceptionem iustam nec ab æquitate naturali abhorrentem.

§. *finali.*

Lex 36. Vlpianus.

Nihil tam naturale est, quàm eo genere, quodq; dissoluere quo colligatum est: ideoq; verborum obligatio verbis tollitur, nudi consensus obligatio contrario consensu dissoluitur.

Lex 101. Caius.

Omnia quæ iure contrahuntur, contrario iure pereunt.

Lex 196. Paulus.

Ferè quibuscunque modis obligamur, iisdem in contrariis actis liberamur.

Ex Tit. de Reg. Iur. Canon.

Cap. 1. *in antiq.*

Omnis res per quascunque causas nascitur, per easdem dissoluitur.

Cap. 83. in 6.

Bona fides non patitur, vt semel exactum iterum exigatur.

Cap. 70.

In alternatiuis debitoris est electio, & sufficit alterum adimpleri.

Cap. 25.

Mora sua cuilibet est nociua.

Cap. 60.

Non est in mora, qui potest exceptione legitima se tueri.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 32. Paulus.

Minus solutum intelligitur, etiamsi nihil est solutum.

Lex 47. Idem.

Liberationis verbum eandem vim habet, quàm solutionis.

Lex 82. Idem.

Verbum (amplius) ad eum quoque pertinet, cui nihil debetur. Sicuti ex contrario minus solutum videtur, etiamsi nihil esset exactum.

Lex 114. Iabolenus.

Soluendo esse nemo intelligitur, nisi qui solidum potest soluere.

Lex 117. Idem.

Non potest videri minus soluisse is, aduersus quem amplioris summa actio non competit.

Lex 176. Vlpianus.

Solutio-

Solutionis verbo, satisfactionem quoque omnem accipiendam placet. Soluere dicimus eum, qui id facit, quod facere promisit.

Lex 187. Idem.

Verbum exactæ pecuniæ, non solùm ad solutionem referendum esse, verùm etiam ad delegationem,

Sequitur Capitulum desumptum ex Tit. de Regul. Iur. in quo tractatur,

DE INTERPRETATIONE CONTRACTVVM.

Ex Tit. de Reg. Iur. Ciuil.

Lex 35. Vlpianus.

Semper in stipulationibus, & in cæteris contractibus, id sequimur, quod actum est. Vnde si non appareat quid actum est, consequens erit, vt id sequamur, quòd in regione in qua actum est, frequentatur. Quid ergo? Si neque regionis mos appareat, quia varius fuit? Ad id quod minimum est, redigenda summa est.

Lex. 9. Idem.

Semper in obscuris quod minimum est, sequimur.

Lex 23. Idem.

Generaliter probandum est, vbicunque in b. f. iudiciis confertur in arbitrium domini, vel procuratoris eius

eius conditio per boni viri arbitrio hoc habendum esse.

Lex 82. Pomponius.

Quæ dubitationis tollendæ causa contractibus insequuntur, ius communne non lædunt.

Lex 86. Paulus.

In ambiguis pro dotibus respondere melius est.

Lex 81. Pomponius.

In toto iure generi per speciem derogatur, & illud potissimùm habetur, quod ad speciem directum est.

Lex 129. Paulus.

Quod factum est cùm in obscuro sit, ex affectione cuiusque capit interpretationem.

Lex 158. Modestinus.

Semper in conuentionibus non solùm quod licet considerandum est, sed etiam quòd honestum est.

Lex 116. Paulus.

In obscuris inspici solet, quod verisimiliter est, aut quod plerunque fieri consueuit.

Lex 40. Pomponius.

In omnibus causis id pro facto accipitur, quò quis alium perhorrescit, quo minus fiat.

Ex Reg. Iur. Canon.

Cap. 67.

Contra eum qui legem dicere potuit, apertius est interpretatio facienda.

Cap.

Cap. 37.

Vtile non debet, per inutile vitiari.

Cap. 40.

Pluralis locutio duorum numero contenta est.

Cap. 35.

Plus semper in se continet, quod est minus.

Cap. 30.

In obscuris minimum est sequendum.

Cap. 80.

In toto partem non est dubium contineri.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 8. Paulus.

Verbum (Oportebit) tam præsens, quàm futurum tempus significat.

Lex 37. Idem.

Verbum (oportere) non ad facultatem iudicis pertinet, qui potest vel pluris vel minoris condemnare, sed ad veritatem refertur.

Lex 20. Vlpianus.

Verba, contraxerunt, gesserunt, non pertinent ad testandi ius.

Lex 123. Pomponius.

Verbum, Erit, interdū etiam præteritum, nec solùm futurum tempus demonstrat, quod est nobis necessarium scire: vt cùm Codicilli ita confirmati testamento fuerint, quod in Codicillis scriptum erit, Vtrùm ne futuri temporis demonstratio fiat, an etiam prate-

præteriti, si ante scriptos codicillos quis relinquat. Quod quidem ex voluntate scribentis interpretandum est. Quemadmodum autem hoc verbum, Est, non solùm præsens, sed & præteritum tempus significat: ita & hoc verbum, Erit, non solùm futurum, sed interdum etiam præteritum tempus demonstrat. Nam cùm dicimus, Lucius Titius solutus est ab obligatione, & præteritum & præsens tempus significamus: sicut hic, Lucius Titius obligatus est, & idem erit, cùm ita loquimur, Troia capta est: non enim ad præsentis facti demonstrationem refertur is sermo, sed ad præteritum.

Lex 142. Proculus.

Hæc verba, Ille aut ille, non solùm disiunctiuæ, sed etiam subdisiunctiuæ orationis sunt. Disiunctiuum est, veluti cùm dicimus, Aut dies aut nox est, quorum posito altero, necesse est tolli alterum: item sublato altero, poni alterum. Ita simili figuratione verbum, Aut, potest esse subdisiunctiuum. Subdisiunctiuorum autem genera sunt duo: Vnum, cùm ex propositis finibus, ita non potest vtrunque esse, vt possit neutrum esse, veluti cùm dicimus, Aut sedet, aut ambulat. Nam vt nemo potest vtrumque simul facere, ita aliquis potest neutrum, veluti is qui accumbit. Alterius generis est, cùm ex propositis finibus ita non potest neutrum esse, vt possit esse vtrunque, veluti cùm dicimus, Omne animal aut facit, aut patitur: nullum enim animal est, quod nec faciat, nec patiatur: at potest simul & pati & facere.

Lex

Lex 125. Idem.

Nepos Proculo suo salutē: Ab eo q̃ ita dotē tibi promisit, Cùm cōmodum erit, dotis filiæ meæ tibi erūt aurei centum, putasne protinus nuptijs factis dotem peti posſit? Quid si ita promisiſſet, Cùm potuero, doti tibi erunt centum? Quòd si aliquam vim habeat posterior obligatio, posſit verbum, quomodo interpretaris? Vtrùm ære alieno deducto, an extante? Proculus, Cùm dotem quis ita promisit, Cùm potuero, doti tibi erunt centum, existimo ad id quod actum est, interpretationem esſe redigendam. Nam qui ambiguè loquitur, id loquitur, quòd ex ijs qui significantur, sensit. Propius est tamen, vt hoc eum sensiſſe existimem, quod deducto ære alieno potero, potest & illa accipi significatio, cùm salua dignitate mea potero: quæ interpretatio magis accipienda est, si ita promisſum est, Cùm commodum erit, hoc est, cùm sine incommodo meo potero.

Lex 158. Celſus.

In vsu Iuris frequenter vti nos Casſelius ait, Singulari appellatione complura generalis eiusdem, significare volumus: Nam multum hominem veniſſe Romam, & piscem vilem esſe dicimus. Item in stipulando satis habemus hæredem cauere, si ea res secundùm me hæredemve meum iudicata erit. & rursus: Quod ob eam rem te hæredemve tuum, nempe æquè, si plures hæredes sint, continentur stipulatione.

Lex 219. Papinianus.

In conuentionibus contrahentium voluntatem potius quàm verba spectari placuit.

Lex

Lex 164. Vlpianus.

Portionis nomen non semper dimidium significat, sed prout adiectum est. Potest enim iubere aliquis, & maximam partem partiri, potest & vigesimam & tertiam, & prout libuerit. Sed si non fuerit portio adiecta, dimidia pars debetur.

AD TITT. LIB. QVARTI INSTIT.

AD TIT. DE OBLIGATIONIBVS, QVAE EX DELICTO NASCVNTVR.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 48. Vlpianus.

Consilij non fraudulenti nulla obligatio est, caeterum si dolus & calliditas intercesserit, de dolo actio competit.

Lex 80. Pomponius.

Fraudis interpretatio semper in Iure ciuili non ex euentu duntaxat, sed ex consilio quoque desideratur.

Ex Regul. Iur. Canon.

Cap. 62.

Nullus ex consilio dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 174. Vlpianus.

Aliud est promittere furem non esse, aliud furto noxaq; solutum. Qui enim dicit furem non esse, de hominis proposito loquitur. Qui furto noxaq; solutum, nemini esse furti obligatum promittit.

Lex 225. Triphonius.

Fugitiuus est non is solùm qui fugiendi à domino consilium cœperit, licèt id se facturum iactauerit, sed qui in ipsum factum fugæ vitium mentis deduxerit: Nam & fur, & adulter, & aleator, quamquam alia significatione ex animi propositione cuiusque sola dici possit, etiam is qui nunquam alienam rem inuito domino subtraxerit, nunquam alienam matremfamilias corruperit, si modò eius mentis sit, vt occasione data id commissurus sit, tamen oportere hæc eadem crimina, assumpto actu intelligi, & ideò fugitiuum quoque & erronem, non secundùm propositionem solam, sed cum aliqua actu intelligi constat.

Lex 215. Paulus.

Ex lege Atinia in potestatem domini rem furtiuam venisse videri, & si eius vendicandæ potestatem habuerit, Sabinus & Cassius aiunt.

Lex

Lex 115. Paulus.

Item si dominus rem, quæ sibi furto aberat, ignorans emerit, rectè dicitur res abesse, etiamsi postea id ita esse sciuerit, quia videtur res ei abesse, cui pretium abest.

Lex 53. Idem.

Item dubitatũ est, Illa verba Ope, Consilio, quomodo accipienda sunt, Vtrùm ex sententia coniungentiũ, an separantium? Sed verius est, quod & Labeo ait, Separatim accipienda, quia aliud factum eius qui ope, aliud eius qui consilio furtum facit: sic enim alij condici potest, alij non potest. Et sanè post veterem autoritatem eò peruentum est, vt nemo ope furtum videatur fecisse, nisi & consilium malignum habuerit, nec consilium habuisse nocendi, nisi & factum secutum fuerit.

AD TIT. DE VI BONORVM RAPTORVM.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 198. Paulus.

Non videtur vim facere, qui iure suo vtitur, & ordinaria actione experitur.

Lex 74. Vlpianus.

Vi factum videtur id esse, quòd de re quis cùm prohiberetur fecit, clàm quod quisque cùm controuersiam haberet, habiturum se putaret, fecit.

Lex 117. Idem

Nihil consensui tam contrarium est (qui & bonæ fidei iudicia sustinet) quàm vis atque metus, quem comprobare contra bonos mores est.

Ex Tit. de verbor. significat.

Lex 9. Vlpianus.

Marcellus apud Iulianum tractans, Notat verbo (rapuisse) & scissum & fractum contineri, & vi raptum.

Lex 194. Paulus.

Alia autem parte edicti omnes serui continentur, vt de hominibus coactis, & vi bonorum raptorũ: Item redhibitoria, si deterior res reddatur emptoris opera, aut familiæ eius. Et in interdicto, Vnde vi, familiæ appellatio omnes seruos comprehendit: sed & filij continentur.

AD TIT. DE LEGE AQVILIA.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 130. Paulus.

Is damnum dat, qui iubet damnum dare. Eius verò nulla culpa est, cui parere necesse sit.

Lex

Lex 194. Idem.

Nemo damnum facit, nisi qui id facit, quod facere ius non habet.

Lex 204. Pomponius.

Quòd quis ex culpa sua damnum sentit, non intelligitur damnum sentire.

Lex 175. Caius.

Imperitia culpæ annumeratur.

Lex 37. Pomponius.

Culpa est, immiscere se rei ad se non pertinenti.

Lex 51. Vlpianus.

Culpa caret qui scit, sed prohibere non potest.

Lex 181. Paulus.

Nunquam ex post facto crescit præteriti delicti æstimatio.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 179. Vlpianus.

Inter hæc verba, Quanti ea res erit, vel quãti eam rem esse apparet, nihil interest. In vtraque enim clausula placet veram rei æstimationem fieri.

Lex 192. Paulus.

Hæc adiectio (Plurisve) non infinitam pecuniam continet, sed modicam duntaxat. Adiectio hæc (Solidorum decem plurisve) ad minusculam summam refertur.

Lex 200. Iulianus.

Hæc stipulatio noxis solutum præstari? non existimantur ad eas noxas pertinere, quæ publicam executionem & coërtionem capitalem habent.

Lex 237. Caius.

Noxæ appellatione omne delictum continetur.

Lex 215. Paulus.

At cùm agimus de noxæ deditione, cum eo qui seruum non defendit, præsentis corporis copiam facultatemq; significamus.

Lex 226. Paulus.

Magna negligentia culpa est, magna culpa dolus est.

Lex 223. Idem.

Lata culpa finis est, non intelligere id quod omnes intelligunt.

Lex 213. Vlpianus.

Lata culpa est nimia negligentia. i. non intelligere quod omnes intelligunt.

AD TIT. DE INIVRIIS.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 207. Vlpianus.

Iure naturæ æquum est, neminem cum alterius detrimento & iniuria fieri locupletiorem.

Lex 75. Pomponius.

Non

Non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri.

Lex 76. Idem.

Nemo potest mutare consilium suum in alterius iniuriam.

Lex 50. Paulus.

Alterius circumuentio alij non præbet actionem.

Lex 188. Vlpianus.

Nemo videtur fraudare eos qui sciunt & consentiunt.

Lex 49. Paulus.

Quicquid calore iracundiæ vel fit vel dicitur, non prius ratum est, quàm si perseuerantia apparuerit, iudicium animi fuisse: ideoq; breui reuersa, nec diuertisse videtur.

Ex Tit. de Reg. Iur. Canon.

Cap. 27.

Scienti & consentienti non fit iniuria neque dolus.

Cap. 86.

Damnum quod quis sua culpa sentit, sibi debet non alijs imputare.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 42. Vlpianus.

Probrum & opprobrum idem est: Probra quædam, natura turpia sunt: quædã ciuiliter, & quasi more ciuitatis, vtputà furtum, adulterium, natura turpe est. Enimuerò tutelæ damnari, hoc non natura probrum est, sed more ciuitatis: nec enim natura probrum est, quod potest etiam in hominem idoneum incidere.

AD TIT. DE OBLIGATIONIBVS, QVAE EX QVASI DELICTO NASCVNTVR.

Ex Tit. de Regul. Iur.

§. *finali.*

Lex 112. Caius.

In hæredes non solent actiones transire, quæ pœnales sunt, ex maleficio, veluti furti, damni iniuriæ, vi bonorum raptorum, iniuriarum.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 242. Iabolenus.

Inter proiectum & immissum hoc interesse Labeo ait, quod proiectum esset id quod ita protenderetur, vt nusquam

nusquam requiesceret, qualia mœniana & suggrundia essent. Immissum autem, quod ita fieret, vt aliquo loco requiesceret, veluti tigna, trabes, quæ immitterentur. Plumbum autem quod pro tegulis poneretur, ædificij esse ait Labeo: sed id quod hypethry teguli caussa poneretur, contra esse.

AD TIT. DE ACTIONIBVS.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 134. Vlpianus.

Dolo facit, qui petit quod restituturus est.

Lex 15. Idem.

Qui actionem habet ad rem recuperandam, ipsam rem habere videtur.

Lex 25. Pomponius.

Minus est actionem habere, quàm rem.

Lex 103. Pomponius.

Eius est actionem denegare, qui possit & dare.

Lex 108. Caius.

Cum seruis nulla actio est.

Lex 44. Vlpianus.

Quoties concurrunt plures actiones eiusdem rei nomine, vna tantùm quis experiri debet.

Lex 173. Idem.

Nunquam actiones, præsertim pœnales, de eadem re concurrentes, alia aliam consumit.

Lex 105. Idem.

Si in duabus actionibus alibi summa maior, alibi infamia est, præponenda est causa existimationis. Vbi autem æquiparantur famosa iudicia, etsi summam disparem habeant, pro paribus tamen accipienda sunt.

Lex 13. Idem.

Non videtur cœpisse, qui per exceptionem mouetur à petitione.

Lex 50. Paulus.

Alterius circumuentio alij non præbet actionem.

Lex 64. Iulianus.

Qui sine dolo malo ad iudicium prouocat, non videtur moram facere.

Lex 34. Pomponius.

In eo quod vel is qui petit, vel is à quo petitur, lucri petiturus est, durior causa est petitoris.

Ex Regul. Iur. Canon.

Cap. 12.

In iudicijs non est acceptio personarum habenda.

Cap. 11.

Cùm sunt pretium iura obscura, Reo fauendum est potius quàm actori.

Cap. 32.

Non licet actori, quod Reo licitum non existit.

Ex Tit.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 178. Vlpianus.

Actionis verbum, generale est & speciale: nam omnis actio dicitur siue in personam, siue in rem sit petitio. Sed plerumque actiones personales solemus dicere: Petitionis autem verbo in rem actiones significari videntur. Persecutionis verbo extraordinarias persecutiones puto contineri, vtputà, fideicommissorum, & si quæ aliæ sunt, quæ non habent iuris ordinarij executionem.

Lex 143. Vlpianus.

Id apud se quis habere videtur, de quo habet actionem. Habet enim, quod peti potest.

Ad §. Item si quis in fraudem.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 177. Vlpianus.

Non fraudantur creditores, cùm quid non acquiritur à debitore, sed cùm quid de bonis diminuitur.

Lex 80. Pomponius

Fraudis interpretatio semper in Iure ciuili non ex euentu duntaxat, sed ex consilio quoque consideratur.

Lex 79. Idem.

Generaliter cùm de fraude disputatur, non quid

habeat actor, sed quid per aduersarium habere non potuerit considerandum est.

Lex 172. Paulus.

Nihil dolo creditor facit, qui suum recipit.

Lex 174. Idem.

Qui dolo deyerit possidere, pro possidente dãnatur, quia pro possessore dolus est.

Lex 200. Vlpianus.

Semper qui dolo fecit, quo minus haberet, pro ea habendus, ac si haberet.

Ex Tit. de verb. signif.

Lex 131. Vlpianus.

Aliud est fraus, aliud pœna: Fraus enim sine pœna esse potest: Pœna sine fraude esse non potest. Pœna est noxæ vindicta: fraus & ipsa noxa dicitur, & quasi pœnæ quædam præparatio.

Lex 199. Vlpianus.

Vsque ad continentia vrbis non abesse videtur, si non latitet.

Ad §. Plus autem.

Ex Tit. de Reg. Iur.

Lex

Lex 47. Celſus.

Nihil peti poteſt ante id tempus, quo per rerum naturam perſolui poſsit, & cum ſoluendi tempus obligationi additur, niſi eo præterito peti non poteſt.

Ad §. Sed & ſi quis.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 29. Vlpianus.

Diuus Pius reſcripſit, eos qui liberalitate ſua conueniuntur in id quod facere poſſunt, condemnandos.

Lex 134. Paulus.

In condemnatione perſonarum quæ in id quod facere poſſunt, damnantur, non totum quod habent, extorquendum eſt, ſed & ipſarum ratio habenda eſt, ne egeant.

Ad §. Rurſus.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 183. Vlpianus.

Abſentiarius qui Reipublicæ cauſa abeſt, neque ei, neque alij damnoſa eſſe debet.

Ex Tit. de verbor. ſignific.

Lex

Lex 199. Vlpianus.

Absentem accipere debemus eum, qui non est in eo loco, in quo petitur: non enim trans mare absentem desideramus, sed si forte extra continentia vrbis sit abest. Cæterùm vsque ad continentia non abesse videtur, si non latitet. Abesse non videtur, qui ab hostibus captus est, sed qui à latronibus detinetur.

Ex Iure Canon. eod. Tit.

Cap. 28. Honorius tertius.

Dilecto filio Iacobo Barba. & infr. Quia te pro causa necessaria tunc absente possessio tibi tradita causa custodiæ restitui parti aduersæ non potuit, eidem indulsimus, vt sibi lapsus temporis non obsisteret, quominus possessionem ipsam recuperare valeret. Quoniam vero tantum temporis ante concessionẽ ipsius indulgentiæ dicitur effluxisse, quod tibi sufficere posset ad verè possessionis effectũ, secundùm statuta Cõcilij generalis. & infr. Authoritate prædicta declaramus, quòd nostræ intentionis non fuit, per ipsam indulgentiam ius pertinere, quod tibi competit ex possessione præterita, vel post reditum tuum competierit ex futura, sibi enim imputare poterit pars aduersa, si negligens fuerit in sua iustitia prosequenda, cùm (absentia tuæ impedimento cessante) cõueniendi te habuit facultatem.

Ad

Ad §. fuerat. & §. Item si de dote.

Ex Tit. de verb. sig. tit.

Lex 125. Proculus.

Nepos Proculo suo salutem. Ab eo, qui ita dotē tibi promisit, Cùm commodum erit, dotes filiæ meæ tibi erunt aurei centum: putasne protinus nuptijs factis, dotem peti posse? Quid si ita promisisset, Cùm potuero, doti erunt tibi centum? Quod si aliquam vim habeat posterior obligatio, possit verbum, quomodo interpretaris? vtrùm ære alieno deducto, an extante? Proculus: Cùm dotem quis ita promisit, Cùm potuero, doti tibi erunt centum, existimo ad id, quod actum est, interpretationem esse redigendam: nam qui ambiguè loquitur, id loquitur, quod ex ijs, quæ significantur, sensit: propius est tamē, vt hoc eum sensisse existimem, quod deducto ære alieno potero: potest & illa accipi significatio, Cùm salua dignitate mea potero: quæ interpretatio magis accipienda est, si ita promissum est, Cùm commodum erit, hoc est, cùm sine incommodo meo potero.

Lex 140. Paulus.

Cùm quærebatur, An verbum, Soluto matrimonio dotem reddi, non tantùm diuortium, sed etiā mortem contineret, hoc est, an de hoc quoque casu contrahentes sentiant, & multi putabant, de hoc sensisse, & quibusdam alijs contrà videbatur. Secundum hoc

motū

motus Titius Imp. pronunciauit, id actum eo pacto, vt nullo casu remaneret dos apud maritum.

Lex 79. Idem.

Impensæ necessariæ sunt, &c. Vide suprà in tit. de rer. diuis.

AD TIT. QVOD CVM EO, QVI IN ALIENA EST POTESTATE, NEGOTIVM gestum esse dicetur.

Ex Tit. de Regul. Iur. Ciuil.

Lex 176. Caius.

Melior conditio nostra per seruos fieri potest, deterior fieri non potest.

Lex 192. Vlpianus.

Ex qua persona quis lucrum capit, eius factum præstare debet.

Lex 59. Idem.

Ex pœnalibus causis non solet in patrem actio de peculio dari.

Ex Tit. de verb. signif.

Lex 242. Iabolenus.

Malum nauis esse partem, Arthemonem aūt nō esse

Labeo

Labeo ait, & verius est, quia pleraq; naues sine malo inutiles essent, ideoq; pars nauis habetur. Arthemon autem magis additamentum, quàm pars nauis est.

AD TIT. DE NOXALIBVS ACTIONIBVS.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 237. Caius.

Noxa appellatione omne delictum continetur.

AD TIT. DE IIS, PER QVOS AGERE POSSVMVS.

Ex Tit. de Reg. Iur. Ciuil.

Lex 166. Vlpianus.

Nemo alieno nomine lege agere potest.

Lex 2. Idem.

Fœminæ ab omnibus officijs ciuilibus vel publicis remotæ sunt, & ideò nec Iudices esse possunt, nec magistratum gerere, nec postulare, nec pro alio interuenire, nec procuratrices existere.

Vide reliqua suprà in tit. de Mandato.

Ex Iure Canon.eod.tit.

Cap. 68.

Potest quis per alium, quod potest facere per seipsum

Cap. 72.

Qui facit per alium, est perinde ac si faciat per seipsum.

AD TIT. DE SATISDATIONIBVS.

Ex Tit.de Regul.Iur.Ciuil.

Lex 96. Vlpianus.

Nemo dubitat soluēdo videri eum qui defenditur.

Ex Tit. de verbor.signific.

Lex 56. Vlpianus.

Persequi videtur & qui satisaccepit.

Reliqua vide in tit. de satisdat.tuto.

AD TIT. DE PERPETVIS ET TEMPORALIBVS ACTIONIBVS.

Ex Tit.

Ex Tit. de Regul. Iur. Ciuil.

Lex 182. Caius.

Omnes actiones, quæ morte aut tempore pereunt, semel inclusæ iudicio, saluæ permanent.

Ad §. Non autem.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 112. Caius.

In hæredes non solent actiones transire, quæ pœnales sunt, ex maleficio, veluti furti, damni, iniuriæ, vi bonorum raptorum, iniuriarum.

AD TIT. DE EXCEPTIONIBVS.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 42. Vlpianus.

Non debet actori licere, quod reo non permittitur.

Lex 199. Idem.

Cui damus actionem, eidem exceptionem competere multò magis quis dixerit.

Lex 168. Celsus.

Fauorabiliores Rei potius quàm Actores habentur.

Lex 116. Paulus.

Non potest videri accepisse, qui stipulatus, potest exceptione submoueri.

Lex 44. Vlpianus.

Nemo ex ijs qui negãt se debere, prohibetur etiam alia defensione vti, nisi lex impediat.

Ex Iure Canon. eod. tit.

Cap. 11.

Cùm sunt partium iura obscura, Reo fauendum est potius, quàm Actori.

Cap. 20.

Nullus pluribus vti defensionibus prohibetur.

Cap. 60.

Non est in mora, qui potest exceptione legitima se tueri.

Cap. 63.

Exceptionem obijciens, non videtur de intentione aduersarij confiteri.

Cap. 44.

Is qui tacet, non fatetur, sed nec vtique negare videtur.

Cap. 23.

Non licet Actori, quod Reo licitum non existit.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex

Lex 229. Paulus.

Transacta finitave intelligere debemus non solùm de quibus controuersia fuit, sed etiam quæ sine controuersia sunt possessa.

Lex 230. Idem.

Vt sunt iudicio terminata, transactione composita, longioris temporis silentio finitur.

Ad §. Item si, &c.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 208. Paulus.

Res iudicata pro veritate accipitur.

Ad §. Appellantur autem.

DE EXCEPTIONE DOLI.

Ex Tit. de Reg. Iur.

Lex 56. Paulus.

Nullus videtur dolo facere, qui suo iure vtitur.

Lex 128. Idem.

Qui iussu iudicis aliquid facit, non videtur dolo malo facere, quia parere necesse habet.

Lex 138. Idem.

Nemo videtur dolo facere, qui ignorat causam cur non debeat petere.

Lex 172. Idem.

Nihil dolo creditor facit, qui suum recipit.

Lex 160. Iabolenus.

Non potest dolo carere, qui imperio magistratus non obtemperat.

Lex 174. Paulus.

Qui dolo desijt possidere, pro possidente damnatur, quia pro possessione dolus est.

Lex 193. Vlpianus.

Parem esse conditionem oportet eius, qui quid possideat vel habeat, atque eius cuius dolo malo factum sit, quo minus possideret vel haberet.

Lex 200. Idem.

Semper qui dolo fecit, quo minus haberet, pro eo habendus est, ac si haberet.

Lex 48. Idem.

Consilij non fraudulenti nulla obligatio est. Cæterùm si dolus & calliditas intercesserit, de dolo actio competit.

Lex 20. Idem.

Non solet doli exceptio nocere ijs, quibus voluntas testatoris non refragatur.

Lex. 97. Idem.

Cùm par delictum est, duorum semper oneratur petitor, & melior habetur possessoris causa, sicut fit, cùm de dolo excipitur petitoris: neq; enim datur talis replicatio petitori, aut si Rei quoq; in eare dolo actũ sit.

Ex Iure

Ex Iur.Canon.eod.tit.

Cap. 59.

Dolo facit, qui petit, quod restituere oportet eundem.

Ex Tit.de verbor.signific.

Lex 69. Vlpianus.

Hæc verba, Cui rei dolus malus abfuerit, abierit, generaliter comprehendunt omnem dolum, quicunque in hanc rem admissus est, de qua stipulatio est interposita.

De exceptione Metus.

Ex Tit.de Regul.Iur.

Lex 117. Vlpianus.

Nihil tam consensui contrarium est (qui & b.f. iudicia sustinet) quàm vis & metus, quem comprobare contra bonos mores est.

Lex 146. Celsus.

Vani timoris iusta excusatio non est.

Ex Tit. de verbor.signific.

Ad §. final.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 2. Vlpianus.

Fœminæ ab omnibus officijs ciuilibus vel publicis remotæ sunt, & ideò nec iudices esse possunt, nec magistratum gerere, nec postulare, nec pro alio interuenire, nec procuratores existere.

Ex Iur. Canon. eod. tit.

Cap. 87.

Infamibus portæ non pateant dignitatum.

AD TIT. DE REPLICATIONIBVS.

Ex Tit. de Reg. Iur.

Lex 197. Vlpianus.

Cùm par delictum est duorum semper oneratur petitor, & melior habetur possessoris causa, sicut & fit, cùm de dolo excipitur petitoris: neque enim datur talis replicatio petitori, aut si rei quoque in ea re dolo actum sit.

AD

AD TIT. DE INTER. DICTIS.

Ex Regul. Iur. Ciuil.

Lex 94. Metianus.

Filiusfamilias neque retinere, neque recuperare, neque adipisci possessionem rei peculiaris videtur.

Lex 174. Paulus.

Qui dolo desijt possidere, pro possidente damnatur, quia pro possessione dolus est.

Lex 193. Vlpianus.

Parem esse conditionem oportet eius, qui quid possideat vel habeat, atque eius cuius dolo malo factum sit, quo minus possideret vel haberet.

Lex 209. Paulus.

Non potest videri desijsse habere, qui nunquam habuit.

Lex 52. Vlpianus.

Non videtur quisquam id capere, quod ei necesse est alij restituere.

Lex 196. Paulus.

Vt nulla possessio acquiri, nisi animo & corpore potest, ita nulla amittitur, nisi in qua vtrunq; in contrarium actum est.

Lex 171. Idem.

In pari causa possessor potior haberi debet.

Lex 197. Vlpianus.

Cùm par delictum est, duorum semper oneratur petitor, & melior habetur possessoris causa.

Ex Iure Canon. eod. tit.

Cap. 65.

In pari delicto vel causa potior est conditio possidentis.

Cap. 36.

Pro possessore habetur, qui dolo desijt possidere.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 115. Iabolenus.

Possessio ergo vsus est, ager proprietas loci est, prædium vtriusque suprascriptæ rei generale nomen est. Nam & ager & possessio huius appellationis species sunt.

Lex 78. Paulus.

Interdum proprietatem quoque verbum possessionis significat, sicut in eo qui possessiones suas legasset, responsum est.

Lex 18.. Pomponius.

Verbum, illud, pertinere latißimè patet: nam & ijs rebus petendis aptum est, quæ dominij nostri sunt: & ijs quas iure aliquo poßidemus, quamuis nostri dominij non sint.

Lex 156. Licinius.

Maiore parte anni possedisse quis intelligitur, etiã si duobus mensibus possederit, si modò aduersarius eius aut paucioribus diebus, aut nullis possederit.

Lex

Lex 63. Vlpianus.

Penes te amplius est, quàm apud te: nam apud te est, quod qualitercunque à te tenetur: penes te est, quod quodammodo à te poßidetur.

Lex 13. Caius.

Desinere abesse res tunc videtur, cùm sic rediit in potestatem, ne amittere eius possesionem poßimus, ob hoc quod furto pridem subtracta est: abest & ea res, quæ in rebus humanis non est.

Lex 140. Paulus.

Cœpisse quis intelligitur, quamuis alij acquisiuit.

AD TIT. DE POENA TEMERE LITIGANTIVM.

Ex Tit. de Reg. Iur. Ciuil.

Lex 66. Iulianus.

Ea est natura cauillationis, vt ab euidenter veris per breuißimas mutationes disputatio ad ea, quæ euidenter falsa sunt, perducatur.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 232. Caius.

Si calumnietur, & moretur, & frustretur: inde & calumniatores appellati sunt, qui per fraudem & frustra-

frustrationem alios vexarẽt litibus: inde & Cauillatio dicta est.

Lex 212. Vlpianus.

Prauaricatores eos appellamus, qui causam aduersarijs suis donant, & ex parte actoris in partem Rei concedunt, à varicando enim prauaricatores dicti sunt.

Lex 177. Idem.

Natura cauillationis, quam Græci σωφίσμα appellauerunt, hæc est, vt ab euidenter veris per breuissimas imitationes disputatio ad ea, quæ euidenter falsa sunt perducatur.

Lex 99. Idem.

Instrumentorum appellatione quæ comprehendantur, perquàm difficile erit separare. Quæ enim propriè sint instrumẽta, propter quæ dilatio danda sit, inde cognoscimus, si in præsentiam personæ, quæ instruere possit dilatio petatur, putà eius, qui actum gessit, licèt in seruitute vel qui actor fuit constitutus, potest videri instrumentorum causa peti dilationem.

Ex Reg. Iur. Canon. eod. tit.

Cap. 30. Honorius tertius.

Ex parte vestra fuit propositum, quòd Præpositus & Canonici Aretinen. sententiã, quam I. Papa, præcessor noster super molendino Decalianen. ac alijs articulis promulgauit, in recidiue quæstionis scrupulum redu-

reducere mollientes asserũt. Capitulum illud eiusdem sententiæ, quo dicitur, ne canonica ipsa impediat, quominus monasterium vestrum Molendinum præfatum Decalianen. reædificare valeat, in eo statu, in quo fuisse dinoscitur, tempore motæ litis esse referendum ad tempus, quo lapillus in denunciatione noui operis iactus fuit. Vobis econtrariò asserentibus, illud esse intelligendum de tempore, quo lis super hoc inter vos & præfatam canonicam extitit contestata. Nos igitur considerata eadem sententia, quòd in præfato Capitulo dicitur de tempore motæ litis, interpretamur esse referendum ad tempus, quo litis contestatio facta fuit.

Ad §. final.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 102. Paulus.

Vbi lex duorum mensium fecit mentionem, & qui sexagesimo primo die venerit, audiendus est. Ita etenim Imper. noster Antoninus cum diuo patre suo rescripsit.

Ex Iure Canon. eod. tit.

Cap. 31.

Eum qui certus est certiorari vlterius non oportet.

Ex Tit.

Ex Tit. de verb. signif.

Lex 36. Vlpianus.

Litis nomen actionem significat, siue in rem, siue in personam sit.

Lex 39. Paulus.

Detestari est absenti denunciare.

Lex 40. Vlpianus.

Detestatio est denunciatio facta cum testatione.

Lex 100. Idem.

Speciosas personas accipere debemus clarissimas personas vtriusque sexus: item eorum, qui ornamentis Senatorijs vtuntur.

Lex 51. Caius.

Appellatione parentis non tantùm pater, sed etiam auus & proauus, & deinceps omnes superiores continentur, sed & mater, & auia, & proauia.

Lex 52. Vlpianus.

Patroni appellatione & patrona continetur.

AD TIT. DE OFFICIO IVDICIS.

Ex Tit. de Regul. Iur. Ciuil.

Lex 106. Paulus.

Vbicunque causæ cognitio est, ibi prætor desideratur.

Lex

Lex 132. Idem.

Factum à Iudice, quod ad officium eius non pertinet, ratum non est.

Lex 166. Vlpianus.

Temporaria permutatio ius prouinciæ non innouat.

Lex 71. Idem.

Nemo potest gladij potestatem sibi datam, vel cuiusuis alterius coërtionis ad alium transferre.

Lex 137. Paulus.

Non est singulis concedendum, quod per magistratum publicè possit fieri, ne occasio sit maioris tumultus faciendi.

Ex Iur. Canon. eod. Tit.

Cap. 12.

In iudicijs non est acceptio personarum habenda.

Cap. 26.

Ea quæ fiunt à iudice, si ad eius non spectant officium, viribus non subsistunt.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 99. Vlpianus.

Notionem accipere possumus & cognitionem & iurisdictionem.

Lex 81. Paulus.

Cùm prætor dicat, vt opus factum restituatur, etiam damnum datum actor consequi debet: nam verbo restitutionis, omnis vtilitas actoris continetur.

Lex 22. Caius.

Plus est in restitutione, quàm in exhibitione: nam exhibere est præsentiam corporis præbere: restituere est etiam possessorem facere, fructusq́ reddere, pleraque, præterea restitutionis verbo continentur.

Lex 35. Paulus.

Restituere autem is intelligitur, qui simul & rem & causam actori reddit, quam is habiturus esset, si statim iudicij accepti tempore res ei reddita fuisset, id est, & vsucapionis causam & fructum.

Lex 94. Celsus.

Verbum reddendi, quamquam significatum habeat retro dandi, recipit tamen & per se dandi significationem.

Lex 175. Pomponius.

Faciendi verbo reddendi causa etiam continetur.

Lex final. Pomponius.

Apud Labeonem πιθανῶν *ita scriptum est, Exhibet qui præstat eius, de quo agitur, præsentiam Paulus notat: Nam etiam qui sistit, præstat eius de quo agitur, præsentiam. Nec tamen eum exhibet, qui mutum aut furiosum, aut infantem exhibet: non enim potest videri eius præstare præsentiam: nemo enim ex exgenere præsens satis aptè appellari potest. Restituit non qui solùm corpus, sed qui omnem rem conditionemq́

itemq́; reddita causa praestat, & tota restitutio iuris interpretatio est.

Ad §. Primum.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 134. Paulus.

Cùm verbum restituas, in lege inuenitur, etsi non specialiter de fructibus additum est, tamen etiam fructus sunt restituendi.

Lex 182. Caius.

Non videtur perfectè cuiusq́; id esse, quod ex causa auferri potest.

Lex 25. Paulus.

Quatenus cuiusque intersit, in facto, non in iure consistit.

AD TIT. DE PVBLICIS IVDICIIS.

Ex Tit. de Regul. Iur. Ciuil.

Lex 49. Paulus.

Quicquid calore iracundiae vel fit vel dicitur, non prius ratum est, quàm si perseuerantia apparuerit,

 iudicium

Lex 138. Idem.

Nemo videtur dolo facere, qui ignorat causam cur non debeat petere.

Lex 172. Idem.

Nihil dolo creditor facit, qui suum recipit.

Lex 160. Iabolenus.

Non potest dolo carere, qui imperio magistratus non obtemperat.

Lex 174. Paulus.

Qui dolo desiit possidere, pro possidente damnatur, quia pro possessione dolus est.

Lex 193. Vlpianus.

Parem esse conditionem oportet eius, qui quid possideat vel habeat, atque eius cuius dolo malo factum sit, quo minus possideret vel haberet.

Lex 200. Idem.

Semper qui dolo fecit, quo minus haberet, pro eo habendus est, ac si haberet.

Lex 48. Idem.

Consilij non fraudulenti nulla obligatio est. Caterùm si dolus & calliditas intercesserit, de dolo actio competit.

Lex 20. Idem.

Non solet doli exceptio nocere ijs, quibus voluntas testatoris non refragatur.

Lex. 97. Idem.

Cùm par delictum est, duorum semper oneratur petitor, & melior habetur possessoris causa, sicut fit, cùm de dolo excipitur petitoris: neq; enim datur talis replicatio petitori, aut si Rei quoq; in eare dolo actũ sit.

Ex Iure

Ex Iur.Canon.cod.tit.

Cap. 59.

Dolo facit, qui petit, quod restituere oportet eundem.

Ex Tit.de verbor.signific.

Lex 69. Vlpianus.

Hæc verba, Cui rei dolus malus abfuerit, abierit, generaliter comprehendunt omnem dolum, quicunque in hanc rem admissus est, de qua stipulatio est interposita.

De exceptione Metus.

Ex Tit.de Regul.Iur.

Lex 117. Vlpianus.

Nihil tam consensui contrarium est (qui & b.f. iudicia sustinet) quàm vis & metus, quem comprobare contra bonos mores est.

Lex 146. Celsus.

Vani timoris iusta excusatio non est.

Ex Tit. de verbor.signific.

Ad §. final.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 2. Vlpianus.

Fœminæ ab omnibus officijs ciuilibus vel publicis remotæ sunt, & ideò nec iudices esse possunt, nec magistratum gerere, nec postulare, nec pro alio interuenire, nec procuratores existere.

Ex Iur. Canon. eod. tit.

Cap. 87.

Infamibus portæ non pateant dignitatum.

AD TIT. DE REPLICATIONIBVS.

Ex Tit. de Reg. Iur.

Lex 197. Vlpianus.

Cùm par delictum est duorum semper oneratur petitor, & melior habetur possessoris causa, sicut & fit, cùm de dolo excipitur petitoris: neque enim datur talis replicatio petitori, aut si rei quoque in ea re dolo actum sit.

AD

AD TIT. DE INTER. DICTIS.

Ex Regul. Iur. Ciuil.

Lex 94. Metianus.

Filiusfamilias neque retinere, neque recuperare, neque adipisci possessionem rei peculiaris videtur.

Lex 174. Paulus.

Qui dolo desijt possidere, pro possidente damnatur, quia pro possessione dolus est.

Lex 193. Vlpianus.

Parem esse conditionem oportet eius, qui quid possideat vel habeat, atque eius cuius dolo malo factum sit, quo minus possideret vel haberet.

Lex 209. Paulus.

Non potest videri desijsse habere, qui nunquam habuit.

Lex 52. Vlpianus.

Non videtur quisquam id capere, quod ei necesse est alij restituere.

Lex 196. Paulus.

Vt nulla possessio acquiri, nisi animo & corpore potest, ita nulla amittitur, nisi in qua vtrunque in contrarium actum est.

Lex 171. Idem.

In pari causa possessor potior haberi debet.

Lex 197. Vlpianus.

Cùm par delictum est, duorum semper oneratur petitor, & melior habetur possessoris causa.

Ex Iure Canon.eod.tit.

Cap. 65.

In pari delicto vel causa potior est conditio possidentis.

Cap. 36.

Pro possessore habetur, qui dolo desijt possidere.

Ex Tit.de verbor.signific.

Lex 115. Iabolenus.

Possessio ergo vsus est, ager proprietas loci est, prædium vtriusque suprascriptæ rei generale nomen est. Nam & ager & possessio huius appellationis species sunt.

Lex 78. Paulus.

Interdum proprietatem quoque verbum possessionis significat, sicut in eo qui possessiones suas legasset, responsum est.

Lex 18.. Pomponius.

Verbum, illud, pertinere latissimè patet: nam & ijs rebus petendis aptum est, quæ dominij nostri sunt: & ijs quas iure aliquo possidemus, quamuis nostri dominij non sint,

Lex 156. Licinius.

Maiore parte anni possedisse quis intelligitur, etiã si duobus mensibus possederit, si modò aduersarius eius aut paucioribus diebus, aut nullis possederit.

Lex

Lex 63. Vlpianus.

Penes te amplius est, quàm apud te: nam apud te est, quod qualitercunque à te tenetur: penes te est, quod quodammodo à te poßidetur.

Lex 13. Caius.

Desinere abesse res tunc videtur, cùm sic rediit in potestatem, ne amittere eius possesionem poßimus, ob hoc quod furto pridem subtracta est: abest & ea res, quæ in rebus humanis non est.

Lex 140. Paulus.

Cœpisse quis intelligitur, quamuis alij acquisiunt.

AD TIT. DE POENA TEMERE LITIGANTIVM.

Ex Tit. de Reg. Iur. Ciuil.

Lex 66. Iulianus.

Ea est natura caullationis, vt ab euidenter veris per breuißimas mutationes disputatio ad ea, quæ euidenter falsa sunt, perducatur.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 232. Caius.

Si calumnietur, & moretur, & frustretur: inde & calumniatores appellati sunt, qui per fraudem & frustra-

frustrationem alios vexarẽt litibus: inde & Cauillatio dicta est.

Lex 212. Vlpianus.

Prauaricatores eos appellamus, qui causam aduersarijs suis donant, & ex parte actoris in partem Rei concedunt, à varicando enim prauaricatores dicti sunt.

Lex 177. Idem.

Natura cauillationis, quam Græci σοφίσμα appellauerunt, hæc est, vt ab euidenter veris per breuissimas imitationes disputatio ad ea, quæ euidenter falsa sunt perducatur.

Lex 99. Idem.

Instrumentorum appellatione quæ comprehendantur, perquàm difficile erit separare. Quæ enim propriè sint instrumẽta, propter quæ dilatio danda sit, inde cognoscimus, si in præsentiam personæ, quæ instruere possit dilatio petatur, putà eius, qui actum gessit, licèt in seruitute vel qui actor fuit constitutus, potest videri instrumentorum causa peti dilationem.

Ex Reg. Iur. Canon. eod. tit.

Cap. 30. Honorius tertius.

Ex parte vestra fuit propositum, quòd Præpositus & Canonici Aretinen. sententiã, quam I. Papa, præcessor noster super molendino Decalianen. ac alijs articulis promulgauit, in recidiuæ quæstionis scrupulum redu-

reducere mollientes asserũt. Capitulum illud eiusdem sententiæ, quo dicitur, ne canonica ipsa impediat, quominus monasterium vestrum Molendinum præfatum Decalianen. reædificare valeat, in eo statu, in quo fuisse dinoscitur, tempore motæ litis esse referendum ad tempus, quo lapillus in denunciatione noui operis iactus fuit. Vobis econtrariò asserentibus, illud esse intelligendum de tempore, quo lis super hoc inter vos & præfatam canonicam extitit contestata. Nos igitur considerata eadem sententia, quòd in præfato Capitulo dicitur de tempore motæ litis, interpretamur esse referendum ad tempus, quo litis contestatio facta fuit.

Ad §. final.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 102. Paulus.

Vbi lex duorum mensium fecit mentionem, & qui sexagesimo primo die venerit, audiendus est. Ita etenim Imper. noster Antoninus cum diuo patre suo rescripsit.

Ex Iure Canon. eod. tit.

Cap. 31.

Eum qui certus est certiorari vlterius non oportet.

Ex Tit.

Ex Tit.de verb.signif.

Lex 36. Vlpianus.

Litis nomen actionem significat, siue in rem, siue in personam sit.

Lex 39. Paulus.

Detestari est absenti denunciare.

Lex 40. Vlpianus.

Detestatio est denunciatio facta cum testatione.

Lex 100. Idem.

Speciosas personas accipere debemus clarissimas personas vtriusque sexus: item eorum, qui ornamentis Senatorijs vtuntur.

Lex 51. Caius.

Appellatione parentis non tantùm pater, sed etiam auus & proauus, & deinceps omnes superiores continentur, sed & mater, & auia, & proauia.

Lex 52. Vlpianus.

Patroni appellatione & patrona continetur.

AD TIT. DE OFFICIO IVDICIS.

Ex Tit.de Regul.Iur.Ciuil.

Lex 106. Paulus.

Vbicunque causæ cognitio est, ibi prætor desideratur.

Lex

Lex 132. Idem.

Factum à Iudice, quod ad officium eius non pertinet, ratum non est.

Lex 166. Vlpianus.

Temporaria permutatio ius prouinciæ non innouat.

Lex 71. Idem.

Nemo potest gladij potestatem sibi datam, vel cuiusuis alterius coertionis ad alium transferre.

Lex 137. Paulus.

Non est singulis concedendum, quod per magistratum publicè posit fieri, ne occasio sit maioris tumultus faciendi.

Ex Iur. Canon. eod. Tit.

Cap. 12.

In iudicijs non est acceptio personarum habenda.

Cap. 26.

Ea quæ fiunt à iudice, si ad eius non spectant officium, viribus non subsistunt.

Ex Tit. de verbor. signific.

Lex 99. Vlpianus.

Notionem accipere possumus & cognitionem & iurisdictionem.

nemq; reddita causa praestat, & tota restitutio iuris interpretatio est.

Ad §. Primum.

Ex Tit. de Regul. Iur.

Lex 134. Paulus.

Cùm verbum restituas, in lege inuenitur, etsi non specialiter de fructibus additum est, tamen etiam fructus sunt restituendi.

Lex 182. Caius.

Non videtur perfectè cuiusq; id esse, quod ex causa auferri potest.

Lex 25. Paulus.

Quatenus cuiusque intersit, in facto, non in iure consistit.

AD TIT. DE PVBLICIS IVDICIIS.

Ex Tit. de Regul. Iur. Ciuil.

Lex 49. Paulus.

Quicquid calore iracundiæ vel fit vel dicitur, non prius ratum est, quàm si perseuerantia apparuerit,

iudicium animi fuisse, ideoq; breui reuersa vxor, nec diuertisse videtur.

Lex 90. Idem.

Nullum crimen patitur is, qui non prohibet, cùm prohibere non pòßit.

Lex 177. Vlpianus.

Nemo ex suo delicto meliorem suam conditionem facere potest.

Lex 123. Paulùs.

Quæ propter neceßitatem recepta sunt, non debent in argumentum trahi.

Lex 47. Caius.

Quod à quoquam pœnæ nomine exactum est, id eidem restituere nemo cogitur.

Lex 197. Vlpianus.

Illi debet permitti pœnam petere, qui in ipsam non incidat.

Lex 125. Paulus.

Pœnalia iudicia semel accepta in hæredes transmitti possunt.

Lex 112. Caius.

In hæredes non solent actiones transire, quæ pœnales sunt ex maleficio, veluti furti, damni, iniuriæ, vi bonorum raptorum, iniuriarum.

Lex 39. Pomponius.

Sicuti pœna ex delicto defuncti hæres teneri non debet, ita nec lucrum facere, si quid ex ea re ad eum peruenisset.

Lex 195. Vlpianus.

Hoc iure vtimur, vt quicquid omninò per vim

fiat

fiat, aut in vis publicæ, aut in vis priuatæ crimen incidat.

Lex 98. Hermogenianus.

Ea sola deportationis sententia aufert, quæ ad fiscum perueniunt.

Ex Iure Canon. eod. tit.

Cap. 23.

Sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus.

Cap. 87.

Infamibus portæ non pateant dignitatum.

Cap. 76.

Delictum personæ non debet in detrimentum ecclesiæ redundare.

Cap. 22.

Non debet aliquis alterius odio prægrauari.

Cap. 13.

Ignorantia facti non iuris excusat.

Cap. 47.

Præsumitur ignorantia, vbi scientia non probatur.

Cap. 65.

In pari delicto vel causa potior est conditio possidentis.

Ex Tit. de verbor. significat.

Lex 197. Vlpianus.

Indicasse Reum, est detulisse, arguisse, accusasse, & conuicisse.

Lex 48. Caius.

Qui neque sequantur, neque ducantur: Solutum non intelligimus eum, qui licèt vinculis ligatus sit, manibus tamen tenetur: ac ne eum quidem intelligimus solutum, qui in publico sine vinculis seruatur.

Lex 224. Venuleius.

Vinculorum appellatione, vel priuata, vel publica vincula significantur. Custodiæ verò tantùm publica custodia.

Lex 166. Pomponius.

Pernoctare extra vrbem intelligendus est, qui nulla parte noctis in vrbe est: per enim, totam noctem significat.

Lex 101. Modestinus.

Inter stuprum & adulterium hoc interesse quidam putant, quòd adulterium in nuptam, stuprum in viduam committitur. Sed lex Iulia de adulterijs, hoc verbo indifferenter vtitur.

Lex 144. Paulus.

Masurius scribit libro Memorabilium, Pellicem apud antiquos eam habitam, quæ cùm vxor non esset, cùm aliquo tamen viuebat: quam nunc vero nomine amicam, paulò honestiore concubinam appellari. Caius Flaccus in lib. de Iure Papiriano scribit, Pellicem nunc vulgò vocari, quæ cum eo, cui vxor sit, corpus misceat,

sciat, quosdam eam quæ vxoris loco sine nuptijs in domo sit, quam Græci παλλακὴν vocant.

Lex 225. Triphonius.

Fugitiuus est non is solùm, qui fugiendi à domino consilium cœperit, licèt id se facturum iactauerit, sed qui in ipsum factum fugæ vitium mentis deduxerit; nam & fur, & adulter, & aleator quanquam alia significatione ex animi propositione cuiusque sola dici poßit etiam is, qui nunquam alienam rem inuito domino subtraxerit, nunquam alienam matremfamilias corruperit, si modò eius mentis sit, vt occasione data id commissurus sit, tamen oportere hæc eadem crimina assumptu actu intelligi: & ideò fugitiuum quoque & erronem non secundùm propositionem solam, sed cum aliquo actu intelligi constat.

Lex 233. Caius.

Telum vulgò quidẽ id appellatur, quod arcu emittitur, sed nunc omne significatur, quod mittitur manu. Itaque sequitur, vt lapis, & lignum, & ferrum hoc nomine contineantur: dictum ab eo, quòd in longinquum mittitur, à Græca voce τηλοῦ figuratum, & hanc significationem inuenire possumus & in Græco nomine: nam quod nos telum appellamus, illi βέλος, eoq; nomine vulgò quidem id significatur, quod mittitur manu, vt ἀκόντιον, & id quod arcu mittitur: apud Græcos quidem proprio nomine τόξευμα vocatur, apud nos autem communi nomine telũ appellatur.

Lex 41. Idem

Armorum appellatio non vtique scuta tantùm, & gladios, & galeas significat, sed & fustes & lapides.

Lex 236. Idem.

Qui venenum dicit, adijcere debet, vtrùm bonum sit, an malum: nam & medicamẽta venena sunt, quia eo nomine omnẽ continetur, quod adhibitum eius naturam, cui adhibitum est, mutat: cùm id quod nos venenum appellamus, Graci φάρμακον *dicunt, apud illos quoq; tã medicamenta, quàm quæ nocent, hoc nomine continentur: vnde adiectione alterius nominis distinctio fit, admonet & nos summus apud eos poëtarum Homerus, sic dicens:* Τοῖα Διὸς θογάτηρ ἔξε φάρμακα μητιόεντα ἐσθλὰ, τὰ οἱ Πολύδαμνα πόρε Θῶνος παράκοιτις Αἰγυπτίη, τῇ πλεῖστα φέρει ζείδωρος ἄρουρα φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλά μεμιγμένα, πολλὰ ἢ λυγρά.

Lex 33. Vlpianus.

Palàm, est coram pluribus.

Lex 103. Modestinus.

Licèt capitalis latinè loquentibus omnis causa existimationis videatur, tamen appellatio capitalis mortis vel amißionis ciuitatis intelligenda est.

Lex 131. Vlpianus.

Inter mulctam autem & pœnam, multùm interest, cùm pœna generale sit nomen, & omnium delictorum coërtio: mulcta specialis peccati, cuius animaduer-

maduerſio hodie pecuniaria eſt: pœna autem non tantùm pecuniaria, verùm & capitis & exiſtimationis irrogari ſolet: & mulcta quidem ex arbitrio eius venit, qui mulctam dicit: pœna non irrogatur, niſi quæ quacunque lege vel quo alio iure ſpecialiter huic delicto impoſita eſt, quinimò mulcta ibi dicitur, vbi ſpecialiter pœna non eſt impoſita. Item mulctam is dicere poteſt, cui adiudicatio data eſt, magiſtratus enim ſolos & præſides prouinciarum poſſe mulctam dicere, mandatis promiſſum eſt. Pœnam autem vnuſquiſque irrogare poteſt, cui huius criminis ſiue delicti executio competit.

Lex 244. Labeo.

Si qua pœna eſt, mulcta eſt: ſi qua mulcta eſt, pœna eſt. Paulus, Vtrumque eorum falſum eſt, namq; harum rerum diſſimilitudo ex hoc quoque apparet, quòd de pœna prouocatio non eſt, ſimul atque enim victus quis eſt eius maleficij, cuius pœna eſt ſtatuta, ſtatim ea debetur. At mulctæ prouocatio eſt, nec ante debetur, quàm aut non eſt prouocatum, aut prouocator victus eſt, nec aliter, quàm ſi is dixerit, cui dicere licet. Ex hoc quoque earum rerum diſſimilitudo apparere poterit, quia certæ pœnæ ſingulorum peccatorum ſunt: mulctæ contrà, quia eius iudicis poteſtas eſt, quantam dicat, niſi cum lege conſtitutum eſt, quantam dicat.

Ex Iure Canon. eod. Tit.

Cap. 24. Innocentius tertius.

Cùm olim pro Canonicis Carnotensibus quoddam capitulum contra te fuit allegatum, quòd dicebant, in ecclesiæ suæ priuilegijs contineri, vt videlicet nemini liceat excommunicatis, vel nominatim interdictis pro Canonicis Carnoten. absque congrua satisfactionis absolutionis, beneficium indulgere. & infr. Quia verò dum ansam soluimus, nondum dicimur ligauisse, propter hoc quòd ijsdem Canonicis (velut asseris) proponentibus illam offensam esse manifestam, non quæ iudici, nec quæ alij, sed quæ sibi tantummodò manifesta videtur, offensam illam nos rescribimus intelligere manifestam, quæ vel per confeßionem, vel probationem legitimæ nota fuerit, aut euidentia rei, quæ nulla poßit tergiuersatione celari.

Cap. 2. in 6. Nicolaus Tertius.

Constitutionem felicis recordationis Gregorij Papæ, prædecessoris nostri, editam in Concilio Lugdunensi, vt si fortè inter cætera, quæ obijciuntur, electo aut postulato, seu aliàs promouendo ad aliquam dignitatem euieentem, scientiæ vel alium personæ defectum opponi contingat, de illo primitus cognoscatur: & si opponentem inuentum fuerit destitui veritate, à causæ illius prosecutione totaliter sit exclusus, & aliàs puniatur, ac si in obiectorum probatione omnium defecisset: In illo qui manifestum defectum in visu, auditu, & alijs corporis sensibus, necnon in memoria, &

etiam intellectu, opponit, electo locum habere: ac quoad intentionem constitutionis ipsius, manifestum & euidens, idem supponere declaramus.

Caeterùm Canonicos cuiusuis ecclesiae, qui statutum fecerunt, solemniter & iuramento firmarunt, quod ecclesiam suam & seipsos contra omnes impetrantes canonicatum ipsius ecclesiae defenderent vsque ad Ius vel sententiam, quantum possent, ad iudicium Domini Papae vel specialis mandati eiusdem, & quòd communibus expensis, ac cum procuratorio sigillo Capituli sigillato, eadem defensio fieret: & quòd quamdiu aliquis de Canonicis eiusdem ecclesiae defensione huiusmodi & oppositionem vellet praedicto modo subire, alij Canonici non possent nec deberent recipere in Canonicum, nec habere pro Canonico in Capitulo, vel extra Capitulum impetrantem, conspiratores & coniuratores contra sanctam Romanam ecclesiam, ac libertatem, obedientiam, & authoritatem ipsius decernimus, & eosdem tanquam conspiratores & coniuratores secundùm sanctiones Canonicas puniendos.

Cap. 26. in antiquis. Innocentius Tertius.

Super quibusdam mandatorum articulis. & infr. Tua deuotio à nobis postulauit, qui sint dicendi haeretici manifesti. Super quo tibi duximus respondendum, illos intelligendos esse manifestos haereticos, qui contra fidem catholicam publicè praedicant aut profitentur seu defendunt eorum errorem, vel qui coram

prælatis suis conuicti sunt, vel confessi, vel ab eis sententialiter condemnati super hæretica prauitate, quorum bona propria confiscantur, & ipsi iuxta sanctiones legitimas puniuntur.

Cap. 27. ibidem. Idem.

Nouimus expedire, vt verbum illud, quod in antiquis Canonibus, & in nostro decreto contra falsarios edito, continetur, videlicet, vt clericus per ecclesiasticum iudicem degradatus seculari tradatur puniendus, apertius exponatur. Cùm enim quidam antecessorum nostrorum super hoc consulti diuersa responderit, & quorundam sit opinio à pluribus approbata, vt clericus, qui propter hoc vel aliud flagitium graue, non solùm damnabile, sed damnosum fuerit degradatus tanquã exutus priuilegio clericali, seculari foro per consequentiam applicetur, cùm ab ecclesiastico foro fuerit proiectus, eius est degradatio celebranda seculari potestate præsente ac pronunciandum eidem, cùm fuerit celebrata, vt in suum forum recipiat degradatum, & sic intelligitur tradi curiæ sæculari, pro quo debet tamẽ ecclesia efficaciter intercedere, vt citra mortis periculum circa eum sententia moderetur.

Pro illo verò falsario scelerato ad mandatum nostrum capi fecisti, hoc tibi duximus consulendum, vt in perpetuum carcerem ad agendam pœnitentiam ipsum includas, pane doloris, & aqua angustiæ sustentandum, vt commissa defleat, & flenda vlterius non committat.

CAPVT

CAPVT DE INTERPRETATIONE DELICTORVM.

Ex Tit. de Regul. Iur. Ciuil.

Lex 57. Caius.

Semper in dubijs benigniora præferenda sunt.

Lex 153. Marcellus.

In re dubia benigniorem interpretationem sequi non minus iustius est, quàm tutius.

Lex 129. Paulus.

Capienda occasio est, quæ præbet benignius responsum. Quod factum est cùm in obscuro sit, ex affectione cuiusque capit interpretationem.

Ex Iure Canon. eod. Tit.

Cap. 2. in antiquis. Beda.

Estote misericordes, &c. Hoc loco nihil aliud nobis præcipi æstimo, nisi vt ea facta, quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur. Quòd enim scriptum est, Ex fructibus eorum cognoscetis eos, de manifestis dictum est, quæ non possunt bono animo fieri, vt stuprum, blasphemiæ, furta,

furta, ebrietates, & similia, de quibus nobis permittitur iudicare.

Cap. 49. in 6.

In pœnis benignior est interpretatio facienda.

Cap. 8.

Semel malus, semper præsumitur esse malus.

Cap. 15.

Odia restringi, & fauores conuenit ampliari,

FINIS.

